

FONS

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XII. évfolyam

2005. 2. szám

E számunk szerzői

Csizi István (MOL, levéltáros),
Dominkovits Péter (SL, főlevéltáros),
Oross András (MOL, levéltáros)

MOL = Magyar Országos Levéltár
SL = Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára

*

Lapunkat támogatták:
Budapest Főváros Levéltára

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Szakkollégium

*

A címlapon

Áldásy Antal: Adalékok a Bezerédj-család történetéhez.

In: Turul 43. (1929) 1–2. sz. melléklet a 8. laphoz

*

Felelős kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány
Szedte és nyomta a Budapest Főváros Levéltára Nyomdája
Felelős vezető: Pesti Márta
ISSN 1217-8020

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XII. évfolyam

2005. 2. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente három alkalommal (összesen 30 iv), külön füzetben éves összesített tartalomjegyzékkel, hely- és névmutatóval.

Publikációs kör: A történelem segédtudományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

Cél: A történeti segédtudományok, a források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: KERTÉSZ BOTOND.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS, SARUSI KISS BÉLA (felelős szerkesztő), SIPOS ANDRÁS szerkesztők. *Székhely:* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék.

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1088 Múzeum krt. 6-8.

E-mail: kenyeresi@bparchiv.hu, dreska@vipmail.hu
siposa@bparchiv.hu, sarusikb@bparchiv.hu
oross@mol.gov.hu

Honlap: www.c3.hu/~fons

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat 3,5"-es lemezen, a Word for Windows (WfW) valamely változatán kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat és lemezeket nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 30 különlenyomatot kapnak, további példányok a szerzői díj terhére kérhetők, legkésőbb az első korrektúra visszaküldésével egyidőben.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a szerkesztőség címén.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

DOMINKOVITS PÉTER

FÖLDESÚRI FAMILIÁRIS, VAGY MEGYEI HIVATALVISELŐ?

Bezerédy György soproni alispánsága (1655–1662)

A Bezerédy/Bezerédyek¹ a Dunántúl azon jól ismert, híres történeti családjainak sorába tartoznak, amelyek a középkor derekától, esetükben jól adatolhatóan a XIV. század elejétől (1327) a XX. századig fontos szerepet játszottak több vármegye, illetve egyes esetekben a tágabb térség, továbbá az ország politikai és közéletében. Vitathatatlanul fontos cél lenne a Lőrinte nemzetségből származó kiterjedt familia modern genealógiai feldolgozása,² miképpen hasonlóan fontos lenne egy-egy családtag életútjának, vagy több generációnak a társadalomtörténeti feldolgozása. Mindkét kutatási, feldolgozási irány alapvető ismeretekkel gazdagítaná az egyes történeti korszakok helyi, regionális nemesi társadalmáról meglévő ismereteinket. Egy-egy történeti korszakon belül a család kiterjedtsége, folyamatossága lehetőséget ad az eltérő életpályák tanulmányozásához, miképpen a változó történeti korszakok vizsgálata a család alkalmazkodóképességét, hosszú- és rövidtávú, avagy korszak specifikus stratégiáit mutatná be. Mindezzel a helyi és regionális nemesi társadalom család- és mikrotársadalmi szintre bontott működését hosszú távon lehetne elemezni. (Természetesen a tágabb térségben nem csak a Bezerédy, de több más család, így pl. a Chernel, Kisfaludy, Ostffy is jó példát adna hasonló vizsgálathoz.)

Mindezt azért is érdemes hangsúlyozni, mert a Bezerédyek történetével kapcsolatban már eddig is jelentős számú feldolgozás látott napvilágot, bár főképpen Bezerédy Imre kuruc brigadéros,³ és a család XIX. századi története, elsősorban Bezerédy István és Amália személye, tevékenysége állt e kutatások középpontjában.⁴

---

1 A névírasmód máig is csak Mohács előtti családtagok esetében egységes, őket a modern szakirodalom Bezerédi-ként írja.

2 Hasonlóra példa: *Kisfaludy László: A kisfaludi Kisfaludy család története.* Debrecen, 2004. (Régi magyar családok 2.)

3 A korábbi szakirodalmakat is összegzi: *Bariska István: Egy különös arulás történetéhez. Bezerédy Imre kuruc brigadéros hitszegéséről.* In: *Hadtörténelmi tanulmányok.* Szerk.: Molnár András. Zalacszeg, 1995. 79–142. p. (Zalai Gyűjtemény 36/1.)

4 A családtagokkal foglalkozó irodalomból kiemelkedő a reformpolitikus Bezerédy István életútját, munkásságát feldolgozó biográfia: *Bodnár István – Gárdonyi Albert: Bezerédy István 1796–1856. I–II. kötet.* Bp., 1918–1920. (Magyar történeti életrajzok 24.) 1996-ban a reform-

A család leszármazásának alapvetései megtalálhatóak a családtörténeti kézikönyvekben. Nagy Iván alapos szócikket szentelt a Bezerédjeknek,⁵ Palatinus József az újabb szakirodalmat, kiadott forrásokot korrektül feldolgozó, torzóban maradt műve többnyire a XIX. századra vonatkozó ismereteket újította meg.⁶ A genealógiai munkák sorából minden szempontból ki kell emelni Áldásy Antal publikációját. Ő ugyanis nem csak Bezerédi Zsigmondnak és Jánosnak, Rozgonyi István familiárisainak („... Sigismundus et Johannes de Bezereth ibidem fratres familiares fidelis nostri magnifici Stephani de Rozgon...”) a husziták elleni küzdelemben tanúsított tetteikért Zsigmond királytól 1431-ben adományozott címereslevelét publikálta és annak címerét írta le, hanem a korábbi kutatások tévedéseit korrigálva, és további problémákra a figyelmet felhívva, máig is meghatározó módon adatolta a család közép- és kora újkori genealógiáját.⁷ A további feldolgozások közül a korai újkorhoz új információkat nem adnak, de a családtörténet egésze szempontjából fontosak: család története rövid kiegészítést nyert Kempelen kézikönyvében,⁸ miként nem lehet kikerülni Juhász István genealógiai adatokat is közlő, rövid családtörténetét.⁹ A család leszármazását legutóbb Kállay István foglalta össze.¹⁰ Sajnálatos, de a viszonylag gazdag irodalom kevés információt ad a család XVI–XVII. századi történetére, e szempontból valójában máig is Áldásy munkája a meghatározó.¹¹

politikus születésének 200. évfordulójára az újabb kutatások irányait reprezentáló konferencia kötet jelent meg, többek között a politikai, társadalmi környezetet, politikai, művelődési célokat bemutatva, Fried István, Gergely András, Kurucz Rózsa, Pajkossy Gábor, Szögi László, Rozsonits Géza és mások szerzőségével, melyből itt a politikai pályát elemző, a korábbi szakirodalmat is összefoglaló munkát jelezném csak külön: *Pajkossy Gábor*: Bezerédj István politikai pályája. In: Emlékkönyv Bezerédj István születésének 200. évfordulóján. Szerk.: Rozsonits Géza. [Fertőszentmiklós], 1996. (továbbiakban: Emlékkönyv 1996.) 45–56. p.

- 5 *Nagy Iván*: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Bp., Arcanum, 3358. sz. rekord.
- 6 *Palatinus József*: Vasvármegyei nemes családok története. Nemes családok I. rész. I. kötet A–Cz. Szombathely, 1911. 109–120. p.
- 7 *Áldásy Antal*: Adalékok a Bezerédj család történetéhez. In: Turul 1929. 1–2. 1–10. p. (továbbiakban: *Áldásy*, 1929.) Újabb megjelenése: Uő.: Címertan. Szerk. Bárány Attila. Bp., 2003. 176–197. p., 6. sz. tábla. Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye 1883–1950. Bp., Arcanum, 89755–89790. sz. rekord.
- 8 *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok II. kötet, Bebek – Byzó. Bp., 1911. 190–194. p.
- 9 *Juhász István*: Szemelvények a Bezerédj család történetéből. Bp., 1940. Természetes, az egyes vármegyék nemesség története is szolgál pár kitűnő részadattal. Pl.: *Balogh Gyula*: Vas vármegye nemes családjai. 2. bőv. kiad. Szombathely, 1901. 19–20. p.
- 10 *Kállay István*: A Bezerédj család hazánk történelmében. In: Emlékkönyv 1996. 15–24. p.
- 11 Ugyanakkor a további, kiterjedtebb forrásbázison nyugvó genealógiai kutatásra utal az a tény is, hogy Nádasdy Tamás egy 1529. évi, Buda ostroma után felvett szervitorjegyzéken szereplő

Az alábbi tanulmány nem a kora újkori családtörténet megoldatlan kérdéseit kívánja tisztázni, hanem az eddigi eredményekre építve egy XVII. századi családtag, Bezerédy (IV.) György életpályájának speciális szempontú elemzésére törekszik. Egy esettanulmány keretében arra a kérdésre keresi a választ, hogy egy XVII. századi vezető megyei hivatalviselő (konkrétan alispán) hivatalának elnyerésében mennyiben függött egy főnemes személyétől, a közöttük fennálló kapcsolattól, a korból egyre jobban ismert familiárisi viszonyrendszerétől,¹² továbbá a hivatalt elnyerve vajon rendi tisztségviselő, avagy földesúri familiáris maradt-e?¹³ Tudom, ez az esettanulmány több tekintetben adatol, ezért a differenciált válaszadáshoz további feldolgozások szükségesek. Bezerédy György alább bemutatásra kerülő esete a korábbi, Sopron, illetve a szomszédos Vas vármegyékben, az utóbbi esztendőben végzett XVII. századra vonatkozó esettanulmányok szerves folytatása.¹⁴ Bezerédy esetében a kedvező forrásadottságok — a családi levéltárban és a vármegyei archívumban fennmaradt nagyszámú hozzá írt levél¹⁵ —, lehetőséget adnak

Bezerédy Gábor egy jelenlegi genealógiai táblán sincs feltüntetve. Ld.: Magyar Országos Levéltár (=MOL) E 185. Nádasdy család levéltára (=cs. lt.) 1529 Registrum novam super sallariis et pecuniis mensualibus familiarum meorum post expugnationem castris Budensem (...) (MOL Mif. Nr. 31.997.) Ugyancsak ismert, de a genealógiai táblákban nem szerepel Bezerédy Benedek, akinek 1579-ben Ilona nevű özvegye élt, és az ekkor már szintén néhai Bezerédy Dávid is. *Tóth Péter*: Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1579–1589. Sopron, 1993. Nr. 47.

- 12 A problémakörre: *Varga J. János*: Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon. Bp., 1981. (Értekezések a történeti tudományok köréből 94.) és *Koltai András*: Batthyány Ádám és udvara 1625–1659. Kézirat PhD disszertáció. Bp., 1999. 106–210. p.
- 13 E kettősséget exponálta: *Varga J. János*: A főúri szervitorok és a vármegyei nemesség viszonya. In: A Thököly felkelés és kora. Szerk.: *Benczédi László*. Bp., 1983. 69–70. p.
- 14 E problémát vizsgáló korábbi esettanulmányok: *Hiller István*: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében. In: *Soproni Szemle*. 54. (2000.) 1. 5–18. p. (továbbiakban: *Hiller*, 2000); *Dominkovits Péter*: Familiárisi szolgálat – vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálosházi Récsy (Rechey) Bálint. In: *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat*, 9. 2002. (Szeptember), 32–53. p., (továbbiakban: *Dominkovits*, 2002.), Uő.: *Egy 17. századi Vas vármegyei alispán: felsőkáldi Káldy Péter*. In: *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Szerk.: *Mayer László – Tilcsik György*. Szombathely, 2003. 183–206. p. (továbbiakban: *Dominkovits*, 2003).
- 15 A Bezerédy család archívumai a Magyar Országos Levéltárban (MOL) több törzsszám alatt találhatóak, miként számos megyei archívum is (XIII. 2. fonszámom Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára 1527–1923, XIII. 8. fonszámom a Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára 1781–1944 közötti) jelentős mennyiségű családi levéltárat őriz. Ld.: *Területi levéltárak fondjegyzékei* 6. rész. Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára. 3. jav. bőv. kiad. Szerk.: *Gecscényi Lajos*. Győr, 1996. 54. p., *Családi levéltárak repertóriumai* II. Szerk.: *Cserna Anna*.

az eddigi vizsgálati kör további mélyítéséhez. Ez egyrészt egy vezető főúri familiáris, későbbi megyei hivatalviselő társadalmi kapcsolatrendszerének részletesebb bemutatásában jelenik meg, másrészt jelen esetben ha nem is teljességgel, de több „területen” is adathozható az, hogy miért, milyen vármegyei ügyekben lehetett fontos egy főnemes számára a hozzá közel álló, érdekcsoportjához tartozó vezető megyei hivatalviselő? Azaz: egy főnemes az alispánok által milyen területeken akarta érvényesíteni akarátát más megyei birtokosokkal (olykor más főnemesi törekvésekkel) szemben, illetve milyen esetekben használhatta fel saját érdekeiben is a megye nádor előtti, országrendi képviselőjét, támogatását? Előre kell jelezni: e téren éppen hogy csak elkezdődtek a vizsgálatok!

Egy több generációs Nádasdy familiáris család

A XV. század közepső harmadában a Rozgonyi, Szécsi családok familiárisi szolgálatában álló Bezerédi család már az adott korban egyértelműen a vármegyei nemesi elitbe tartozott. A címnyerő Bezerédi János 1451-ben a Hont vármegyei Drégely várnagya volt, 1456–1458 során, Szécsi Miklós ispánsága idején, Egervári Mihállyal együtt Zala alispáni hivatalát töltötte be.¹⁶ Az jelenleg nem ismert, hogy a XVI. század során a Bezerédyek mikor, és milyen körülmények között kerültek Zala vármegye legnagyobb familiárisi körével bíró Nádasdy Tamás szervitorainak sorába. Közvetett adatok egyértelműen arra utalnak, hogy ők (pl. a Chernelekkel szemben) jóval a Kanizsai Orsolyával megkötött házasság előtt, nem egykori Kanizsai szervitorokként álltak Nádasdy Tamás szolgálatába.¹⁷ Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy a XVI. század elején a két család még hasonló társadalmi státusú lehetett. Bezerédy Mihály rokonságban állt a korban is páratlan hivatali és vagyoni

---

Szecsárd, 2000. 3–22. p. (Ségédletek 2.) Esetünkben chhez a legfontosabb a MOL-ban P. 57. törzsszám alatt megtalálható ún. kámi levéltár, illetve Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltárában (=SL) IV. A. I. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai (Svmlt Acta Congregationalia) I. doboza (d.), amelyben a hivatali tevékenységen túlnyúlóan nagyon jelentős számú Bezerédy Györgyhöz írott levél található.

- 16 *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. köt. 239., 306., II. kötet 36. (Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.), Zala megye archontológiája 1138–2000. Szerk.: Molnár András. Zalacgerszeg, 2000. 250., 385. (Zalai Gyűjtemény 50.) A zalai archontológia *Bilkei Irén* munkája.)
- 17 Nádasdy Tamás familiárisi köre a meglévő credmnyek ellenére is feldolgozásra vár. A Kanizsai szervitorok Nádasdy szervitori körbe történő integrálódására a Chernelek példáján: *Horváth Richárd*: A chernelházi Chernelek a középkorban. In: Soproni Szemle, 55. (2001/4.) 369–382. p.

karriert befutó Nádasdy Tamással: felesége Nádasdy Krisztina nővére volt, ő pedig nagyapja, a tanulmányban szereplő Bezerédy (IV.) Györgynek.¹⁸

A XVI. század első feléből, Bezerédy (I.) Mihály generációjából — (I.) Ferenc, (III.) György, (I.) Boldizsár, Zsófia — a jelenleg legismertebb Nádasdy szervitor Bezerédy (III.) György volt. Ő Nádasdy Tamás familiárisainak azon csoportjához tartozott, akik uruk mellett álltak az ő életútja korai szakaszában is. Pl. a Rummy, Rajky, Skublics, Eölbey családok tagjai mellett egy lovas szolgálóként Bezerédy György is ott tartózkodott Buda 1529-es ostrománál,¹⁹ miképpen idősebb fivére Mihály is.²⁰ 1531-ben Bezerédy Györgyöt a Szapolyai pártjára került Nádasdy Tamás gubernátor szervitorai között találjuk. Ő csak egy lóval szolgált, miként pl. Tassy Gergely, míg a vagyoni viszonyok közötti eltérést is jelezve: Sibrik Farkas 5, Rummy Gáspár, Damonyay Péter, Rajky Gábor 3–3, Eölbey István, Skublics (Zkoblyth) György, Perneszith György 2–2 lóval szolgált.²¹ Minden bizonnyal ugyanezen Bezerédy György volt az a személy is, aki 1543 áprilisában Csányi Ákos Töl puszta birtokába történő beiktatásakor, I. Ferdinánd képviselőjében jelenlévő királyi emberei közé tartozott, és aki ugyanazon év júniusában hasonló szerepet látott el, midőn Sárkány Benedeket és Knesewczy Boldizsárt Várdai Pál esztergomi érsek és királyi helytartó parancsára a kapornaki konvent a Lengyeli Benedek testvérgyilkossága miatt a koronára visszaháramlott lengyeli, ságodi, ebergényi és szompácsi javakba bevezette.²² Ugyanazon évben Bezerédy Mihály

-
- 18 *Áldásy*, 1929. Az özvegy 154-es hatalmaskodás miatti panasza: Bessenyei István: Enyingi Török Bálint. Bp., 1994. Nr. 263. Nádasdy Tamás életútjára: Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás élete, némi tekintettel korára. Budán, 1838. Illetve születése 500. évfordulójára megrendezett emlékkonferencia tanulmányai, elsősorban Bessenyei István, Pálffy Géza, Szakály Ferenc munkái: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10–11. Szerk.: Söptei István, Sárvár, 1999. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.)
- 19 MOL E 185 Nádasdy család levéltára (cs. lt.), Numerus equorum familiarum domini Nádasdy in obsidione Budense amisso. (MOL MIF Nr. 31.988.)
- 20 Bezerédy Mihály 1529. évi szervitorságára: MOL E 185 Nádasdy cs. lt. 1529 Registrum nouam super sallariis et pecuniis mensualibus familiariorum meorum post expugnationem castris Budensem (...) (MOL Mif. Nr. 31.997.)
- 21 MOL E 185 Nádasdy cs. Lt. Servitores dominy gubernatori, 1531. (MOL MIF Nr. 31.986.) A témakörre: *Simon Zsolt*: Szapolyai János familiárisainak egy lajstroma 1531-ből. In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. Szerk.: Bessenyei József – Horváth Zita – Tóth Péter. Miskolc, 2004. 231–243. p. (Studia Miskolciensia 5.)
- 22 *Bilkei Irén*: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái II. 1542–1544. Zalaegerszeg, 2002. (továbbiakban: Bilkei 2002) Nr. 247. (Szenyér, 1543. április 7.), Nr. 278. (Pozsony, 1543. június 5.) (Zalai Gyűjtemény 54.)

is hasonló funkcióban láthatjuk.²³ A Nádasdy család számadásai szerint 1544 júniusában Bezerédy György Kapuban (Kapuvárott) tett szolgálataiért kapott urától 6 Ft-ot.²⁴ 1545 decemberében, Sárvárról keltezett levelében a várban folytatott munkálatokról (ásás) tudósította urát, továbbá utasítást kért az udvarbíró, fizetést pedig az ajtónállók részére.²⁵ 1550-ben szervitori szolgálatainak elmaradt fizetése miatt ura őt szövetben fizette.²⁶ Nem kizárható, ő volt ugyanaz a Bezerédy is, akinek a felügyelete alatt 1550 januárjában a sárvári udvarban nevelkedő fiúk Bécsbe mentek.²⁷ Bezerédy György halálával ez a családi ág fiágon kihalt. Bezerédy György leánya Nádasdy Tamás familiárisi körén belül házasodott: egy 1551. évi adat szerint férje Sáfár Ferenc — miként neve is jelzi — Nádasdy Tamás birtok- és pénzügyigazgatásában szolgált.²⁸

Az ismert Nádasdy szervitorok között a család következő generációját Bezerédy György idősebb testvérének, Mihálynak a fia, Gergely képviselte. Az 1593-as szövetkiadási jegyzék alapján Nádasdy (II.) Ferenc familiárisa összesen 118 Ft 75 d értékben kapott (vörös és zöld stamet, csimazin („cymosin”), 1 vég karasia, 2–2 vég kentula és vörös boroszlói, 4 rőf karmasin–saja posztót.²⁹ Már az apa, Bezerédy Mihály Nádasdy Krisztinával való házassága is az adott vármegye tekintélyes, birtokos nemesei közötti házassági–rokonsági kapcsolatokra utal. A következő generációt hasonló jellemezte. Bezerédy Gergely Sopron (és Zala) vármegye kevés birtokkal, de jelentős múlttal és tekintéllyel rendelkező familiájába, a

-
- 23 *Bilkei Irén*: Adatok Zala megye 16. századi archontológiájához. In: *Levéltári Szemle*, 54. (2004/1.) 53. p.
- 24 *Kumorovicz L. Bernát – M. Kállai Erzsébet*: Kultúrtörténeti szemelvények a Nádasdiak 1540–1550-es számadásaiból. Tom. I–II. Bp., 1959. (Történeti – néprajzi füzetek) (továbbiakban: *Kumorovicz–M. Kállai*, 1959.), Tom. I. 83. p.
- 25 *Mályusz Elemér*: Az Országos Levéltár Nádasdy–levéltárának magyar levelci IV. közlemény, In: *Levéltári Közlemények*, 3. (1925.) 83. p. (Nr. 83.)
- 26 *Kumorovicz – M. Kállai*, 1959. Tom. II. 141. p. A Bezerédy család XVI. századi történetének további kutatására hívja fel a figyelmet Nádasdy Anna két, 1558 során Kassáról, majd Fogarásról írott levele, ahol is leghűségesebb szolgálói között említette Bezerédy Gergelyt (!). *Károlyi Árpád – Szalay József*: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Bp., 1882. 163–165. p.
- 27 *Szakály Ferenc*: Sárvár, mint helyi kulturális központ. In: Nádasdy Tamás (1498–1562) Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10–11. Szerk.: Söptei István. Sárvár, 1999. 94. p. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.)
- 28 *Kumorovicz – M. Kállai*, 1959. Tom. II. 166. p.
- 29 MOL E 185 Nádasdy cs. lt. Poztho oztasrol ualo regestum. Anno 1593. 4 die februarii distributum. (MOL MIF Nr. 31.990.) A posztókra: *Endrei Walter*: Középkori textilimportunk gyapjúszövetei. In: *Századok*, 104. (1970/2.) 288–299. p., Uő.: Patyolat és posztó. Bp., 1989. (Mikrotörténelem)

chernelházi Chernelbe házasodott be. Chernel Tamás ítélőmester leányát — Chernel Ambrus unokáját —, Borbálát vette feleségül.³⁰ Ez a rokonsági kapcsolat vitathatatlan presztízst adott a családnak: Bezerédy Gergely és Chernel Borbála gyerekei közül pl. Katalin Szombathelyi (Zombathelyi) Márton hitvese lett,³¹ míg Bezerédy (IV.) György apja, Bezerédy László Győr Mohács előtti múltra visszatekintő, e törvényhatóság nemesi elitjébe tartozó, mérgesi és tétai Poky familiába házasodott be. Hitvese, Poky Katalin, valószínűsíthetően Poky Gáspár Győr vármegyei alispán leánya volt. Ugyanakkor — miként erről később szólok — Nádasdy zálogbirtokoknak köszönhetően Bezerédy Gergely időszakában helyeződött át a családi birtokok súlypontja Sopron vármegyébe. A következő generáció képviselője, Bezerédy (IV.) György apja, László, egyértelműen a Nádasdy familiárisi körbe tartozott, a Nádasdy uradalmak egyik vezető tisztségviselője volt. A szakirodalom 1610-ben kapu(vár)i várnagyként jelzi.³² Nádasdy Pál familiárisainak 1614. évi fizetés–kimutatása szerint ő egy évre készpénzben 25 Ft-ot, 9 rőf csizmazin szövetet, egy télre való subát (vagy ennek híján 8 Ft-ot), 25 köből gabonát, 8 akó bort egy ártányt kapott, azon általános kitétellettel, hogy ura házában asztala, magának, szolgálinak étele mindig lesz.³³ A tárgyidőszakban a kiterjedt család más tagjai is jelentős pozíciót vittek: 1618–1619 során unokatestvére, Bezerédy Bálint, a szomszédos Vas vármegye (fő)adószedői (generalis perceptor/perceptor) hivatalát töltötte be.³⁴ Bezerédy László és Poky Kata házasságából nyolc leánygyermek és valószínűsíthetően 1600–1610 között egy fiú, (IV.) György született.³⁵

-
- 30 Chernel Ambrus zalai és vasi javaira ld.: Pannonhalmi Főapátság Levéltára, Chernel cs. It. Időrendi sorozat, 1528 (Chemchaza), 1537 (Károlypaty). A család Mohács előtti történetére: *Horváth*, 2001.
- 31 Szombathelyi Márton ítélőmester és Szombathelyi György rokoni kapcsolata még további kutatásokat követel. Szombathelyi György adatolhatóan 1590–1594 között a Magyar Udvari kancellária jegyzője volt, a XVII. század elején Moson vármegye alispáni hivatalát is betöltötte. Ld.: *Dominkovits Péter*: Moson vármegye birtokos társadalma a 16. század végén. In: Arrabona. Múzeumi Közlemények 39. 1–2. Szerk.: Tóth László. Győr, 2001. 318. p.
- 32 *Áldásy*, 1929. 10. p.
- 33 MOL E 185 Nádasdy cs. It., Nádasdy Pál familiárisainak 1614. évi jegyzéke (MOL MIF Nr. 31.992.) A forrás kitűnő lehetőséget ad arra, hogy egy évben a teljes familiárisi kör pénzben, szövetekben és „természetben” kiadott javadalmazása egyrészt összesített, másrészt hierarchikus clemzésre kerüljön. Ld. Hasonló vizsgálatra: *Sós Andrea*: A Batthyány család földesúri familiájának javadalmazása a 17. században. In: Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17–18. században. Szerk.: Zimányi Vera. Bp., 1994. 99–114. p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 9.)
- 34 *Tóth Péter*: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1601–1620., 1631–1641. Szombathely, 1992. Nr. 1455., 1459., 1492. (Vas megyei levéltári füzetek 5.)

**Vezető Nádasdy familiáris – vezető vármegyei hivatalviselő:
Bezerédy (IV.) György**

Bezerédy György tanuló iskoláztatási helyeiről, tanuló éveiről jelenleg nem ismert adat. 1626-ban „iambor szolgál” titulussal Nádasdy Pál szervitorai közé tartozott, útját az a Nádasdy familiáris Ráttky György is egyengetni próbálta, aki 1631–1637 között a dunántúli főkapitány–helyettes (vicegenarális) tisztét töltötte be.³⁶ Nádasdy Pál udvarából még 1628-ban, vagy valószínűbben 1629 során távozott.³⁷ 1629 júniusától négy lóval Thurzó Ádám semptei udvarában szolgált.³⁸ 1629 augusztusában anyját, Poky Katalint, Semptéről írt levelében nyugtatta: semmiben sincs fogyatkozása, négy lóra való fizetése (80 Ft készpénz, öt rőf gránát, 2 vég karasia, 80 mérő búza, 80 köből zab, szükség szerint széna), mind néki, mind szolgálóinak elég, a várban ételük, italuk van. Ígérte, amennyiben nem kell Murányba menniük, úgy szüleit meglátogatja.³⁹ Ugyanezen a napon apjához is írt: tudósította őt jó egészségéről, de sok feladatának köszönhetően azt, hogy ily’ későn jelentkezett. Miután beszámolt a török Fülek táján tett nagy rablásáról, apját arra kérte, urának, Nádasdy Pálnak ajánlja őt szolgálatába.⁴⁰ Bezerédy főúri udvarváltása alapvető kérdést indukál: speciális esettel állunk szemben, vagy a nemes ifjak kiterjedtebb tapasztalatokat hozó több főúri udvarban történő tartózkodása (egyfajta „peregrinációja”) a korban elterjedt gyakorlat volt? Bár válaszadás jelenleg nem tehető meg, az biztos, hogy cseppet sem egyedi esettel állunk szemben: a szintén több generációs Nádasdy familiárisi körbe tartozó petőházi Zeke családból Nádasdy Pál hű szervitora, a Sopron vármegye assessorai hivatalát is viselt Zeke György a XVII. század elején — valószínűleg rövid

-
- 35 A Bezerédy lányok házasságának társadalomtörténeti vizsgálata további kutatásokat igényel. A házasságok időpontjára és a férjekre Bezerédy György egykorú feljegyzése is rendelkezésre áll: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 30.
- 36 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d. Ráttky György Bezerédy Györgynck, Hegykő, 1626. április 25. A Ráttky Györgyről, pályáivéről és a családról: *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány–helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: *Történelmi Szemle*, 39. (1997/2.) 270. p.; *Pozsonyi József*: A rátki és salamonfai Rátky család történetének megválaszolatlan kérdései. In: *Arrabona. Múzeumi Közlemények* 40. 1–2. Szerk.: Tóth László. Győr, 2002. 181–212. p.
- 37 1627 végén még ott tartózkodott: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt., 9. cs. VII. No. 1. Nádasdy Pál Bezerédy Györgyhez, Hegykő, 1627. december 7.
- 38 Éves konvenciója: MOL P 57. Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 11., Semptc, 1629. június 21.
- 39 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. VI. No. 1., Bezerédy György Poky Katának, 1629. augusztus 20.
- 40 Uo. No. 2. Bezerédy György Bezerédy Lászlónak, Semptc, 1629. augusztus 20.

ideig — gr. Erdődy Tamás dalmát–horvát–szlavón bán, varasdi főispán szolgálatában is állt, miként azt egy 1613. évi, a bán által kiállított bizonyoságlevél tanúsítja. (1614-ben pedig már őt is Nádasdy Pál szervitorai között találjuk.)⁴¹

Bezerédy Györgyöt 1631 szeptemberétől ismét Nádasdy Pál szolgálói között találjuk. Az 1647-ig folyamatosan fennmaradt konvenciók jegyzékek a státusában beállott változást is érzékeltetik: 1633-tól nevezik őt „főember szolgának”.⁴² Fizetéséről, annak változásairól kivonatosan az alábbi táblázat tájékoztat.⁴³

1. sz. táblázat

Bezerédy György konvenciói 1629–1647

Tételek	1629 Thurzó Ádám	1632 Nádasdy Pál	1634 Révay Judit	1647 Nádasdy Ferenc
Készpénz	80 Ft (egy lóra 20 Ft)	64 Ft	80 Ft ⁴⁴	60 Ft
Ruházatra (szövet/készpénz)	Egy vég karasia, 5 rőf gránát posztó	9 rőf csizmazin	–	Vagy 9 rőf csizmazin, vagy 32 Ft
Magának és szolgálóinak élelmezésre	Bezerédynek a dominusnál „asztal” jár, továbbá 20 mérő búza, két szolgájának napi 1–1 öreg pár kenyér	3 szolgájának napi 4–4 cipő, vagy heti pénz úgy, mint a többi lovasnak	Szolgáinak napi étel és 4–4 cipő 1633-tól: főember szolga titulusától: magának tisztességes asztala,	

41 SL XIII. 21. Petőházi Zeke cs. lt. 20. d., Fasc. 25. No. 32., Monyorókerék, 1613. július 6. Zeke Györgyről és a családról: *Dominkovits Péter: Közigazgatástörténet – családtörténet. Egy 16–18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék.* In: Fejleszték Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből. Szerk.: Horváth József. Győr, 2000. 39–67. p. (továbbiakban: *Dominkovits, 2000.*)

42 Az 1629–1647 közötti, éves konvenciók sora: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 11.

43 A táblázat forrásai: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 11.

44 Nem lehetetlen, hogy a készpénz-járandóság évi növekedése a ruházat miatt, e tétel beépítésének köszönhető.

Tételek	1629 Thurzó Ádám	1632 Nádasdy Pál	1634 Révay Judit	1647 Nádasdy Ferenc
Ital magának és szolgálóinak	Szolgáinak napi 2–2 icce sör	?	?	Udvarunknál magának tiszteséges asztala, szolgálóinak a konyháról étel
Lovainak takarmány	20 mérő zab, napi 1–1 öl széna	4 lovának Szt. Mihálytól Szt. Györgyig elegendő abrak és széna	1634: amikor az udvarnál van, lovainak külön széna, abrak	Lovainak elegendő abrak, széna
Egyéb	–	Ha útra küldik, elegendő költség	Amikor a földesúr asszony dolgaiban útra küldik, illendő költség	Ha útra küldik az úthoz képest illendő költség.

A típus–szövegeket tartalmazó konvenciók mellett a további finom elemzések szükségességére mutatnak a bemellékelt számadás–töredékek: 1634-ben Madarász Markó kapui tisztartó a pordányi termésből 8 Ft értékben 20 köből zabot adott ki, 1641-ben Thury Benedek postára 32 Ft készpénzt adott, Bezerédy 10 akó borát Szentmiklósról kapta, míg 20 köből gabonáját Süttöről (Swytörwll).⁴⁵

A konvenciók szerződéses köztül az 1634. évi jelzi: Nádasdy Pál halálával Bezerédy György dominus-ának özvegye, gr. Révay Judit familiárisi körében maradt, gyakorlatilag: továbbra is Nádasdy familiáris volt.⁴⁶ Két évvel később, 1636 szeptemberében, egy esküvői meghívón őt gr. Révay Judit primarius familiaris-aként címezték. 1638 elején e titullussal írt hozzá János unokatestvére is.⁴⁷ A válto-

45 További részletekkel: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. v. No. 11. Az egykorú Nádasdy uradalmakról: *Tholt Judit*: A sárvári uradalom majorgazdálkodása a XVII. század első felében. Bp., 1934. (Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 10.)

46 Így címzi neki a sürgősen Keresztúrra hívó levelet Ráttky is („...mas egyeb dolghait kegd ott hon hattra hagyvan, ez jövő hettféjen nyolcz orara jöjön ide Kerebtúra, hogy itt leven minnyajan, allapatunk miben maradgyon tudhassuk.”) SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. doboz. Ráttky György Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1634. július 27.

47 Uo., Füzéri János Bezerédy Györgynek, Csesztkoc, 1636. szeptember 23., Bezerédy János Bezerédy Györgynek, Felsőszeleste, 1638. január 31.

zás jelenleg csak a címzésekben ragadható meg: az év második felében, augusztusban, ákosházi Sárkány Miklós, majd novemberben az ugyancsak Nádasdy szervitor Swastics István már a fiatal Nádasdy Ferenc udvarának „vezető” familiárisként (aulae familiari primario) titulálja Bezerédyt.⁴⁸

Az 1636–1638 közötti években Bezerédy részben ura különféle birtokügyeiben tevékenykedett (birtokviták, végzések határok felől), hasonló célból 1639 elején — Nádasdy Ferenc utasítására — még Esterházy nádorhoz is el kellett mennie.⁴⁹ Az utóbbi év májusában ura érdekeinek képviselőjében — Tompa György prefektussal egyetemben — kényesebb feladatot kapott. Május végén, június elején a „praedicator uraimek[nak]” csepregi gyűlésébe kellett elmennie, „... es ha mi minket concernalo a vagy ellenünk valo causak elő kelnenek, azokra szorgalmatos vigyazasa legyen...”⁵⁰

A következő — ahogy még sok későbbi — esztendő is ura mellett, sokrétű familiárisi szolgálattal telt el. Így 1640 októberében szekerekkel és kísérettel Győrbe, majd Révkomáromba kellett Nádasdy Ferencet kísérnie.⁵¹ 1641-ben Nádasdy érdekeinek Sopron megyei, közgyűlésen megteendő képviselőjével bízta meg, ezzel a feladatok újabb típusa vette kezdetét.⁵² Ismert, hogy 1643 augusztus/szeptember fordulóján meg kellett jelennie Harkán, Nádasdy udvari népének és a „házi uraimnak” a mustráján. Sajnálatos, hogy e ténynél többet a mustra lefolyásáról, az ott megjelentekről jelenleg nem tudunk.⁵³

A tárgyidőszakban Bezerédy Sopron vármegye tisztikarába is bekerült. 1630-as évek hiányos aktasorozatában elsőként Karoll István szolgabíró 1638. november 1-jén írott levele említette őt Sopron vármegye esküdteként (jurato ass[ess]jori

48 Uo., Sárkány Miklós Bezerédy Györgynek, Pusztacsalád, 1638. augusztus 30., Swastics István Bezerédy Györgynek, Torony, 1638. november 25. Ez év augusztusában Nádasdy Bezerédyt arra utasítja, hogy kíséretében, birtokügyekben menjen vele Keresztúrra. MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 2., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Sárvár, 1638. augusztus 18.

49 Uo., 9. cs. VII. No. 2. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Sárvár, 1638. augusztus 18., No. 3. uő., Sárvár, 1639. január 2., No. 4. uők. 1639. december 28.

50 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. doboz, Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Borsmonostor, 1639. május 28. Vö.: *Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története* I. kötet. Sopron, 1924. (továbbiakban: *Payr*, 1924.) 81–86. p.

51 MOL P 57. 9. cs. VII. No. 5. Bezerédy cs. (kámi) lt, Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Sárvár, 1640. október 13.

52 Uo. No. 6., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Keresztúr, 1641. november 14.

53 Uo. No. 7., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1643. augusztus 22.

Comitatus Sopronien[is]).⁵⁴ Míg vármegyei esküdti tevékenysége további kutatásokat igényel, ura birtokain annak érdekében tett szolgálatairól bőven lehet az előzőekhez hasonló példákat hozni. Pl. 1639-ben Nádasdy a sertéstized személyválogatás (és jogi statusra való tekintet) nélküli beszédésével bízta meg a felsővidéki jószágához tartozó nemesi és nem nemesi falvakban.⁵⁵ 1641-ben Adorján (Adorian) András számtartót magáéhoz véve — hasonló szigorral — a gabonadézsmá beszédését kellett megtennie.⁵⁶ (Jelenleg nem ismert arra vonatkozó adat, hogy Bezerédy 1639–1641 során Nádasdy birtokigazgatásában is hivatalt töltött volna be.)

Bezerédy György nem csak Sopronban, hanem a szomszédos Vas közgyűlésein is képviselte dominus-át. Személyének fontosságát az információ áramlás oldaláról is jelzi az alábbi, 1643 júliusában megtörtént eset: Mankóbüki Horváth Ferenc Vas vármegye jegyzője Csepregről érkező szolgájától tudta meg, hogy Bezerédy másnap Nádasdy Ferenc főispán meghagyásából Szombathelyre, a gyűlésbe igyekezik. A jegyző e hírből értesült arról, hogy a vezető familiáris Meszlienben szeretne vele találkozni, kérve: ott várják be egymást. Bezerédyhez írt válaszában egyszerre informálódott és pontosítani próbált Horváth, jelezve, ő nem tudott mostani gyűlésről: „... hanem az jövőendő czötörtökre tartottam hogi megh leszen...”, azért arra kéri Bezerédyt, ha mégis a hű familiáris hírei lennének pontosak, akkor értesítse őt azonnal a levelet vivő szolgálóján.⁵⁷ E téren feladatai szinte folyamatosak: pl. 1649. december végén a Vas vármegye főispáni hivatalát (is) viselő Nádasdy Ferenc őt képviselő főember szolgákként, Bezerédyt és Hollósy Gáspárt küldte a törvényhatóság közgyűlésére,⁵⁸ miként 1651 december 4-i szombathelyi közgyűlésében is Bezerédy képviselte Nádasdyt.⁵⁹

A Sopron vármegyei képviselet a feladatkör immáron egy-két tartalmi összetevőjére is rámutat. 1649 januárjában ura felszólította: a képviselete során különösen figyeljen arra, hogy Nádasdy — itt nem részletezett — dolgaiban milyen utasítást adtak a törvényhatóság követeinek, azaz miképpen képviseli az ügyeket a törvényhatóság, továbbá a vallási kérdésekben pedig nyerjen a törvényhatóságtól bizonyáglevelet arról, hogy Nádasdy ellen a vármegyei hatóság előtt eddig semmilyen panasz nem merült fel. (Nem feledkezhetünk meg arról, hogy Nádasdy Ferenc

54 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d. Karoll István Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1638. november 1.

55 Uo. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1639.

56 Uo. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Keresztúr, 1641. augusztus 10.

57 Uo. Horváth Ferenc Bezerédy Györgynek, Mankóbük, 1643. július

58 MOL P 1314 Batthyány cs. lt. Missiles, Nr. 32.188. Nádasdy Ferenc Batthyány Ádámnak, Keresztúr, 1649. december 24.

59 VaML IV. A. 1. a. Vas vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvci 2. kötet, 372. p.

1643. évi felekezetváltásával személyében Sopron vármegye egyik legdinamikusabban rekatolizáló földesurát tudhatjuk.) Egy másik testimonialis-t pedig arról szerezzen be, hogy Nádasdy katonái a beszállások során sehol sem hatalmaskodtak. Amen nyíben pedig bármi panasz merülne fel az ő személye ellen, úgy Bezerédy „discretio”-jára van bízva annak a lecsillapítása.⁶⁰

A felekezetváltás konfliktusait azért is érdemes hangsúlyozni, mert több jel mutat arra, hogy az 1640-es évek derekán, Récsey Bálint volt Sopron vármegyei alispán fiával, az evangélikus hitről katolikusra tért Récsey Györggyel — Nádasdy birtokainak prefektusával — együtt a Nádasdy uradalmak jobbágyságának rekatolizációjában is tevékenykedett. 1646 késő őszén lövői, peresztegi, hidegségi, hegykői, homoki jobbágyok katolikus hitre térítésén fáradoztak, továbbá hasonló célből a meg nem nevezett településekről származó rábaközieket [Fertő]Szentmiklóson gyülekeztették.⁶¹ Ugyanakkor későbbi adatok arra mutatnak, hogy Bezerédy saját birtokain felekezeti tekintetben türelmes földesúr lehetett. 1660-ban dominus-a azért róttá meg, mert amikor [Fertő]Szentmiklóson a katolikus többség a templomot magának követelte, Bezerédy jobbággyai — több ott lakó nemessel együtt — a híveket gyalázva ellenállást tanúsítottak.⁶²

Ura képviselőében Bezerédy területi kompetenciája folyamatosan növekedett. 1651. májusában Zala vármegye Körmend mezővárosban megtartott közgyűlésében képviselte Nádasdyt,⁶³ miképpen a június végi közgyűlésben Angyal Györggyel és Szegedy Ferencsel egyetemben látta el ezt a feladatot.⁶⁴ Ez alkalommal dominus-a érdekében ellentmondott Taba György Szilvágyot érintő, illetve gr. Keglevich Péter és Bessenyei István özvegye Szentgyörgyre vonatkozó tiltásainak.⁶⁵ Természetes, Nádasdyt — úgy itt, mint a többi törvényhatóság fórumain — nem csak Bezerédy képviselte. Pl. 1652 júliusában Körbey (Görbei) György és Vasdinnyey Sándor látta el e tiszteket,⁶⁶ de Bezerédy nevével a későbbiekben is találkozhatunk.

60 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 10. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1649. január 18.

61 Uo., VIII. No. 9., Récsey György Bezerédy Györgynek, Csepreg, 1646. november 10. vö.: *Payr*, 1924. 94–100. p.

62 Uo., VII. No. 28. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1660. március 16.

63 *Turbuly*, 1996. Nr. 1589. (1651. május 8., Körmend).

64 Uo., Nr. 1602. (1651. június 29., Körmend).

65 Uo., Nr. 1616., vö. 1611., 1613., 1614., vö.: 1653.

66 Uo., Nr. 1662. (Körmend, 1652. július 15.) Körbey (avagy Görbei) Györgyöt Nádasdy ugyan-csak jámbor főcember szolgálként nevezi: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt., 9. cs. VII. No. 8. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Keresztúr, 1646. március 20.

Így az 1652 augusztus végi törvényszéken ismét Bezerédyt küldte el Nadasdy érdekei képviselőjére.⁶⁷

A Bezerédy zalai tevékenységében főiri érdekképviselő megjelenése és területei legjobban az 1651. évben ragadhatók meg. Nadasdy az év januárjában a Zala vármegye Körmenten sorra kerülő közgyűlésén öt képviselő két hű familiárisának, Bezerédy Györgynek és Körbey Györgynek érdekei képviselőjében 9 pontos instrukciót adott. Az 1–2. pont a törvényhatósági munka feddése volt (rendetlenség tapasztalható a gyűlések meghirdetésében, törvényszékeket ritkán szolgáltattak, a gyakoribb törvénykezéstről hozzanak végzést). Szorosan ehhez kapcsolódott a 3. pont is, amely a tisztségviselők szorgalmasabb munkáját írta elő. A 4–5. pont személyekre lemenően vonatkozott a tisztújításra: a képviselők Lippicz Mártonra és Hagymássyra mindenképpen voksoljanak, de ha a rendek alispánnak Balogh Ferencet akarnák, az ellen mindenképpen tiltakozzanak, mert ő egy hamis okiratokat készítő „profugus” személy. Természetesen konkrét birtokainak védelme sem maradhat el: a 7. pont a lendvai uradalommal kapcsolatos intézkedéseket vette sorba.⁶⁸

Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni a megyei hivatali életről sem. A vezető familiárist Sopron vármegye 1647 novemberi tisztújításán — amikor Vitnyédy Istvánt királyi adószedőnek választották — a törvényhatóság rendjei speciális, általános esküdti hivatalára választották (pro jurato universatis adjungiter).⁶⁹ Valószínű e hivatal szervesen összefüggött azzal, hogy 1648-ban Bezerédy György, Vitnyédy István vármegyei adószedő mellé rendelt esküdtként a törvényhatóság királyi adóösszeírását készítette el.⁷⁰ Nem kizárható, hogy e téren folytatott eredményes tevékenysége hozta a hasonló Zala vármegyei megbízatást. Ugyanis Zala rendjei az 1652. március 18-i Sümegen megtartott törvényszéken ismertették Pálffy Pál nádor azon levelét, amelyben április 11-i határidővel Bezerédyt és Cziráky Ádámot

67 *Turbuly*, 1996. Nr. 1712. (Körment, 1653. augusztus 21.)

68 MOL P 57 Bczerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 13., Nadasdy Ferenc instrukciója Bezerédy György és Körbey György számára, Keresztúr, 1651. január 30. Az instrukciót jelzet nélkül kiadta: *Nagy Imre*: Nadasdy Ferenc két utasítása (1646 és 1651). In: *Századok*, 5. (1871.) 55–56. p.

69 SL SvmIlt, SvmProt (Másolati könyv) 267. p., Gen. Congr. 1647. november 4. Ez az esküdti hivatal járásoktól függetlenül a vármegye egészére hatáskört biztosított.

70 Fogalmazati példánya: SL SvmIlt, Acta Congregationalia, 1. d., Anno 1648. Regestum portarum iuxta connumerationem earundem, per me Stephanum Wyttniedy dicatorem, et Georgiu[m] Bezeredy adiunctum jur[at]i assessorem, judiccsa[ue] n[obi]limum comit[a]tus Sopronien[sis], factam, conscriptum.

bízta meg a törvényhatóság királyi adóhátralékainak behajtásával.⁷¹ A két vármegye közéletében betöltött jelentős szerepvállalás közben persze Bezerédy különféle familiáris feladatait is ellátta, így 1649 márciusában sürgősséggel halat szállított a pozsonyi országgyűlésen tartózkodó Nádasdynak.⁷²

Szerencsés forrásadottságok miatt az 1653. év kitűnően alkalmas arra, hogy több olyan témakört is megnézzünk, amelyben Bezerédy Sopron vármegyében és annak fórumain ura instrukciói szerint járt el. Az év tavaszán Nádasdy Ferenc közgyűlési követeként ellent mondott Sopron városa azon törekvésének, hogy Nádasdy falakon belüli házát a tanács megvásárolja.⁷³ A Nádasdy familiáris Horváth György neufeldi vámolásról hozott — a levélben nem részletezett — információi Nádasdyt annyira felbosszantották, hogy annak vármegyei vizsgálatának kérvényezésére azonnali utasítást adott kérve, hogy familiárisa a tudósítását Regensburgba (Ratisbona) is küldje utána.⁷⁴ Természetes, hogy ebben az évben is több olyan levelet kapott, amely különösebb tájékoztatás nélkül a szinte azonnali (pl. augusztus 16-án sárvári) Nádasdynál történő megjelenést írta elő.⁷⁵ Speciális helyzetet jelentett a csornai premontrei prépostság ügye. A XVI. század derekán Nádasdy Tamás megszerezte a prépostság főkegyúri jogát, így a családnak meghatározó szerepe volt abban, ki is tölti be a préposti stallumot, amelyet ez időtől immáron nem szerzetesek, hanem komendaként világi papok viseltek. Nádasdy Ferenc is odafigyelt a préposti szék betöltésére. Ahogy híret kapta Simándi csornai prépost halálának, azonnal felszólította Bezerédyt, „... minden halladeknelkül mennyen ki Raba Közbe, es az Czornaj Prepostsaghoz valo joßagott foglallia el az mi ßamunkra.”⁷⁶ Miután Szenttamásy kapta meg a csornai prépostságot, Bezerédy „... látúan commissionkat istallália eõ kmet, az inventarium ßerint, ez idei p[ro]uentusossal is mindeneket kezebe[n] adván...” E javakból Bezerédy se Nádasdy, se bármely tisztviselő számára semmit se különítsen el, „... ha valami nem talaltatnek az inventarium ßerint az tißtviselõkel refundaltassa

71 *Turbuly*, 1996. Nr. 1658. (Sümcg, 1652. március 18., a megbízólevél kelte: Dénesfa, 1652. március 14.)

72 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Pozsony, 1649. március 21.

73 SL Svmlt, SvmProt fol. 52v., Gen. Congr. Nemeskér, 1653. május 5.

74 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Bécs, 1653. június 2.

75 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1653. augusztus 16. Hasonló tartalmú: uo., uók. Keresztúr, 1653. július 26.

76 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Sárvár, 1653. augusztus 2. vö. A Simándinak küldött, de át nem adott pénzcek számadás melletti visszavételéről. Uo., Uók. Szarvkő, 1653. augusztus 31., vö.: uók. Uo. Saibersdorf, 1653. szeptember 19.

Szent Thamasj vramnak.⁷⁷ (De a későbbiekben már nem volt megelégedve a csornai prépost személyével.)⁷⁸ Nádasdy uradalmához tartozó települések nem nemes lakosai ügyeinek, így az uradalmi tisztviselők elleni panaszainak a kivizsgálására is utasította Bezerédyt. Így szeptember során egy homoki jobbágya hegykői tisztviselők (ispán, kulcsár) elleni panaszának a kivizsgálására is megkérte őt.⁷⁹ Nádasdy utasításaiból familiárisainak érdekképviselete, illetve az ő különböző vitás ügyeikben teendő vizsgálatok elrendelése különösen hangsúlyos. Így többször is utasítást hagyott Bezerédy számára, hogy Birhán István [sopron]kövesdi plébános és a településen birtokos Nádasdy ügyvéd, Tolnay (Tholnay) János ellentétében vármegyei törvényszéken ítélet születéséig.⁸⁰ A perek során Nádasdy természetesen védelmet is adott familiárisainak, miként arra Körbey (Keőrbei) damonyai birtokvitája is utal.⁸¹ A Bezerédyhez küldött levelekből kitűnik: familiárisainak a legkülönbözőbb viszonyrendszereibe is beavatkozhatott. Így segített Angyal György kisebbik fiát, Istókot a soproni jezsuita konviktusból — ahonnan ugyanis megszökött — a nagyszombati jezsuita konviktusba áthelyezni. De a hely szűke miatt ezt csak úgy tudta megoldani, ha Bezerédy nagyszombatban tanuló fiát Sopronba, Losy Mihály kanonok gondozására bízva áthozatja, amihez Bezerédy egyetértését „kérte”. Ugyanezen magántermészetüként induló levelében a bánfalvi pálosok Sopron város elleni perben is kérte Bezerédy aktív részvételét, az ügy Sopron vármegye fórumain történő képviseletét.⁸² Természetesen nem csak Sopron megyei ügyeket bízott Bezerédyre, Hagymássy levele nyomán a szeptemberben a Zala vármegyei ötvösi határok ügyében kellett intézkednie.⁸³

1655-ben Bezerédy pályáivében nagyon fontos változás következett be. A január 13-i, Lózson megtartott közgyűlésében Mankóbüki Horváth György alispán hi-

77 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Szentjános, 1653. október 18. Az adott helyzetről: *Horváth Tibor Antal*: A csornai premontrci prépostság commendatorai a XVI–XVII. században. Keszthely, [1942]. Szenttamásyra uo. 15–17. p.

78 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Saibersdorf, 1658. március 6. Szenttamásy Mátét (1653–1676) a jelenkori rendtörténeti irodalom is a XVI–XVII. század legnagyobb formátumú commendátorának tartja, aki 1655-től újra megindította a hiteleshely működését, 1658-ra újjáépítette az omladozó templomot. *Kovács Imre Endre – Legeza László*: Premontrciek. Bp., 2002. 36. p. (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében.)

79 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Szent János major, 1653. szeptember 28. Becsatolva a Homokon lakó Horvat Márton panaszlevele.

80 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1657. október 31.

81 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1653. szeptember 19.

82 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1653. október 27.

83 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1653. szeptember 7.

vatalról történő leköszönését követően a törvényhatóság alispánjává választották.⁸⁴ A XVIII. századi hivatali előmeneteleket, a törvényhatósági karriereket tekintve szokatlannak tűnik az, hogy őt szolgabírói, vagy jegyzői hivatalviselés nélkül választották meg az alispáni székbe. Ugyanakkor ez a „dinamikus” hivatali emelkedés cseppet sem egyedi a XVII. században. Elég, ha itt a Nádasdy familiárisok közül a hosszabb esküdség után 1601. május 2-án alispánná választott Vághy György esetére, vagy a Sopron vármegyében nagyon szerény, csupán zálogbirtokkal rendelkező Esterházy familiáris Eörsy Zsigmondra utalok.⁸⁵

Bezerédy alispánságát követően Nádasdy Sopron vármegyei képviselőtét új „főember szolgák” töltötték be, akik közül 1656 során az egyik legfontosabb személyé Falussy Miklós emelkedett.⁸⁶ Mellette többnyire Récsey Györggyel Nádasdy minden javainak praefektusával (praefectus universorum bonorum),⁸⁷ Mankóbüki Horváth György udvari hadnaggyal⁸⁸ és mezőszegedi Szegedy Ferencsel találkozhatunk.⁸⁹ Speciális alkalom lehetett az — Nádasdy arra hivatkozik, hogy a megbízást megelőzően Bezerédy nála járt —, midőn az alispánt és Chernel Mihályt nevezte meg az 1656. június 23-án, Nemeskérett megtartandó közgyűlésbe küldött képviselőinek.⁹⁰ Ugyanakkor hangsúlyozni kell, teljességgel egyedinek nem vehető az, hogy Nádasdyt egy vármegyei hivatalviselő képviselte. Így 1658 elején egy hasonlóképpen egy több generációs Nádasdy familiáris család tagja, Zeke (I.) István szolgabíró volt a főúr egyik legátusa.⁹¹

Bezerédy alispánságát megelőzőn többször ura képviselőtében jelent meg a sárvár–felsővidéki Nádasdy uradalmak úriszékein. Így dominus-át képviselte 1651

84 SL Svmlt, Prot. Fol. 73v (1655. január 13.) Ugyanekkor követnek is választották.

85 Dominkovits, 2002. 45. p., Hiller, 2000. 5–18. p.

86 Pl. Falussy — Hevenessy (Heuenicssi) János hadnaggyal együtt — képviselte Nádasdyt Sopron vármegye 1656. márciusi közgyűlésében. Megbízólevclük: SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d. Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Saibersdorf, 1656. március 17. Meghatalmazottként Falussy neve még a következő meghatalmazásokban is szerepelni fog! Ld. pl. 87–88. sz. lábjegyzeteket. A katafálvi Falussy családra lásd: *Gecsényi Lajos*: Egy köznemesi család a 17. században (A Falussyak). In: Házi Jenő Emlékkönyv. Szerk.: Dominkovits Péter – Turbuly Éva. Sopron, 1993. 237–253. p.

87 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d. Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Saibersdorf, 1656. május 4., uők, Saibersdorf, 1657. október 11.

88 Uo., Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Szarvkő, 1656. szeptember 10., uők, Saibersdorf, 1657. június 14., uők., Keresztúr, 1657. augusztus 9.

89 Uo., Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Saibersdorf, 1657. március 6.

90 Uo., Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeinek, Sárvár, 1656. június 21.

91 Uo., Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Saibersdorf, 1658. február 26.

májusában egy Hegykőn megtartott úriszéken,⁹² miképpen az évben Sárvárrott is részt vett dominus-a büntető–törvénykezésén.⁹³ Személyének súlyát jól illusztrálja az a tény, hogy a szomszédos Vas vármegye egyik leghatalmasabb ura, Batthyány Ádám dunántúli főkapitány 1651 tavaszán a június 5-én megtartásra kerülő körmeneti úriszékre hívta, ahol majd a váraiban élő rabok felett ítélkeznek, illetve az apellátákat vizsgálják meg.⁹⁴ Alispánságának időszakában immáron hivatalból hasonlóképpen többször személyesen megjelent Nádasdy Ferenc Sopron vármegyei birtokain megtartott úriszékeken, így 1656 októberében, amikor is mind 16-án a Csepreg mezővárosban megtartott törvénykezési napon,⁹⁵ mind pedig a három nappal később Szentmiklóson üléselő földesúri bíraskodási fórumon Bezerédy a vármegye szolgabiráiból, esküdteiből álló népes gremiumot vezette.⁹⁶ (Az utóbbi úriszéken Nádasdyt Cziráky Ádám és Falussy Miklós képviselte.) E tevékenysége végigkísérte Bezerédy hivatali pályáját: így 1661 nyarán Hegykőn kellett megjelennie egy, az apellációkat felülvizsgáló úriszéken.⁹⁷ Nádasdyhoz fűződő viszonyát jelzi: szomszédos Vas vármegyében fekvő Nádasdy birtokokon lefolytatott ítélkezésekben is részt vett. Így 1656 júniusában felsőkáldi Káldy Péter Vas vármegye egyik alispánjával, Vas és Sopron vármegye esküdti karából, illetve Sárvár mezőváros polgármestere mellett több meghívottakból álló népes úriszéken vett részt.⁹⁸ Nádasdy őt a számadás–felülvizsgálatokra is meghívta: 1659. márciusában Seibersdorfban kellett megjelennie, a korábbi tisztartó, Witner György számadá-

92 Österreichisches Staatsarchiv (=ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA), Wien, Archiv Csaky Fasz. 103. No. 5., 1651. május 15.

93 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, 1651. július 10.

94 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 13., Batthyány Ádám Bezerédy Györgynek, 1651. május 5. A körmeneti uradalom kiadott úriszécki perci sajnos korábbiak, az 1620. évvel záródnak. Vö.: Úriszék XVI–XVII. Századi perszövegek. Szerk.: Varga Endre. Bp., 1958. 208–255. p. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 5.) (a továbbiakban: *Varga*, 1958.)

95 ÖStA HHStA Archiv Csaky Fasz. 103. No. 14., Csepreg, 1656. október 16.

96 Uo., No. 13., Szentmiklós, 1656. október 19., vö.: uo. Fasz. 103. No. 16., Szentmiklós, 1656. október 19.

97 MOL P 57. Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 30. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Pottendorf, 1661. június 12.

98 ÖStA HHStA Archiv Csaky Fasz. 103. No. 16., Sárvár, 1656. június 21. Ez nem az egyetlen Bezerédy György jelenlétében Sárvárrott tartott úriszék volt. Nádasdy 1657 nyarán is a szeptember 3-tól kezdődő, a sárvári várban megtartandó úriszékre hívta Bezerédyt. SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Sárvár, 1657. július 30.

sainak ellenőrzésére.⁹⁹ A főnemesi úriszékek mellett hivatalból rendszeresen megjelent Sopron vármegye középbirtokosainak úriszékein is.¹⁰⁰ Így pl. 1657–1658 során alispánként részt vett a Viczay család [Nagy]Lózson megtartott úriszékein.¹⁰¹ Ez tevékenysége egyértelműen megegyezett a korábbi két alispán, Cziráky Ádám és Mankóbüki Horváth György gyakorlatával, akik hasonlóképpen gyakran személyesen vettek részt a földesúri ítélkező fórum tevékenységében,¹⁰² és eltért Eörsy Zsigmondétól, aki többnyire képviseltette magát.¹⁰³

Az a vármegyei iratanyag felületes átnézése során is kitűnik, hogy alispánsága időszakából jóval kevesebb hozzá intézett levél maradt fenn gr. Esterházy Pál főispántól, semmint gr. Nádasdy Ferencétől. Feltételezhető: ez nem csak a forrásfennmaradás véletlenszerűségének köszönhető. A fennmaradt levelekben a törvényhatóság örökös főispánja pl. kihirdetést kérve, a közgyűlések, törvénykezések időpontját közölte vele. 1657. őszén felszólította Bezerédyt, hogy a két hét múlva (október 15-re) hirdessen Nemeskérre közgyűlést, de a szüret miatt törvényszék ne legyen. Utasította, a kihirdetésbe foglalja bele a congregatio legfontosabb célját: az Nádasdy Ferenc Ausztriában lefoglalt borai miatt kerül összehívásra.¹⁰⁴ Esterházy a szomszédos törvényhatóság (Vas) közgyűlésén történő képviselőre is felkérte őt.¹⁰⁵ Nem kizárt, hogy a főispán is megbízta az alispánt magántermészetű ügyekkel. Ez gyanítható egy kissé korábban, ez év augusztusában íródott levélből: azon néhány ezer forint behajtását bízta rá, amelyet vasvári káptalan nem akart kiadni.¹⁰⁶

Nádasdy viszont gyakran személyesen neki címzett levelekkel kérte valamilyen ügye elintézését. Az alispán helyzetét kitűnően illusztrálja egy 1657 tavaszán kelt levél címzése: „generoso domino Georgio Bezerédy, de eadem Comitatus Sop-

99 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 27., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1659. január 15.

100 Így 1651. május 27-én Pectóházán Zeke György özvegyének, Herovith Annának az úriszékén biráskodott. SL pectóházi Zeke cs. lt. 2. d. Fasc. 2. No. 125.

101 Ott volt pl. 1657 áprilisában, *Varga*, 1958. 458. (Nr. 242.), 1658 decemberében: uo. 466. p. (Nr. 246.)

102 Pl. Cziráky Ádám alispánként jelent meg 1648. januárjában, 1650 februárjában In: *Varga*, 1958. 448. p. (Nr. 237.), 450. (Nr. 238.), hozzá hasonlóan Horváth György pl. 1653 márciusában (*Varga*, 1958. 454. (Nr. 240.).

103 Pl. Eörsy megjelent az 1642 januári úriszéken, de Illés Péter helyettesként képviselte az 1643 januári sedrián In: *Varga*, 1958. 432. p. (Nr. 227.), 436. p. (Nr. 230.)

104 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Esterházy Pál Bezerédy Györgynek, Fraknó, 1657. szeptember 30.

105 Az 1657. augusztus 20-i közgyűlésen való képviselőre: Uo., Esterházy Pál Bezerédy Györgynek, Kismarton, 1657. június 21.

106 Uo., Esterházy Pál Bezerédy Györgynek, Lakompak, 1657. augusztus 13.

ronien[is] vice comiti aulae n[ost]rae familiar[e] primario”. E soraiban bősárkányi jobbágysai és a nagyszombati klarisszák szomszédos (de már Győr vármegyében fekvő) Kapi nevű birtoka miatti határper kapcsán kereste az alispánt. Minthogy a két falu közötti határvita egyben három vármegye határát (Sopron, Győr, Moson) is érintheti, és az ügyben több főrend is jelezte békés, közvetítő szándékát, ezért Bezerédyt arra kérte, a május 28-i helyszíni szemlén személyesen vegyen részt, és az illetékes járásbeli szolgabírókat magához véve intézze el ezt az ügyet, természetesen ő sem lesz hálátlan.¹⁰⁷ Így nem csodálkozhatunk, ha alispáni hivatalában olykor személyesen is részt vett „kiszállással” járó tanúkihallgatások lefolytatásában. Mind a vádak súlya, mind az adott birtok jogi státusa hozhatta, hogy 1660-ban a sárvár-felsővidéki javakhoz tartozó Nagycenken személyesen is részt vett a gyilkosok, paráznák, orgazdák, ördögösök, bűbajosok és varázslók elleni vádak kivizsgálására irányuló, Nagycenken 73, Peresztegen 51 személyt érintő tanúkihallgatás-sorozatban.¹⁰⁸

1657 decemberében Nádasdy saját birtokait féltve speciális problémában parancsolta meg Bezerédy közbenjárását. Ebenfurt fölött Unverzagt hosszú, széles töltéseket csináltatott, amihez Brucktól további vízszabályozási munkákat csatlakoztatott. Így a határfolyót képező Lajta Magyarországon beljebb kerül. Bár e munkálatok most még csak Nádasdy földjeit fenyegetik, de a főúr általánosan mindezt a teljes vármegyére nézve károsnak ítélte meg. Ezért Bezerédy arra kérte, e problémát minél előbb vezesse elő a vármegye közgyűlésén, és a congregatio a helyszíni szemlére válasszon követeket, akik 10 nap múlva (december 16-án) Nádasdyt ez ügyben jelentéstételre a nádorhoz kísérik.¹⁰⁹ Nádasdy végig figyelemmel kísérte a határmenti alsó–ausztriai birtokviszonyokat, maga is szerzeményezett, miképpen korábban, 1652-ben neheztelte egyes Pottendorfhoz tartozó birtokok, Pleichfeld asszony szántóföldjeinek Ausztriához csatolását. A győri püspök tizedjogosultságára felhívva a figyelmet az akkor még megyei esküdt–familiáris Bezerédyt az ügy vármegyei képviselőjére, és az ügyben történő vármegyei szintű beavatkozásra szólította fel, aki már a másnapi közgyűlésben az utasításoknak megfelelően járt el.¹¹⁰

107 Uo., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Saibersdorf, 1657. május 10.

108 ÖStA HHStA Archiv Csaky Fasz. 103. No. 25., Nagycenk, 1660. március 16.

109 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 15., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgyhöz, Saibersdorf, 1657. december 6. A kérdéskörrel részletesen: *Nagy Imre: A Lajta mint határfolyam*. In: Századok, 5. (1872.) 369–387. p., és 449–464. p.

110 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 15. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek és Szelestey Jánosnak, Saibersdorf, 1652. július 16., SL Svmlt Prot fol. 44v–45r. (1652. július 17.)

A különféle jogszolgáltatási ügyek, köz- és adóigazgatási feladatok mellett az alispánnak többször katonai, hadi ügyekben is tevékenykednie kellett. Ezek egyikét a katonaság átvonulásával (pl. kísérés), ellátásával kapcsolatos feladatok jelentették. 1657 nyarán a Vas és Sopron vármegyén átvonuló német hadak útjának biztosítására Bezerédy alispánt küldték Kőszegre. A „Hohstat”-ban elszállásolt alispánnak minden bizonnyal kifejezetten ügyelnie kellett a Nádasdy birtokokra.¹¹¹ E feladatkör mellett speciális problémát jelentett a határterület közvetlen hátszágát alkotó Rábaköz védelme, és az ebből adódó konfliktusok sora.¹¹² 1657/1658 fordulóján egy jelentősebb összecsapásra kerülhetett sor Sopron és Győr vármegyék határvidékén: Szanyban jelentős kótyavetyét tartottak. Nádasdy a többedik királyi parancsra hivatkozva Bezerédyt arra utasította, tartson a Rábaközben tanúkihallgatást és tudja meg, kik voltak a csata vezetői, hány törököt fogtak el és mit csináltak velük, mennyit vágtak le.¹¹³ A térség hadszervezetének, különösen a Rábaköz védelmének a további kutatására ösztönöz Nádasdy 1658 márciusában írott azon levele, amelyben Bezerédynek a rábaközi kapitányságról írt sorainak megértéséről visszajelez, egyetértéséről biztosítja.¹¹⁴ Minden bizonnyal ugyancsak a Rábaköz védelmével függ össze az ugyanezen év decemberében keletkezett levél is: Nádasdy úgy véli, 300 katona fenntartásával a vármegyének igen nagy gondja lenne, annak kellő szintű megvalósítása szinte lehetetlennek tűnik. Ha a fizetést egészében vetik ki, úgy az adózókat nagyon erősen sújtják. Ha pedig csak részben vetik ki, abból még nagyon sok konfliktus keletkezhet, a fizetetlen katonák rabolni, fosztogatni kezdenek. Ezért Nádasdy inkább azt javasolja, hogy a 300 katona felállítására és fizetésére helyett a vármegye rendjei az erre szánt/vagy fordítható pénzt az elromlott végházak megerősítésére fordítsák, amivel nem csak e vármegyét, hanem a hazát is védik. Javasolja: e kérdést vegyék fel országgyűlési tárgyalásra. Mindezekhez képviselői, Falussy Miklós és Récsey György familiárisai által kéri a vármegye támogatását.¹¹⁵ Bezerédy Montecucolli lovasregimentjének 1662 tava-

111 MOL P 1314. Batthyány cs. lt., Missiles, Nr. 32.540. Nádasdy Ferenc Batthyány Ádámnak, Keresztúr, 1657. július 11.

112 A XVII. századból e kérdéskörre: *Gecsényi Lajos*: Elképzelések a Rábaköz önvédelmének megszervezésére a XVII. század közepén. In: *Soproni Szemle*, 45. (1991/4.) 343–347. p.

113 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 21., Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, 1658. január 23., Egy hónappal később már úgy ír, hogy ha az alispán a vizsgálatot eddig nem tette meg, már ne is tegye: No. 23. uók, uo. 1658. február 10., uo. No. 24. uók. Uo. 1658. március 6.

114 Uo., No. 24. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Saibersdorf, 1658. március 6.

115 Uo., No. 25. Nádasdy Ferenc Sopron vármegye rendjeihez, Saibersdorf, 1658. december 22.

szi átvonulását már nem érte meg, Sopron vármegyében — egészen Kőszegig — a törvényhatóság tisztikarából Belezny Ferenc és Zeke István kísérték e hadakat.¹¹⁶

Vezető vármegyei hivatalviselőként Bezerédy a legkülönbözőbb kiküldetések során különböző fórumokon többször képviselte törvényhatóságát. Így pl. 1656 márciusában a vármegye rendjei őt, Vitnyédy Ferenc pápóci priorral, Vitnyédy István vármegye adószedővel (perceptor) és Palonyay István szolgabíróval együtt a dunántúli rendek az évben Kőszegen megtartandó közgyűlésére (generalis congregatio partium istarum Cisdanubianarum) követnek választották.¹¹⁷ 1660 szeptember végén, az esztergomi érsek parancsára „... hazánk jouara megh maradando dolgokrul valo tractara” Belezny Ferenc szolgabíróval Pozsonyba ment.¹¹⁸ Hivatali ideje során 1655-ben Vitnyédy Istvánnal, 1659-ben Mankóbüki Horváth Györggyel együtt a vármegye országgyűlési követévé választották.¹¹⁹ Élete (egyik?) utolsó követi feladatát 1661. novemberében kapta: Rabby István jegyzővel, Rauch Dániellel és Mankóbüki Horváth Györggyel a hónap végén Nádasdyhoz, Sárvárra kellett mennie, hogy a német katonaság számára a gabonaellátást (annonae) megszervezzék.¹²⁰

Alispánként természetesen a belrend fenntartásának szabályozásában, a statutum alkotásokban is tevőlegesen részt kellett vennie. 1661 augusztusában ő is tagja volt annak a nyolc fős, döntően a vármegye tisztikarából álló bizottságnak, amely a gabonaneműek árszabását végezte el.¹²¹

Bezerédy felekezeti kérdésekben viselt álláspontjáról sajnos máig is kevés az információ: alispánként hivatalból eljáró Vitnyédy Ferenc soproni városplébános által 1658–1659 során kirobantott harangozási díj ügyében keletkezett perben. Az evangélikus és katolikus „status” közötti konfliktusban, melynek alapját a harangok kezelése és a harangozási díj beszédése jelentette, Bezerédy a katolikus félnek ítélte meg a harangokat. Az evangélikus „status” a vármegyei döntést az

116 MOL P 1865 Káldy cs. lt., 1. cs. Nádasdy Ferenc Káldy Péternek, Keresztúr, 1662. március 19. lásd még: uo. uők. Tormás major, 1662. március 27.

117 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 20., Sopron vármegyei rendjeinek kiadmánya, Lózs, 1656. március 20.

118 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 2. d. Lózs, 1660. szeptember 24.

119 1659. évi 15 pontos követutasítása: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 15. Mind e forrás, mind Bezerédy országgyűlési tevékenysége további forrásfeltárást, elemzést igényel. A problémakörre: *Gussarova, Tatjana*: A vallási kérdések vitáinak légköre a magyar országgyűlésen a 17. század első felében. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére. Szerk.: Tuszor Péter, szerkesztőtársak: Rhimer Zoltán – Thoroczkay Gábor. Bp., 1998. 308–319. p., *Payr Sándor*: Muzsaji Wittnyédy István soproni prókátor és evangélikus főember. Bp., 1906. (továbbiakban: *Payr*, 1906) 30. p.

120 SL Svmlt, SvmlProt fol. 131r., Nemeskér, 1661. november 14.

121 Uo., fol. 130-v., 1661. augusztus 16.

elhúzódó konfliktus során — 1608: 4. tc.-re, illetve az 1647, 1649., 1655. évi valósággyi törvényekre hivatkozva — Wesselényi nádor közbenjárásával visszavonattott vele. Ez az eset azért is feltűnő, ez esetben a katolikusoknak kedvezve vármegyei tisztikar járt el a szabad királyi városon belüli felekezeti vitában, amely cseppet sem volt szokványos. Az ügyben társadalomtörténeti kutatásoknak kell tisztáznunk a városban egyre jelentősebb számban lakó, oda beköltözött katolikus kisenesség szerepét.¹²²

Bezerédy György alispán 1662 februárjában végrendelkezett. Szükszavú testamentumában kiemelte: a kegyelmes tutort és patronust, a Nádasdy családot gyermekségétől fogva haláláig híven szolgálta. Így feleségét — gyermekei özvegyeként is — Nádasdy Ferenc országbíró oltalmába ajánlja, akinek ezúton kéri gyámkodását. Feltűnő, hogy emellett további főúri patrónusokként kérte meg gr. Esterházy Pált, gr. Esterházy Ferencet és a fiatal Nádasdy Istvánt. Köznemesi patrónusok személyében a vármegye jegyzőjéhez, Rabby Istvánhoz, illetve a húga révén rokon Zeke (I.) István szolgabíróhoz fordult.¹²³ 1662. április 20-án Sopron vármegye közgyűlésében az elhunyt Bezerédy György helyére a törvényhatóság rendjei egyező akarattal Rabby Istvánt, Zala, Vas, Sopron vármegye jegyzőjét, személynöki ítélmestert alispánnak választották.¹²⁴ 1662 nyarán immáron az özvegyvel kapcsolatos ügyek kerültek elő. Nádasdy a Bezerédyekkel rokonságban álló Zeke István információira hivatkozva jelezte: tud arról, hogy Körbey Kata, hú familiárisának, Bezerédy Györgynek özvegye részjószágaiban megalkudott, és arról szerződés is készült. Minden továbbiban Rabby István Sopron vármegyei jegyző segítségét ígérte.¹²⁵

A társadalmi kapcsolatok körei és szintjei

Egy meghatározó főnemesi familiáris, vezető vármegyei hivatalviselő már csak feladataiból, hivatalából következő tevékenysége miatt is sokrétűen differenciált, kiterjedt társadalmi kapcsolatokkal rendelkezett, amit még tovább mélyített az a tény is, hogy egy több vármegyében birtokos személyről van szó. Jelenleg nem lehet e kapcsolati hálózatokat teljes kiterjedtségében feltárni, és a beérkezett hivatali

122 SL Sopron Város Levéltára, Lad. LI. Fasc. I. No. 26–35., Az esetről: *Bán János*: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron 1939. 198–199. p., (Győregházmegec múltjából 4/2.)

123 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. V. No. 18., Szerdahely, 1662. február 24.

124 SL Svm. Prot. 134v – 135r. (1662. április 20.)

125 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. No. 33. Nádasdy Ferenc Körbey Katának, Keresztúr, 1662. július 22.

levelezést sem lehet ehhez egyértelműen ennek megfeleltetni, így most csak egy-két súlypont megjelölésére kerülhet sor.

A levelek hangneme alapján Bezerédy György a rokonságából tán a legszorosabb kapcsolatot a Cirákon is birtokos nagybátyjával, Körbey Istvánnal tartotta.¹²⁶ Körbey 1636–1637-ben Veszprém vármegye alispánja volt,¹²⁷ hivataláról az 1640. közgyűlésen mondott le, helyébe széplaki Bottka Ferencet választották. További, speciális veszprémi kutatásoknak kell azt tisztázni, hogy a háttérben mi is történhetett, ugyanis az 1642. június 12-i közgyűlésen újra alispánná választották, de majd egy év múlva, 1643. augusztusában hivataláról újból lemondott. Ekkor a törvényhatóság rendjei Ladányi Ferencet választották meg utódául.¹²⁸ A Körbey családdal való jó kapcsolat a következő generációt is jellemezte. A fiú, Körbey György 1644-ben Bécsből immáron a nagypolitika eseményeiről — I. Rákóczi György hadjáratának egyes részleteiről — így számolt be: „csak az Úr I[ste]n tudgya micsoda időtt erunk...” Rákóczi fejedelem több mint 100 ágyúval és tarackkal jött ki Gyulafehérvárról, 2000 muskétása, 12.000-nél több hada mellett még 15.000 török is fegyverben áll mellette. Barkóczi „kitakarodott” [Nagy]Kállóból, így a várat a fejedelem számára foglalták le. Mind ezek a vitézek, mind a hajdúság és a hajdúvárosok is Rákóczira esküdtek, a nádor regéci várhoz tartozó birtokait a Rákócziak pataki várához foglalták, miképpen elfoglalták Forgách Zsigmond szentmártoni és garami jószágait is, maga Forgách most Bécsben van. Valószínűnek tartja, hogy Nádasdynak haddal kell vonulnia, amihez urának nem sok kedve van.¹²⁹ Két évvel később magánügyi kérdésekben, gazdaságával (hidegségi szőlő és must) kapcsolatban levelezett.¹³⁰ Körbey Bezerédyvel egyező társadalmi körbe, a több vármegyében hivatal viselő nemesek sorába tartozott. 1648 decemberében neve Sopron vármegye esküdti karában szerepel.¹³¹ 1653. május 5-én, Thuri Benedek halálát

126 Körbey barátságos hangvitelű levelci: MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. VI. No. 5., Pápa, 1639. május 17., No. 6. uo. 1640. január 2.

127 SL Svmlt, IV. A. 1. p. Acta Iuridica, Tom. 1. Fasc. 15. No. 626., MOL P 57. Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. IX. No. 35., Pápa, 1637. január 23.

128 Veszprém Megyei Levéltár (VeML) IV. A. 1. a. Veszprém vármegyei nemesi közgyűléseinek jegyzőkönyvei (VvmProt) 15. p., Gen Congr. Pápa, 1640. március 30., uo. 20. p., Pápa, Gen. Congr. 1642. június 20., uo. 22. p., Pápa, Gen. Congr. 1643. augusztus 13. (A Veszprém vármegyei jegyzőkönyveket mikrofilmenken kutattam: a MOL 3389–3390. sz. mikrofilmtkerescein.)

129 MOL P 57 Bezerédy cs (kámi) lt. 8. cs. VI. No. 7., Körbey (Kcörbey) György levele Bezerédy Györgyhez, Bécs, 1644. február 24.

130 Uo., No. 8. Körbey György Bezerédy Györgynek, Cirák, 1646. október 15. Körbey György számára a ciráki birtok fontosságára (ott borait tárolják, kiárulják, épületre való fát tárolják) jelzi anyja, Czaby Fruzsina hozzá írt levele: uo. 8. cs. VI. No. 11., Pápa, 1649. „ma kedden”.

131 SL Svmlt, SvmltProt (Másolati könyv) 326. p., 1648. december 29.

követően Veszprém vármegye alispánjának választották meg.¹³² (1655 áprilisában már Radvány István Veszprém vármegye alispánja.)¹³³

A társadalmi kapcsolatrendszer szerteágazó hálója jelenik meg az emberi élet fordulóihoz kötött eseményekkel kapcsolatos meghívókban. Az esküvői meghívók egy jelentős sora a Nádasdy familiárisoktól (illetve leszármazottaiktól) érkezett. 1636 szeptemberében Füzéry János gr. Révay Judit szolgálólányát, nemzeti Balogh Orsiktot vette feleségül, Bezerédyt a Sopronkeresztúron (Deutschkreutz) szeptember 30–október 1. napjaiban megtartandó esküvőre és lakodalomra invitálta.¹³⁴ Unokatestvére, Bezerédy János a néhai Zeke György hajadon leányát, Orsiktot vette el, az esküvőre a Zeke család törzsbirtokán, Petőházán került sor február 14-én (quinguesima vasárnapján), ahová szeretettel hívta rokonát feleségével, mind a vacsorára, mind a kor szokásai szerint a másnapi reggelire, továbbá az ebédre.¹³⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a két Nádasdy familiáris család közötti rokonságot a másik fél is tovább erősítette. Zeke (I.) István 1652-ben Bezerédy György, Judit nevű lányát vette feleségül. Ez a frigy a Zeke család életében egyértelműen felfelé irányuló társadalmi mobilizációt hozott.¹³⁶ A Bezerédy Györggyel második felesége (Bezerédy Anna) révén rokonságban állt a Nádasdy provizor Vitnyédy János is, akinek fia, Vitnyédy István Endress János Sopron sz. kir. város kapitány a és Török Erzsébet, Juditot nevű leányával 1640. augusztus 27-én, Sopronban kötendő esküvőjére invitálta Bezerédyt.¹³⁷ A tágabb térség nemességéhez fűződő tartós kapcsolatra utal egy kevésbé hangsúlyozott rokonsági szál, Szecezer György pápai provizor, királyi prófuntmester özvegyének, Csaby Juditnak a meghívója. Ő 1646-ban Tóthi Lengyel István és Körtvélyesi Magdolna — az elhunyt Körtvélyesi István hajadon leányának — június 3-i, Győrben, Zichy István házánál megtartásra kerülő kézfogójára invitálta Bezerédyt. A levél sajátossága, hogy ez alkalommal a rokonságot számon tartó sógorasszony, a nagymama írta e sorokat, és ahogy azokból kitűnik, e családi ügyben ő is rendelkezett a legnagyobb „potestással”.¹³⁸

132 VcML VvmProt 64. p., Pápa, Gen. Congr. 1653. május 5.

133 MOL P 57. Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. X. No. 18., 1655. április 8.

134 SL Svmlt, Acta Congregationalia 1. d., Fyzery János Bezerédy Györgyneck, Csesztkovic, 1636. szeptember 23.

135 Uo., Bezerédy János Bezerédy Györgyneck, Felsőszeleste, 1638. január 31.

136 SL Zeke cs. lt. 1. d. Fasc. 2. No. 4., *Dominkovits*, 2000. 43. p.

137 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Vitnyédy István Bezerédy Györgyneck, Sopron, 1640. augusztus 5., *Papir*. 1906. 4. p.

138 SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d., Czaby Judit Bezerédy Györgyneck, Pápa, 1646. május 9. A Szecezer özvegy Csaby Juditnak egyébként volt Győrben háza, amit 1642-től zálogolt: MOL P 1865. Sibrik cs. lt., Rokon és idegen családok iratai, Káldy család levéltára, 1. cs.

A két Nádasdy familiáris családhoz tartozó fiatal, Vitnyédy Dorica és Sándor Péter 1650. évi esküvőjének esete egy másik — a megelőző adatokból is kirajzolódó feltételezésre is — rámutat. Mind a XVII. század derekán, mind a korábbi időszakban több házasság arra utal, hogy a vezető Nádasdy familiárisok egy jelentős köre úm. egymás között házasodott, pl. az előző generációból Bezerédy–Poky, Bezerédy (IV.) György generációjából elég, ha a Bezerédy–Zeke, Vitnyédy–Bezerédy frigyekre utalunk. E jelenség már a XVI. században is megfigyelhető (pl. Récsey és Hirnik avagy Porkoláb, illetve Zeke Pető házasság).¹³⁹ A további elemzéseket megkövetelő situáció kialakulásában a dominus-nak és udvarának minden bizonnyal jelentős szerepe lehetett.¹⁴⁰

Sopron vármegye hivatalviselő nemességével tartott kapcsolatot az alábbi eset illusztrálhatja: 1640 januárjában Palonyai István hívta Pásztory Gergely, Zsuzsanna nevű leányával e hó 22-én, a leendő após Basztifalvai birtokán megtartandó esküvőjére.¹⁴¹ A vármegye és a térség több jómódú birtokosához (bene possessionati) is hasonló szálak fűzték. 1654. januárjában Sibrik István, Kata leánya Ugróc várának örökös ura, Zay Péterrel történő, Gyertyaszentelő Boldogasszony napjára (február 2.) kitűzött, a család bozsoki kastélyában megtartandó esküvőre invitálta Bezerédyt.¹⁴² Lózs mezőváros földesura, Sopron vármegye legtekintélyesebb birtokos nemességébe tartozó Viczay János 1654. november elején saját esküvőjére hívta meg Bezerédyt és feleségét. Győr vármegye egyik legbefolyásosabb nemesi családjába házasodott be, Héderváry István, Kata leányát vette feleségül. A Szent András hó (november) 22-re kitűzött esküvő is ennek megfelelően kellő ünnepélyességű volt. Bezerédynek — más vendégekkel együtt — már 21-én egy ünnepi vacsorán kellett megjelenniük a rábaközi Farádon, ahonnan szombaton indultak a Győr vármegyei Ötvenyre, és az ott elfogyasztott reggelit (főlöstököm) követően

---

Pápa, 1642. december 8. Körtvélyessy Magdolna (Tóthi Lengyel István, majd Szapáry Miklós özvegye, végül Zámori György felesége pápai házára — korábban Szecczer ház. *Haris Andrea*: A pápai „Hosszu uttza” krónikája a 17–18. században. In: Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk.: Bardoly István – László Csaba. Bp., 1998. 350. p. (Művészettörténet – műemlékvédelem), *Koppány Tibor*: A külsővati plébániakert címeres köve. In: Tanulmányok Külsővati történetéből. Szerk.: Ilon Gábor. Külsővati, 1996. 168. p. (továbbiakban: *Koppány*, 1996.)

139 Récseyre: *Dominkovits*, 2002. 35. p., Zekérc: *Dominkovits*, 2000. 40. p.

140 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VII. No. 12. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynek, Keresztúr, 1650. november 17.

141 Uo., VIII. No. 2., Palonyai István Bezerédy Györgynek, Jobaháza, 1640. január 4.

142 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 15., Sibrik István, Bezerédy Györgynek, Bozsok, 1654. január 2.

Hédervárra érjenek, ahol az ünnepi kézfogó és vacsora is lesz, miként az ilyenkor szokásos másnapi ebéd is.¹⁴³

A társadalmi érintkezés egy másik irányára mutat rá az ákosházi Sárkány Miklós által küldött meghívó. Ez esetben a birtokos nemes szolgálóinak esküvőjére került sor. Ugyanis Sárkány Hegedűs János nevű szolgája, Madarász Mihály Zsuzsanna leányát jegyezte el, a kézfogó napját pedig a dominus (Sárkány) saját pusztacsaládi házánál, szeptember 1-jére tűzte ki.¹⁴⁴

A Sopron vármegye és a térség megyei nemesi, birtokos nemesi kapcsolatrendszeréből a főnemesi kapcsolatra mutat az időszak egyik legfényesebb esküvőjére való meghívás. 1649 decemberében Batthyány Ádám, Eleonóra leánya és a fiatal Sopron vármegyei főispán, gr. Esterházy László 1650. február 6-ra, a rohonci várba tervezett kézfogójára (a vacsorára és a másnapi ebédre) invitálta feleségével együtt Bezerédyt. Majd egy későbbi levelében „... az teőb jo akaro uraink keőzűl kegdetis eggik gazdanak gondoltok lennj, mellet nem nehezteluén magara vennj...”. Kéri: már egy héttel az esküvő napja előtt jelenjen meg Rohoncon. Bezerédy valójában Sopron vármegye követeként jelent meg a fényes menyegzőn.¹⁴⁵

A társadalmi kapcsolatrendszer hasonló szálai fejthetők fel és adatolhatók a halálózás, a temetések kapcsán. A több generáción keresztül a Nadasdy család szolgálatában álló Svastics család tagja, Svastics István 1638 novemberében édesanyja, Megyery Borbála — Svastics Gábor özvegye — június 6-án bekövetkezett haláláról, és december 6-ra, a család régi temetőhelyén, a dozmati templomban tervezett temetéséről tudósította Bezerédyt. A forrástípus sajátossága, hogy a halálózás időpontját órával behatárolva adták meg, miképpen itt a toronyi rezidenciánál történő gyülekezés időpontját is így közölték.¹⁴⁶ Szapáry Zsuzsanna 1641 nyarán férje, kerecsenyi Szalay János, Nadasdy Ferenc kapuvári főporkolábja, „... ki sok betegsege utan etelinek pallya futasat el vegezven (...) lölkit I[ste]nnek ajanlván üdvössegesen, az arnyek vilagbul ki mult...”, 1641. július 23-i, csapodi templom-

143 Uo., No. 17., Viczay János Bezerédy Györgyhöz, Lózs, 1654. november 5.

144 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d., Sárkány Miklós Bezerédy Györgynck, Pusztacsalád, 1638. augusztus 30.

145 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 12., Cziráky Ádám Bezerédy Györgynck, Sopron, 1650. január 28. A Batthyány Eleonóra és Esterházy László esküvőjéről: *Koltai András*: Egy főúri lakodalom előkészületei (Esterházy László és Batthyány Eleonóra menyegzője Rohoncon 1650-ben) In: *Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlmények*. Főszerk.: Ujváry Gábor. Bp., 2003. 117–135. p.

146 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d., Svastics István Bezerédy Györgynck, Torony, 1638. november 25.

ban bekövetkező temetésére hívta.¹⁴⁷ Kettős kötődésre utal Székely (Szekkel) István halálhíréről szóló tudósítás. Az 55 éves korában elhunyt férfiú egyrészt gr. Nádasdy Ferenc magánhadseregének katonai szolgálatot teljesítő szervitorai közé tartozott, a sárvári és bodonhelyi vitézeinek főhadnagya volt, másrészt minden bizonnyal utóbbi funkciójával szoros összefüggésben Sopron vármegye esküdti karába tartozott. 1640. Szent Katalin napján (november 25.) a Bük melletti Lócs templomában megtartandó temetésére az özvegy berényi házánál volt a gyülekező.¹⁴⁸ A familiárisi kör legjelentősebb személyisége a Bezerédyvel már fiatal kora óta kapcsolatot tartó, a 60 esztendőskorában elhalálozott Rátky (Ráttky) György — aki felmenőihez hasonlóan több generáción keresztül szolgálta a Nádasdy családot — Szent Jakab hó 6-án, „... sok beteghsehi utaf[n]...” Nádasdy Ferenc udvari kapitányaként halt meg. Temetésére augusztus 29-én, ősei temetkezési helyén, a csepregi öregebbik szentegyházban kerül sor, ahová a gyászolók a peresznyei rezidenciáról mentek át. Bár az értesítés a Bezerédy rokon Zeke (I.) István szolgabírónak címezve maradt fenn, bizonyosan állítható, hogy hasonlót ő is kapott.¹⁴⁹ Az előzőeknél is szomorúbb, de a családok közötti kapcsolatot még inkább aláhúzza Viczay Ádám levele: 1643 Húsvét napján Sándor kisle fia halt meg, Bezerédyt az április 8-i, lócsi templomban megtartandó temetésre várta el.¹⁵⁰

A megyei nemesség mellett ugyanez a „kapcsolattartás” főrendi irányban is megfigyelhető: Batthyány Ádám 1653. április 25-én ugyancsak értesítette őt hitvese, gr. Formentini Auróra haláláról. A főnemesség, illetve a térség birtokos/megyei nemessége jelentős részének levelezésének is általános sajátossága itt is megjeleNIK, a gyászról tudósító levélben a főúr pontosan megadta a halál bekövetkeztének az időpontját — hosszú, fájdalmas betegség után, Virágvasárnap este, 6–7 óra között állt be.¹⁵¹

A hivatali munka és a társadalmi kapcsolat jelentős számát csak egy esettel illusztrálnám. Ez Káldy Péter vasi alispáné — aki egyébként a Csaby–Szecezer ro-

147 Uo., Szapáry Zsuzsanna Bezerédy Györgynek, Csapod, 1641. július 29.

148 Uo., Ujhelyi (Uyhely) Zsuzsanna, Székely István özvegye Bezerédy Györgyhöz, Bcrény, 1640. november 18.

149 Uo., Török (Teórok) Anna Zeke Istvánhoz, Peresznye, 1655. augusztus 16.

150 Uo., Viczay Ádám Bezerédy Györgynek, Lócs, 1643. április 6.

151 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No., 14., Batthyány Ádám Bezerédy Györgynek, Rohonc, 1653. április 25. Batthyány Bezerédy Györgyhöz írott leveleit azért is érdemes hangsúlyozni, mert a Batthyány misszilisek között nem található Bezerédy György által Batthyány Ádámmal írott levél. Azaz: a páratlanul gazdag levelezés nem utal erre a kapcsolatra. Vö.: Magyar Országos Levéltár Hg. Batthyány család levéltára, Missiles. Segédlet. [Kézirat, é. n.] 62–63. p.

konság révén Bezerédy tágabb rokonsági környezetébe tartozott. 1657 során a Kisfaludy családdal szoros rokonságban álló felsőkáldi Káldy Péter jelezte, hogy „... az Lutherana Confession léuő Kisffaludi atiafiak...” már nyilván Bezerédy tudomására hozták, „... az mihaly parochiahoz ualo kertet el foghlaltam uolna praedicatoriok kezetül...” Káldy egyértelműen arra hivatkozott, hogy az a kert már több mint száz éve a plébániához tartozik. Nincs kimondva, de a katolikus földesúr jogos foglalásként tartotta számon tettét, és az ebben történő megerősítésre kérte az alispánt.¹⁵² A Kisfaludyakkal kapcsolatos konfliktusokkal függhet össze az egy évvel később írt levele is: 1658 szeptemberében Bezerédy látogatására készülődik, mellyel meg kívánta előzni az alispán mihályi malom és major körül végrehajtandó inquisitióját.¹⁵³

Bizton állítható: a kiterjedt kapcsolatrendszerű Bezerédy György már az 1640-es évek derekától a Sopron vármegyei politikai elit meghatározó személyiségei közé tartozott Személyének fontosságát érzékelteti az is, hogy a vármegye ifjú főispánja, Esterházy Pál 1654 augusztusában egy, a helyi nemesi elitet tömörítő tanácskozássra hívta: „Bizonios vármegie dolgairul akarúan beβélgetni az nemes varmegiebéli uraimékkal .... hogy eggiüt beβélgetuén, chelekedgiük azt, a ki az nemes varmegyének jauára légyen.” E célból Bezerédyt augusztus 18-ra, lakompaki kastélyába kérte. Miként ez több későbbi iratból is kiderül: a kastélyában lebonyolított megbeszélések szerves részét képezték az új főispán megyekormányzati gyakorlatának.¹⁵⁴

Családi stratégia – egyéni tehetség: kitekintés a következő generációra

Bezerédy Györgynek egy leánya (Judit), és öt fia érte meg a felnőttkort.¹⁵⁵ Judit házassága kitűnően illusztrálja a vezető Nádasdy familiárisi körön belüli házassági, rokonsági kapcsolatok fontosságát. Mint jeleztem, ő Zeke (I.) István hitvese lett.

152 SL Svmlt, Acta Congregationalia, I. d. Káldy Péter Bezerédy Györgynek, Vat, 1657. szeptember 9.

153 MOL P 57 Bezerédy cs. lt. 8. cs. VI. No. 15. Káldy Péter Bezerédy Györgynek, Vat, 1658. szeptember 25. Káldy Péter pályaivéről: *Dominkovits*, 2003., a rokonságról még: *Koppány*, 1996. 167–168. p.

154 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 9. cs. VIII. No. 16., Esterházy Pál Bezerédy Györgynek, Fraknó, 1654. augusztus 9. A Bezerédy alispánsága idején is megfigyelhető hasonló gyakorlatra: uo. 9. cs. VIII. No. 32., Lakompak, 1660. január 30. (Ekkor február 6-ra, Lakompakra — több más, itt meg nem nevezett „uraimmal” együtt — hívta meg Bezerédyt, hogy a levélben nem részletezett ügyekben közösen munkálkodjanak.)

Míg Bezerédy György iskoláztatási helyeiről jelenleg nincs információ, két idősebb fiáról már több tudható. Valószínűsíthető, hogy István 1649 során Nagyszombatban tanult,¹⁵⁶ és az is valószínű, hogy több Bezerédy fiú is itt, illetve a nagyszombati, soproni nemesi konviktusokban iskolázódott.¹⁵⁷ A nagyszombati stúdiók minden bizonnyal gimnáziumi tanulmányokat jelenthettek csak, az egyetem matrikuláiban Bezerédy fiú neve nem tűnik fel.¹⁵⁸ István Nádasdy Ferenc udvarába került. Őt 1650-es évek során — 1655-öt követően? — Nádasdy bortöltőjévé nevezte ki, 1658-ban is Nádasdy udvarában tartózkodott.¹⁵⁹ Míg 1659-ben részt vett a loretoi szentegyház felszentelésén,¹⁶⁰ a következő év tavaszán már Pápa várából írta leveleit, gr. Esterházy Pál pápai főkapitány parancsnoklata alá tartozott, de kapcsolatát Nádasdyval ekkor sem szakította meg. Katolikusként jelen volt Esterházy 1660. évi, a korábbiaknál erőszakosabb rekatolizációs tevékenységében: apját a református öreg templom elfoglalásával kapcsolatban is tudósította. Kifejezetten jó személyes kapcsolata volt Ráttky Györggyel, akivel együtt kívánt katonáskodni.¹⁶¹ A genealógiai szakirodalmak 1662-től pápai lovaskapitányként jel-

- 155 A forrásfeltárás adott fokán Bezerédynck egy, még gyermekkorában elhunyt kislánya ismert, Anna, aki 1643. március 6-án halhatott meg. Madarász Markó értesítette a gyermek haláláról Bezerédyt, megírta: a kislányt a szentmiklósi templomba, nagyapja és nagyanyja mellé temették el. SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Madarász Markó Bezerédy Györgyhöz. [Fertő]Szentmiklós, 1643. március 7.
- 156 Több erre utaló levele ismert: MOL P 57 Bezerédy cs. lt. 8. cs. VI. No. 10. Bezerédy István Bezerédy Györgynck, Nagyszombat, 1649. június 17., uo. No. 12. uők., Nagyszombat, 1649. december 9.
- 157 Vö.: SL Svmlt, Acta Congregationalia, 1. d. Nádasdy Ferenc Bezerédy Györgynck, Saibersdorf, 1653. október 27.
- 158 *Zsoldos Attila: Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1636–1701.* Bp., 1990. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 11.) Lásd még: *Bognár Krisztina – Kiss József Mihály – Varga Júlia: A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777.* Bp., 2002. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25.)
- 159 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. VI. No. 14. Bezerédy István Bezerédy Györgynck, Saibersdorf, 1658. február 12. Az 1655. évi bortöltői utasítást közzéadta: *Koltai András: Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708.* Bp., 2001. Nr. 9., 100–101., 248–249.
- 160 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. VI. No. 16. Bezerédy István Czaby Fruzsinaéhoz, Körbey István özvegyéhez, Keresztúr, 1659. június 23., vö.: uo. P 58. Bezerédy cs. „Törzslévtár”, 2. cs. fasc. L. No. 306. (1655)
- 161 MOL P 57 Bezerédy cs. (kámi) lt. 8. cs. VI. No. 17. Bezerédy István Bezerédy Györgynck, Pápa, 1660. március 23., uo. No. 19. uők. Pápa, 1660. április 5. A pápai eseményekről: *Szakály Ferenc: Pápa a török korban.* In: *Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig.* Főszerk.: Kubinyi András. Pápa, 1994. 167–168. p.

zik, 1667-ben pápai főhadnagyként édesanyjával közösen 300 ezüst tallérért, 25 évre zálogolják Nádasdy Ferenc országbírónak a Komárom vármegyei Némán fekvő javaikat.¹⁶² 1677 február és 1702 január között Zala vármegye alispáni hivatalát viselte.¹⁶³ Katonai hivatalát alispánsága idején is megtartotta: 1692 decemberében pápai királyi alkapitányként adott ki bizonyáglevelet.¹⁶⁴ Az 1638-ban született Zsigmond 1656-ban a gráci jezsuita gimnázium rhetori osztályát látogatta,¹⁶⁵ 1657-től Nádasdy Ferenc közeli rokona, Homonnai Drugeth György udvarában tartózkodott, 1661-től Nádasdy titkára lett. 1665 februárjában Nádasdy Ferenc társaságában — több vezető Nádasdy familiáris, mint Kövér Gábor prefektus, vagy Hamerla György komornyik társaságában — Stájerországon keresztül itáliai körutát tett.¹⁶⁶ A másik három fiú, Pál, Ádám és — a szerdahelyi ág törzsatyjaként tisztelt — Mihály életpályájáról jelenleg kevesebb tudható. Rangukhoz méltóan ők is a térség elitjéből házasodtak: Mihály 100 aranyat móríngolva Bessenyei Klára férje lett,¹⁶⁷ Pál Kisfaludy Máriát vette feleségül,¹⁶⁸ maga 1723-ban,¹⁶⁹ míg Ádám 1734-ben végrendelkezett.¹⁷⁰

A pozíció mögött meghúzódó vagyon: adatok a Bezerédy család XVII. századi birtokaihoz

A XVI. század elején a család Zala vármegye birtokosai közé tartozott; a forrásfeltárás jelen szakaszában birtokaikról részinformációk ismertek. 1527 tavaszán a kapornaki konvent a Zala vármegyei Kis- és Nagybezeréd határában egy, Sza-

162 MOL P 58 Bezerédy cs. „Törzsléváltár” 2. cs. fasc. S. No. 511., Pottendorf, 1667. május 4.

163 Zalai archontológia 2000. 252., 385. A fejezet *Turbuly Éva* munkája. A következő évben üdvözlésként emlékeznek meg róla: MOL P 58 Bezerédy cs. „Törzsléváltár” 1. cs. fasc. A. No. 17., Pápa, 1703. november 27.

164 MOL P 58. Bezerédy cs. „Törzsléváltár” fasc. E. No. 109. Bezeréd, 1692. december 1., ugyanczen tisztben volt 1699-ben is: uo. 1. cs. fasc. F. No. 147., Pápa, 1699. június 7.

165 *Andritsch, Johann*: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgern an der Universität Graz (1586–1782) Graz, 1965. 84. p. (Forschungen zur geschichtliche Landeskunde der Steiermark Bd. 22.)

166 1665. február 18. – május 19. közötti útínaplója: MOL P 57 Bezerédy cs. lt. 8. cs. VI. No. 20. Kiadta: *Marczali Henrik*: Bezerédj Zsigmond utazási naplója [1665]. In: Történelmi Tár 1883. 348–358. p.

167 MOL P 58. Bezerédy cs. „Törzsléváltár”, 1. cs. fasc. A. No. 6., 1687. március 23.

168 Uo., No. 18.

169 Uo., fasc. B. No. 26., Szerdahely, 1723. szeptember 10.

170 Uo., No. 28., Pápa, 1734. október 3.

polyai János király parancsára tett birtokbeiktatással kapcsolatos vizsgálat során megállapították, hogy ott az elhalt Bezerédy Gábor és János birtokolt.¹⁷¹ Miképpen a forráskutatás jelen szakaszában keveset tudunk a Bezerédy birtokokról, úgy csekély ismeretünk van a familiáris család szolgálóiról is. Bezerédy Györgynek 1545-ben bizonyos voltak szolgálói, egyet a fenti év januárjában a Nádasdy számadások szerint Egervárról a Somlóra történő levélhordás miatt fizettek, áprilisban Sárvár és vasvár közötti szolgálatokat tett ura dominus-ának.¹⁷²

A század derekán, az 1549-es portális adóösszeírás szerint a Bezerédyek még egyértelműen csak Zala vármegyében birtokoltak adózó portákat.¹⁷³

2. sz. táblázat

A Bezerédy család birtokai a XVI. század derekán.

Név	Birtokok helye	Jobbágyporták	Zsellérek	Új porták
Bezerédy ¹⁷⁴ György	Bezeréd, Detk, Koppány, Őr, Szentkozmadamján	18	13	9
Bezerédy Mihály özvegye	Bezeréd, Detk, Koppány, Őr, Szentkozmadamján	18	13	7

Az adóösszeírás szerint allódiummal nem rendelkező Bezerédyeket a törvényhatóság 11–100 porta közötti possessionatus rétegébe — annak is az alsóbb vagyoni részébe — helyezhető el, mintegy 71 középbirtok alkotta ezt a tömböt.¹⁷⁵ A XVI. század közepén a Bezerédy család sem Vas, sem Sopron vármegyében — miként Győr, avagy Veszprém vármegyében sem — bírt adózó portát.¹⁷⁶ A család 1564-ben

171 *Bilkei Irén*: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1527–1541. Zalaegerszeg, 1999. (továbbiakban: *Bilkei* 1999) Nr. 2. (Zalai Gyűjtemény 47.)

172 *Kumorovicz – M. Kállay*, 1959. Tom. I. 138., 167. p. Az 1526–1547 közötti Zala vármegyei birtokosokra lásd még: *Bilkei Irén*: Zala vármegye nemessége a Mohács utáni két évtizedben. In: Zalai történeti tanulmányok. Szerk.: Káli Csaba. Zalaegerszeg, 1997. 21–60. p. (Zalai Gyűjtemény 42.)

173 *Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a XVI. század közepén. Bp., 1990. (A továbbiakban: *Maksay*, 1990) 930., 993. p.

174 A szerző Bezerédj írásformában adja meg mindkét esetben a család vezetéknevét.

175 *Maksay*, 1990. 929–930. p.

176 Uo., Győr: 345–351. p., Sopron: 661–679. p., Vas: 857–917. p., Veszprém: 919–927. p.

Miksa királytól új adományt kapott, amelyben Zala megyei birtokaik bírásában őket megerősítették.

A család birtokviszonyaiba a jelentős változás 1588-ban következett be: Nádasdy (II.) Ferenc hű szolgálataiért Bezerédy Gergely familiárisának — és az ő testvérének — azon teljes nemesi kúriát, ahol Bezerédy Gergely az adománykor is élt, és a jobbágytelket a sárvári várhoz tartozó Vas vármegyei[Vámos]Családon adományozott. Továbbá ő és felesége, Chernel Borbála 1000 magyar Ft-ért a Sopron vármegyei Szerdahelyen egy nemesi kúriát, és mindazon Szentmiklóson fekvő jobbágy és zsellértelekeket, amelyeket korábban a néhai Henyessy Gergely hasonlóképpen Nádasdy szolgálat révén kapott, most zálogjogon elnyerték.¹⁷⁷ A máig élő helyi hagyomány szerint ő állította a településen az 1903-tól kör alakú kápolnában elhelyezkedő, ma is látható Fájdalmas Szűzanya szobrot.¹⁷⁸ Bezerédy Gergely 1597-ben már nem élt, kapui uradalom ez évi urbáriumában özvegye szerepel, aki Szentmiklós mezővárosban Henyessy helyét, és udvarházához csatolva Szerdahelyen 12 zsellér helyet birtokolt. A szabad földön fekvő udvarházhoz két szántó és két rét tartozott, és mindezekon kívül két teleknyi földet bírt hozzá.¹⁷⁹

A birtokok súlypontjának áttolódását az 1598. évi házadó-összeírás is jól jelzi. Ekkor csupán Sopron vármegyében írtak össze a Bezerédyek tulajdonában lévő adózó jobbágyházakat. [Fertő]Szentmiklóson egy, a szomszédos Szerdahelyen nyolc házat bírt Bezerédy Gergely özvegye. Ez egyértelműen a helyi kisbirtokos nemesség sorában jelölte ki a Bezerédyek helyét. A forrást feldolgozó és közzé adó Dávid Zoltán 50 ház birtoklását tartotta számottevő birtoknak, ez alapján a vármegye nemességéből pl. Büky Balázs (Felsőpulya, Kőhalom, Ligvánd, Nagyzsidány,), vagy a Récsey család (Gálosháza) tartozott e körbe. A forrás a Bezerédyeknek Vas és Zala vármegyei adózó jobbágyháztartását nem tünteti fel.¹⁸⁰

Ugyanakkor nem szabad feledni, hogy a birtokigényt a zalai javakra továbbra is fenntartották, azok helyzetére folyamatosan figyeltek. Így 1596 elején Bezerédy Erzsébet és férje, Szántóházy Ferenc Zala vármegye jegyzője, és a Bezerédy család több tagja Nádasdyt, szentlőrinci Pethő Györgyöt eltiltotta Mindszent, Ederics és

177 MOL P 108. hg. Esterházy család levéltára, Repositorium 16. fasc. C. No. 103.

178 A helyi hagyományra, később zárandokhellyé vált, a dülő alapján Szeredi Szűzanyának is nevezett szoborra: *Rozsonits Géza*: Egy elfelejtett reformpolitikus. Bezerédj István. In: Emlékkönyv 1996. 31–32. p., *Uő.*: Néhány adalék a Bezerédj család helyi történetéhez. In: Uo.: 105. p.

179 A forrást publikálta: *Mikó Sándor*: Az 1597. évi kapuvári urbárium III. rész. In: Soproni Szemle. 46. (1992) 4. sz. 333–355. p.

180 *Dávid Zoltán*: Az 1598. évi házősszeírás. Bp., 2001. 370. p., (Sopron vm.: 362–376. p., Vas vm.: 524–561. p., Zala vm.: 564–600. p.)

más zalai birtokoktól.¹⁸¹ Egy évvel később a fenti asszony a férjével Csószai pusztá, Kökényesmindszent határait védte, míg Bezerédy Bálint Kozmadombja és Ór faluban fekvő birtokrészeit óvta. A család figyelmét további példák illusztrálják, hisz ugyanők, ekkor a zalai Kacorlak, Nagysziget, Gersallya, Szigete falvakban, továbbá Mánta, Dusnak, Dessyes, Berzence és Pölöskefő pusztákon fekvő részbirtokait is tiltották.¹⁸² További forráskutatásoknak kell feltárnia a XVI. század végi adatok és a XVII. század derekáról ismert tiltakozás közötti időszakot, de tán egyfajta folyamatosság tételezhető fel azáltal, hogy 1651 februárjában Babolcsay Ferenc szolgabíró Bezerédy György kérésére a Tárnok falu melletti Szentkozmadombja pusztá használatát tiltotta.¹⁸³ A Bezerédy birtokok általános „stabilizációja” részeként 1669-ben Bezerédy György fiai — a kiterjedt család más tagjaival együtt — a Zala vármegyei Bezeréden fekvő birtokaikat ismertették el.¹⁸⁴

A Sopron vármegyei javak a kapuvári uradalom urbáriumaiban folyamatosan feltűnnek. A Nádasdy Ferenc kivégzése után felvett, egy évtizeddel Bezerédy György halála után készült kamarai összeírás e javakat a következőkben adja meg. [Fertő]Szentmiklós mezővárosban Szerdahellyel együtt — több más egykori Nádasdy familiáris családdal egyetemben (pl. Falussy, Madarász, Tolnay, Zeke, Vitnyédy) — a Bezerédyek is birtokokkal rendelkeztek, ekkor 7 jobbágy és 11 zsellérhelyet bírtak.¹⁸⁵ Ez volt az az idő, amikor a család mindent megtett azért, hogy szentmiklósi, szerdahelyi, a Nádasdyaktól *jure inscriptionis* nyert birtokait örökbirtokokként legitimálták.¹⁸⁶ 1677-ben I. Lipóttól Sopron, Vas vármegyei javaikra (egy nemesi kúria Szerdahelyen, 9 zsellértelek — 8 benépesített, 1 pusztá — ugyanott, szabad faizás a Lés és Szeret erdőkben, továbbá két olyan zsellértelek, amely korábban a Megyery családe volt, míg Szentmiklóson két jobbágyhely, 2 zsellérhely — egyik benépesített, a másik nem — és egy szabad szőlőhegyi birtok, valamint Vámoscsaládon nemesi kúria és négy benépesített jobbágytelek) új, örökjogú adományt nyertek.¹⁸⁷ Ugyanakkor az özvegyi állapottal a birtokok kismérvű fogyása is megkezdődött:

181 *Bilkei-Turbuly*, 1989. Nr. 394.

182 Uo. Nr. 498.

183 *Turbuly*, 1996. Nr. 1584. Zalatárnokon a Bezerédyek nem rendelkeztek birtokokkal: *Takács J. Ince: A zalatárnoki Szent Anna plébánia és községi története. Zalatárnok, 1997. 72–77. p.*

184 MOL P 58. Bezerédy cs. „Törzslevéltár” 2. cs. fasc. N. No. 364., Pottendorf, 1669.

185 MOL E 156 Magyar Kamara Archivuma Urbaria et Conscriptioes Fasc. 12. No. 42/VIII. *Extractus proventuum Kapu per dominos commissarios taxantes bona fiscalia in Hungaria anno 1672 conscriptus. fol. 521 r–v.*

186 MOL P 58. Bezerédy cs. „Törzslevéltár” 1. cs. fasc. A. No. 5., 1672. dominica septuagesima

187 Uo., fasc. E. No. 91., Bécs, 1677. március 5., uo. P 108 Esterházy cs. lt., *Repositorium* 16. fasc. C. No. 124., Bécs, 1677. március 5.

Körbey Kata ez évben zálogolta a Zala vármegyei Bacson fekvő két pusztá helyét minden tartozékával és jogosultságával Vörös Pálnak, gr. Esterházy Pál főhadnagyának.¹⁸⁸ Több mint negyedszázaddal Bezerédy György halála után, 1689-ben, az örökösök vagyonsztására került sor.¹⁸⁹

Összegzés helyett

Az eddigi, Récsey Bálint, Eörsy Zsigmond,¹⁹⁰ Bezerédy György alispánságával kapcsolatos esettanulmányok alapján egyértelműen úgy tűnik, a XVII. századi Sopron vármegyében a kérdés viszonylag egyszerűen megválaszolható: az alispáni hivatalokat valamely főnemes vezető familiárisa tölti be. Míg Récsey és Bezerédy Nádasdy familiárisok, Eörsy Esterházy familiáris volt. Önmagában már ez a szituáció egy kényesebb, rejtett jelenségre hívja fel a figyelmet, ez pedig a megyevezető familiárisok mögött meghúzódó főnemesi rivalizáció. A XVII. század középső harmadában bipoláris birtok és hatalmi struktúra jellemezte a vármegyét, ami a törvényhatóság fölötti befolyás tekintetében főnemesi rivalizációt eredményezett a XVI. században felemelkedett Nádasdyak, és a XVII. században hasonló robbanásszerű karriert építő Esterházyak között. Mindez a vezető hivatalviselők (döntően alispánok) személyét is meghatározta. Vajon tényleg ennyire egyszerű az egész? Ebbe a sémába belehelyezhető a teljes század? Válasz csak további esettanulmányok alapján adható, amire figyelmeztet a sem Batthyány, sem Nádasdy familiárisi körhöz nem tartozó Meszlényi Benedek vasi alispán esete, miként a Nádasdyak főispánsága idején a „vezető” Batthyány familiáris–körbe tartozó felsőkáldi Káldy család példája is.¹⁹¹

---

188 MOL P 58 Bezerédy cs. „Törzslévtár”, 4. cs. fasc. E. No. 12., Pápa, 1672. június 18.

189 Uo., 1. cs. fasc. A. No. 7., 1689. június 20.

190 *Dominkovits*, 2002., *Hiller*, 2000. 5–18. p.

191 Életútjáról: *Sörös Pongrác*: Meszlényi Benedek. In: *Századok*, 42. (1908.) 401–415. p., 540–556. p. Meszlényi röviddel hivatalba lépése után határozott hangon utasította vissza Sopron vármegye fiatal alispánját, aki olyan — konkrétan meg nem nevezett — dolgot kért tőle, amit alispánoktól (miként ez a levélben áll), nem szabad. Ezért Meszlényi kéri: az április 6-i meggyűlésen jelenjen meg ő, vagy képviselője. MOL P 124 hg. Esterházy cs. lt., gr. Esterházy László levelezése, No. 737., Meszlényi Benedek Esterházy Lászlónak, Szombathely, 1646. március 29., illetve: *Dominkovits*, 2003. 183–206. p.

Megvásárolható kiadványaink

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) 1994–2004.

CD-ROM Kiad.: Arcanum

Az Arcanum gondozásában megjelent folyóiratunk első 11 évfolyama CD-ROM-on. A CD-ROM kiadás az 1994 és 2004 között megjelent valamennyi lapszámon kívül tartalmazza a Fons Könyvek eddig megjelent két kötetét is: Oborni Teréz: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556. Bp., 2002. (Fons Könyvek 1.) és XVI. századi uradalmi utasítások. Szerk.: Kenyeres István. I–II. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.)

Ára: 3500 Ft. Előfizetőknek: 3000 Ft.

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) 1995–2005/1. közötti számai

A folyóirat 1994-től évi 3 számmal jelent meg, 1998-ban 4 számmal, 1999-től újból 3 számmal jelenik meg. Az 1999/1-2. összevont szám kivételével valamennyi szám önálló füzetben jelent meg

A számok ára:

2-6. évfolyam (1995–1999) 200 Ft/db

7. évf. (2000) 1. szám: 500 Ft (A történeti források kiadásának módszertani kérdései c. tematikus szám).

7. évf. (2000) 2. és 3. szám 300 Ft/db

2002. évi 1-3. sz. (Tanulmányok Gecsényi Lajos tiszteletére) 1050 Ft

8. évf. (2001) 1. számtól 11. évf. (2004) 3. számig 350 Ft/db

12. évf. (2005) 1. számtól 500 Ft/db

Oborni Teréz: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556. Bp., 2002. (Fons Könyvek 1.) Ára: 1200 Ft. Előfizetőknek: 900 Ft

XVI. századi uradalmi utasítások. Szerk.: Kenyeres István I–II. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.) Ára: 1900 Ft. Előfizetőknek: 1300 Ft.

Információ és megrendelés: Fons terjesztés (Polonkai Éva, Budapest Főváros Levéltára 1139 Budapest Teve u. 3-5. polonkai@bparchiv.hu ☒ 1139 Budapest Teve u. 3-5. T: 06-1-298-7517 Fax: 06-1-298-7555.)

CSÍZI ISTVÁN

EGY NAGYÍVŰ HIVATALI KARRIER KEZDETEI A XVII. SZÁZADI KIRÁLYI MAGYARORSZÁGON

Aszalay István naplója (1624–1631)

A naplóíró

Fonyi Aszalay István neve viszonylag gyakran előbukkan a XVII. század közepének történeti forrásaiban és a korszakra vonatkozó szakirodalomban. Mégis, a nádori titkárból nádori ítélőmesterré, majd alországbíróvá, végül a Magyar Kamara tanácsosává lett Esterházy-familiáris életét egy levéltári repertóriumon kívül az újabb irodalom nem foglalta össze.¹ A teljes életút minden részlete még most sem rekonstruálható, ám naplóján keresztül pályájának egy fontos szakaszára derül fény, megvilágítva egy jelentős karrier kezdeteit.

Sajnos sem a naplóíró születésére és ifjúságára, sem távolabbi felmenőire nincsenek adatok.² Az apa, Aszalay Miklós lépésről–lépésre építette ki saját maga, illetve családjáé egzisztenciáját mind anyagi vonatkozásban, mind a társadalmi élet területén. Először feltehetően Rákóczi Zsigmond szolgálatában állt, Rákóczi ugyanis 1601. január 21-én kelt oklevelében mentesíti a földesúri szolgáltatások alól a Fonyban található, Aszalay által bírt házat.³ Élete során Aszalay Miklós

---

1 *Maksay*, 1992, régebbi irodalomból lásd pl.: *Szimyei* I. 280. col.

2 Kivéve anyai nagyapját és annak testvérét (lásd alább). A szűkebb család történetét döntően a Diarium által is érintett birtokjogi viták iratanyaga alapján lehet rekonstruálni, mely iratok egykor Aszalay István tulajdonát (mai terminológiával személyi fondját) képezték. Aszalay iratai halála után a Magyar Kamara tulajdonába kerültek. Ezek jelenlegi ismereteim szerint a Magyar Országos Levéltárban a Magyar Kamara archívumának három fondjában találhatóak: Aszalay István alországbíró iratai (E 168) — döntően levelezése, Neo-regestrata acta (E 148) fasc. 687. és 688. — családi, birtokjogi vonatkozású iratok, Archivum familiae Esterházy (E 174) — hivatali működése során keletkezett egyes iratok.

3 A szöveg nem utal konkrét eseményre, amellyel kapcsolatban e jótétemény érte a kedvezményezettet, csupán egy meglehetősen általános formulával él: „...pro locoru[m] et temporum varietate fidelia sua servitia exhibuit et impendit, ac in futuro[m] exhibiturus et impensusus est”. Lásd Rákóczi Zsigmond mentesítőlevele Aszalay Miklós fonyi ingatlanairól, Szerencs, 1601. január 21., MOL E 148 Fasc. 688. N. 29.

Északkelet-Magyarország valamennyi, a korszakban jelentős nagybirtokosának szolgálatában megfordult. 1610-től 1616-ig biztosan munkácsi tisztartó,⁴ majd mint Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya munkácsi udvarbírája vesz zálogba urától, többek között, egy munkácsi házat és egy Bereg megyei pusztát.⁵ 1621-ben pedig Alaghy Menyhért regéci és pácini javainak provizora.⁶

Tisztegeivel és vagyonszerzésével párhuzamosságot mutatnak családi kapcsolatai. Első felesége a fonyi születésű György Erzsébet, György Pál nevű vagyonos jobbágy lánya volt. Úgy tűnik, a helybeli vagyon és az ismeretség mellett nem volt más fontos motiváló tényező e házasságban, mely valószínűleg rövid ideig tartott.⁷ A házasságból két gyermek született: István volt feltehetően az idősebb, Zsuzsanna a fiatalabb.⁸ Aszalay Miklós második felesége, Lasztóczky Erzsébet már a jelek szerint magasabb társadalmi pozíciót képviselt: neve alapján Zemplén vármegye, egy már ekkor is réginek számító nemesi családjának sarja.⁹ (Noha éppen ettől az időszaktól kezdve szaporodnak meg a forrásokban a hasonló családnevű személyek, a tágabb rokonság egyelőre nem állítható össze.¹⁰)

4 „...cő keg[ycl]me eőt cztendeők alat valo, azaz á septima die Maÿ Anni 1610 usq[ue] ad septimu[m] diem Februariÿ 1615, szamasat...” lásd Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya bizonyítványok a tisztartói elszámolásról, Munkács, 1616. január 13., MOL E 148 Fasc. 688. N. 4.

5 „Egregÿ Nicolai Aszalai, provisoris arcis nostrae Munkacs, (...) Domum (...) nec non praedium quoddam in possessione nostra Kerepeczke (...) Memorato Nicolao Aszalay, ac per cum nobili dominae Elisabethae Lasztoczi consorte sua (...) in et pro summa (...) mille florenorum Hungaricorum inscripsimus et obligavimus...”, Munkács, 1617. január 1., MOL E 148 Fasc. 687. N. 36.

6 „...Nicolaus Aszalay bonorum nostrorum Regeczianorum et Paczianorum provisor,” Alaghy Menyhért adománylevele a fonyi Muháros hegyen lévő Kellepcés szőlőről [„Fonyi Muháros hegy, Kellepczis szőlő”], Regéc vára, 1621. június 16., MOL E 148 Fasc. 688. N. 36. Ez egyébként az utolsó dokumentum, amelyben élő személyként említik.

7 A három testvér (István, Zsuzsanna, Anna) között ugyanis nem lehetett túl nagy korkülönbség: 1622–1624 folyamán már a kisebbik lány, Anna is férjhez ment.

8 Leveleiben következetesen bátyának szólítja Zsuzsanna.

9 *Nagy*, VII. 36–37. p., és lásd a 5. jegyzetet, ahol nemesasszonynak mondják.

10 Fontos viszont megjegyezni, hogy nem ő az egyetlen Aszalay István ebben az időben. Talán azért is használta következetesen a „fonyi” előnevet. Valószínűleg a később „szendrői” előnevet használó ág alapítója volt az, aki szintén ebben az időben élt, ráadásul az utókor számára sem teljesen ismeretlenül. 1644–45-ben és 1648-ban másokkal együtt Borsod vármegye I. Rákóczi György fejedelméhez küldött követek egy-egy alkalommal, lásd *Nagy*, 1998. 30., 44., 119. p. 1646–47-ben az országgyűlésen is részt vesz Zákány Andrással, mint borsodi követ. Így az az érdekes helyzet állt elő, hogy ezen országgyűlésen két Aszalay István is jelen volt. Lásd *Zsilinszky*, 1890. 335. és 338. p. Feltehetően ő kapott 1625-ben nemcsi levelet Kabarcz

Gyermekeinek jövőjét is sikerült még életében társadalmi állásának megfelelően, vagy István esetében, azon túlmutatóan rendeznie. Idősebbik lányát Szepsi István,¹¹ Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya titkára vette feleségül, a kisebbik lány, Anna, akinek anyja Lasztóczky Erzsébet volt, pedig 1622-ben jegyben járt a fonyi illetőségű Somogyi Gergellyel.¹² A legígéretesebben fia pályája indult, ő ugyanis — minden bizonnyal Esterházy Miklós patronálásával — külföldön tanult: 1621-ben a grazi jezsuita kollégiumban az utolsó, retorikai osztályt végezte.¹³

Mindezek mellett Aszalay Miklós, és kezdetben fia, társadalmi állását, pontosabban nemességét nem lehet egyértelműen megállapítani. Noha számtalan helyen található rá utalás a különböző megszólításoktól kezdve Aszalay István beiratkozási bejegyzéséig, kétségeket vet fel az, hogy István 1638-ban a szakirodalom szerint címer- és nemeslevelet szerzett.¹⁴ Ám hogyha a szakirodalom állítása (az eredeti irat lelőhelye kérdéses) nem is pontos, tehát csak címeres levelet kapott Aszalay István — ami egyébként kétségtelen —, édesapja akkor is legfeljebb takas nemes lehetett. A házánál levő ingóságok¹⁵ és a későbbi családi összeütközés-

János mellett II. Ferdinándtól lásd *Csergheő*, 1885–1893. II. 278. p. Nem elképzelhetetlen, de egyelőre nem is bizonyítható, hogy az 1625-ben címert nyerő Aszalay István egy harmadik személy lenne, mégpedig az, aki 1644-ben (rozsnyói?) városi ügyész (biztos, hogy nem azonos fonyi Aszalay Istvánnal, mert a levél szerint felesége és gyermekci vannak) lásd *Mikulik*, 1885. 3. p.

- 11 Szepsi István (?–1622) Szepsi mezővárosából származott (Szepsi István végrendelete [Aszalay István közel egykorú másolata], Fony, 1622. október 6.), MOL E 148. Fasc. 688. N. 25., 1612-ben Dersffy Orsolya familiárisa és titkára, lásd Dersffy Orsolya adománylevelc Szepsi Istvánnak a Bereg vármegyei Négyszegű szőlőről. Munkács, 1612. március 10., MOL E 148 Fasc 687. N. 49., 1616-ban Esterházy Miklósé, lásd Pattantyús Bertalan és Szepsi István közti adásvételi szerződés (közel egykorú másolat), Munkács, 1616. szeptember 19., MOL E 148 Fasc 687. N. 50., ekkor felesége Zayfert Erzsébet (öt, vagy gyermekeit nem említi végrendeletében).
- 12 Lásd György János végrendelete, Fony, 1622. szeptember 30. MOL E 148 Fasc 688. N. 26.
- 13 1621. január 5-én iratkozott be, mint „Stephanus Asssalay, Nobilis, Vngarus” *Andritsch*, 1977. 64. p. Éltét röviden összefoglalja: *Andritsch*, 1965. 49. p. Lehetséges, hogy 1621 után is külföldön maradt tanulni, de ennek pontos helyszíne nem ismert, lásd: „ctiam Nobili Stephano filio praefati condam Nicolai Aszalay demortui, apud Patres Societatis Jesu in exteris Regionibus operam sedulam studii suis...” Esterházy Miklós nádor parancslevelc Rákóczi Pál országbíróhoz Papi Gáspár és felesége szőlői ügyében, Eperjes, 1623. június 11., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17.
- 14 Pozsony, 1638. március 22., lásd *Csergheő*, 1885–1893, I. 20. p. Az eredeti dokumentumról nincsen adat.
- 15 Aszalay Miklós házának inventáriuma, Fony, 1622. november 10., MOL E 148 Fasc 688. N. 34. Az iratban „hittel kötelezett mátkája”-ként említett Megyesi Zsuzsanna személyc nem tisztázott, (Ichet, hogy harmadszor is készült megnősülni?).

sekben szereplő ingatlanok azt mutatják, hogy vagyontát sikeresen gyarapította. Aszalay Miklós halála 1621 októbere és 1622 szeptember vége között következhetett be,¹⁶ valószínűleg az utóbbi időponthoz közelebbi időben (Lasztóczky Erzsébet is 1620–1622 között hunyhatott el).¹⁷

Az 1622-es év meghatározó volt az Aszalay testvérek életében. Aszalay Miklós és Lasztóczky Erzsébet mellett ebben az évben halt meg István és Zsuzsanna nagybátyja György János, valamint Zsuzsanna férje, Szepsi István is.¹⁸ Ezen időpontok és a Diarium bejegyzéseinek kezdete között pedig újabb változások következtek be: Zsuzsanna nőül ment egy armalista nemeshez, Papi Gáspárhoz,¹⁹ míg Anna végül nem Somogyi Gergely, hanem egy bizonyos Salygó (korábban Bodó) Farkas felesége lett. Ilyen családi viszonyok között kezdi vezetni (talán külföldről való visszatérte után) Aszalay István naplóját.

Ez egyben az a környezet, melyből Aszalay István pályája elindult, ámde, hogy mikor és hova, azt eddig a szakirodalom nem pontosan térképezte fel. Maksay Ferenc ugyanis azt írja, hogy az 1610-es években már a Magyar Kamara tanácsosa, minden bizonnyal egy, általa 1613-ra datált levélre alapozva, melynek címzésében valóban kamarai tanácsosnak van titulálva Aszalay.²⁰ Más tények azonban e megállapításnak komolyan ellentmondanak. Mindenekelőtt furcsa lenne, hogy valaki, aki már nyolc éve kamarai tanácsos, egy kollégium hallgatója legyen 1621-ben. De maga a levél is kérdéseket vet fel. Egyfelől, mert Nyékre (Sopronnyék, ma Neckenmarkt, Ausztria) címezték, márpedig Aszalay csak 1640-ben kap ott adományt és telepedik le ott (már amennyire letelepedésről az ő esetében beszélhetünk).²¹ Ezen adatok is biztossá teszik, hogy egy paleográfiai tévedéssel van dolgunk.²²

16 Lásd 6. jegyzetet, illetve György János 1622. szeptember 30-án Fonyban kelt végrendelete már „Istenben üdvözültnek” mondja. MOL E 148 Fasc. 688. N. 26.

17 Az 1622-ben kelt iratok már nem említik

18 Szepsi István végrendelete (Aszalay István közel egykorú másolata), Fony 1622. október 6., MOL E 148 Fasc. 688. N. 25. Valószínűleg nem sokkal később meg is halt, mert már ekkor írja: „testemben érzem Istennek ostarát, nagy nyavalyámat és betegségemet”.

19 1623 júniusában már házások: „Susannae primum quidem nobilis quondam Stephani Szepsy, jam autem ejusdem Casparis Papy consortis”, Esterházy Miklós nádor parancslevelé Rákóczi Pál országbíróhoz Papi Gáspár és felesége szőlői ügyében, Eperjes, 1623. június 11., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17. Papira lásd Sós, 2003. 239. p.

20 *Maksay*, 1992. 85. p. Vö.: Farkas András levele, Rákos, (?) 1653. október 15., MOL E 168 I. tétel 271. sz.

21 MOL A 57 9. köt. 330–331.

22 A levél keltezésekor arab számokkal kiírt „1613” harmadik számjegye ugyanis nem 1-es, hanem 5-ös. A tévesztés azért nem súlyos és gyanús, mivel a szám függőleges része gyakorlatilag egyenes, a vízszintes felső vonal azonban egyértelműen látszik a szártól jobbra a hármas

Sokkal valószínűbb, hogy pályája fokozatosan emelkedett, minden bizonnyal Esterházy Miklós támogatásával. Erre utal, hogy a jezsuitáknál végezte tanulmányait, és 1625-ben már, mint Esterházy udvarának tagjához intéznek leveleket rokonai.²³ A Diariumból tudjuk meg, hogy Cziráky Mózes személyenként is a nádor ajánlja be.²⁴ E ponton ismét ellent kell mondanunk az eddigi megállapításoknak. Maksay szerint ugyanis már a korábbi nádorok, (Forgách Zsigmond és Thurzó Szaniszló) mellett is titkár volt. Azonban erre utaló adat — egy 1618/1628-ban kelt levelet kivéve — egyelőre nem került elő.²⁵ A Diariumból viszont kiderül, hogy az alapvetően Esterházy Miklós familiárisai közé tartozó Aszalay István 1626–1627-ben a személynök, majd 1629 végéig a nádor igazságszolgáltatási apparátusának tagja. Titkárként Esterházy Miklós nádor mellett is csak 1630 januárjától szerepel.²⁶ Az általa intézett ügyekről csak felületes ismereteink lehetnek. A hozzá írt levelekből úgy tűnik, a címeradományoktól a különböző nádori parancsokig igen sok mindennel kellett foglalkoznia. Bár a hozzá írt levelek címzéseiben előfordul a főtitkár vagy belső titkár megjelölés, ezeknek valóságtartalma kérdéses.²⁷ Az azonban nyilvánvaló, hogy a több titkárral dolgozó nádori kancelláriának²⁸ az 1640-es évekre egyik legtapasztaltabb tagja lett. A nádor melletti pozíció más téren is meghozta számára a felemelkedést. 1638 márciusában III. Ferdinándtól címeres levelet nyert,²⁹ 1640-ben pedig birtokot és házat Nyéken.³⁰

---

irányában, a tévedés alapja nyilván az, hogy ez már a hármas szám írása kezdetének látszik, pedig a vonal a két betű között elvékonyodik és bár igaz, hogy a kéz nem emelte fel a tollat, de a két betű elkülöníthető egymástól.

- 23 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1625. október 4. Címzése: „...Aszalay Istvánnak (...) Tékintetes és Nagyságos (...) Esterházy Miklós uram ő Nagysága jambor szolgálaiának nekem szerelemes batiam uramnak...”. MOL E 168 1. tétel 20. sz. Továbbá Papy Gáspár levele Fony, 1627. május 30. Címzése: „Egregio Domino Stephano Aszalai (...) Nicolai Eszterhazy (...) Palatini Aulac Familiari.” MOL E 168 1. tétel 592. sz.
- 24 1625. december 14. A Diariumra a továbbiakban csak a dátummal hivatkozom.
- 25 Maksay, 1992. 85. p., forrása: Buzay György János levele, Bécs, 1628. május 15. [véleménycm szerint ez a helyes dátum], MOL E 168 1. tétel 136. sz.
- 26 Lásd alább, ill. a Diarium megfelelő részeit.
- 27 A legtöbb esetben a levelek címzésében lévő titulusokat kritikával kell kezelni. Viszont Eörsy Zsigmond (egyik közeli munkatársa, a nádor környezetének kiemelt tagja) 1636-ban „belső titkár”-nak nevezi Aszalayt lásd Eörsy Zsigmond Aszalay Istvánhoz, Regéc, 1636. november 3. MOL E 168 1. tétel 203. sz.
- 28 S. Lauter Éva, 1993. 215–240. p., Koltai, 2001. 29–31. p.
- 29 Lásd 14. jegyzet.
- 30 Lásd 21. jegyzet. Források alapján egyelőre nem világos, hogy Ivan Bojničić miért vette fel munkájába Aszalayt, vö. Bojničić, 1899. 5–6. p.

Esterházy Miklós 1645-ben bekövetkező halála a hosszú, nyugodt évek végét jelentette Aszalay István számára. Ismert, hogy az Esterházy-család tagjai között vita volt, hogy kinek a szolgálataira tartsanak igényt később is: László gróf új embereket hozott volna, nagybátyja, Dániel a régi udvar megtartását javasolta.³¹ Noha, mint ezt a hozzá írt levelek is mutatják,³² számítottak és számíthattak Aszalay tudására, ő a nádor mellett szerzett tapasztalatait önállóan kamatoztatta. Nem mindig ismert, hogy kik, és hogyan segítették, kérték fel egy-egy tisztség elvállalására, mindenesetre a következő tíz év mozgalmas volt számára. Először egy fontos, ideiglenes megbízatást kapott: a linzi béke végrehajtásának koordinálására összehívott és végül Tokajban lezajlott tárgyalások királyi küldöttei között kapott helyet, részben azért, hogy az Esterházyak érdekeit képviselje.³³ De nemcsak Tokajban volt ott, hanem a további tárgyalásokon Eperjesen is.³⁴

Eközben pedig — nyilván Draskovich János nádor felkérésére — nádori ítélőmesterként tevékenykedett.³⁵ Ebben a minőségében vett részt az 1646–47-es országgyűlésen. Ítélőmesterként nemcsak az ítélezésben számított rá az új nádor, hiszen Aszalay másfél évtizedig volt Esterházy Miklós, a kor elismerten nagy politikusanak munkatársa, hatalmas gyakorlata és tapasztalata lehetett nemcsak jogi, hivatali, hanem politikai ügyekben is. Mindennél beszédesebben világít rá erre maga az új nádor, mikor egy Aszalaynak írott levelében — miután hosszan mentegetőzik, amiért felbontotta az erdélyi fejedelem királyhoz írt levelét, ahelyett, hogy azonnal Bécsbe küldte volna, — azt kérdezi Aszalaytól, hogy mitévő legyen ilyen helyzetben, kikkel tanácskozzon, és egyáltalán „mit cselekedjem ebben, kegyelmed vagy látott és hallott volna szegény Úr in tali casu, mit cselekedett, avagy mi volna legjobb praescribálnom”.³⁶

Draskovich halála (1649. augusztus) után egy ideig cím és hivatal nélkül találjuk Aszalayt. Úgy tűnik, különösen Esterházy Dániel vette volna folyamatos szolgálatait szívesen, de ő inkább a hivatalviselést választotta. 1650 májusában már azt írja Esterházy Lászlónak, hogy „akaratom ellen, nagy búsulásomra érsek uram [Lippay György] (...) institutiójára s izengetésére (...) fel kelle vennem (...) a vice

31 Fejes, 1996. 136. p.

32 Az Esterházyak leveleit lásd MOL E 168 I. tétel 213–267. sz.

33 Lásd *uo.*, különösen: 214–217., 221. sz.

34 A tárgyalásokra lásd: *Zsilinszky*, 1886. továbbá *uo.*, 1887.

35 Ítélőmesteri működésének ezen részének felderítése meghaladná munkánk célját és a rendelkezésre álló terjedelmet.

36 Draskovich János levele, [Moson]Tarsa, 1649. július 27. MOL E 168 I. tétel 192. sz.

judex curiae tisztet.³⁷ Nem tudni, mennyi a kötelező szerénység szavaiban, az azonban biztos, hogy azonnal indult Eperjesre a több mint negyven év óta ismét meghirdetett oktávrára. Feltehető, hogy az országbíró személye is közrejátszott a feladat elvállalásában, Csáky Lászlót jól ismerhette ugyanis az Esterházy-udvarból, ráadásul Csáky 1622-ben szintén Grazban tanult.³⁸

Nemsokára (1651-ben, vagy 1652 elején) azonban ettől a feladattól is megvált és a Magyar Kamara tanácsosa lett — bár itt az indítékok teljesen a homályba vesznek. 1652-ben a Kamara megbízta a Szepesi Kamara, illetve a felső-magyarországi pénzügyek felmérésével, melyet el is végez, igaz, munkájának nem sok következménye lett.³⁹

Nyilván nem véletlen, hogy annyiszor küldték, illetve ment maga Északkelet-Magyarországra: helyismerete és személyes kötődése is elősegítették ezt. 1635-ben Regéc Esterházy Miklós részére való átvételénél, felmérésénél tevékenykedett,⁴⁰ 1644-ig pedig javai egy része is oda kötötte. Ekkor ugyanis II. Rákóczi György hadjáratának következtében elvesztette fonyi házáat és minden bizonyonnyal tartozékait is — visszakérüléséről vagy az erre tett kísérletekről nem tudni.⁴¹

Mint látható, Aszalay István életének nagyobb részét szülőföldjétől távol töltötte. De a szülőfaluban maradt testvéreivel folyamatos érintkezésben maradt. Levelezésének tanúsága szerint Zsuzsannával szorosabb kapcsolatot tartott fenn, mint Annával. Gyakorlatilag Zsuzsanna és férje vezették a fonyi birtokot, Anna viszont egyre-másra rossz hírbe hozta bátyját. Zsuzsanna szerint férjével pénzüket elisszák, gyerekeik a legrongyosabbak a faluban.⁴² Ráadásul a házaspár lopásba is keveredett, amit rá is bizonyítottak Annára. A vármegye előtti felelősségre vonástól a jelek szerint csak a török beütése mentette meg.⁴³ Ezt szinte már alig színesíti, hogy Zsuzsanna 1640-ben bekövetkezett halálakor Anna Papi Gáspárt vádolta a halál siettetésével.⁴⁴ Aszalay mégsem mutatkozott testvére iránt ellenségesnek:

---

37 Aszalay István levele Esterházy Lászlónak, Kismarton, 1650. május 5. MOL P 124 b) 220. sz.

38 *Andritsch*, 1965. 50. p. Talán már ezt a hivatalviselést készítette elő Csáky László 1649 decemberében, amikor levélben kéri Aszalayt, hogy a régi barátságot és ismeretséget folytatandó jöjjön fel Bécsbe, ahol ott tartózkodik a kancellár [Lippay György], és amit Szelepcsényi György is javasol. Lásd Csáky László levele, Bécs, 1649. december 19. MOL E 168 1. tétel 159. sz.

39 *Ember*, 1946. 178–180. p.

40 Lásd MOL P 108 Rep. 34. Fasc. C N. 82., továbbá *Sós*, 2003. 230–232. p.

41 *H. Takács*, 1970. 189–190. p.

42 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1637. február 20. MOL E 168 1. tétel 39. sz.

43 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1637. július 2. MOL E 168 1. tétel 42. sz. Továbbá: Aszalay Anna levele, Fony, 1637. július 27. MOL E 168 1. tétel 15. sz.

44 Aszalay Anna levele, Fony, 1640. január 22. MOL E 168 1. tétel 19. sz.

kérésére (sőt könyörgésére) pénzt, ruhaanyagot küldött, maga mellé vette és Nagyszombatban taníttatta unokaöcsét.⁴⁵ Ismereteink szerint csak egy feltételt szabott Anna elé, nevezetesen a megjavulást, ami egyrészt a bűnös cselekedetek elhagyását, másrészt a kálvinista templom látogatásával való felhagyást jelentette.⁴⁶

Ez utóbbi nem véletlen, mert Aszalay István buzgó katolikus volt. Már grazi tanulmányai sejtetik, hogy a protestáns környezet ellenére megmaradt (vagy visszatért) katolikusnak. Később is kifejezetten jó viszonyt ápolt a magyar jezsuitákkal, különösen Keresztes Istvánnal, aki sűrűn írt neki azokban az években, amikor Nagyszombatban tartózkodott,⁴⁷ vagy Nádasy Jánossal, aki neki ajánlotta egyik művét.⁴⁸ A nagyszombati templomban oltárt is emeltetett,⁴⁹ és feltehetően ide is temetkezett.

1655-ben még részt vett az országgyűlésen, ahol biztossá is választották,⁵⁰ 1656 novembere után azonban nem maradt fenn több hozzá írott levél. Valószínűleg a következő év elején Nagyszombatban halt meg.⁵¹

Szót kell ejteni „jogtudományi” munkásságáról, mely hozzájárult neve korabeli ismertségéhez. Az 1650-es években kezdett terjedni kéziratban az az általa összeállított mutató, mely a Hármaskönyv és az ország főbb törvényeinek tulajdonképeni tárgymutatója. Minden bizonnyal már életében elterjedt,⁵² de nyomtatott kiadására csak 1694-ben került sor.⁵³

45 Keresztes István levele, Nagyszombat, 1637. augusztus 20. „Kis Aszalaj Giurko”-ként említi. MOL E 168 1. tétel 418. sz. Vö.: Aszalay Anna levele, Fony, 1636. április 17. MOL E 168 1. tétel 14. sz.

46 Az Aszalay–tesvérek közti viszálykodásra lásd *Csizi*, 2004.

47 Aszalayhoz írott, fennmaradt leveleit lásd: MOL E 168 1. tétel 418–441. sz.

48 [*Nádasy János*:] Annus crucifixi Dei Jesu... Az ajánlás kelte: Nagyszombat, 1650. november 1. Lásd: RMNY 2337.

49 *Fraknoi*, 1868–1872. III. 233.

50 Már 1647-ben az Ausztriához került fekvőjóságok visszacsatolására kirendelt biztosok között van (71. tc.). 1655-ben pedig a határkiigazítás, Mura melletti töltések készítése ügyében kirendelt biztosok egyike (30. tc.).

51 *Andritsch*, 1965. 49. p.

52 Kéziratok példányai az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában: Index seu Compendium operis Tripartiti... Quart Lat. 2661.; Index seu Compendium breve operis Tripartiti... Quart Lat. 851.

53 A kéziratok mű kiegészített változata, címe: Index seu compendium Operis Tripartiti et Generalis Decreti Constitutionumque Incltyi Regni Hungariae, ac Partium eidem Annexarum. olim per Stephanum Aszalai Vice-Iudicem Curiae Regiae, Ordine Alphabetico conscriptus, exopto vero Subsecutorum Diaetalium Articulorum sensu, ad Novissimam usque Diactam Poseniensem Anni 1687 Inclusive actus. Tynaviae, Typis Academicis, Anno 1694. RMK II. 1781. Lásd még RMNY III. Appendix 200A.

A napló

A 17. század elején sem ritka jelenség, hogy a műveltebb emberek közül valaki naplót vezet a köz-, és magánélet eseményeiről. Aszalay István esetében az indítást az utóbbiak, pontosabban magánéleti, szűkebb családját ért sérelmek adják. A vagyonnal kapcsolatos viták eseményei lejegyzésének nyilvánvalóan praktikus okai voltak, ám szerencsére szülőföldjéről való távozása után is fontosnak tartotta feljegyzései folytatását. Egy napló természetesen egy személy benyomásaiból, élményeiből, az általa látottakból is csak azt örökíti meg, amit az illető lejegyzésre méltónak ítélt. Aszalay naplója a családi eseményekről áttér hivatalviselésével összefüggő ténykedéseire, természetesen annak sem hivatalos részeire (pl. az ügyek ismertetésére), hanem arra, amiben ő igazán rész vett: merre utazott, mit csinált, mit látott, kikkel találkozott. Ezzel párhuzamosan a napló nyelve is megváltozik. Az első, valamint a leghosszabb, személyes sérelmét részletesen leíró bejegyzés is magyarul íródott. A hivatalos ügyekre való áttéréssel latinra vált és 1625 augusztusának, szeptemberének magánjellegű jegyzetei kivéve csak szórványosan fordul elő magyar szövegrész.

A papírra vetett események persze nem teljeseek, de így is keresztmetszetet adják életének, és noha kevés egyéni gondolatot jegyzett le, személyisége, gondolkodásmódja is felsejlik a sorok között. Az alábbiakban a *Diarium*⁵⁴ bejegyzéseinek jobb megértéséhez azoknak más források és a szakirodalom alapján összeállítható hátterét igyekszem felvázolni.

Aszalay István *Diarium*ának bejegyzései két fő szálát követnek: a családi események, egészen konkrétan az örökség megtartásával, visszaszerzésével kapcsolatos történések, illetve a hivatalviseléséből eredő utazások, tevékenységek. A családi örökség Aszalay Miklós hagyatékából és a György János által mindhárom testvére hagyott irtványföldekből állt. Még szinte egymás között se rendezték az örökség sorsát, a testvéreknek máris számos nehézséggel kellett szembenézniük. Aszalay István írása is mindjárt azzal kezdődik, hogy Pankotay János elfoglalta a György Jánostól örökölt irtványt, és a maga céljára használta fel.⁵⁵ Később Kiviczky István nevű, feltehetően jómódú fonyi birtokos iktatta magát javaikba.⁵⁶ Lasztóczky Ferenc, Erzsébet bátyja is önhatalmúlag kezdte el szedetni szőlőiket. Ez utóbbi összeütközés

---

54 Aszalay naplójának tulajdonképpen nincsen címe, én a Kovachich által adott megjelölését használom (rövidítve).

55 *Diarium*, 1624. október 25.

56 Lásd Aszalay Zsuzsanna levele, Kassa, 1632. május 10., MOL E 168 I. tétel 26. sz.

viszonylag hamar véget ért: Lasztóczky Ferenc végül 250 forintot fizetett a szőlőért az örökösöknek.⁵⁷

A falu joghatósága előtt 1625 márciusában került sor a testvérek között a véglegesnek szánt megegyezésre.⁵⁸ A dokumentum átfogó képet ad egyben mindarról, amit élete folyamán Aszalay Miklós Fonyban megszerzett. A legértékesebb földterület természetesen a szőlő volt. A falu határában több részt is magáénak mondhattott a család, melyeket most harmadoltak. Az irtványokat hasonlóan különítették el, legalábbis három irtvány esetében harmadoltak, a negyedik olyan kicsi volt, hogy nem osztották fel, hanem „sors szerint” Aszalay Zsuzsannának jutott. Voltak azonban más irtványok is, néhány kisebb és a György János-féle örökség, amelyet nem tudtak elosztani, hanem azt a falusi bírakra és esküdtekre hagyták, talán azért, mert nem is volt ekkor de facto birtokukban. A ház megosztásában Zsuzsanna nem vett részt, az gyakorlatilag Istváné és Annáé lett: a nagyobb házat István, a kisebbet Anna kapta, viszont mindketten pénzben tartoztak, összesen mintegy 59 forintot adni testvérüknek. Aszalay István és Zsuzsanna pedig március 25-én egyeztek meg ingatlan és ezüst ingó javaik közös kezeléséről.⁵⁹

Aszalay Anna és férje Salygó Farkas nem lehettek megalégedve az osztozkodással: a következő másfél évtized folyamán számos módon próbált Salygó Aszalay Istvánt és Papiékat elrémítve, fenyegetve, majd Papi Gáspárt befeketítve, minél többet megszerezni a maga számára. Ennek mintegy nyitánya volt a Diariumban is leírt konfliktus.⁶⁰ A naplóban szereplő utalások pontos háttere ezzel együtt nem mindig világos: nem találtunk arra nézve dokumentumot — tehát lehet, hogy csak rágalom volt — amivel Salygó vádolta szeptember 10-én Aszalayt. A feszültség azonban nem múlt el: ellenfeleik azt terjesztették, hogy Aszalay Zsuzsanna meg akarja öletni Salygót.⁶¹ Zsuzsanna 1627-ben arról ír, hogy egy „gonosz lelkiismeretű ember, kiről másszor többet írok” próbálta megtámadni Aszalay örökségét, de Papi „hozott igen szép parancsolatot és így is megoltalmazta ellenük az házat, udvart s kertet is”.⁶² Később csak romlott a helyzet. Salygó Farkas Zsuzsannával nem törődve adta el apjuk-

57 Esterházy Miklós nádor parancslevele Rákóczi Pál országbíróhoz Papi Gáspár és felesége szőlői ügyében, Eperjes, 1623. június 11., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17.

58 Aszalay István, Zsuzsanna és Anna vagyonosztálya, Fony, 1625. március 25?, MOL E 148 Fasc. 688. N. 41.

59 Aszalay István, Zsuzsanna és Anna vagyonosztálya, Fony, 1625. március 25., MOL E 148 Fasc. 688. N. 40., Diarium, 1625. március.

60 Diarium, 1625. szeptember 10.

61 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1625. október 4., MOL E 168 1. tétel 20. sz.

62 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1627. május 29., MOL E 168 1. tétel 21. sz.

tól maradt pincéjüket és a maga (Zsuzsanna) házát is szeme előtt pusztították.⁶³ Zsuzsanna váltig kérlete testvérét, hogy jöjjön haza, mert férje nincs itthon és nagy kára lesz távolmaradásának:⁶⁴ „mert itt az hatalmasok egyszer is el veszik egyik örökségünket, másszor is másikat és egyenként addig szedegetik, hogy végtére semmi sem marad.”⁶⁵ Ugyanis Regéc vára és így Fony földesura, Alaghy Menyhért, illetve özvegye Erdődy Anna sem viseltettek jóindulattal korábbi udvarbírójuk gyermekei iránt: Alaghy az egyik szőlő felét és a hozzá tartozó pincét foglalta el, ami feltehetően Salygót is bátorította.⁶⁶ Változást csak az hozott, hogy 1635-ben a regéci uradalomhoz tartozó Fony is Esterházy Miklós kezébe került.

Az örökség másik jelentős részét a munkácsi házak képezték. Mint tudjuk, Aszalay Miklóstól a még Esterházytól vett ház és vele szőlőföld, Szepsi Istvántól pedig szintén egy ház és szőlő maradt hátra.⁶⁷ A politikai körülmények (elsősorban Bethlen Gábor támadásai) azonban nem kedveztek ezek megtartásának: nem feltétlenül volt szerencsés dolog királypárti főúr szervitorának lenni ebben az időben ezen a területen. Ezt a munkácsi házak esete jól példázza, azokat ugyanis Ballingh János, Bethlen munkácsi várnagya foglalta el, feltehetően még Aszalay Miklós életében (1620–1621-ben).

Mínthogy Ballingh nem volt hajlandó megegyezni, ezért Aszalay Bereg vármegye közgyűlése elé vitte az ügyet, ott pedig vizsgáló bizottságot jelöltek és küldtek ki.⁶⁸ Azon kívül, hogy Ballingh volt „erőpozícióban” (ő volt birtokon belül, ráadásul ő volt a vár kapitánya, az erdélyi fejedelem egyik kipróbált embereként), egy komolyan (vagy legalábbis az esetleges eljárásokat bonyolító és így az időt húzó) mondható érv is támogatta az ő jogát. Mint az iratokból kiderül, Ballingh fizetett Aszalay Miklósnak ötven forintot a házért. Noha Aszalay István szerint nem állapodtak meg árban, és ezt az összeget mintegy előlegként fizette Ballingh, de a teljes ár kifizetése előtt apja elhalálozott, ez a tény elég volt az ügy elnyújtására. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy Ballingh (előzetesen?, taktikai okokból? — hiszen később is szilárdan ragaszkodott a házhoz) legalább az ötven forint megadását kérte, melyre Aszalayék hajlandók is voltak.⁶⁹ A forrásokból tehát olyan kép bontakozik ki, hogy

63 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1629. augusztus 20., MOL E 168 1. tétel 23. sz.

64 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1629. ? 21., MOL E 168 1. tétel 24. sz.

65 Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1630. március 27., MOL E 168 1. tétel 25. sz.

66 Lásd Aszalay Zsuzsanna levele, Kassa, 1633. február 19., MOL E 168 1. tétel 29. sz.

67 Szepsi István végrendelete [Aszalay István közel egykorú másolata], Fony, 1622. október 6., MOL E 148. Fasc. 688. N. 25.

68 Diarium, 1625. január.

69 Lásd Aszalay István feljegyzése (Memoriale) a munkácsi házakról, MOL E 168 9. tétel, 27. sz.

Ballingh tudva, hogy legalábbis nem méltányos az amit tesz, igyekezett további kifogásokkal útját állni a ház átadásának — elvileg eredménytelenül. Elvileg csupán, mert a vármegyei biztosok feltehetően tudtak minderről (ha mástól nem, Aszalaytól), a munkácsi várnaggyal szemben viszont nem tettek semmit.

A Szepsi-féle házat is Ballingh foglalta el. Itt arra hivatkozott, hogy a vár feladásakor húsz köből búzát és valamely birtokot (a szöveg nem egyértelmű) kapott a fejedelemtől Szepsi. Sőt Szepsi harminckét köből búzát a várból elhordott.⁷⁰ Aszalayék a kisebbik rosszat (itt a búza árának megfizetését) ebben az ügyben is hajlandók voltak föl vállalni, eredményt azonban csak évek múlva értek el. Csaknem tíz évvel később Papinak sikerült megszereznie a házat. A pontos körülmények ekkor sem ismeretesekek,⁷¹ sem a ház további sorsa, de valószínűleg eladták Papiék.

Aszalay István Fonyból való elutazása (1625. szeptember 26.) után a naplója írásának idejében már nem tért vissza szülőföldjére. A következő négy év folyamán tevékenységének gerincét az országos jogszolgáltatásban való részvétele adja. A Mohács utáni kétszáz év bírósági szervezete és gyakorlata egy viszonylag kevésbé feldolgozott területe jogtörténetünknek.⁷² A korszakban két országos hatáskörű bíróság működött: a nádor vezette nádori (vagy helytartói) szék és a személynök vezette királyi tábla. A két tábla a nagyoktávákon (Szent György, Szent Mihály) került megtartásra, Eperjesen a felső-magyarországi megyék, Pozsonyban az alsó országrészek számára. A oktávák azonban korántsem voltak folyamatosan megtartva, különösen az eperjesi törvényszékek szüneteltek, a XVII. század első felében például mintegy negyven évig.

Aszalay István először Cziráky Mózes személynök mellett vett részt az igazságszolgáltatásban. Cziráky hivatalánál fogva a királyi tábla, azaz egy főpap és főnemes, négy ítélmester, négy nemesi ülnök, továbbá az esztergomi érsek két ülnöke és a királyi jogügyigazgató által alkotott második legfontosabb országos hatáskörű bírói fórum élén állt. A királyi tábla a mánások bűnügyei és politikai bűncselekmények kivételével minden ügy első fokú, az ítélmesteri és megyei ügyek tekintetében másodfokú bírósága volt. Aszalay a Diarium szerint a tábla ülésein (ha voltak) nem volt jelen. Viszont két olyan ügyet is leír, melynél a személynök személyesen vagy ítélmesterei útján intézkedett,⁷³ ő pedig egy-egy alkalommal működött közre vagyonosztályban, végrehajtásban, határigazításban és iktatásban.⁷⁴

70 Uo. fol. I. verso.

71 Papi Gáspár levele, Fony, 1634. április 12., MOL, E 168 1. tétel 614. sz.

72 Alábbiakra lásd *Bónis–Degré–Varga* 47–50. p., *Eckhart*, 2000. 258–260. p.

A naplóból kiderül, hogy Aszalay a nádor — mint a nádori vagy helytartói szék főbírája — mellett is az igazságszolgáltatás több fázisában tevékenykedett, a bírói tárgyalásoktól a perhez kapcsolódó eseményeken (tanúvallatás, végrehajtás, stb.) át, az egyszerűbb magánjogi ügyekig (iktatás, vagyon-, illetve birtokosztály).

Így az 1628-as év első felétől aztán két-két birtokosztály, tanúvallatás és iktatás lett Aszalay feladata. November végén megbízást kap Nógrád és Hont vármegyékben végrehajtások elvégzésére, ezzel telik el a következő év első fele. Ennek végeztével ismét egyes feladatok, de főként tanúvallatás hárul rá, míg végül ismét Hont vármegyébe kell mennie végrehajtást elvégezni. Aszalay kapott hivatalos parancslevelet is, de fennmaradt Esterházy Miklós egy magánlevele, melyben éppen ennek a feladatnak az elvégzésére szólítja fel.⁷⁵ A címzés „...Sedis Judriae Sacrae Caesareae Regiaequae Maiestatis Jurato Nostro etc.” alapján Aszalay pontos tiszte bizonytalan.⁷⁶

Aszalay István törvényszékeken betöltött szerepe nem világos a naplóból, de többről, ráadásul különböző szintűekről is beszámol. Az oktávák mellett a hosszú bírósági szünetek és zavaros politikai viszonyok következtében a nagybírák ítélkezését helyettesítendő két sajátos törvénykezési forma fejlődött ki.⁷⁷ Az ítélőmesterek vándorbíráskodása eredetileg a nagybírák megbízásos helyettesítéséből állt, de idővel egyre inkább önállóvá vált. Egy–egy nagyobb területet bejárva, fogott bírói társakkal folytatták le a pereket, elvileg bárkinek, bármelyik bírói fórum elé tartozó ügyében ítélkezve. A compromissialis bíráskodás keretében pedig a felek között megegyezése alapján alakítottak bíróságot a kúria vagy annak valamely tagja vezetésével szintén fogott bírói társakból.

Ilyen bíráskodási alkalmakról a Diariumból is értesülünk. Miután Aszalay egyes hivatalos ügyeket elintézett a személynök halála után, az év végén visszatért Esterházy udvarába, aki hamarosan Kereszthury András ítélőmester mellé küldi,⁷⁸ amikor Nagyszombatban éppen rendkívüli (feltehetően nádori ítélőmesteri) ítélkezés zajlott a személynöki ítélőmesterek távollétében. 1629 márciusában említés esik egy, felte-

73 Lásd Diarium, 1627. február 4., 10.

74 Lásd Diarium, 1626. április 17., 1626. május 6., 1626. július 3., ill. 1627. május 3-tól. Az utóbbit először executionak mondja, de „penes litteras donationales” (1627. május 3.), a következő nap pedig már statutionak (1627. május 4.).

75 Esterházy Miklós levele, Fraknó falu, 1629. november 20., MOL E 168 l. tétel, 255. sz.

76 Ez alapján Aszalay esküdt (ülnök) lehetett, bár Maksay jegyzőként említi, *Maksay*, 1992. 85. p.

77 *Bónis–Degré–Varga*, 48. p.

78 Diarium, 1627. december 16.

hetően ítélmesteri törvényszékről.⁷⁹ Valószínűleg compromissionalis bíraskodás történik 1629 augusztusában, míg az aznapi másik eset inkább ítélmesteri bíraskodásra utal.⁸⁰ 1628 őszén pedig a pozsonyi oktáván vesz részt, bár saját szerepét, esetleges teendőit nem említi.

A Diarium születésének idején zajló politikai, közéleti események viszonylag kisebb teret kapnak Aszalay leírásában. Természetesen azon fontosabb események, melyeknek szem- és fültanúja volt, a Diariumban is szerepelnek. Érdekes viszont, hogy a naplóírás alatti időszak egyik legjelentősebb eseménysorával, Bethlen Gábor 1626. évi támadásával, nem foglalkozik — igaz ezen év augusztusáról és szeptemberéről a naplóban semmilyen bejegyzés nem található. Mégis majdnem minden évben akad olyan, a köztörténet szempontjából is fontos történes, amellyel kapcsolatba került Aszalay és így említést is tesz róla.

Az első ilyen az 1625-ik évi soproni országgyűlés.⁸¹ Akárcsak az 1630-ik évi pozsonyi esetében a naplóíró itt még csak megfigyelő, nem résztvevő, ebből adódóan inkább a külsőségek kötik le figyelmét. Ahogy a későbbiekben is, a nagyobb események mellett leginkább azt jegyzi le, ki, mikor érkezett, távozott a színhelyről. Igaz, különösen a soproni országgyűlésen látványos események is történtek. Az eredetileg szeptember 8-ra összehívott diétán választották nádorrá Esterházy Miklóst, Aszalay urát, és lett országbíróvá Alaghy Menyhért, akit, mint láttuk, szintén ismert. Az igazi látványosság azonban november végén következett: a diéta királlyá választotta Ferdinánd főherceget, a későbbi III. Ferdinándot, és a koronázásra is ott került sor. Ezeket az eseményeket Aszalay mind le is jegyzi, olykor még érzelmeinek is hangot adva.⁸²

1626 januárjában, az országgyűlés határozatának folyományaként⁸³ Cziráky Mózes mellett a Borostyánkő, Kabold, Fraknó, Kismarton, Szarvkő és Kőszeg, valamint tartozékaik Ausztriától Magyarországhoz való visszacsatolásának tárgyalásait kísérhette figyelemmel. Nevezett birtokokat még II. Ulászló zálogosította el

79 Uo. 1629. március 26.

80 Uo. 1629. augusztus 28.

81 Legújabbban Péter, 1985. 69–72. p. Lásd még Pálffy, 2004.

82 Lásd Diarium, 1625. október 25.: „Quem Deus...”; ill. november 27.: „Vivat!” Az időrendet tekintve ellentmondás van Magyarország történeti kronológiája 2. kötete (455. p.) és a többi szakirodalom között. A kronológia ugyanis november 27-ére teszi a koronázást, szemben a december 8-i dátummal lásd Péter, 1985. 71. p. — ami egyébként Aszalaynál is szerepel — utóbbiak szerint novemberben csak a választás volt, és mint Aszalay írja: a Szent Koronát is csak 30-án hozták le Pozsonyból.

83 1625:37. tc. A magyar részről kijelölt biztosok: Telegdy János nyitrai püspök, Batthyány Ferenc, Ostrosith István, Cziráky Mózes, Pákay Benedek, Trstiansky Gáspár és Patachich István.

1492-ben. A reincorporáció a nikolsburgi béke után került előtérbe ismét. Az 1622-es országgyűlésen II. Ferdinánd ígéretet tett a visszacsatolásra,⁸⁴ de 1625-ig ez ügyben nem történt semmi. A naplóban szereplő tárgyalásokon is csak Fraknó és Kabold várainak és tartozékainak sorsát rendezték véglegesen (talán azért, mert Esterházy Miklós kapta meg őket amiről Aszalay szintén beszámol⁸⁵), a többi azonban csak az 1647-es országgyűlés hatására csatolják majd vissza.⁸⁶

1627-ben Cziráky Mózes fontos megbízatást kap: az idős személynök ezúttal a szőnyi béketárgyalások egyik biztosa lesz. Az 1606-ban kötött zsitvatoroki Habsburg–török békét az 1620-as években folyamatosan megzavarták a Bethlen Gábor-támogató török akciók. 1625 májusában a gyarmati békével ugyan rendezték a felek a visszas helyzetet, ám a következő évben Bethlen támadásával párhuzamosan, Murtéza budai pasa előbb Nógrád várát vette (sikertelen) ostrom alá, majd elfoglalta Damásd erősségét (1626. október 18.).⁸⁷ A II. Ferdinánd és Bethlen között 1626. december 20-án megkötött pozsonyi békét követően előtérbe került a törökkel való béke megújítása is. A konkrét lépéseket Esterházy Miklós nádor tette a magyar király részéről. Áprilisban egyik familiárisát, Tar Mihályt küldi Budára tárgyalni. A sarkalatos pont Damásd visszaadása volt, melyhez a magyar fél az egész tárgyalást igyekezett kötni, s amelynek érdekében maga Bethlen is fellépett. A török végül május elején kivonult Damásdból, de a tárgyalások ezzel együtt nem kezdődtek meg. II. Ferdinánd március 31-én kérte a nádort a tárgyalások sürgetésére és ha kell, a győri püspök (Dallos Miklós) és Cziráky Mózes Komáromba küldésére, áprilisban pedig kijelölte biztosait (Sennyey Istvánt, Forgách Miklóst, Cziráky Mózes, Esterházy Dánielt, és Gerhard Questenberget). Noha május 20-án Spaczay Márton királyi követ már Budán volt a török követek menlevelével, azok csak — a nádor részéről Eörsy Zsigmond⁸⁸ kíséretében — június 18-án érkeztek meg a tárgyalások kijelölt helyszínére, Szőnybe. A tárgyalások kezdetén, június 30-án azonban már nem volt ott az eseményeket április közepétől a személynök mellett figyelemmel kísérő Aszalay, mivel június 22-én, két heti szenvedés után, Cziráky Mózes elhunyt. A II. Ferdinánd és IV. Murád közti békét szeptember 13-án kötötték meg (lényegében megújítva a zsitvatoroki békét) 25 évre.

---

84 1622:2. tc. 20. §, 1622:62. tc.

85 Diarium, 1629. január 23.

86 Lásd *Chernel*, 1878. 78. p., ill. *Szalay–Salamon*, II. 311–313. p.

87 Az alábbiakat a MTK 455–457. p. és *Szalay–Salamon*, III. 5–65. p. alapján.

88 Eörsy életére részletesen lásd: *Hiller*, 2002.

Az 1630-as országgyűlés jelentőségében eltörpül az 1625-ik évi mellett, leírásában viszont közel ugyanannyi helyet kap Aszalaynál — aminek az lehet a magyarázata, hogy érezhetően lenyűgözte mozgalmassága, látványossága.

Ezen országos jelentőségű események mellett — törvénykezési munkáján kívül — Aszalay részt vett olykor megyegyűléseken is. Ezek valamilyen formában kapcsolódnak Esterházy Miklóshoz, de nem mindegyik esetben tudni, hogy urának képviselőjében, vagy csak kíséretében volt jelen a naplóiíró — és persze az sem biztos, hogy az összes eseményt lejegyezte, amin jelen volt.

Az után, hogy Aszalay István 1630 februárjában elbúcsúzott Kereszthury András ítélmestertől és Esterházy Miklós nádor közvetlen környezetébe került mint nádori titkár, a naplóbejegyzések száma csökkenni kezd, majd lassan elapad.⁸⁹ Pedig épp ez lehetett az az időszak, amikor értékes információk birtokába kerülhetett, és a nagypolitika történéseit sajátos nézőpontból láthatta. Ebből az időszakból csupán a Bethlen Gábor halála utáni egyes erdélyi és partiumbeli fontos események kerülnek bele a naplóba.

Mint ismeretes, Bethlen Gábor 1629. november 15-én bekövetkező halála után rendelkezéseinek megfelelően, özvegye Brandenburgi Katalin követte a fejedelemségben, aki szeretője, Csáky István befolyása alatt állt.⁹⁰ Ez a helyzet, valamint a hét vármegye visszacsatolását ellenző hajdúk mozgolódása 1630 nyarán lépésre ösztönözte az erdélyi politikusokat, jelesül ifj. Bethlen István váradi kapitányt és Zólyomi Dávidot a székelyek főkapitányát. Felvették a kapcsolatot a hajdúkkal, majd Rákóczi Györggyel. Noha a nádor katonaság felvonultatásával is gátat próbált vetni a számára kedvezőtlen fejleményeknek, a hajdúk győzelmei inkább az ellenkező irányba terelték az eseményeket. Szeptember 20-án Sárospatakon eldőlt: Rákóczi György vállalja a fejedelemséget. Alig egy héttel később a fejedelemszony lemondott, és az erdélyi országgyűlés id. Bethlen Istvánt választotta fejedelemmé. Két hónap múlva a már a Brandenburgi Katalin által is támogatott Rákóczi előtt Bethlen István is meghátrált, és december 1-jén az országgyűlés már öt tette fejedelemmé. A királyi Magyarországgal szemben fennálló hadi helyzet ezzel nem szűnt meg, sőt a rakamazi ütközetbe torkollott, amit viszont hamarosan békekötés követett.

Aszalay a királyi politikát Erdéllyel szemben mozgó Esterházy mellett csak a fontosabb politikai eseményeket jegyzi fel, valamint az egyes pártok követeinek mozgását. Nyilvánvaló, hogy a tőle távol történő eseményekről jó pár nap késéssel értesült, a naplóba való bejegyzés viszont nem egységes. Brandenburgi Katalin le-

89 Talán a megnövekedett elfoglaltságnak köszönhetően.

90 Az alábbiakra lásd Erdély története II. köt. 687–692. p., MTK 2. köt. 458–459. p.

mondását és Bethlen István megválasztását, de Rákóczi György és Bethlen találkozását is meglehetősen pontosan rögzíti (noha az első esetben semmiképpen sem lehetséges, hogy egy nap alatt megérkezett volna a hír — tehát utólag írta a megfelelő időpontra). Ezzel ellentétben a sárospataki találkozó esetében már több napos az eltérés, a rakamazi ütközetet pedig egy hónappal későbbre datálja, — feltehetően ezt is jóval utóbb írta be a vele egy sorban lévő bejegyzésekkel együtt.⁹¹

A munkájához vagy dominusaihoz kapcsolódó események mellett néha feljegyez egy-egy természeti jelenséget vagy rendkívülinek mondható eseményt (pl. Bethlen Gábor meggyilkolásának álhírét⁹²), illetve néha-néha személyes jellegű történet, fizetségeit és kiadásait. De ezek csak színesítik a Diariumot. Két dolog — legalábbis az ezekkel kapcsolatos bejegyzések száma alapján — azonban minden bizonnyal érdeklődése középpontjában állt. Az egyik a török uralom, a török kiűzésének kérdése. Erre lehet következtetni abból, hogy bár biztosan hallott számos eseményről, személyről különböző valóságtartalmú híreket, kevés kivétellel csak azokat jegyzi fel, melyek a törökök elleni háborúra, a török kiűzésére utalnak, azzal biztatnak. A spanyol király elhatározásától, Tilly várható támadásán keresztül, a pálos szerzetes álmáig minden biztató — egyébként valószínűleg már akkor kivéssé reális — hír, esemény helyet kapott a Diariumban.

Másik fő „érdeklődési köre” a vallás, pontosabban a katolikus hit ügye. Jellemző, hogy az 1625-ös országgyűlés idejéből a már említetteken kívül lényegi momentumként csak a zágrábi prépost protestánsellenes kirohanását jegyzi fel. Ott van a bicseai templom elfoglalásánál, és naplójába másolja II. Ferdinándnak a felső-ausztriai prédikátorok elűzéséről szóló rendeletéből az elűzések indokait — talán példa gyanánt. Személyes vallásossága is előbukkan leginkább az évvégi „zárógondolatok” formájában, de igen sokszor írja le azt is, hol hallgatott misét, hol töltött egy-egy fontosabb ünnepet, sőt mint kiderül, egyszer Bécsben körmeneiten, másszor pedig a mariazelli zarándoklaton vett részt.

Aszalay István Diariuma képet ad egy ígéretesen induló és folytatódó hivatali, („jogtudó értelmiségi”)⁹³ pálya fontos, kezdeti szakaszáról. Emellett értékes adalé-

---

91 Lásd Diarium, 1631. január. Sajnos mivel másolatról van szó, az utólagos bejegyzések, betoldások nem mindig különíthetőek el egyértelműen (illetve az sem zárható ki, hogy a másoló tévedett), de több is lehetett, lásd a Széchy György halálára vonatkozó bejegyzést (1625 szeptember)

92 Diarium, 1627. március 6.

93 A kifejezést a korszak vonatkozásában Dominkovits Pétertől veszem, utalva az általa felvetett kutatási témára, *Dominkovits*, 2002/1. 5. p., lásd továbbá a hivatkozott irodalmat is. További tanulmányok a szóban forgó rétegről újabbban: *Dominkovits*, 2002/2, *Gecsényi-Guszarova*, 2003.

kokkal szolgál a XVII. század első fele országos bíraskodásának, egyes politikai eseményeinek vonatkozásában is.

Aszalay Diariumának utóélete

Aszalay István naplójának sorsa tulajdonképpen összefonódik Kovachich Márton György munkásságával. A jelen közlés alapjául szolgáló szöveg az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Fol. Lat 103. jelzetű kötetében található.⁹⁴ E kötet elején található cím (*Collectio diariorum rerum Hungaricarum*)⁹⁵ tulajdonképpen fedi is a tartalmat. A kötet első felében kalendáriumokból kimásolt bejegyzések találhatóak, utána következik Aszalay, majd Sebesi Ferenc naplója (fol. 58–88.), majd pedig egyes, XVII–XVIII. századi országgyűlésekről készült feljegyzések, illetve iratok másolatai. A kötet végén az 1644-ik nagyszombati tárgyalások naplója került bemásolásra. A 175 lap rectóján olvasható bejegyzés szerint a másolatokat Kovachich készítette 1797-ben.⁹⁶ A munka második részét több mutató teszi ki, melyek időrendi, illetve nevek szerinti bontásban magyar történelemtől szóló, részben e kötetben található forrásokra vonatkoznak — tehát ez valójában a *Series chronologica diariorum* kézírata.⁹⁷ Ezek alapján feltehető, hogy a Fol. Lat 103. kötetének naplói a *Scripores minores* folytatásaként jelentek volna meg.

Kovachich művében kevés utalás található az eredeti kézíratra. A *Diarium* végén a másoló megjegyzi, hogy az eredetiről másolta,⁹⁸ ennél többet azonban csak a *Series chronologica diariorum* árul el. E szerint az eredeti az *Institutum* gyűjteményében található.⁹⁹ Hogy oda hogyan került, azt egyelőre nem érdemes találgatni, de a szálakat talán a Magyar Kamara körül kell keresni, ahova Aszalay István irathagyatéka jutott. Ugyanennyire nyitott kérdés, hogy mi lett az eredeti kézírral az *Institutum* megszűnése után. Ismeretes, hogy a gyűjtemény nagyobb része (elvileg egésze) Széchényi Ferenc tulajdonába került, ám Aszalay *Diarium*ának eredeti

94 A kötetre vonatkozóan lásd *V. Windisch*, 1998. 123–124, 133. p.

95 A teljes cím: *Collectio diariorum rerum Hungaricarum e diversis calendariis exscriptorum. Industria et sumptibus Martini Georgii Kovachich Senquiciensis. Ex Instituto Diplomatico-Historico Széchényianac. OSzK, Kt. Fol. Lat. 103. fol. 1r.*

96 Bár inkább az összeállítás az ő műve, mert a kötet kétségtelenül több kéz írása.

97 *Kovachich*, 1798b.

98 Fol. 56v, a kézirat végén: „Ex originali authographo Stephani Aszalay.”

99 „Ex Authographo in Grammatophylacio Inst. Diplom. Hist.” *Kovachich*, 1798b, 44. p. Az *Institutum*ról lásd *V. Windisch*, 1998. 48–93. p.

kéziratára a Széchényi Könyvtárban egyelőre nem bukkantunk. Elképzelhető, hogy a Kovachich által visszatartott anyagok között volt és elkallódott.¹⁰⁰

Aszalay István Diariuma Kovachich másolatgyűjteményének jóvoltából XIX. század második felében még a szűkebb tudományos köztudat része volt. Toldy Ferenc egy helyen említi Aszalay 1624–1631 között írt ifjúkori naplóját,¹⁰¹ melyből Szalay László idéz is Esterházy Miklós nádorrá választásával kapcsolatban, a kézirat lelőhelyére való utalás nélkül.¹⁰² E két említés után viszont csak a Pallas Nagy Lexikona tünteti fel a naplót sajátos pontatlansággal: a szócikkíró szerint ugyanis kiadásra került a Magyar Történeti [!] Emlékek XXIII. kötetében.¹⁰³ A hivatkozott helyen azonban nem Aszalay István naplóját találjuk, hanem Sebesi Ferenc naplójának részleteit,¹⁰⁴ a két munka kapcsolata és a tévedés nyilvánvalóan onnan ered, hogy Kovachich gyűjteményében Sebesi naplója követi Aszalayét. Ezen említések után azonban a szakirodalomban nincs nyoma Aszalay művének egészen Kulcsár Péter 2003-ban megjelent lelőhelyjegyzékéig.¹⁰⁵

A közlés szempontjai

Aszalay István Diariumának a közlés tekintetében legfontosabb tulajdonsága, hogy XVIII. század végi másolatban maradt fenn. Ebből következően nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, milyen volt az eredeti szöveg, milyen hibák, kihagyások származnak a másolótól, illetve mennyire változtatta meg a szöveg tagolását. E tényezők miatt az alább részletezettek szerint kevésbé ragaszkodtam a Fol. Lat. 103. kötetben található szöveghez.

A magyar nyelvű részeket betűhíven írtam át, csak a szöveg tagolását, a közponozást és a nagybetűk használatát változtattam meg.

---

100 *V. Windisch*, 1998. 83. p.

101 *Toldy*, 1865. 104. p.

102 „Az egykoru Aszalay István october 25-én naplójába jegyzé: »Esterházy Miklós százhuszonöt szavazattal nádornak választott dicsőségesen, kit Isten sok esztendőkiig éltessen s a haza atyjává tegyen irgalmasságában.«” *Szalay–Salamon*, II. 224. p.

103 *Pallas* II., 247. p.

104 A helycs hivatkozás: *Szilágyi Sándor*: Okmánytár I. Rákóczy György diplomáciai összekötő-tétsceihez. Bp., 1874. (Monumenta Hungaricae Historica. Magyar Történelmi Emlékek, XXIII.) 114–116., 517–521. p.

105 *Kulcsár*, 2003. 31. p., bár itt is magyar nyelvűként van feltüntetve.

A latin szöveget a humanista helyesírás szerint, alapvetően az Oborni Teréz által javasoltaknak megfelelően közlöm.¹⁰⁶ Az u, v illetve i és j betűket kiejtés szerint használtam. A kétpontos y-t megtartottam, a szövegben szintén előforduló egy-pontos y-t technikai okok miatt pont nélküliként írtam át. Az elírásokat, nyilvánvaló helyesírási hibákat (ilyennek tekintetem a másoló következetes tévedéseit: Szepsi helyett Szepki-t, nagy z helyett nagy i betűt írt [pl. Zirciensi–Ircziensi]) megjegyzés nélkül javítottam. Nagy kezdőbetűt használtam a mondatok elején, a tulajdonneveknél (földrajzi-, személy-, intézménynevek stb.), a dátumban használatos ünnepek és hónapok neveinél, az uralkodói többszám névmásainál, továbbá a személynévből képzett köznevek, népnevek, az uralkodóra utaló névszók, névmások, kifejezések (Princeps, mint erdélyi fejedelem, Suae Majestatis stb.) esetében. A tulajdonneveket betűhíven írtam át. A központosítást és az írásjeleket az eredetitől eltekintve az értelemnek megfelelően használtam. Mondatkezdő szónak a naplóbejegyzések esetében a számot (pl. 23. die) tekintettem.

Az egy naphoz tartozó bejegyzéseket összevontam („eodem die” kezdetű mondatok általában új sorban voltak találhatóak). A lap tetején előforduló (tájékoztató segítő) hónapmegjelöléseket elhagytam. A bejegyzésekben fellelhető ellentmondásokat (napok felcserélése) nem javítottam, csak akkor, ha egy napról volt szó.

A rövidítéseket megjegyzés nélkül feloldottam (kivéve az indexelt rövidítéseket pl. 2^a). Ez alól kivételt képeznek a tulajdonnevek rövidítései, melyeket szögletes zárójelben közlök. Az általam olvashatatlan, vagy értelmezhetetlen szavakat szögletes zárójelbe tett kérdőjellel, a feloldhatatlan rövidítéseket szögletes zárójelben három ponttal jelzem. A szövegbeli hiányt szintén szögletes zárójelben három pont mutatja.¹⁰⁷ Azon esetekben, melyeknél a kihagyott szó nagy valószínűséggel kikövetkeztethető, úgy azt szögletes zárójelben közlöm.

A szöveg oldalak szerinti tagolását szintén szögletes zárójelben a szöveg folyamatoságát nem megbontva adom meg (pl. [37v]). A regesztákat a hónapok neve után szögletes zárójelben közlöm. A másolótól származó megjegyzéseket dőlt betűvel szedtem.

A lábjegyzetekben alapvetően a Diarium szövegének személy-, és helynevei kerülnek azonosításra. A helynevek után zárójelben azon egykori vármegyét adom meg, mely területén található volt a település. A jelenlegi elnevezést Lelkes György munkájából¹⁰⁸ kerestem vissza. A mai Magyarországon található helyne-

---

106 *Oborni*, 2000.

107 A másoló az általa elolvasni nem tudott szavakat helyük kihagyásával jelczte.

108 *Lelkes*, 1998.

veknél csak azon esetben tüntettem fel a mai nevet, ha az jelentősen (pl. nem csak írásmódjában) eltér az akkoritól. Jelenkori közigazgatási beosztást nem közlök, csak amennyiben nem a mai Magyarország területén található a település, úgy a megfelelő országot közlöm.

A Diariumban található személyek (a helynevektől eltérően) csak abban az esetben kerülnek „lábjelzetelésre”, ha a napló szövegében írottaktól eltérő, azt kiegészítő adatot találtam rájuk. Ilyen esetben is csak a fontosabb, véleményem szerint a szöveg megértését segítő információkat közlöm hivatkozással. A naplóíró gyakran használt névszokat egyes személyek nevei helyett, ilyen elsősorban a dominus (illetve jelzős változatai). Ezeket — mivel a jelölt személy a szövegösszefüggésekből adódik (elsősorban Cziráky Mózes, Esterházy Miklós, esetleg Kereszthury András) — nem értelmezem lábjegyzetben.

Minden hely és személynevet csak első előfordulásánál jegyzeteltem, a helyneveket mondatonként, avagy naponként egy jegyzetpont alatt. A regesztákban a fontosabb események kiemelésére és összefoglalására törekedtem a szerző által írottakat nem kritizálva. Az 1626-tól csak szórványosan előforduló magyar nyelvű szövegrészeket dőlt betűvel szedtem.

A közlés alapjául szolgáló másolat lelőhelye: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 103. *Collectio diariorum rerum Hungaricarum...*, ff. 32r–56v. Kovachich Márton György másolata, 1797. A Kovachich által adott cím (vagy inkább tárgymegjelölés): „*Diarium, quo diversa publica privataque acta ab anno 1624. 25 Octobris usque 1631 20. Decembris connotatur.*”

Forrásközlés

Aszalay István: Diarium (1624–1631)

[32r]

Memoriale 1624

Octobris

[Pankotay János birtokfoglalása, Aszalay tiltakozása.]

25. die Pankotay János az fonyi¹⁰⁹ földön levő ortván földeket, mellyek György Jánosrol reánk szalottanak volt, hatalmasul el foglalta akkor szinten mikor meg szántatván bé akartuk vetetni.

26. szántatott mas ugyan azonok féle ortvánt is egyet. Protestaltam ugyan ezen dolog felől Alagy uram eő Nagysága¹¹⁰ ispánya előtt, Megyesi Ferencz előtt, és az fonyi mester előtt, és több jelen lévő személyek előtt ante prandium.

Novembris

30. die indultunk el Munkátsra,¹¹¹

Decembris

[Salygó Farkas tettei. Boreladás.]

4. die érkezünk oda. Salygó Farkas szűrt az köz szőlőből az labjan hat hordo bort, a N° 6. Othon a mint iránzom két átalagval, és egy hordoval, annak előtte az Muharas szőlőből vett el egy hordoval, és azon kívül negyedfél köblőt idest vas N° 1, cubulum 3 ½. Az előtt penig az Muharas szőlő terméséből vett el egy hordoval, és negyedfél köblőt azon kívül, id est vas N° 1. cubulum 3½. Attuk el a borokat 28 die November florenis 18, vas erant adhuc vasa Trja,[?] quod dominus Sajgo in die divisionis non comparuit.¹¹²

Octobris

---

109 Fony (Abauj–Torna vm.).

110 Alaghy Menyhért (?–1631) 1613-tól báró, 1622-től Zemplén vármegye főispánja, főajtónálló-mester 1618–1625, országbíró 1625–1631. Regécet 1612-ben öröklí meg nagybátyjától, Alaghy Ferencztől. Felesége Erdődy Anna (?–1634), 1614-től. *Szabó*, 1999. 56–58. p.

111 Munkács (Bereg vm.), ma Mukacevo, (U).

112 Az osztály (divisio) a közös ingó, vagy ingatlan vagyon felosztását jelentette, mely történetesen a jogosultak közös megegyezéséből, vagy királyi, illetve bírói parancsra. A családtagok, illetve jogosultak nem, életkor szerint különböző mértékben részesedtek (Vö. *Eckhart*, 2000. 285–286. p.) Aszalay István későbbi jogszolgáltatási működéséhez köthető további egy ingó és két birtokosztály minden bizonnyal bírói parancsra történt meg, bár Aszalay részvétele a nevezett eseményekben nem egyértelmű, mert az első és utolsó esetben csak tényként — saját szerepéről nem szólva — közli az esemény megtörténtét.

[Az atyai javak felosztása. Salygó Farkas távolmaradása.]

14. die ad dividenda et sequestranda bona paterna, ex communi et magnifici domini Melchioris Alagyi consensu, et voluntate convocavimus homines certos ex comitatu. Erant autem ex parte Stephany Aszalay duo nobiles, utpote dominus Volfgangus Szasnyay, iudex comitatus Abaujvariensis, Emericus Papp Visoliensis. Ex parte Susanna Aszalay Michael Gellej ex Alpár, Michael Dienes¹¹³ ex Collatfalva et pro parte utriusque procurator egregius Andreas Perenyi Baxensis.¹¹⁴ Dominus autem Volfgangus Salygo non comparuit una cum suis, quare solemniter protestatione facta tum a me, tum a Susanna Aszalay re infecta arbitri discesserunt, sequenti autem die super eandem rem facta est protestatio a Stephano Aszalay coram spectabili et magnifico domino Melchiore Alagyi. Die quodam tempore vindemiarum in domo decimae idem dominus Volfgangus Salygo maledixit et blasphemavit contra Andream Perényi procuratorem causarum comitatus Ujvariensis, et super hanc rem facta est a me protestatio coram nobili ac egregio domino Gregorio Literato Somoglensi residente in Vilmány.¹¹⁵

Memoriale 1625

Januarii

[A Bereg vármegyei közgyűlés biztosokat küld ki a munkácsi házak ügyében. Aszalay tárgyalása Ballingh Jánossal, a Szepesi-féle ház ügyében. A vármegyei biztosok Ballinghnál. Jelentéstétel a közgyűlésen a házak ügyéről, Aszalay megjegyzései ezzel kapcsolatban.]

6. die idest in Epiphania Domini adfui in comitatu Bereghiensis conventu in Ardo¹¹⁶ celebrato, causamque meam de domo paterna proposui, et de domo egregii domini Stephani Szepesi, et eodem tempore ad dominum capitaneum Joannem Balingh,¹¹⁷ de restitutione domus utriusque designata est legatio. [32v]

16. die conveni dominum capitaneum praesidii Munkatsiensis dominum Joannem videlicet Balingh et instans de domo egregii domini Stephani Szepesi, ut consorti ejus Susannae Aszalay restitueretur. Responsum accepi, minime id fieri posse, sine expressa serenissimi Principis¹¹⁸ super hanc rem commissione, siquidem tempore

113 Dienes Mihály testvérrel 1619-ben kapott nemesi levellet, lásd *Csoma*, 1897. 172. p.

114 Vizsoly (Abaúj–Torna vm.); Abaujalpár (uo.), ma; Korláth (uo.); valószínűleg Szentistvánbaksa (uo.).

115 Vilmány (Abaúj–Torna vm.).

116 Beregardó (Bereg vm.), ma Csepivka, Beregszász/Beregovo részec, (U).

117 Ballingh János (?–1645) Bethlen Gábor idejétől haláláig Munkács főkapitánya. *Makkai*, 1954. 667. p., *Lehoczky*, 1899. 82. p.

deditionis arcis Munkacsiensis Princeps ut aliis, ita etiam domino Szepsi non ex spontanea et libera voluntate, sed tanquam coactus aliquot cubulos tritici dari curavit, et praeterea quaedam apud se ex rebus domini Eszterhazy¹¹⁹ a domino Joanne Farnosy donatio retinuit, nec quicquam ex praedictis postulandis Princeps post deditionem arcis restituit, quorum summa prope modum quoque 400 florenorum numerum aequaret. Cupimus commissionem a Principe habuit, cujus viribus bona etiam propria occuparet, et [...] in captivitate detineret. Rebus sic prolatis addidit ipsomet potius pro parte Principis summam rerum praedictarum a nobis exigi posse, praeterquam quod omne jus, et dominium in domum, resque ejus tam mobiles, quam immobiles habeat, cui adjunxit quoque nomine Principis quatenus ejus est capitaneus posse arestare, si vellet; dicta praesentibus Nicolao Kisfaludi castellano arcis ejusdem, Joanne Teczeny, consorte Nicolai Kis Faludi, qui omnes pro parte ejus loquebantur.

Nota: 1° De his Principem requirere, et sicut se res habeat per viros fidedignos informare, et debitorum, si quae sunt relaxationem flagitare. 2° Praedicta omnia a domino capitaneo domino Stephano Szepsi condonata esse probatur, qua uxor fide parata est id fateri: quia domino Szepsi idipsum fassus est domino Földvari Emerico. 3° Quia post deditionem arcis nullus haec ab ipso repetiit cum tamen ab [...] repetita sunt. 4. Quia nec ab ejus consorte post obitum ejus quisquam hactenus petiit, imo cum ipsa consors [...] ejusdem domus ante tempore messis anni 1624 existens Munkatsini dominum capitaneum convenisset, responsum accepit, se velle protinus domum restituere, si modo ipse hic velit habitare et nihilominus restitueret, si aliquam prohibitionem dominus Casparus Dearne non fecisset, sed curet, ut adsit post messem, et hoc negotium cum Casparo Dearne [33r] lege dirimetur, et quod juris erit protinus exequetur testis consors. Pa:¹²⁰ hinc factum est. Dominum

118 Bethlen Gábor (1580–1629), erdélyi fejedelem 1613–1629.

119 Ti. Esterházy Miklós. Esterházy Miklós (1582–1645) életének csak az Aszalay István vonatkozásában fontos eseményeit tekintjük át *Péter*, 1985. 7–53. p. alapján, életének további eseményeire lásd uo. 53. p.-tól, továbbá a szakirodalmat uo. 203. p., továbbá *Szalay–Salamon*, I–III., újabban: *Hiller*, 1992. Esterházy Miklós Mágóchy Ferenc halála után egy évvel 1612 novemberében veszi el annak özvegyét Dersffy Orsolyát, akinek kezével Munkács várát és tartozókait valamint a lánzsári uradalmat is megszerzi. Első feleségének halála (1618), majd a következő hadi és politikai események miatt elhagyja Északkelet-Magyarországot és birtokait is részben elveszti: Munkácsot II. Ferdinánd 1622-ben Bethlen Gábornak adja. Az országgyűlés azonban 1622-ben országbíróvá, majd 1625-ben nádorrá választja Esterházyt, aki ekkor a királyi Magyarország Pázmány Péter mellett másik legjelentősebb személyisége, amit nemzetközileg is elismernek: 1628-ban megkapja a spanyol királytól az Aranygyapjas-rendet.

120 Eredetileg valószínűleg P.s. (post scriptum).

provisorem Stephanum Buday¹²¹ inter utramque faeminam terminasse, et executio facta fuisset,¹²² nisi a domino capitaneo prohibita fuisset. Deus iudex et vindex orphanorum.

25. et 26. die adfuerunt legati a comitatu Bereghiensis designati ad dominum capitaneum in Munkáts racione domus communis et domus Szepsi.

27. die celebratus est conventus comitatus Bereghiensis, cui adfui et ante omnia racione nostrae domus data reletio relata est, quae erat talis, nimirum domum paternam se his de causis tenere. 1° Quia vivente adhuc domino parente florenos 10 se pro spe futurae emptionis domus domino parenti expendisse. 2° Quia prope quingentis florenis dominus parens debet quibusdam Munkatsiensibus, et hi domum per eum restituti non permitunt. 3°: fratres dominae novercae contradicunt. 4° Addidit, supra nihilominus debite aestimatur domus, se pretium deponere velle. Sed contra per me responsum est. Ad 1um: esto ita sit, quod tamen probandum est nullus tamen inter eos certus contractus de domus pretio fuit. Ad 2um: debita non sunt tanta quanta refert, nec domini parentis sunt, sed domini Eszterhazi Nicolai, quae dominus parens tanquam provisor ejus necessitate domini sui coactus cum Blasio Bato contraxit, et eadem necessitate coactus suas literas obligatorias exhibuit, sperans se brevi restituere posse, ubi tamen debitum non esset suum, nisi ex quadam, levi parte specificavit, pro meliori tamen esse bono modo cum matre ejus conveni, literasque obligatorias domini parentis recepi, ipsaque totum suum jus, quod praetendebat a domo exemit praesentibus Stephano Kigyosy, Nicolao Andos, et nobili domina relicta Mathiae Kis. Et siqui alii concreditores reperirentur, quos ignoro, jure causam suam prosequantur. Ad 3^{ium}: cum fratribus dominae novercae sorores meae me absente convenerunt, et in paratis pro omnibus quingentos florenos levaverunt, literae id probant, et testes ipsi, et multi alii, et ex his dominus magnificus Paulus Rákóczy.¹²³ Ad 4um: domus nostra non est aestimabilis, ego nec aestimari quamdiu vixero permittam. Protestatio: super quam rem protestatus sum. Nos videlicet non

121 Valószínűleg Buday István (?–1643 c.) birtokos nemes, 1636-ban a Rákócziak csetneki udvarbírója. *Makkai*, 1954. 668. p.

122 A peres eljárás végét elvben a végrehajtás (executio) jelentette, melynek során az ítéletet végrehajtották, azaz (polgári per esetében) az ingót szétosztották, az ingatlanba pedig beiktatás történt az ítéletnek megfelelően. A végrehajtást az illetékes (ítélkező) bírói fórum rendelte és végeztette el (kivéve azokat, melyeknél bírságot, vagy bármi olyat kell fizetni, amiből a bírő is részesül. Hármaskönyv. III. 7.) a felperes kérésére. A kúria illetve a hiteleshely embere parancslevéllel lett felszólítva a végrehajtás elvégzésére, amiről a kiküldött a érintetteket külön is értesítette. A helyszínen azután a felek és (adott esetben) határosok jelenlétében az ítélet és a kiküldő határozat közlése után konkrétan sor került az ingók szétosztására, vagy az ingatlanba való beiktatásra. A kiküldöttek minderről jelentést tartoztak tenni

discedere a jure nostro, esto ipse violenter occupet domum nostram. Instantia: institi praeter haec coram comitatu, ut dignarentur data occasione penes nos instare, apud serenissimum Principem, remque totam prout est, exponere quod benigne pollicitus est. [33v] Pro domo Szepsiana responsum est eam esse in gratia Principis, et cui Princeps velit, se ei daturum.

25. die exivi Beregszászino.

Februarii

[Visszatérés Fonyba. Tolvajlás a háznál. Aszalay ügye Alaghy Menyhért törvényszékén: törvényes osztzkodásra kötelezik]

1. die veni domum ad Fony. Et eadem die audivi, et vidi perfractam domum nostram, et ex tribus vasculis mediam partem ebibisse furtim.

25. die celebrata est sedes judiciaria spectabilis et magnifici domini domini Melchioris Alagyi in Visol, in qua causa de divisione nostra ventilata est, et quindena sub paena florenos 100 terminata, ut omnia sub juramento producantur.

Martii

[Ingó és ingatlan javak elosztása. Cshysy Boldizsár halála, temetése.

Az örökség felosztása. Megegyezés nővérével javaik közös kezeléséről]

11. die ante festum Sancti Gregorii Papae ratio facta est, quam divisio nostra fieri debebat.

14. die vineae, terrae arabiles sequestratae et distributae sunt.

15. die res domesticae, ferramenta, vasa, cadi, etc. in tres partes sorte distributa, in partem meam ista venere q[...] vide alibi.

17. die generosus dominus Baltasar Cshysy magnifici domini domini Melchioris Alagyi aulae familiaris primarius, confessus et communicatus obdormivit in Domino apud aedes proprias in Szánto. Sepultus est Jaszoviae¹²⁴ in capitulo feria sexta Paschatis.

25. die cum sorore Susanna de rebus domesticis convenimus domus vinearum, terrarum arabilium, rerumque omnium tam suarum, quam mearum de cultu, et utilitate mutue conventionione facta, eadem omnium ambobus incumbit cura.

Aprilis

[Távozás Fonyból Szőgyénbe. Esterházy Miklós Bécsbe, az uralkodóhoz megy.]

10. die exivi domo Fonjensi.

---

123 Rákóczi Pál (1596k.–1636) I. Rákóczi György öccse, 1625–1631 országbíró, 1622-től Sáros vármegye főispánja. *Fallenbüchl*, 1988. 82. p., *Fallenbüchl*, 1994. 93. p., *Keresztes*, 1928. 101–102. p.

124 Abaújszántó (Abaúj–Torna vm.); Jászó (uo.); ma Jasov, (Szl).

24. die intravi Szőgeniense¹²⁵ castellum ad illustrissimum¹²⁶ [...].

27. die discessit Viennam ad Suam Majestatem.

Maji

*[Althan gróf keresztállítása, fogolykiváltó működése.
A keresztre függesztett táblán lévő három kulcs jelentése.
A gyarmati béke megkötése. Esterházy Miklós visszatér
Bécsből Kismartonba.]*

4. die erigitur crux in Szőgeny lignea a domino illustrissimo comite Michaelae Adolpho ab Althan¹²⁷ ea ratione ut quolibet anno, florenos ungaricales [...] in eam ipse comes tanquam praefectus Congregationis Sancti Michaelis Archangeli, cujus inter reliqua officia munus est liberare captivos, conjiciat pro liberatione captivorum. [...] Ordinavit praeter hanc alias cruces in Hungaria diversis in locis 32 pro quibus ordinavit cum praedicta florenis 10000 singulis annis ad liberationem captivorum.

22. die ibidem ipsamet cruci in porta defossa applicuit tabellam tribus clavis dicendo. Ad primum: in nomine Patris. [34r] Ad 2um: in nomine Filii et domini nostri Jesu Christi ad liberationem captivorum. Ad 3^{tium}: in nomine Spiritus Sancti ad consolationem afflictorum, et post haec imposuit trecentos florenos in ea, licitum omnibus est imponere quantum vult. Amen. Et sic ad gloriam Dei. Eodem die ipsemet comes ab Althan sui nominis Michaelis 33 hospitio laute excepit.

26. die pacificatio [Gyarmatiense] conclusa, et sigillis manuunque subscriptione munita est, eodem tempore pars utraque mutua dona acceperunt.

1o 27. die illustrissimus dominus comes Nicolaus Eszterhazy Viennam discessit, rediit in Kis Márton¹²⁸ die 1° Julij.

Julii

*[Csáky István és Pálffy Katalin esküvője.
Levelek küldése nővérének és Kigyósi Istvánnak]*

1^a die ex Szőgeny appulimus in Kis Marton. Eodem die discessit illustrissimus ad nuptias magnifici domini Stephani Csáký, qui nupsit filiam illustrissimi condam comitis domini Sigismundi Forgacs Regni Hungariae olim palatini filiae ex magnifica domina [Catharina] Pálffy.¹²⁹ Eodem die discessit dominus Balthasar

125 Szőgyén (Esztergom vm.), ma Svodín, (Szl).

126 Feltehetően Esterházy Miklóshoz.

127 Michael Adolf Althan (?–1636), 1601–1605 esztergomi, majd győri végvidéki (1606) főkapitány, 1610-től gróf. *Nagy*, I. 25. p., *Pálffy*, 1997. 271, 277. p.

128 Kismarton (Sopron vm.), ma Eisenstadt, (A).

129 Csáky István (1603–1662), 1625–1632 Kolozs vármegye főispánja, 1644–1662 tárnokmester. Forgách Zsigmond (1565–1621), 1606–1608 és 1610–1618 országbíró, 1608–1610 tárnok-

Heltaÿ ex Szeles Kút¹³⁰ in suam patriam per quem ad sororem et dominum Stephanum Kigyósÿ literas dedi.

9^a die ex Kis Márton ab illustrissimo discessi domum visitaturus.

Augusti

[Alaghy Menyhért megkeresése a György János-féle örökség ügyében.]

19. die találtam meg Alagyi Menyhárt uramat, eő Nagyságát supplicatiom által utolszor, az György Janos ortvanyi felől és szölei, és kerti felől, hogy ő Nagysága törvénnyel látasson meg kit illessen, referaltam is volt, hogy már ebben törvény volt, miért törvény lételet nem tudok, de informáltatott eő Nagysaga Pankotaÿ úr által. Eodem die az fonyiaknal lévő földekbül dézmaltatott meg ő Nagysaga vice prima.

28. attam Casparnak szolgatlyában egy forintot, id est florenus 1.

Septembris

[Abaúji megyegyűlés: országgyűlési követek választása.]

Széchy György halála. Salygó Farkas fenyegetőzése a fonyi mezőn és háznál.

Utazás és megérkezés az abaúji és borsodi követekkel Sopronba.]

4. die vettem tiz ezüst tallért Koczkozky Janos¹³¹ deak uramtul.

6. die volt Garadnán¹³² az vármegyének gyűlése, az ország gyűlésére választottak Gyivinczy Janos uramat, es Szemerey Pált, adván nekiek uti költségül száz huszonött ezüst tallért egy részre, másra is annyit.

1^a die Hetfőn viradora, mely prima dies volt Septembris anni 1625, Séchy Györgyöt két golyóbissal által lőtték Bukoban.¹³³

10. die, quae erat feria quarta, est festum Sancti Nicolai Tolentini Confessoris, men-vén az retre Cassai Casparral, szolgammal az igaz uton [34v] ebéd után, Salygo Farkas nem tudom micsoda okbul indítatván lovára fel ült puskával és sablyával fel fegyverkezdén utannam nyargalt, igaz utamban belem garazdálkodott. Elsőben kezdte el garazdaságát az rétről, hogy én az magam részét, és Papinéét meg kaszáltattam, maga az ő részét meg hatta etc. Annakutánna kezdte garazdaságát feleségeről, hogy én azt nem becsülöm, kinek tudomásom szerint igasság ellen nem vétettem.

mester, 1618–1621 nádor, több vármegye (Sáros, Borsod, Nógrád, Szabolcs) főispánja. *Fallenbüchl*, 1988. 70., 72. 80. p. Harmadik felesége Pálffy II. Katalin, Pálffy II. Miklós lánya. Lásd *Bártsfai*, 1910. 485–489. p. A menyasszony, Forgách Éva, a második feleségtől született, lásd *Uo.*, 500. p.

130 Széleskút (Sopron vm.), ma Breitenbrunn, (A).

131 Helyesen: Faczkowsky. Lásd Faczkowsky János levelc Aszalay Istvánhoz, Fony 1627. június 1., MOL E 168 1. t. 270. sz.

132 Garadna (Abaúj–Torna vm.), ma Garadná, (Szl).

133 Barkó (Zemplén vm.), ma Brekov, (Szl). Az csemény háttérére lásd *Acsády*, 1885. 46–47. p.

Először lator embernek mondott, és gonosz lelkű ismertetűnek, egyebet nem szoltam reá, hanem, hogy nem vagyok az. Annak utánna tovább menvén több garázdta keresvén, hogy én az ő feleségével törvénykeztem, ki akarván feleségét törvénnel tenni az házbul, de nem nyertem semmit, sőt meg bízgoltak. Akarván az törvény processusát nékj elöl számlálni, rútol anyámrol, atyámrol és minden nemzetségemről szidogatott, meg rontással, őléssel, vagdalással, hazbul valo ki vetéssel fenyegett. Akkor is, mikor lator embernek mondott mondotta hogy mer ver. Onnét tőlem el válván jött haza, és ithon is rútol lelekkurva fiazott, Faczkoczki Janos uram felesége előtt, ki akkori ő Nagysága konyha mestere volt, és hihető, hogy több ember is halotta. Szolgaloja is ugyan ot le ülven az fall alatt, puskával várt, hogy ha az kapun bé jönnék lovaimat által lővödözi, rútol ollyankor lélekkurva fiazván beszélt az rajtam tött cselekedetét feleségének, Innát Simonnak és Simonnének. Hallot valamit benne, akkor Innat Simonnal lévén, Cassai Cászárné is, Farkas Erzsebet. Salygo felesége mondotta ezent az felyeb meg nevezet Faczkoczky Janosnének ugyan felesége beszélt azon Faczkoczky Janosnének hogy szüretet adván Isten érnünk boraimnak feneket ki vagdallya, és magamnak labaimat, kezeimet, házamra jövén más tolvaj legényekkel. Kérte ugyan felsége ezen aszont, hogy ne mongya nékem.

15. die Indult Mádrul Alagyi Menyhart Váradra¹³⁴ az Fejedelemhez.

22. die fuit congregatio nobilium comitatus Abaujvariensis et legati puta egregius dominus Stephanus Gyivinczy, et Paulus de Szemere ad publica regni comitia expediti sunt dando singulis talleros 125.

26. reliqui lares proprios, et cum legatis Abaujvariensis et Borsodiensis ad comitia publica Sopronium¹³⁵ iter caepi die 28.

[35r]

Octobris

[Pákay Benedek személynök halála, Cziráky Mózes kinevezése személynöknek.

II. Ferdinánd király érkezése az országgyűlésre, bevonulása Sopronba, látványosságok. Alaghy Menyhért érkezése.

Esterházy Miklós nádorrá választása.]

7^a die Sopronium intravimus, ejusdem diei hora 4. matutina generosus dominus Benedictus Pakay¹³⁶ [...] in Domino obdormivit.

11° die eligitur novus personalis praesentiae puta magnificus dominus Moyses Cziriaký.¹³⁷

134 Mád (Zemplén vm.); Nagyvárad (Bihar vm.), ma Oradca, (Ro).

135 Sopron (Sopron vm.).

136 Pákay Benedek (?–1625), 1617-től személynök, királyi tanácsos. *Fallenbüchl*, 2002. 224. p.

13. die Sua Majestas Caesarea Ferdinandus II.¹³⁸ ad publica regni comitia celebranda Sopronium ingressus est, qui a regnicolis honorifice in campo imprimis exceptus est, ubi Sua Majestas unicuique (qui eum salutandi animum habuit) indifferenter clementissime manum porrexit. Tandem in civitatem eques intravit, ubi varii auditi sunt tormentorum tubarum, et timpanorum sonitus, et strepitus exercitibus suo loco collocatis, intravit autem Sua Majestas per portam civitatis una cum ambobus filiis, filialibus, et imperatrice regina Hungariae hora 4. pomeridiana, quo tempore ad tormentorum, aliorumque instrumentorum strepitum accessit etiam campanarum sonus, hymno a musicis, et studiosis dicto. Eodem tempore super turrim monachorum franciscanorum in cruce stabat quidem vexilifer, habens prae manibus vexillum, quod nonnunquam etiam girabat, idem ex selopeto etiam ibidem jaculatus est, stabat ibidem per spatium unius horae circiter, erat autem hic dies, dies lunae.

20. die spectabilis et magnificus dominus Melchior Alagyi de Bekény Sopronium ad comitia regni publica pulchra solemnitate ingressus est.

25. die illustrissimus dominus comes Nicolaus Eszterházy de Galantha antea iudex curiae etc. creatus est summa laude in palatinum suffragiis regnicolarum 125. Quem Deus ad multos annos felicissimum conservet, et patriae patrem ex Sua misericordia efficiat. Amen.

Novembris

[Ferdinánd főherceg királlyá választása, ünneplése.

A Szent Korona Pozsonyból Sopronba vitele.]

26. serenissimus princeps Ferdinandus Ernestus¹³⁹ Sacratissimi Romanorum Imperatoris Ferdinandi II. semper augusti etc. filius natu major et archidux Austriae, dux Burgundiae, Stýriae, Carinthiae, Carniolae etc. in regem Hungariae per regnicolas a parente petitur Sopronii.

27. die ab eadem Sacratissima Majestate Caesarea regnicolae pro voto Suo responsum acceperunt, et eodem die in regem eligitur, acclamantibus regnicolis unanimi consensu. Vivat! Quo tempore et tormentorum strepitus audiebantur.

30. die adducitur Corona Sacra et reliqua ad coronationem pertinentia Posenio huc Sopronium, et a regnicolis honestissime excipitur [35v] ob viam itur, tubarum, et timpanorum sonitus, tormentorumque strepitus audiuntur.

137 Czirák Mózses (1564/1565–1627), 1606–1608 királyi koronaügysz, nádori itélőmester, majd személynök 1625–1627. *Fallenbüchl*, 2002. 69. p.

138 II. (Habsburg) Ferdinánd (1578–1637) német–római császár, magyar, cseh király 1619–1637.

139 (Habsburg) Ferdinánd főherceg (1608–1657), II. Ferdinánd és Mária Anna bajor hercegnő fia, III. Ferdinánd néven német–római császár, magyar, cseh király 1637–1657.

Decembris

[Alaghy Menyhért országbíró lesz. A zágrábi prépost felszólalása a protestánosok ellen a soproni vármegyegyűlésen. III. Ferdinánd koronázása, eskütétele, ünneplése. Őfelsége visszatér Bécsbe, Alaghy Menyhért és az abauji követek távoznak Sopronból. Aszalay ügyeivel kapcsolatos meghatalmazások átadása Szemerey Pálnak. Aszalay beajánlása Cziráky Mózesnek. Távozás a személynökkel Dénesfára. A nádor és a királyi család elhagyja Sopront.]

1^a die spectabilis ac magnificus dominus Melchior Alagyi de Bekény, antea regalium janitorum magister, iudex curiae a Sua Majestate Imperatore et Regia pronunciatum est.

4^a die reverendus dominus praepositus Zagradiensis [...] Regni Croatiae legatus nuntius ex eo quod contra haereticos dolo et fraude in numerum articulorum insertas machinationes de religione protestatus fuisset in congregatione regnicolarum nobilium Sopronii tempora diaetali, ibidem a quibusdam injuriis imprimes lacessitus pugnandum graviter exceptus est, ob hoc tres illorum principales in flagranti citati sunt.

7^a die reconciliati sunt iidem citati Sacrae Caesareae Regiaeque Majestati et Imperatrici Reginae Hungariae¹⁴⁰ et filio.

8^a die, [in] festo Sacro Conceptionis Beatissimae Virginis, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Ferdinandi II. filius natus major serenissimus princeps Ferdinandus Ernestus in regem Hungariae gloriose coronatus est Sopronii. Eodem die juramentum praestitit in foro exteriori ante portam, quo tempore felices acclamationes et tormentorum explosiones fiebant.

10. die eodem Sacra Regia Majestas cum sorore Sopronio Viennam discessit.

12. die comes Melchior Alagyi Sopronio domum reversus est. Eodem die nuntii ablegati comitatus Abaujvariensis videlicet Stephanus Gyivinczy et Paulus Szemerey domum reversi sunt. Eodem die domino Paulo Szemerey bonorum omnium meorum, et caeterorum causantium curam plenariam commisi, plenipotenciales et procuratorias literas eidem conferentur etc.

14ª die commendatus sum magnifico domino Mojsi Cziriaky personalis praesentiae ad juridica exercenda facta est commendatio, mediante egregio Joanne Viszkelety illustrissimi comitis palatini Nicolai Eszterhazy praefecto, et Jeremia

---

140 Elconora Gonzaga (1598–1655), II. Ferdinánd második felesége, 1622-től. Hamann, 1990. 70. p.

Szepšy ejusdem comitis provisoro arcis et bonorum Fraknoviensium, qui et commendarent a praedicto comite palatino ablegati sunt.

17^a die Sopronio discessi cum domino personalis preesentiae. Die eodem illustrissimus comes palatinus Sopronio discessit.

16^a die Sacratissima Caesareae Regiaeque Majestas Sopronio Viennam discessit cum imperatrice relicta ibi filia minori¹⁴¹ infirma.

25ª die festo Sancti Nativitatis Domini fui in Dienesfalva,¹⁴² habuimus patrem franciscanorum pro celebrando sacro patrem franciscanum Ladislaum Hadikyum. Hunc annum ibidem finivi.

[36r]

Memoriale vel acta anni 1626ⁱⁱ

Januarii

[Káldy Mihály látogatása Dénesfán. Fraknó és Kabold vára visszacsatolásának tárgyalásai: a magyar és német biztosok érkezése, megbeszélések, dokumentumok kiállítása, elhelyezése, a biztosok távozása.

Utazás Muraszombatba, majd onnan Németújvárra.]

1ª die in festo Circumcisionis Domini fui in Dienesfalva, fuit apud nos Michael Káldy¹⁴³ cum fratre suo Clemetey¹⁴⁴ juniore.

2 et 3. die fui cum domino in Kald.¹⁴⁵

12ª die movit se dominus ad commissionem ratione recuperationis arcium Frakno,¹⁴⁶ et Kabold,¹⁴⁷ ac aliarum peragendarum ex Dienesfalva in Kis Marton, ubi erat congregatio dominorum commissariorum, quorum nomina ex parte Romanorum Imperatoris fuere haec: Joannes Baptista a Verdenbergh,¹⁴⁸ liber baro, intimus consiliarius at aulae cancellarius Suae Majestatis, Joannes a Kolonits¹⁴⁹ liber baro, Jacobus¹⁵⁰ Hartmany Enychil liber baro, doctor Jacobus Bertoldus,

---

141 Cccilia Renáta (1614–1662), *Hamann*, 1990. 62–63. p.

142 Déncsfá (Sopron vm.).

143 Káldy Mihály (?–1638 u.) pozsonyi kanonok, majd soproni plébános 1623–1638. *Bán*, 1939. 153., 180. p., 1638-tól győri nagyprépost, MKL IV. 384. p.

144 Helyesen valószínűleg Chemetcy. Vö. *Balogh–Szluha*, 1999. 25–26. p.

145 Káld (Vas vm.).

146 Fraknó vára (Sopron vm.), ma Burg Forchtenstein, (A).

147 Kabold (Sopron vm.), ma Kobersdorf, (A).

148 Johann Baptist Verda von Verdenberg, udvari alkancellár, majd kancellár 1620–1637. *Fellner–Kretschmayr*, 1907. 281. p.

149 Johannes Kollonits (?–1640). *Nagy*, VI. 302. p.

150 A eredeti szövegben 'Job.' rövidítés található.

Camerae Aulicae consiliarius. Ex parte autem Statuum et Ordinem inclyti Regni Hungariae hi fuere delegati commissarii: illustrissimus ac excellentissimus dominus Joannes Pelezdy¹⁵¹ archiepiscopus ecclesiarum Colocensis et Bacsienis canonicae unitarum, comitatusque Nitriensis supremus ac perpetuus comes etc., ejusdemque Nitriae episcopus, magnificus dominus Stephanus Ostrosich, magnificus dominus Mojses Cziriaký personalis praesentiae Suae Majestatis Caesareae etc., spectabilis ac magnificus dominus Paulus Nadasdy¹⁵² perpetuus Terrae Fogaras ac comitatus Castriferrei supremus comes etc., generosus dominus Casparus Trestianszky¹⁵³ vicepalatinus.

14ª die praedicti Suae Majestatis commissarii in Kis Marton ingressi sunt.

18. die post multos in praecedentibus diebus tractatus peractos, tam imperatorii, quam Statuum Regni Ungariae commissarii ex Kiss Márton in Frakno transivere.

19ª die in oppido Frakno arcem eadem Frakno, et Kabold commissarii Ungari a Germanicis commissariis ad manus receperunt Regnoque Ungariae incorporarunt, eodem die in Kis Marton reversi sunt.

21. die post multos inter utriusque partis commissariorum tractatus diversarumque literarum correctiones, autiones, et diminutiones, tandem inter antefatos commissarios de conceptu, et expeditione literarum super restitutione arcium Frakno et Kabold emanandarum accordatum est. Et eodem die sigillis manuumque subscriptionibus dominorum commissariorum eodem die confirmata sunt literarum paria praeterea, quod in Archivum Regni et Suae Majestatis reponentur, quilibet commissariorum apud se retinuit, uti etiam dominus comes palatinus. Eodem die domini commissarii Germanici discessere ex Kis Marton Viennam versus. [36v]

22. die domini commissarii ungarici discesserunt ex Kis Marton, praeter dominum comitem Paulum de Nádasd, qui praecedente die discessit. Eodem die reversi sumus una cum domino in Dienesfalva.

24^a die ex Dienes Falva iter cepimus in Murai Szombat.¹⁵⁴ Eodem die pervenimus in pagum Vujam¹⁵⁵ pernoctantes apud egregium dominum Balthasarem Kin.

26. die intravimus castellum Muray Szombath et

151 Elírás Telegdy helyett. Telegdy János (1575–1647) 1594-től esztergomi kanonok, 1609-től váradi, 1619–1637 nyitrai püspök, 1623-tól kalocsai érsek. *Szinnyei*, XIII. 1383–1384. col.

152 Nádasdy I. Pál, (?–1633) 1604-től Vas vármegye főispánja, 1622-től dunántúli kerületi főkapitány, 1625-ben grófi címet kap. *Nagy*, VIII. 23. p., *Pálffy*, 1997. 269. p., *Fallenbüchl*, 1994. 107. p.

153 Tersztyánszky Gáspár, 1604–1618 Trencsén vármegye alispánja, utóbb (1629–1630) szembély-nök. *Fallenbüchl*, 2002. 333. p.

154 Muraszombat, (Vas vm.), ma Murska Sobota, (Sz).

155 Általam nem azonosított helység.

27. et 28^a die fuimus ibidem.

29^a die exivimus ex Murai Szombath, et eodem die venimus ad domum egregii Pauli Pethe.

30^a die intravimus arcem Nemet Ujvár¹⁵⁶ etc.

Februarii

[Visszatérés Dénesfára. Értesülések Cziráky Mózesről. Széchyek pere befejezésének elhalasztása. Sopron vármegye közgyűlésén Esterházy Miklós főispánná választása, határozat a régi pénzekről, rémhírtérjesztők büntetéséről. Szarka Mihály esküvője Nicken. Eljárás a Széchyek községi ügyében. Indulás az októvára Pozsonyba.]

1^a die fuimus ibidem.

2. die exivimus ex Ujvár, et venimus

3. die domum.

4. die a domino meo puta magnifico Mojse Cziráky audiivi, quod tempore Ferdinandi [...] coronata reges Hungaria aut liberabitur, si [...] liberantur a potestate Turcarum aut peribit, adjecit: hoc recordamini juvenes.

5. die inter magnificos Nicolaum, Stephanum et Michaellem Zichy¹⁵⁷ pro dirimenda differentia ratione arcis Kőszög¹⁵⁸ mota terminatus est dies lunae ante diem Cinerum affuturus¹⁵⁹ per magnificum dominum Moysem Cziraký personalem praesentiam dominum meum.

8. die ivimus ad generalem comitatus Soproniensis congregationem ad [...]

9. die celebrata est congregatio generalis in comitatu Soproniensis. Et die eodem illustrissimus comes Nicolaus Eszterhazy de Galantha Regni Hungariae palatinus in supremum comitem ejusdem comitatus electus juramentum non praestitit solemniter, sed sub eo tantum palatinali juramento, quo omnibus comitatibus adstrictus esse debat, promisit se officium hoc supremi comitis fideliter gubernaturum, quod ejus factum ab universo comitatu approbatum est. Die eodem conclusum est: ut moneta antiqua ad annum usque 18^a casa cujuscunque tandem generis ubicunque accipiat. Eodem die conclusum est ibidem: ut qui rumores

---

156 Nemetújvár (Vas vm.), ma Güssing (A).

157 Lásd még Diarium, 1626. április 17. is! Ezek alapján egyértelmű, hogy nem a Zichy, hanem a Széchy családról van szó, amelynek tagjai Széchy Tamás második felesége, Batthyány Kata (Batthyány II. Ferenc testvére) révén lehettek kapcsolatban, illetve ez esetben perben, Lobkovicz Poppel Évával. Vö. *Forgon*, 604. p. *Nagy*, I. 241. p. ill. *Balogh-Szluha*, 1999. 161. p. A továbbiakban az ügyel kapcsolatban Zichy helyett Széchy értendő.

158 Kőszeg (Vas vm.).

159 1626. február 23.

ineptos, et falsos sparserit, si magnas fuerit, et rationem certam, aut originem rumorum dare non poterit in florenis 200, si nobilis in 100, si rusticus in 40 florenis convincatur et per vicecomitem aut supremum statim executio fiat. Eodem die conclusum est etiam: [37r] ut quilibet aut nobilis sit aut rusticus, aut certi alicujus domini servitor, alias capiatur.

10. die magnificus dominus Paulus Eszterhazý,¹⁶⁰ generosi domini Alexandri Végessý relicta vidua Ursula Hagymásý, item Adamus Viczaý et uxor egregii domini Ladislai Cziraký, Catharina Hagymásý et Susanna Hagymásý egregii Stephani Falusy¹⁶¹ consors, coram magnifico domino personali praesentia procuratorem constituit in castello [...].

11^a die ivimus ad Sajtos=Káll.¹⁶²

14. die reversi sumus illinc.

16^a die fuimus ad Niczk¹⁶³ ad nuptias egregii Michaelis Szarka et generosae puellae Elisabethae filiae egregii domini Georgii Niczký¹⁶⁴ de eadem.

17^a die illinc reversi sumus.

20. die fuimus Gyrot,¹⁶⁵ illinc

22. die ivimus ad Kőszögh, ratione differentiae componendae inter Michaelem et Nicolaum Zichý unde reinfinita.

24^a die reversi sumus.

26. die Posonium inter agressi sumus, ad octavales.

28. die Posonium intravimus.

Martii

[Az oktáván Pozsonyban.]

2^a die proclamatio judiciorum incepta est, apud Aedes Regni.

3^a comes palatinus Posonium intravit ad iudicia.

30. die ab octavalibus reversi sumus, et Posonio exivimus.

28. die enim finis fuit octavae.

30. die comes palatinus exivit Posonio.

160 Esterházy Pál (1587–1645), a nádor testvére, 1619-től báró. Az 1620-as években Nógrád várának kapitánya, majd Füleké, 1639–1643 között pedig barsi főispán. Tőle származott le a család zólyomi ága. *Esterházy*, 1901. 244–246. p.

161 Falussy István (?–1636), részletesen lásd *Gecsényi*, 1993. 239–240. p.

162 Sajtoskál (Sopron vm.).

163 Niczk (Vas vm.).

164 Niczky II. György, 1629-ben sárvári kapitány. *Nagy*, VIII. 152. p.

165 Horvátgyirót (Vas vm.).

Aprilis

[*A balfi fürdőekben. Pünkösdkor Káldy Mihálynál.
Végrehajtás a Széchyek és Poppel Éva ügyében.*]

1^a die castellum Dienesfalva intravimus, quo tempore filius domini Adami Cziraký infirmus in lecto quievit.

4. die ex Dienesfalva profecti sumus ad thermas Bolssenses.¹⁶⁶

5. die fuimus Sopronii.

6. die intravimus thermas Bolssenses.

9. die intravimus Sopronium ex thermis et fuimus in hospitio apud dominum Michaellem Káldý parochum usque ad secundam diem Paschatis media ex parte inclusive computando.

11ª die idest feria secunda Paschatis¹⁶⁷ Sopronio domum reversi sumus.

12. die venimus domum usque ad [...]

17. die quo die inter aggressi sumus ad executionem commissionis peragendae ratione certorum querundam bonorum inter [37v] magnificos Nicolaum, Michaellem, Stephanum et Dionisium Zichý ac [Evam] Pop[p]el¹⁶⁸ reliquamque familiam Poppelianam controvertendam et metarum quarundam distringendarum.

30. die ex ista executione reversi fuimus domum.

Maji

[*Ingóságok osztálya a Kisfaludyak és Bánffy Kristóf között.
A kis Nádasdy György halála, temetése.*]

6. die facta est divisio rerum mobilium relictæ viduæ defunctæ Blasii KisFaludi¹⁶⁹ inter spectabilem ac magnificum comitem Christophorum Bánffy de Also Lindva¹⁷⁰ et dominum Stephanum KisFaludi¹⁷¹ in curia nobilitari Sach¹⁷² ad aedes ejusdem Stephani Kisfaludi.

9. die dominus magnificus profectus est Viennam, a quo itinere remansi domi.

---

166 Balf (Sopron vm.).

167 Húsvét vasárnap 1626-ban április 13-ára esett, a régi naptár szerint április 9-ére (lásd előző bejegyzés), tehát a megjelölés sehogyszem pontos.

168 Lobkowitz Poppel Éva (?–1640) Batthyány Ferenc övegye, részletesen lásd *Takács*, 1917.

169 Kisfaludy Balázs, az 1610-es években Vas vármegye alispánja lásd (1608) *Nagy*, 1896. 61. p., (1610) *Úriszék*, 120. p., (1612) *Németh*, 1976. 381. p., (1619) *Reiszig*, 1898. 252. p.

170 Bánffy Kristóf (?–1643), 1625-től Somogy és Zala vármegyék főispánja, 1622–1625 főpohárnokmester, 1625–1642 tárnokmester. *Fallenbüchl*, 2002. 45. p.

171 Kisfaludy István, Balázs fia. A család leszármazását lásd *Nagy*, 1896. 61. p. melléklete.

172 Talán Cák (Vas vm.), németül Zackenbach, vagy Nagycsákány (uo.), németül Zackersdorf, ma Csákánydoroszló része.

10. die profecta est domina magna ad sepulturam spectabilis ac magnifici comitis Georgii de Nádasd, illustrissimi comitis Pauli de Nádasd filii annorum 5, cujus corpus

11ª die ex arce Keresztur honorifice deductum ad arcem Leuka¹⁷³ ad locum nempe sepulturae, quod

12ª die sepultum etiam est in sepulchro majorum suorum. Die eodem discessimus illinc, et devenimus ad noctem ad possessionem Gyrott.

13. die ex Gyrott domum reversi sumus.

25. die dominus Vienna domum reversus est.

Junii

[Cziráký Ádám Bécsbe indul tanulni. Poppel Éva és Batthyány Ádám Cziráký Mózesnél. Erdődy Bálint, majd Sibrik Péter esküvője.]

1. die Adam Cziraký ad studia Viennam a matre ductus est.

2. die feria nempe tertia Pentecostes magnifica domina Eva Poppel, relicta spectabilis ac magnifici domini Francisci de Battyán et Adam Bottyanyi¹⁷⁴ filius fuerunt in caena apud dominum personalem praesentiam Moysen Cziraký in Dienesfalva, sequenti die discessit.

22. die fuimus Sopronii.

23. die devenimus ad Kall, et fuimus ibi in nundinis.

24. die festo nempe Sancti Joannis Baptistae reversi sumus.

28. die dominus magnificus discessit ad nuptias magnifici comitis Valentini Erdődy in Saarvár¹⁷⁵ eodem die solemniter celebratas. Eodem die domina discessit ad nuptias egregii domini Petri Sibrik, cum qua et ego fui, quae celebratae sunt in possessione Retek,¹⁷⁶ nupsit filiae generosi domini Stephani Vaghý nomine Gerjezae[?].

30. die illinc reversi sumus cum domina.

Julii

[Kiküldetés per befejezésére és határigazításra Lébény és Sövényháza – Harrach és Pázmány birtokok között. Utazás Bécsbe és vissza. Kiadások.]

3. die profecti sumus cum domino ad dirimendam litem, et rectificandas metas, pagorum Leben et Süvenhaza, ratione fluvii piscosi praecipue in Rabcza fluvio¹⁷⁷

173 Németkeresztúr (Sopron vm.), ma Deutschkreutz; Léka vára (Vas vm.), ma Burg Lockenhaus, (A).

174 Batthyány II. Ferenc (1573?–1625), részletesen lásd *Koltai*, 2002. 8–16. p., *Takács*, 1917. 47. p.-től.

175 Sárvár (Vas vm.).

176 Talán Rétfalu (Sopron vm.), ma Wiesen, (A).

inter eosdem pagos, et illustrissimum comitem ab Harrach, ac Francisci Pázmán certorum Suae Majestatis militum pedaneorum Jaurini Vajvodam. [38r]

4^a die devenimus ad Óvár.¹⁷⁸

5^a die ad possessionem Leben.

6^a die metae per fluvium revisae per commissarios delegatos puta dominum magnificum Moysem Cziráky et generosum Gregorium Szombathelyi vicecomitem comitatus Mosoniensis cum suo iudice nobili, ac iudicem nobilem comitatus Jauriensis, qui etiam vicecomitis istius comitatus, qui ob infirmitatem adesse non poterat, personam gerebat.

7. die lis et controversia est determinata, et decisa. Eodem die ad Óvár reversi sumus.

25. die profecti sumus Viennam.

27. die illuc pervenimus.

28. die res meas a domino Casparo Rajky ad manus percepi, quo die Vienna exivimus, et

30. die domum pervenimus. Eodem die dominus discessit ad palatinum citissima vocatus.

29. die novas vestes fieri curavi, constant panni ex fajlongis¹⁷⁹ duae ulnae et quarta una florenis 8, denariis 90, pannum ex grege Boroslay pro subductura emi denariis 80, sericum emi denariis 36, nodos et chordam emi pro florenis 2, denariis 40 sartori, pro labore et fibila aliisque minutiis accedentiis florenum 1, denarios 84, summa fecit florenos 12 denarios 70. Pro caligis emi pannum ex grege *karasia*¹⁸⁰ ulnas 2 et quartam unam florenos 3 denarios 60, pro chorda dedi denarios 8, pro fibula denarios 8, sartori denarios 26, facit 4 florenos 62 denarios.

Octobris

[Esterházy Miklós Fraknó várába való beiktatása.]

19ª die ex Dienesfalva profectus sum ad statutionem¹⁸¹ illustrissimi comitis Nicolai Esterhazy de Galantha palatini etc., in arcem Frakno, alias Forchtenstein et universorum jurium possessionarium ejusdem cum egregio Jeremia Szepsi, provisore ejusdem arcis, et Stephano Rajky.

20. die pervenimus ad Szombathely,¹⁸² ibi assumpto nobiscum homine capitulari, venerabile Stephano Jauriensi, praeposito capituli Castriferrei et abbatae Szekszárdiensi, eodem venimus ad oppidum Köszög.

---

177 Lébény (Moson vm.), illetve Sövényháza (Győr vm.), Rábca folyó.

178 Mosonmagyaróvár (Moson vm.).

179 Vagy fajlandis, — finom angol posztó. EMSzT. III. 633. p.

180 Vagy karaszia — posztófajta EMSzT. VI. 178. p.

21. die fuimus in prandio in oppido Nick apud aedes egregii Jeremiae Szepsi, in caena in Marcz¹⁸³ apud judicem.

22. die accessimus arcem Frakno, et eodem die ante prandium in eandem arcem illustrissimum comitem palatinum introduximus.

24. die ex arce exivimus ad possessiones ejusdem arcis, in eadem. Eodem die et successivis consequenter diebus dictum comitem introduximus.

31. die idest ultima conclusimus statutionem in Pomogy,¹⁸⁴ et adhuc eodem die reversi sumus ad oppidum Szeleskút. [38v]

Novembris

[Bevezetések, iktatások, végrehajtások Vas vármegyében.

A spanyol király megjegyzései Cziráky Mózesről.]

1. die fuimus in Kis Marton, ibi peracto divino officio et prandio sumpto, ad caenam venimus ad Niczk aedes Jeremiae Szepsi.

2. die ad prandium ad oppidum Kőszögh, ad caenam ad oppidum Szombathely ad aedes antelati praepositi dicti capituli Castriferrei. Die eodem totam introductionis, et statutionis seriem, et executionem sub juramento retulimus.

3. die sumpto apud praepositum Zentaculo[?] ad caenam ivimus ad Kall, ad aedes Stephani Rajkő.

4. die ivimus ad Gyrot, ubi reperto domino meo apud eum remansi ab hominibus palatini.

8. die illinc domum cum domino reversus sum nempe ad castellum Dienesfalva, ubi et in festo Sancti Martini et [...]

11. die fui [...]

23. die ante auroram ninxit primario in anno praedicto. [...] Die eodem audivi a domino meo Mojse Cziráky, regem Hispaniarum¹⁸⁵ habere tria nota. Primum:

181 Az iktatás (statutio) valamely adomány megszerzésének utolsó, lényegi fázisa volt, mely során a megadományozottat bevezették az adomány birtokába és ezt nyilvánosan kihírdették. Mint a jogi cselekményeket általában, ezt is parancs rendelte el, melyet a király, vagy az ország egyik főbírája állított ki az illetékes hiteles helyhez címezve. Meghatározott időn belül a hiteles hely kiküldöttje a királyi, vagy bírói emberrel együtt kiszállt a szóban forgó birtokra, ahol a szomszédok és határosok előtt az adomány-, illetve parancslevelek kihirdetése után bevezették a birtokba. A források feltárásának jelenlegi szakaszában az nem válaszolható meg pontosan, hogy — amint Eckhart írja — ekkor már csak a királyi adomány esetében volt beiktatás (A fentiekben döntően Eckhart művére támaszkodtam, lásd *Eckhart*, 2000. 293–295., 283–284. p).

182 Szombathely (Vas vm.).

183 Márcfalva (Sopron vm.).

184 Pomogy (Moson vm.), ma Pamhagen, (A).

185 IV. (Habsburg) Fülöp (1605–1665), spanyol király 1621–1665.

semper se velle esse catholicum. Secundum: nunquam excedere regno. Tertium: nunquam velle se habere pacem cum Turcis. Amen. Dum modo sit ad gloriam Dei. Decembris

[Czirákyéknál Dienesfalván. Évzáró gondolatok.]

25. die idest in festo Nativitatis Domini fui in Dienesfalva et ibidem annum istum divina misericordia salvus, et incolumis finivi, et conclusi, quod sit ad gloriam Dei Optimi Maximi, Beatissimae Virginis, et omnium sanctorum, qui faxint, ut annum etiam sequentem eadem aeris temperie in bona pace, et quiete inchoare in eo pergere et tandem feliciter finire valeam, ad nominis Dei optimi et dictorum sanctorum gloriam. Amen.

Memoriale anni 1627.

Januarii

*[Eördögh György temetése Sopronban. Az esztergomi érsek
Kismartonban Esterházy Miklósnál.*

Bethlen Gábor követeknek érkezése a békekötés ügyében.]

1^a die idest in festo Circumcisionis Domini fui in Dienesfalva.

9. die ivimus Sopronium cum domino, illinc

13. die reversi sumus domum.

17. die profecti sumus Sopronium ad sepulturam generosi ac vere egregii militis Georgii Eördögh de Pölöske, qui pro patria et rege strenue cum naturali Christiani nominis hoste in Campis Szelejani¹⁸⁶ pugnans ab eisdem acceptis primum plurimis vulneribus, et nonnullis ex hostibus caesis occisus est die [...], anno domini [...] et aetatis suae [...]. Qui

19. die ibidem in templo Beatissimae Virginis pulchra cum pompa sepultus est. In cujus vexillo in eodem templo affixo ex una parte supra insignia ejus, haec sunt auro scripta. [39r]

20. die Sopronio ivimus ad Kis Marton ad illustrissimum dominum comitem palatinum. Die eodem dominus archiepiscopus Strigoniensis¹⁸⁷ ad caenam advenit, ad dominum comitem palatinum.

21. die nuntii et legati Bethlehemitici ad dominum comitem palatinum in Kis Marton Vienna venerunt, pacisque cum Bethlemo conclusae certitudinem annuntiarunt, de stabilitate ejusdem assecurarunt. Utinam! Erant autem hi magnificus dominus Franciscus Miko, et dominus Sigismundus Lonaÿ,¹⁸⁸ qui illinc domum reverterentur.

---

186 Általam nem azonosított földrajzi név.

187 Pázmány Péter (1570–1637), 1616–1637 esztergomi érsek, 1629-től bíboros. Életrajza Bitskey, 2003.

22. die discesserunt. Eodem die et nos discessimus, et Sopronii pernoctavimus.
 23. die domum in Dienesfalva pervenimus, ubi et
 24. 25. die, in festo scilicet Conversionis Sancti Pauli Apostoli fui, fuit ibidem una nobiscum magnificus juvenis Benedictus Pogány, qui a nobis
 26. die discessit.
 Februarii

*[Czirák Mihály esküvője. Káldyak közötti törvénykezés.
 Vizsgálat majd törvényszék Nagymartonban, többek közt
 Esterházy Miklós fraknói javainak ügyében.]*

1. die fuimus Sopronii.
 2. die ivimus ad Kis Márton ad dominum comitem palatinum, et
 3. die illinc reversi sumus Sopronium.
 4. die Sopronio ivimus ad castellum [...] ad dominum Valentinum Réczeý,¹⁸⁹ illinc
 5. die discedendo venimus ad Kall ad prandium, illinc domum
 10. die celebrata sunt nuptiae egregii Michaelis Cziraký in castello Dienesfalva ex liberalitate magnifici domini Mojsis Cziraký fratris sui carnalis et uterini, qui nupsit cuidam puellae nomine Susannae t[...] ancillae consortis ejusdem domini Mojsis Cziraký. Adfuit in nuptiis reverendus dominus Michael Kaldý et Joannes Pesky, item dominus Georgius Clementeý, qui a nobis
 12. die discesserunt, et eodem die fuimus cum domino magnifico ad pagum Beled,¹⁹⁰ illinc
 13. die reversi sumus ad castellum Dienesfalva, hinc
 16. die profecti sumus ad Káll, illinc
 17. die ad Gyrott, illinc
 18. die ad Sopronium, ubi
 19. die celebrata sunt judicia inter dominos Franciscum et Michaellem Kaldy, ac ex parte alia Susannam Kaldý consortem domini mei.
 21. die Sopronio ad requisitionem domini comitis palatini profecti sumus ad oppidum Martersdorff, aliter Nagy Marton,¹⁹¹ ubi [39v]
 22. 23. diebus celebrata sunt judicia ejusdem comitis palatini praesentibus judicibus, arbitris, magnifico domino Mojse Cziraký Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis

188 Lónyay Zsigmond (?–1653c.), 1627-től Kraszna, 1644-től Bereg vármegye főispánja. *Nagy*, VII. 166. p.

189 Récsey Bálint (?–1637), Nádasdy Pál familiárisa, 1629–1637 Sopron vármegye alispánja, részletesen lásd *Dominkovits*, 2002.

190 Beled (Sopron vm.).

191 Nagymarton (Sopron vm.), ma Mattersburg (A).

praesentiae personalis in judiciis locumtenenti et consiliario, Thoma Georffý vice iudice curiae regiae magistris, Lucae Barkovith iudicis curiae et Francisco Zantoházy¹⁹² personalis praesentiae protonotariis, Valentino Horvath Soproniensi, Ambrosio Kaldý Castriferrei, et Volfgango Maricz Psoniensi comitatum vicecomitibus, nec non Francisco Káldy praesidii Papensis vicecapitaneo, Nicolao G'.váry[?], Gabriele Tetesý, Petro Horváth etc. aliisque iudicibus nobilium, et jurassoribus comitatum, quam plurimis procuratoribus Stephano Szemereý, Joanne Pataky et Georgio Hadykio notarii comitatus Psoniensis. Ubi inter alias causas: causa domini comitis palatini ratione bonorum, seu possessorum in districtu arcis et domini Frakno eo modo determinata est, ut siquidem comes palatinus duo peteret. Primo: an possessores in istis bonis sint iurium regni capaces. Et secundo: quo jure bona possideant, id possessores coram iudicibus doceant, comparentibus in iudicio, et instantibus pro alio termino, ad docendum datus est terminus alius, a non instantibus autem bona accepta sunt, et adjudicata comiti palatino juxta requisitionem. Idem factum est iudicium de non comparentibus, illinc

24. die discessimus et pernoctavimus Sopronii, illinc

25. die domum pervenimus et fuimus domi usque ad

Martii

[Hírek Bethlen Gábor meggyilkolásáról és a harmincéves háború eseményeiről. Különböző személyek Cziráky Mózesnél.

Niczky Ferenc és Viczay Sándor halála. Ferencffy Miklós kiküldése egyes dunántúli várak átvételére.]

4. diem, quo die profecti sumus Sopronium ad terminum differentiae revidendae inter dominos Káldy, qui fuit

5. die, ac eodem die reversi sumus et venimus domum.

6. die prima vice Sopronii a domino Francisco Kaldi audivi (qui tunc Psonio ex Camera erat reversus) Gabrielem Bethlem per famulum quemdam suum cultro esse transfixum et mortuum. Die eodem a senatoribus Soproniensibus in ipso confessu eorum audivi regem Daniae¹⁹³ rebellem a principe Hohenburgensi fratre suo pugione esse transfossum in consilio eorum.

6. die tricesimator Jauriensis Joannes Horváth fuit apud dominum in Dienesfalva cum egregio Blasio Chanaký, Suae Majestatis milite stipendiario in praesidio Jauriensi, et Georgio, Szabo qui discesserunt a nobis 9^a die.

11. egregius Franciscus Niczký mortuus est. Eodem mense generosa domina relicta egregii condam Alexandri Viczay mortua est. [40r]

192 Szántóházy Ferenc (?–1629), az 1610-es években Vas vármegye jegyzője, lásd Úriszék, 120. p.

193 IV. (Oldenburg) Keresztély (1577–1648), Dánia királya 1588–1648.

15. die egregius Georgius Szombathelyi fuit apud dominum magnificum in Dienesfalva cum alio quodam canonico capituli Strigoniensis, et
 16. die abstulit nobilem Nicolaum Ferenczffy consocium nostrum ad reoccupandas arces, et castra Devecser, Ughod, Somlyo,¹⁹⁴ etc. pro homine palatinali.

Aprilis

[Érkezés Győrbe, majd Komáromba. Követek és levelek érkezése

Komáromba a töröktől. Biztosok érkezése. Damásdot elhagyja a török.]

3. die exivimus domo nempe Dienesfalva, et venimus Sopronium.

4. die, in festo Pascatis, audito sacro ivimus in Kis Marton, ubi fuimus usque ad

8. diem, quo die in prandio fuimus in Fekete Varos, ad caenam devenimus, ad pagum Veden.¹⁹⁵

9. die in prandio fuimus in Ovár, ad caenam devenimus ad possessionem Eötenen.¹⁹⁶

10. die intravimus Jaurinum¹⁹⁷ fuimus ibi usque ad

15. diem. Hoc die dominus magnificus servos, et equos domum remisit Jaurino.

17. die Jaurino Comaromium venimus.

20. die *Ment Cancellarius uram*¹⁹⁸ *Nagy Szombatban.*

21. die habuit dominus magnificus apud se homines ex O Buda.¹⁹⁹ Eodem die quaedam literae Turcicae a quodam captivo Turca adeptae missae sunt Jaurinum ad interpretaationem, quae die 24ª reportatae sunt.

22. die spectabilis et magnificus dominus Stephanus Pálffy generalis capitaneus praesidiorum Cis Danubialium, ac praesidii vero Ujvariensis²⁰⁰ supremus, Comaromium ingressus est.

23. die auditum est certo, quod Turcae castellum Damasd²⁰¹ reassignare velint.

25. die *Bizonyossan hozták Szőgenébül irva: hogy Damasdbol ki ment az török minden kár nélkül.* Eodem die *érkezett Tar Mihály a töröktől Komaromban Budárol.*²⁰²

194 Devecser, Ugod, Somlyó (Veszprém vm.), ezen várakat Forgách Miklóstól vette át Esterházy Miklós felesége révén, Forgách egy évvel azelőtt költözött ki Devecserből. Vö. *Szakály*, 1994. 136. p. Lásd még *Diarium*, 1630. március 22.

195 Feketeváros (Sopron vm.), ma Purbach am Neusiedler See, (A); Védeny (Moson vm.), ma Weiden am See (A).

196 Öttevény (Győr vm.).

197 Győr (Győr vm.).

198 Sennyey István (?–1635) 1623-tól váci, 1628-tól veszprémi, 1630-tól győri püspök, 1623–1635 királyi kancellár. *Kollányi*, 1900. 113. p.

199 Óbuda, ma Budapest része.

200 Érsekújvár (Nyitra vm.), ma Nové Zámky, (Szl).

201 Ipolydamásd (Hont vm.).

202 Buda (Pilis vm.).

26. die Comarim discessit una cum Turcis ad dominum comitem palatinum.

28. die duo Ungari jam Turcae facti fugerunt a Turcis Strigonio²⁰³ Comaromium facti denuo christiani. Die eodem dominus cancellarius Tyrnavia ex nuptiis Joannes Ludnyi Comaromium reversus est. Die eodem dominus Daniel Eszterhazy²⁰⁴ una cum domino cancellario circa horam 8^a noctis Comaromium ingressus est. [40v] Maji

[Kiküldetés Farkas Pál Pilis vármegyei javaiba való iktatására, ellentmondás, jelentéstétel. Biztosok és követek érkezése, indulása Komáromból. Esti vihar, villámsújtotta körmöci ifjú. Aszalay körbejárja a várat.]

1° die fuimus Comaromii.

3. die missus sum a domino ad executionem, ut videlicet nobilem Paulum Farkas penes literas donacionales illustrissimi comitis domini palatini introducem in dominium portionis possessionarum in possessione Biall et praesidii Torbágy,²⁰⁵ omnino in comitatu Pilisiensi existentes, sitorum, quae olim egregii condam Joannis Illeÿ fuerant. Ex oppido Comarom siquidem ad facies locorum tutus accessus denegaretur praesente testimonio, et venerabilis capituli Jauriensis reverendo domino Volfgango Wracovich,²⁰⁶ archidiacono Soproniensi et canonico Jauriensi.

4. die incepta est statutio praesentibus vicinis vicecomite judlium et jurassoribus sedriae comitatus Comaromiensis et nonnullis aliis nobilibus et ignobilibus etc. Eodem die contradictore apparente Stephano Illeÿ. Eodem die *voltak az Urak az Teirakon*[?].

5. die ivimus Jaurinum ad relationem. Illinc eodem die Strigonio allatae sunt literae Comaromiensem, in quibus scribitur commissarios Turcas illinc jam adesse.

6. die reversus sum Jaurino Comaromium. Die eodem dominus Lebell, unus ex commissariis ingressus est.

11. die advenit dominus Stephanus Pálffy Comaromium.

---

203 Esztergom (Esztergom vm.).

204 Esterházy Dániel (1585–1654), a nádor testvére, 1619-től báró. Bátyja nádorsága alatt igen sokat szerepelt, elsősorban mint Miklós helyettese, többek között a szőnyi béktárgyalásokon. Tőle származik a család cseszneki ága. *Esterházy*, 1901. 175–178. p.

205 Bia ill, Torbágy (Pilis vm.), ma Biatorbágy.

206 Wrachewich Farkas (?–1638?) 1603/1604-ben soproni kanonok *Bán*, 1939. 110., 123. p.; locsmánda, majd 1609–1632 között soproni főesperes, 1632–1638 éneklőkanonok. *Bedy*, 1938. 401. p.

12. die reversus est domum. Die eodem audiui a domino, quod in iis bonis, in quibus assignatio sit per manus cum privilegiis, et immunitatibus, non opus est evictione.

14. die Turcae Comarino Budam discesserunt, remanentibus Comaromii hominibus illustrissimi comitis palatini, ob infirmitatem aliquod eorum.

15. die hora noctis post mediam noctem ingentia fuerunt tonitrua et fulgura, et eodem tempore juvenis quidam Cremnicziensis²⁰⁷ a fulminis impeta expiravit Comaromii.

19. die expeditae sunt literae fidejussoriae sub juramento Regiae Majestatis Budam ad vezirium per egregium Martinum Spachaÿ. Die eodem dominus Michael Pongracz²⁰⁸ Comarino ad dominum comitem palatinum discessit.

20. advenerunt Turcae ex Porta Ottomanica Comaromium, qui Viennam ad Suam Majestatem discessuri cum alio quodam Germano nuntio residente in Porta Ottomanica, die eodem discesserunt. Die eodem et praecedenti etiam dominus magnificus sumpsit medicinam. [41r]

23. die in festo Sacri Pentecostes fui cum domino adhuc in commissione Comaromii. Eodem die praedictus dominus cancellarius Comaromio Viennam discessit. Eodem die dominus Martinus Spachaÿ Buda Comaromium reversus, una cum aliis Turcis, qui literas fidejussorias retulerunt, eo quod non erant pro voto Turcarum scriptae.

29. die magnificus dominus Qvestemberg una cum aliis duobus principibus Saxoniae Comaromium Vienna per aquam descendit. Eodem die a dominis commissariis honorifice salutati.

28. die arcem Comaromiensem per propugnacula, et maenia arcis circumivi.

29. die data est pecunia domino florenos 200.

Junii

*[Komáromból Győrbe. Cziráky Mózes halála
és testének elhelyezése Győrben.]*

1. die fuimus in Comarom.

5. die Comaromio adductus est dominus Aeger existens Jaurinum.

8. die domina magnifica advenit Jaurinum.

12. die Nicolaus Ferencÿ a nobis discessit.

22. die magnificus dominus Moyses Czýrakÿ de Dienesfalva Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis personalis praesentiae in judiciis locumtenens et consiliarius

²⁰⁷ Kőrmöcbánya (Bars vm.), ma Kremnica, (Szl).

²⁰⁸ Lásd Diarium, 1630. május 3.

ex commissione Turcica Comaromio Jaurinum se infirmum adduci curavis. Ibidem post duas septimanas et tres dies totidem tempore in lecto sub cura medici jacens animam Deo reddidit suaviter, sacramentis omnibus morituris necessariis munitus, et bene confirmatus, cui Deus propter infinitam suam misericordiam sit propitius in saecula saeculorum. Amen. Anno aetatis suae 63., Christi vero benedicti 1627., circa primum quadrantem horae ad undecimam diurnam.²⁰⁹

24. die in festo Beati Joannis Baptistae Sacro, delatum est funus ad templum magnum capitulare Jaurini, et depositum in fornice egregii condam Joannis Sichy²¹⁰ ad latus templi exterius, penes portam ad meridiem in introitu a dextris usque ad sepulturam, circa horam 7. noctis.

25. die domina magna domum reversa [est], et 26. die venit domum.

Julii

[Utazás Bécsbe a személynöki pecsét visszaadására. Kihallgatáson Öfelségénél. Az Udvari Kamara válasza Czirákné 200 tallérja tárgyában.]

8. die indui nigrum habitum, eodem die movit se domina magna Sopronium.

14. die domina magna Sopronio domum reversa, et ego cum domino Emerico Sandor profecti sumus Viennam sigillum Suae Majestati exhibituri. Die eodem intravimus Viennam, quo tempore Sua Majestas fuit absens.

15. die Sua Majestas reversa est Viennam.

16. die habuimus privatam audientiam apud Suam Majestatem, cui praemissis praemittendis sigillum locumtenentialem exhibuimus, una cum quibusdam supplicationibus, et Sua Majestas clementer se dominae magnificae ac nobis obtulit. [41v]

20. die me Viennae permiserant. Dominus Sandor domum ad dominam magnificam reversus est, per quem dedi literas.

24. die dedi literas ad dominam magnificam.

29. die accepi responsum ex consilio Aulicae Camerae de gratia ducentorum talle-
rorum, eodem die Mogyoresy advenit Viennam.

30. domum reversus sum Vienna.

Augusti

[Szántóházy Ferenc halála. Küldetés Bécsben. Vas vármegye közgyűlése Szombathelyen a háború ügyéről Esterházy Miklós jelenlétében.]

---

209 A Diarium írásának idején felesége Káldy Zsuzsanna, erce és halálának további körülményeire lásd *Petrovay*, 1897. 65. p. jegyzet.

210 Talán Zichy II. János, lásd *Nagy*, XII. 370. p.

Őfelsége levelei a 200 tallér tárgyában. Zrínyi György testének felvétele és átvitele Sopronból Csáktornyára.]

1. die profecti sumus cum domina magnifica Sopronium.
  2. die generosus dominus Franciscus Zantohazÿ prothonotarius personalis praesentiae in Domonja²¹¹ mortuus est.
  3. die Sopronio domina magnifica reversa est, et ego eodem die profectus sum Viennam. Hoc die fuit generalis congregatio Sabariae²¹² de expeditione bellica, ubi dominus comes palatinus adfuit.
  4. die perveni Viennam.
  5. die accepi literas Suae Majestatis ad Cameram Ungaricam de gratia ducentorum tallerorum. Eodem die domum reversus sum.
  7. die veni domum.
  15. die venit currus pro domino Emerico Sandor.
  16. die discessit domum.
  17. die ivi Sopronium. Die eodem movit se processio Ungarica Sopronio ad Cell.²¹³
  18. die reversus sum domum.
  20. die fui in Kall cum domina magnifica. Eodem die reversi sumus.
  22. die missus sum a domina magnifica ad decimationem in possessionem Kenyeri.²¹⁴
  24. die absoluto negotio reversus sum.
  29. die cum domina magnifica ivimus ad Káll, illinc ad Gyrott ibique commorati.
  30. die ivimus Sopronium.
  31. die corpus illustrissimi domini comitis Georgii a Zrinio²¹⁵ etc., qui invidia aliorum veneno anno superiori pro fidelitate praefata fuit sublatus, transvectum est per civitatem Soproniensem pompa solelni, qui die 5. Septembris futuri mensis in monostoria Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae ad arcem Tsaktornya²¹⁶ situato ad majores suos sepultus est.
- Septembris

[Cziráky Ádám elhozatala Bécsből.]

1. die exivimus Sopronio et venimus Gyrot, ibique diutius commorati.

211 Damonya (Sopron vm.), ma Chernelházadamonya, Vas megye.

212 Szombathely (Vas vm.).

213 Mariazell, (A).

214 Kenyeri (Vas vm.).

215 Zrínyi VII. György (?–1626), 1622-től horvát bán, 1625-től főlovászmester. *Fallenbüchl*, 1988. 75., 82. p. Lásd még *Csuday*, 1884. 70–79. p., szerinte Szentilonán temették el, vö. *Uo.* 79. p.

216 Csáktornya vára (Zala vm.), ma Čakovec területén, (Ho).

4. die venimus domum ad castellum Dienesfalva et una nobiscum dominus Georgius Clemetej. [42r]

12. die missus sum Sopronio Viennam pro domino Adamo Cziraky.

13. die perveni Viennam.

15. die exivimus Vienna et

16. die pervenimus Sopronium.

Octobris

[Cziraky Mózes testének átvitele Sopronba. Elbúcsúzás Cziráky Mózesétől, érkezés Esterházy Miklóshoz Kismartonba.]

5. die movit domina magnifica ex Dienesfalva Jaurinum versus pro adferendo corpore domini sui magnifici condam Mojsis Czyraky de Dienesfalva, personalis praesentiae Suae Majestatis in judiciis locumtenentis et consiliarii, qui in serviitiis Suae Majestatis in commissione Turcica de pace cum iisdem tractanda occupatus post multos, et graves exantlatos et perpeços dolores die 22. Junii anno 1627., aetatis suae 63. in Domino pie et catholice obdormivit Jaurini, cu-

7. jus corpus die 7. Octobris Jaurini assumptum, et curui impositum, delatum est Sopronium ad sepulturam ad templum Beatae Virginis in monasterio patrum franciscanorum ibidem situato extructum, quod

10. die honorifice et solemni cum pompa sepultum est in eodem templo.

14. die Sopronio venimus ad Dienesfalva.

19. die missus sum ad Gyrot.

22. die reversus sum.

25. die post caenam valedixi generosae dominae relictae magnifici condam Moysis Czyraky etc. in castello Dienesfalva, et illinc

26. die veni Sopronium, ubi aliquamdiu commoratus, die ultima veni ad Kis Marton ad illustrissimum dominum palatinum.

Novembris

[Kismartonból Nagybiccsére. A biccsei lutheránus templom elfoglalása, misehallgatás. A felső-ausztriai prédikátorok elűzésének okai II. Ferdinánd erről szóló rendeletéből.]

1^a die fui in Kis Márton.

15. die agressus est iter illustrissimus dominus comes palatinus Kis Martonio Bichem²¹⁷ versus, venit ad noctem ad oppidum Szeles Kút, illinc

16. die venit ad noctem ad Köpchen,²¹⁸ ibi sumpta caena in arce [...].

---

²¹⁷ Nagybicse (Trencsén vm.), ma Bytča, (Szl).

²¹⁸ Köpecsény (Moson vm.), ma Kittsee, (A).

17. die sumpsit prandium Posenii, et venit ad noctem ad Sanctum Georgium.²¹⁹
 18. die sumpto prandio in Bazin,²²⁰ ad caenam ivit ad pagum [...]. Nota: ex Sancto Georgio cum domino Vizkeleti praefecto ivi Tymaviam.
 19. die illustrissimus sumpto prandio in possessione Szuha, sumpsit caenam in possessione Kosztolán,²²¹ hic pervenimus ad dominum comitem cum domino praefecto.
 20. die sumpsit prandium in Kulittia,²²² caenam in oppido Ujhely.²²³
 21. die ex Ujhely venimus ad noctem ad possessionem Szablaj, eodem die ego ivi Trencsinium.²²⁴ [42v]
 22. die ad caenam ad arcem Illona²²⁵ ad dominum Stephanum Ostrosich.²²⁶
 23. die ad possessionem Bistrich²²⁷ adfuit in caena magnificus dominus Balasthÿ. Illinc
 24. die horis ante meridianis intravit dominus comes Bichem. Eodem die magnum templum in oppido Bichensi prope ante arcem erectum ab haereticis Lutheranis occupatum est, dicto eodem die ibidem primo sacro reverendo patre Joanne Bisztrichiensi²²⁸ Societatis Jesu sacerdote; fuit hic dies Vigilia Sanctae Catharinae Virginis et Martiris.
 Causae expulsionis praedicantium ab Austria Inferiore ex mandato Suae Majestatis Caesareae Vienna 14^a mensis Septembris anni 1627. concluso et edito, excerptae.
 1^a Quia licet statui politico Augustanae Confessionis in praeteritis tumultibus ad instantiam eorum concessum fuerit, ut illorum praedicantes praedicare, exhortationes facere aliaque sua munia subire possint, nihilominus adeo cum Calvinismo eorum secta commixta habetur. Ut Calvinistae eorum concionibus

219 Szentgyörgy (Pozsony vm.), ma Svätý Jur, (Szl).

220 Bazin (Pozsony vm.), ma Pezínok, (Szl).

221 Szárazpatak, korábban Szuha (Pozsony vm.), ma Suchá nad Parnou, (Szl.); Nagykosztolány (Nyitra vm.), ma Veľké Kosťoľany, (Szl).

222 Általam nem azonosított helység.

223 Vágújhely (Nyitra vm.), ma Nové Mesto nad Váhom, (Szl).

224 Kis-, vagy Nagyablát, később Vágszabolcs része (Trencsén vm.), ma Zábľatic, (Szl); Trencsén (uo.), ma Trenčín, (Szl).

225 Illava (Trencsén vm.), ma Ilava, (Szl).

226 Ostrosith István (?–1639), 1635-től főétekfogómaster. Nagy, VIII. 302. p., *Fallenbüchl*, 1988. 87. p.

227 Vágbeszterecz (Trencsén vm.), ma Považska Bystrica, (Szl).

228 Joannes Bistriciensis (1573–1635), erdélyi szász származású jezsuita, 1623-tól a nádor mellett tevékenykedik. *Lukács*, 1982. 551. p.

interesse, sacramentis uti non verentur, quin iis contenti sunt, ex quo fit ut misera plebs inadvertente etiam ipsa, in mextricabilem et perniciosum haereseon labyrinthum ad perditionem animae suae a Deo, principeque, magistratu suo naturali abalienata, incidat.

2ª Quia praedicantes in concionibus, exhortationibus, scriptis, literis, impressis libris, glossis, et aliis tractatibus suis contra salvificam catholicam religionem Suam Majestatem et statum catholicum ecclesiasticum et secularem tam in altiori, quam in inferiori dignitate constitutum sine nulla discretione pertinaci fronte impias calumnias, verba scommata faedissima publice evomunt.

3^a Quia subjectos Suae Majestatis publice adhortati sunt, quo minus justis et legitimis Suae Majestatis statutis morem gererent.

4^a Quia eos ad contraria pacta confederationis prohibita conventicula, correspondentias iniquas, tumultus, rebellionem excitanda movent, hortantur, foveant, et quantum in iis est, promovent clam et palam. [43r]

5^a Quia in exteris regionibus et imperio proscriptorum rebellium et manifestorum hostium viribus, et potentiis palam et pertinaciter minantur.

6^a Ut eorum sectatores ab hostibus nostris contra nos auxilium petant, cogunt.

7^a Quia Suae Majestati debitam, et praestandam obediendam et respectum auferunt.

8^a Quia Suam Majestatem idololatram vocant, et quod non aliud, quam solam idololatriam intendant, perhibent tam verbis, quam scriptis.

9^a Quia populum et plebem extra suas quoque parochias constitutum in oppidis et passim in regno absque ulla causa in praepudicium Suae Majestatis et praedecessorum Suorum pie reminiscendae inhibitionem, manifestum, ordinariorumque suorum episcoporum difficultatem, impedimentum damnum, et praepudicium omni penitus discretione et timore postpositis seducunt, et ad Sua trahunt exercitia.

10^a Quia ipsimet directe, et publice fatentur se nullum sacramentum conficere posse, nec velle.

11^a Quia scriptis suis, clamoribus, concionibus indefinenter ad tumultum alios concitant.

12^a Quia publice super eo preces instituunt, et instituendas jubent, ut Deus hostibus Suae Majestatis fortunam det.

13^a Quia eorum ludimagister ob combustionem imaginum Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum impunitus mansit.

14^a Quia ex Augustana Confessione nihil aliud retinent, quam quod tumultuoso eorum strepitu sapit.

15^a Quia contra Suam Majestatem tanquam principem et dominum suum perpetuum animos alienos, et turbatos parant.

16. Quia catholicis ubique iniqua damna et indigna facienda curant.

17. Quia desiderat Sua Majestas pro pia et paterna Sua cura, ex officii etiam Sui debite Archiducatum Suum Austriacum in unitate pacifica, mutuo consensu, et justo, mutua, et secunda confidentia clementissime et zelose conservare, quod fieri nequit, quamdiu hujusmodi seductores turbatores, detractores blasphemii, tumultuumque, ex citatores praedicatores in regno patientur. [43v]

Nota: ultimus terminus in quo praedicantes ab Austria exire ultimatum debuerunt fuit dies 28. Septembris anni 1627. Ita ut nec in Austria, nec in oppidis, civitatibus, villis, possessionibus, praediis, allodiis dominorum permanere, aut degere, eos conservare, an sint sub paena gravissima. Ipsi autem praedicantes pulsi se, vel in persona propria, vel alii similes successivo aliquando tempore in Austria deprahendantur, capiantur, et absque ulla gratia irremissibiliter puniantur, idem est intellegendum de ludimagistris eorum.

Decembris

[Esterházy Miklós Kismartonba távozik rendkívüli ügyek megbeszélésére.

Ítékezés a személynöki ítélőmesterek távollétében. III. Ferdinánd cseh királylá koronázásának ünneplése Nagyszombatban. Kereszthury András nádori ítélőmester szolgálatában. Thurzó Szaniszló halála. Évzáró gondolatok.]

1^a die fui in Biche.

3. die dominus comes movit se ex Biche Tyrnaviam ad discutiendas causas extraordinarias. Eodem die venit ad noctem ad castellum Pruska²²⁹ ad relictam dominam Jagosits,²³⁰ illinc

4. die ad noctem ad oppidum Betzko.²³¹ Illinc

5. die ad noctem ad possessionem Spacha,²³² illinc

6. die intravit Tirnaviam circa horam 8. ante meridianam.

7. die incepta sunt judicia extraordinaria personalis praesentiae ejusque prothonotariis non existentibus.

8. die coronata est Majestas Regia Sacratissima Ferdinandus III. in regem Bohemiae, et in signum laetitiae explosa sunt tormenta Tyrnaviae et alibi in Suae Majestatis bonis.

16. die commendatus sum ad exercenda juridica generoso domino Andreae de Keresztur,²³³ prothonotario palatinali per dominum comitem Nicolaum Eszterházy palatinum Regni Hungariae Tyrnaviae.

229 Pruska (Trencsén vm.), ma Pruské, (Szl).

230 Valószínűleg Thurzó Judit, Thurzó György nádor lánya, Jakusith II. András (?–1623) özvegye, lásd Nagy, V. 289. p.

231 Beckó (Trencsén vm.), ma Beckov, (Szl).

232 Spáca (Pozsony vm.), ma Špačince, (Szl).

17. die fuit finis causarum extraordinariarum. Eodem die ivi ad dominum prothonotarium, eodem die dedi literas domum per dominum Georgium Barna.
18. die dominus comes palatinus discessit Tyrnavia Bichem.
19. die dominus et cum eo ego Tyrnavia domum versus discessimus, venimus ad noctem ad Chepen.²³⁴
20. die Nitriam,²³⁵ illinc
21. die ad Szalakusz.²³⁶
24. die spectabilis ac magnificus dominus Stanislaus Turzo²³⁷ perpetuus Terrae Scepusiensis, ac comitatus ejusdem supremus comes mortuus est in arce sua Bajmocz.²³⁸
25. die in festo scilicet Nativitatis Domini fui in Szalakusz, habuimus sacerdotem admodum reverendum dominum Sigismundum Zonger²³⁹ canonicum Nitriensis capituli et ibidem annum istum conclusi, quod sit ad gloriam Dei omnipotentis, omnium sanctorum, qui faxint ut sequentem etiam annum felicissima ad gloriam Dei, Beatae Virginis et sanctorum patronorum et patronarum, omnium sanctorum. Pertingere et concludere in bona pace possim. Amen. [44r]

Memoriale anni 1628

Januarii

[*Koháry Péter, majd Telegdy János Szalakuszon.*]

- 1ª die idest in festo Circumcisionis Domini fui in Szalakusz.
12. die profecti sumus ad Semphte.²⁴⁰
13. die fuimus ibi, et
14. die reversi sumus, et fuimus apud dominum Franciscum Balogh in Elechke.²⁴¹
15. die redivimus ad Szalakusz.

---

233 Kercszthury András, már Thurzó Szaniszló nádor alatt nádori ítélőmester. Lásd Thurzó Szaniszló nádor végrendelete, 1624. április 12. Csáky Oklevéltár, 621. p.

234 Alsó-, esetleg Felső-, vagy Középcsöpöny (Pozsony vm.), ma Čepceň, Szered/Scred' része (Szl).

235 Nyitra (Nyitra vm.), ma Nitra, (Szl).

236 Szalakusz (Nyitra vm.), ma Sokolníky, (Szl).

237 Thurzó IV. Szaniszló (?–1627) Thurzó Szaniszló nádor fia, Szepes vármegye főispánja 1628–. Nagy, XI. 207. p.

238 Bajmóc (Nyitra vm.), ma Bojnice, (Szl).

239 Zongor Zsigmond (1580k.–1657), 1644-től csanádi, 1648-tól váradi, 1655-től váci püspök, 1645-től csertergomi kanonok. Kollányi, 1900. 260–261. p.

240 Sempthe (Nyitra vm.), ma Šintava, (Szl).

241 Elecske (Nyitra vm.), ma Alekšince, (Szl).

22. die fuit apud dominum magnificus dominus Petrus Koháry cum conjugē.²⁴²
 28. die illustrissimus ac reverendissimus dominus Joannes Telegdi archiepiscopus Colocensis et Bacsensis ecclesiarum canonicè unitarum, et administrator episcopatus Nitriensis fuit apud dominum in Szalakusz in prandio.
 Februarii

[*Wesselényi Ferenc, majd Sely Ferenc lakodalma.*

Osztály a Baranyay családtagok között.]

1. die et 2^a fui in Szalakusz, et in festo Purificationis Beatae Virginis²⁴³ fui in monasterio apud Sanctum Joannem.²⁴⁴
 14. die fui Nitriae et dedi literas ad dominum comitem palatinum et patrem Hajnal.²⁴⁵
 15. die dedi alias ad eundem patrem Hajnal.
 20. die celebratae sunt nuptiae magnifici domini Francisci Veszelényi, qui in sociam sibi adscivit generosam ac magnificam dominam filiam spectabilis ac magnifici domini Thomae Bosnyák²⁴⁶ in Biche. Die eodem celebratae sunt nuptiae generosi domini Francisci Sely generosi domini condam Johannis Sandor alias vicepalatini, qui in matrimonium sibi copulavit generosam dominam relictam egregii condam Nicolai Hatalmy in Ztrecze.²⁴⁷
 22. die discessit dominus ad possessionem Hudj²⁴⁸ ad divisionem inter relictam condam Thomae Baranyai, et Thomam, filium condam dieti Thomae Baranyaï, ac Valentinum similiter Baranyaï, nec non filias, ac alios, quibus competit medio iudicum arbitratorum sub vinculo mille florenorum Hungaricalium vigore literarum transactionalium capituli t[...] a parte non observante, aut divisionem admittere nolente exigendum, fiendum.
 26. die illinc reversus est.
 28. die fuit apud nos generosus dominus Franciscus Balogh, Joannes Ochkaï.

242 Koháry Péter (?–1632?), 1611–1632 dunáninneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány-helyettes. *Pálffy*, 1997. 272. p. Felesége Kazy Borbála. *Nagy*, VI. 290. p.

243 Február 2.

244 Minden bizonnyal a felsőcefénti kolostorról van szó, lásd Diarium, 1628. december 25.

245 Hajnal Mátyás (1578–1644) jezuita, 1622-től Esterházy Miklós udvari papja. MKL. IV. 498. p.

246 Wesselényi Ferenc (1615–1667), füleki és szendrői kapitány, 1646-tól Murány örökös grófja, 1655-től nádor. Ifjúkorára lásd: *Deák*, 1878. 44–49. p. (Első) felesége Bosnyák Judit (?–1645e.), Bosnyák Tamás lánya. *Nagy* XII. 161–162. p. Bosnyák II. Tamás (1570/1575–1634), füleki kapitány, Hont vármegye főispánja, 1623–1634 főctekfogómaster. *Nagy*, II. 206. p. *Fallenbüchl*, 1988. 87. p., *Fallenbüchl*, 1994. 82. p.

247 Eszterce, korábban Rongyossztriczze (Trencsén vm.), ma Othrányk, (Szil).

248 Általam nem azonosított helység.

Martii

[*Birtokosztály kijelölése Bosnyák Tamás és Etyekey István között.
Hírek török követségről, Tilly Magyarországra jöveteléről.*]

1. die fui in Szalakusz.

3. die dominus Georgius Marczicz profectus est Bichem versus, per quem dedi literas ad reverendum patrem M[athiam] H[ajnal].

8. die nimirum Cinerum fui in Szalakusz.

14. die discessit dominus ad magnificum dominum comitem Adamum Thurzo²⁴⁹ ad Semphte, eodem die accepi literas reverendi patris Mathiae Hajnal. [44v] Eodem die praefixus est terminus divisionis pagi Pagy²⁵⁰ vicecomiti in comitatu Comaromiensi, inter spectabilem et magnificum dominum Thomam Bosnyák et Stephanum Etyekey dies 4. futuri mensis Aprilis.

18. die dedi literas per quemdam hominem ablegatum ad Bichem ad illustrissimum dominum comitem palatinum et reverendum patrem Hajnal.

21. die fuit dominus Nitriae apud reverendissimum episcopum,²⁵¹ eodem tempore fuit ibidem magnificus dominus Thomas Bosnyák. Eodem die ibidem audivi a domino Nicolao Berdoczj apud aedes domini Zonger, quod solemniter legatio Turcica Budam jam ascenderat, itura ad Suam Majestatem Caesarem, quae illinc expederat chausium quemdam ad Suam Majestatem, ut legatio quoque caesarea se in Turciam moveret, quae legatio certis quibusdam de causis dilata est, quare legatio quoque Turcica Budam Jaurino reversa est.

23. die in Szalakusz a nobili Joanne Vadich Croata [sic], famulo magnifici domini Joannis Pálffy²⁵² audivi, quod exercitus Germanicus duce et generali comite a Tilj²⁵³ in Ungariam venturus est, contra Turcos arcemque Strigoniensem occupaturus est.

24. die reversus est homo, qui Bichem erat missus et tulit literas a patre Hajnal.

25. die, in festo scilicet Annunciationis Beatae Virginis Mariae, fui Nitriae.

30. die advenit dominus Berenyi ad Szalakusz.

---

249 Thurzó Ádám (?–1635), Thurzó Szaniszló nádor kisebbik fia, 1628-tól Szepes vármegye főispánja. *Nagy*, XI. 207. p.

250 Talán Pagyerócz (Pozsony vm.), ma Padcrovec, (Szl), aminck ellentmond a Komárom megyei alispán említésé.

251 A nyitrai püspök Telegdi János érsek volt, tehát nem biztos, hogy róla van szó, talán inkább Zongor Zsigmondról.

252 Pálffy II. János (?–1646), Pálffy II. Miklós fia, 1636-tól gróf, 1643-tól Komárom vármegye főispánja. *Jedlicska*, 1910. 494–495. p.

253 Johann Tserclaes Tilly (1559–1632), a harmincéves háborúban a Katolikus Liga, majd a császári csapatok főparancsnoka.

Aprilis

[*Birtokosztály Bosnyák Tamás és Etyekey István között.
Tanúvallatás Úrmincen. Berényi György Szalakuszon.*]

1. die discessit, ego autem fui in Szalakusz.
2. die profectus est dominus Comaromium versus, ad divisionem possessionis Pagy inter spectabilem et magnificum dominum Thomam Bosnyák ab una, parte vero ab altera egregium Stephanum Etyekey fiendam, et eodem die in prandio Nitriae, et in caena fuimus in Suran²⁵⁴ apud eundem dominum Thomam Bosnyák.
3. die ad caenam venimus Comaromium, ibique
4. die peracta praedicta divisione, eodem die Ujvarinum²⁵⁵ reversi sumus, et fuimus in hospitio apud aedes egregii Pauli Konkoly.
5. die ad prandium ad Surány ad dominum Thomam Bosnyák, a quo accepi honorarium soccos quosdam ex *karmazin*,²⁵⁶ ad caenam. Eodem die ad aedes domini Pauli Litasky in Ivanka²⁵⁷ ad fluvium Nitra vicum situata.
6. die venimus domum in Szalakusz. Nota: in praedicta divisione non est admissa repulsio²⁵⁸ eo quod fieri [45r] debebat, juxta quasdam literas adjudicatas ex partium consensu emanatas. 2° fuit nobiscum homo domini Bosnyák, egregius Andreas Kőröslj provisor bonorum suorum Surányensium, qui habet aedes in possessione Kőröskény²⁵⁹ ultra arcem Nitriensem ad fluvium Nitra²⁶⁰ sitam.
9. die ad instantiam egregii Pauli Litasky ad attestationem celebrandam.²⁶¹

254 Nagysurány (Nyitra vm.), ma Šuran, (Szl).

255 Érsekújvár (Nyitra vm.), ma Nové Zámky, (Szl).

256 Sötétvörös szín(ű bőr). EMSzT. VI. 194–195. p.

257 Ivanka (Nyitra vm.), ma Ivanka, (Szl).

258 A visszaűzés (repulsio) eredetileg a per során bekövetkező különböző bizonyítási és végrehajtási mozzanatok erőszakos megakadályozása volt, melyet I. Mátyás király törvényei még büntetnek minősítettek, 1490 után azonban keretek közé szorítva törvényessé vált (1486: 16. tc., 1492: 17. tc. továbbá: Hármaskönyv II. 73.). Az 1729-es szabályozásig a perorvoslat határidőn túli igénybevitelét jelentette, azaz a végrehajtást lehetett megakadályozni vele úgy, hogy a vesztes fél jelképes cselekedetet végrehajtva (meztelen szablya felmutatásával) a szomszédok és határosok jelenlétében jelezte ellenállási szándékát az executiora érkező hivatalos személyek előtt (*Vinkler*, II. 677–680. p.). A visszaűzöt ezután megidéztek és perűjtásra került sor, ha okát tudta adni cselekedetének, ha nem, akkor bírságra számíthatott. A kora újkorban már törvény mondja ki, hogy a visszaűzésnek csak ez a módja megengedett, tehát felfegyverzett tömeggel fenyegetni, vagy tetteleg bántalmaztatni a végrehajtásra érkezőket szigorúan tilos (1536: 11 tc.).

259 Alsó- vagy Felsőkőröskény (Nyitra vm.), ma Dolné ill. Horné Krškany, (Szl).

260 Nyitra folyó.

261 A per folyamának lényegi része volt a bizonyítás, melynek egyik fajtája a volt a tanúvallomás. A XVII. század eleji gyakorlat ennek két, funkciójában eltérő formáját különböztette meg.

10. die venimus Nitriam, ubi capitulum testimonium denegavit, eo quod attestatio fieret in praejudicium honoris alterius, et eodem die reversus sum ad possessionem Ivanka. Eodem die fui ibidem, et ad recreationem ad possessionem Irmen²⁶² ivi cum domino Litaský.

11. die domum reversus sum ad Szalakusz. Accepi eodem die ab eodem Paulo Lytaský talleros 2.

14. die dominus Georgius Marczicz domino Bosnyák retulit literas divisionales de possessione Pagý.

20. die Passionis scilicet Dominicae die fui in Szalakusz. Eodem die fuit apud nos dominus Georgius Berenyi.²⁶³ In festo Gloriosissimae Resurrectionis Domini Nostri Salvatoris fui in Szalakusz, quae fuit hoc anno

23. dies mensis Aprilis.

25. die, idest feria tertia Paschatis, recepi pannum ab illustrissimo domino comite palatino missum in Szalakusz, eadem die allatae sunt literae a laribus paternis.

Maji

Ítélmesteri törvénykezés Tavarnokon. Kinigh Lőrinc esküvője.

Tanúvallás Forgács Miklós kérésére. Fizetség, kiadások.]

1. die ex Szalakusz profectus est dominus ad dominam Forgacsianam²⁶⁴ in Tovarnik²⁶⁵ commoratum.

Ezek a collateralis attestatio, és a communis inquisitio (ennek magyar megfelelője a közös tanúvallatás). Az utóbbi megjelölés többször feltűnik, míg az előbbi a szakirodalomban is meglehetősen ritkán szerepel. Kitionich szerint a collateralis attestatio nem más, mint valamely dolognak még a per megkezdése, illetve perben való felhozása előtti tisztázása hivatalos személyek jelenlétében valamelyik fél felkérésére. A helyet, időt, résztvevőket a kérelmező fél jelöli meg, míg magát a cselekményt a bíró parancslevélben (itt: litterae compulsoriae) rendeli el a királyi, vagy nádori, illetve a hiteleshelyi megbízottnak. Aszalay Diariuma is ezt támasztja alá, noha itt a colligenda attestatio kifejezéssel találkozni, az azonosság kétségtelen, hiszen vagy valakinek kérésére következik be, vagy — feltehetően, ha Aszalay nem emlékezett a kérelmező nevére — parancslevél rendeli el („penes commissionem litterasque compulsoriales” Diarium, 1629. december 2.). Kicsit árnyalja a képet, hogy egy helyütt hozzáteszi: „modo collateralis” (Uo., 1629. június 1.), ami arra utalhat, hogy az attestatit az inquisitio helyett is használhatta. Kitionich szerint a communis inquisitio a perbeszédnek után következik be, a bíró ítéletévelben rendeli el, a felmerült kételyek tisztázására (Vinkler, II. 483. p.).

262 Úrminc (Nyitra vm.), ma Urmince, (SzI).

263 Bcrényi György (1601–1677), részletesen lásd *Szluha*, I. 117. p., *Komáromy*, 1885. Lásd még Diarium, 1628. március 30.

264 Özvegy Forgách Zsigmondné Pálffy Katalin, aki férje halála után állandó összecütközésben volt a többi örökösrel, lásd *Bártfai*, 1910. 478. p.

265 Tavarnok (Nyitra vm.), ma Továrniky, Nagytapolcsány/Topolčany részec, (SzI).

2. die reversus est. Eodem die constitui procurationem coram domino protonotario palatinali, qui dies erat feria tertia post festum Sanctorum Philippi et Jacobi Apostolorum in Tovarnik, et dedi literas domum. Nota. [?]
3. diem bene coram domino litem et controversiam habui.
5. die R[...] c[...] s[...] m[...] P[...] L[...] E[...]
7. die celebratae sunt nuptiae domini Laurentii Kinigh, civis Tyrnaviensis, ad quas dominus Ladislaus de Kereszturi die eodem profectus est.
9. die pro colligende attestatione ad instantiam spectabilis ac magnifici domini Nicolai Forgach, equitis aurati et comitatus Barsiensis supremi comitis Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis consiliarii et cubicularii ac praesidii Levensis supremi capitanei, ac generosae dominae Hesterae Bossányi²⁶⁶ consortis ejusdem, missus sum a domino prothonotario palatinali.
15. die venimus ad Konarcz,²⁶⁷ ibique peracto negotio
17. die ad Sullyok et Nagy Apony,²⁶⁸ [45v]
18. die ad Kosztolyan, illunc ad Irmeni.
19. die ad noctem Týrnaviam, illinc
20. die ad Laszbi,²⁶⁹ penes arcem Korlatkő²⁷⁰ ultra montem Fejer hegy vocatum.²⁷¹ Eodem die ad Jablonita.²⁷²
21. die ad Hluboka, eodem die illinc reversi sumus ad noctem ad Maniga,²⁷³ illinc
22. die Nitriam, et domum reversus sum.
26. die accepi pro labore florenos 6. Dominus Paulus Rakoczÿ fuit in his partibus. Confectio vestium pannum habeo ab illustrissimo domino comite palatino. Exposui pro serico denarios 65, pro chorda florenum 1, pro subductura florenum 1, pro nodis florenum 1, pro fibulis denarios 12, pro sacco denarios 7, pro rasura denarios 32, sartori una vice florenum 1, altera vice florenum 1 denarios 50, pro nodis et veste superiori florenos 4 denarios 50, pro pellibus florenos 11, summa florenos 23 denarios 56, pannus ad minimum praevalebat 20 florenos.

266 Forgách Miklós (1586k–1635), 1622–1624 felső-magyarországi főkapitány, 1631-től felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitány, 1622-től Bars vármegye főispánja. *Pálffy*, 1997. 273. p., *Fallenbüch*, 1994. 65. p. Feleség Bossányi Eszter (?–1660). *Bártfai*, 1910. 483. p.

267 Szomorlovászi (Nyitra vm.), ma Koniarovec, (Szl).

268 Szulóc (Nyitra vm.), ma Súlovce; Appony (uo.), ma Oponice, (Szl).

269 Általán nem azonosított helység.

270 Korlátkő vára (Nyitra vm.), ma Cerová mellett, (Szl).

271 A Kárpátok egy vonulata Pozsony és Nyitra megyékben. *Lipszky*, 1808. I. H. 21.

272 Jablonca (Nyitra vm.), ma Jablonica, (Szl).

273 Hluboká (Nyitra vm.), ma Hlboké, (Szl); Maniga (Nyitra vm.), ma Malženice, (Szl).

28. die profectus sum ex Szalakusz Kis Martonium et Sopronium, et eodem die ad noctem ad possessionem Vedred,²⁷⁴ illinc
29. die ad noctem ad possessionem Gata,²⁷⁵ ubi pro tempore fuit Daniel Eszterhazÿ.
30° die ad prandium ad Kis Marton, illinc
31. die Sopronium, illinc eodem die Kis Martonium reversi sumus.

Junii

[*Szalakuszon*]

- 1^a die fui ibidem, quia erat festum Ascensionis Dominicæ [sic], inde
2. die reversus sum, et ad noctem veni ad diversorium juxta Portum Danubii situm.
3^a die ad Chepen.
4. die ad Szalakusz.
5. die dedi literas ad dominum Paulum Szemere per dominum Szepsi Irod[?].
11. die idest in festo Pentecostes fui in Szalakusz. Eodem die exui habitum nigrum.
13. die dominus Ladislaus Kereszturÿ²⁷⁶ ad dominum Bosnyak discessit.
22. die in festo Corporis Christi fui in Szalakusz.
24. die ibidem in festo scilicet Nativitatis Sancti Joannis Baptistæ.

Julii

[*Szalakuszon. Fizetség.*]

- 1^a die fui in Szalakusz.
7. die accepi ab illustrissimo florenos 8 in Szalakusz, missos per Georgium Marczicz.
13. die dominus Ladislaus fuit domi.
16. discessit iterum ad dominum Bosnyák.
Augusti

[*Nyitra vármegye közgyűlésén jelentés Csuti Mihály ügyéről.*]

1. die fui in Szalakusz, et eodem die fuit congregatio generalis comitatus Nitriensis ratione negotiorum domini Michaelis Csuti. [46r]
2. die *az Urammal való dolog: az öszvérről és vemheről,*²⁷⁷ *az tanitorul és tanitvanyrol.* Nota bene.
10. die, in festo Sancti Laurentii, fui in Szalakusz, audivi sacrum apud monasterium Sancti Joannis Baptistæ fratrum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitæ.

---

274 Vedröd (Pozsony vm.), ma Voderady, (Szl).

275 Gáta (Moson vm.), ma Gattendorf, (A).

276 Kereszthury László (?–1666), Kereszthury András fia, később Nyitra vármegyei alispán, alnádor. *Szluka, I.* 597–598. p.

277 Szamárcsikó. *Czuczor–Fogarasi, VI.* 915. p.

Septembris

[Kiküldetés iktatásra Trencsénbe. Szent Benedek barlangjának meglátogatása Szklakán. Jelentéstétel. Álma nővérével.]

1. die fui in Szalakusz.

4. die missus sum ego a domino palatinali ad stationem altaris Sacrosancti Trinitatis in templo Beatissimae Virginis Mariae in interiori civitate Trencsiniensi existens fundati, ac possessionis Lymburka,²⁷⁸ curiaequae nobilitaris ac molendini eadem possessione, omnino in comitatu Trenchiniensi existentes habitorum, admodum reverendo domino Sigismundo Zonger archidiacono Trenchiniensi, et canonico venerabilis capituli Nitriensis, fiendum et eodem die fui ad caenam Nitriae, illinc

5. die congregatio generalis comitatus ratione negotiorum Michaelis Chuti praecipue fuit. Sumpto prandio ad caenam ivi ad Ludan,²⁷⁹ illinc

6. die ad prandium ad Biskupicz, prope oppidum Ban sitam, ad caenam venimus ad monasterium Szkalka,²⁸⁰ ubi reperimus reverendissimum dominum Paulum David²⁸¹ electum episcopum Vaciensem, praepositum Poseniensem, abbatem Szkalkensem, ac Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis commissarium. Illinc

7. die profecti sumus ad possessionem Limburcha pro praemissa statione peragenda, quae suo modo ibidem peracta est, praesente admodum reverendo domino Bellevaczÿ abbate Zirczensi, archidiacono Gradnensi,²⁸² ac venerabilis capituli Nitriensis canonico, testimonio videlicet ejusdem capituli fide digno, ac per idem ad id transmissio, vicinis etiam et commetaneis, inibi legitime convocatis et praesentibus. Eodem die duobus est dicta civitate Trenchiniensi civibus, nomina et persona ejusdem civitatibus praemissae stationi contradicentibus. Ad prandium reversi sumus ad Zkalka. Eodem die fui in spelunca, seu fovea in rupibus, ubi Sanctus Benedictus vitam eremiticam feliciter consummavit, ubi de facto altare quoddam exiguum ex lapidibus exstructum. Item loca manuum ambarum Sancti Benedicti ante altare in superiori anteriorique parte, seu superficie rupium, a dextra item altaris parte loca genuum ejusdem Sancti Benedicti cernuntur.

278 Valószínűleg Liboresudvard, korábban Liboresa (Trencsén vm.), ma Luborča (Szl.).

279 Nyitraludány (Nyitra vm.), ma Ludanice, (Szl.).

280 Trencsénpüspöki (Trencsén vm.), ma Biskupice; Bán (uo.), Bánovec nad Bebravou részec; Vágszklás, korábban Szkalka (uo.), ma Skala, (Szl.).

281 Dávid Pál (1573–1633), 1611-től szkalkai apát, 1626-tól pozsonyi prépost, 1628–1630 váci, majd veszprémi püspök. MKL II. 532. p.

282 Zirc (Veszprém vm.); Kistradna (Trencsén vm.), ma Malá Hradná (Szl.).

8. die in festo Sancti Nativitatis Beatissime Virginis Mariae audito sacro apud Beatae Virginis templum supra rupes ad ripam fluvii Vágh fundatum, ac inter Skalka et civitatem Trenchiensem medium. [46v] Sumptoque prandio in Zkalka venimus ad thermas Trenchinienses in possessionem Teplícze²⁸³ in eodem comitatu Trenchiniensi eructantes, et ebullientes, ubi bene et ad satietatem loti, illinc

9. die discessimus, et sumpto prandio in Apati, venimus ad caenam ad oppidum Tepelcham,²⁸⁴ et

10. die reversi sumus Nitriam, ubi die eodem stationis peractae relationem fecimus, et eodem die pro labore accepi a domino Zonger florenos 6.

11. die veni domum ad Szalakusz.

24. die fuimus in Pereplén.²⁸⁵

29. die ante auroram vidi somnium: dentes nempe ab ultimo usque ad anteriores excidisse sine dolore in parte sinistra, et in eo somnio vidi quoque sororem meam majorem, quae magno animo me vidisse significabat.

Octobris

[*Kiküldetés iktatásra Ajnácsőre. Visszautazás. Az oktáva kezdete.*]

2. die missus sum a domino ad stationem arcis Aynachkeő,²⁸⁶ in comitatu Gömöriensi existentis, pertinentiumque ejusdem, necnon curiae nobilis Feled²⁸⁷ portionumque possessoriarum et pertinentiarum ejusdem spectabilis ac magnifici domini Thomae Bosnyák de Magyarbél comiti comitatus Hontiensis, dapiferorum regalium magistri, equitis aurati, nec non praesidii Fülekiensis supremi capitanei, et consilarii Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis, eidem domino Thomae Bosnyák fiendam, admodum reverendo domino Volfgango Ujváry,²⁸⁸ canonico ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, abbatae de Lekene,²⁸⁹ archidiacono comitatus utriusque Hontensis mecum praesente, quae quidem bona cum jure regis impetrata, ab eodem fuerunt ad sexum solum masculinum jure perpetuo cum libera disponendi facultate. Eodem die ad noctem ad castrum ejusdem Surán, illinc

283 Trencsénteplic (Trencsén vm.), ma Trenčianske Teplice, (Szl).

284 Apátlévna (Nyitra vm.), ma Livinské Opatovce, (Szl).; Nagytapolcsány (uo.), ma Topoľčany, (Szl).

285 Pereszlény (Nyitra vm.), ma Pereszlány, (Szl).

286 Ajnácskő vára (Gömör vm.), ma Hajnáčka területén, (Szl).

287 Feled (Gömör vm.), ma Jesenské, (Szl).

288 Érsekújvári Farkas (?–1638) 1611-től több helyütt plébános, 1618-tól esztergomi kanonok, 1624-től honti, 1628-tól nyitrai főesperes, Ickéri apát. *Kollányi*, 1900. 223. p.

289 Minden bizonnyal Lekér, lásd következő jegyzet.

6. die ad prandium ad possessionem Leker, sitam ad ripam fluvii Gran infra Szogyeny, tribus a Strigonio milliaribus, ad noctem ad Szakállos.²⁹⁰
7. die ad prandium ad praesidium Palank, fuimus in prandio apud capitaneum Petrum Bakits, ad noctem ad Verbő,²⁹¹ illinc
8. die circa horam 3. pomeridianam Fülekinum²⁹² veni, et
9. die ad faciem castris Ajnatskő accessi, ibidemque
10. die totalis bonorum praedictorum statutio peracta est contradicentibus quam plurimis. Eodem die ad Rimaszombath,²⁹³ ad caenam ibique [47r]
11. die totalis praedicta statutio coram iis vicinis, qui in arcem comparere, ob loci distantiam nequiverunt declarata est, contradicentes ibidem etiam adparentur. Eodem die reversi sumus ad praesidium Fülekiensem, illinc
13. die post prandium domum ad dominum scilicet reversus sum una cum domino Thoma Bosnyák, et ad caenam venimus ad possessionem Apathfalva,²⁹⁴ illinc
14. die ad prandium ad Verbő, ad caenam ad possessionem Nyék.²⁹⁵
15. die prandio ibidem sumpto ad caenam ad possessionem Domonya,²⁹⁶ illinc
16. die ad caenam ad castrum Surány.
17. die sumpto ibidem prandio ad caenam Tynnaviam ad relationem. Die eadem Tynnavia exivimus ad noctem ad Farkashida,²⁹⁷ illinc die eodem accepi ab eodem domino Thoma Bosnyák talleros 10, par coturnorum et solearum *ex karmasin*.
18. die ad prandium Nitriam, ad caenam Szalakuszium, illinc
20. die ad octavas Posonienses movit se dominus et venimus ad noctem ad Chepen, illinc
23. die ad noctem ad Cseklész.²⁹⁸
24. die Posonium hora circiter 10. matutina.
25. die incepta est proclamatio octavalis, et legum personali praesentiae generoso domino Stephano Patatich de Zajezda, magistris prothonotariis domini, quidam comitis palatini generoso domino magistro Andrea de Kereszturi, iudicis curiae

290 Lckér (Bars vm.), ma Hronovce része; Garam folyó; Szakállos (Hont vm.), ma Ipeľský Sokolcc, (Szl).

291 Drégelypalánk (Hont vm.); talán Csábrágvarbók (Hont vm.), ma Čabradský Vrbovok (Szl).

292 Füleek (Nógrád vm.), ma Fil'akovo, (Szl).

293 Rimaszombat (Hont/Kishont vm.), ma Rimavská Sobota, (Szl).

294 Karancsapátfalva, ma Karancslapujtő része, vagy Losoncapátfalva (Nógrád vm.), ma Opatová, (Szl).

295 Alsó-, vagy Felsőnyék (Hont vm.), ma Vinica, (Szl).

296 Általán nem azonosított település, nem azonos a már említett Damonyával.

297 Farkashida (Pozsony vm.), ma Vlčkovce, (Szl).

298 Cseklész (Pozsony vm.), ma Bernolákovo, (Szl).

domino Luca Barkovits de Heresind, domini autem personalis praesentiae Regiaeque Majestatis dominis Gabriele Pörösy et Stephano Kürthy pro tunc exisistentes.

Novembris

[Az oktáván Pozsonyban.]

diebus: toto mense fui Posonii in octavis.

Decembris

[Az oktáva vége. Végrehajtások Hont vármegyében. Év végi gondolatok.]

18. die fuit finis octavae, quae dicto hymno Te Deum laudamus, aliisque praedicationibus, gratiam Deo referentur, conclusa est.

19. die discessi Posonio cum generosis dominis Francisco et Emerico Sandor, et

20. die venimus ad possessionem Lakaczký,²⁹⁹ in Nitriensi comitatu sitam, ad aedes nempe eorum, ibique commoratus, illinc

22. die discedens veni ad Szalakusz, ubi et

25. die in festo Nativitatis Domini fui, audito sacro in monasterio Sancti Joannis Baptistae Supra Elefánt.³⁰⁰

30. die, idest penultima, missus sum ad executionem quarumdam [47v] literarum adjudicatoriarum ad Perem et Podhorchán ad praedium Pezek,³⁰¹ omnino in comitatu Majori Hontensi sita, ad instantiam egregii Francisci Berenyi, et die eodem cum egregio domino Georgio Berényi, filio suo, venimus ad conventum Sancti Benedicti de juxta Gron.³⁰² Ibique die ultima et mensis et anni sumpto prandio apud praefectum ejusdem conventus admodum videlicet reverendum dominum Joannem Pisky,³⁰³ reverendoque Joanne Podszkalickino, aliter Magiarebredeny, pro testimonio ejusdem conventus nobiscum assumpto. Venimus ad noctem ad possessionem Szőlős³⁰⁴ in comitatum Barsiensem ad fluvium Granum sitam, ibique hoc elapso anno feliciter concluso pernoctantes, annum sequentem miliesimum, videlicet sexcentessimum vigesimum nonum salvus et incolumis attigi, quod sit ad majorem Dei, Beatissimae Virginis Mariae, Sanctorum Joannis Baptistae et Evangelistae, Stephani Prothomartyris, Ignatii

---

299 Lukácsi (Nyitra vm.), ma Lukáčovce, (Szl).

300 Felsőclefánt (Nyitra vm.), ma Horné Lefantovce, (Szl).

301 Talán Terény (Hont vm.), ma Terany (Szl); Podhorcsán, egykori falu Terény közelében, lásd *Bakács*, 1971. 177. p.; Kis-, vagy Nagypeszék (uo.), ma Mal — illetve Veľk Pesck, (Szl).

302 Garamszentbenedek (Bars vm.), ma Hronský Beňadik, (Szl).

303 Püsky János (?–1657), 1622-től csertergomi kanonok, később több helyen (Vác, Nyitra, Győr) püspök, 1649-től kalocsai érsek. *Juhász*, 1936. 29–33. p., *Kollányi*, 1900. 225–226. p.

304 Garamszőlős (Bars vm.), ma Rybník, (Szl).

Lojolae, Aloÿsii Gonzágae, Stanislai Koszkae, Sanctarumque Virginam Agathae, Apollinae, Barbarae, nec non Sanctissimae Mariae Magdalenae ac angeli custodis, singularium et praecipuorum patronorum et patronarum mearum, omniumque caelorum sanctorum et sanctorum, angelorumque Dei, quos suplex deprecor, ut suis sanctissimis precibus et suffragiis se se apud Deum ter Optimum Maximum interponere dignantur, quatenus hujusquoque novi anni auscipium, medium et finem caeterasque ejusdem partes felicissimas, fortunatas, faustissimas paccatos et tranquillas ad majorem nominis Sui gloriam concedere dignetur. Quem suplex venerans adoro, ut remotis omnibus insidiis Diaboli, ac tentationibus mundi et carnis concupiscentieque oculorum, in omnibus Suam in me facere velit voluntatem, quam et ego in cunctis meis actionibus ipso cooperante facere volim et possim, nec unquam aliud velim oprare, aut intendere, quod facit per Suam misericordiam. Amen. [48r]

Memoriale anni 1629

Deus providebit.³⁰⁵

Januarii

[Végrehajtás Hont vármegyében Nyáry-birtokok ügyében.

Visszatérés Szalakuszra. Zpényi Barbara temetése.

Végrehajtás Pálffy Katalin és mások ügyében. Fizetség.

Telegdy János megvendéglése Szalakuszon. Nyitra vármegye közgyűlése:

Esterházy Miklós Aranygyapjas-rendel való kitüntetésének bevezetése a vármegye és a káptalan könyveibe. Levelek nővérének.]

1. die idest in festo Circumcisionis fui, ex praedicta Szőlős, venimus ad prandium ad possessionem Peren³⁰⁶ in comitatu Majori Hontensi, faciem nempe bonorum recuperandorum.
2. die peregi executionem contra familiam Nyáry portiones nempe ejus per calumniam ammissas in eadem possessione Peren ac praedio Perek habitas, quasdam idem sessiones inquilinarias, in possessione Teszer³⁰⁷ omnino in eodem comitatu Hontensi existentis per paenam calumniae, manibus familiae Berény assignando testimonio de conventu Sancti Benedicti de juxta Gron, Joanne nempe Podszkaliano, aliisque vicinis mecum praesentibus.

305 Vö.: Gen. 22.8. Ez egyébként Aszalay 1638-ban kapott címcirének jelmondata is, lásd *Csergheő*, 1885–1893, I. 20. p.

306 Talán azonos a fentebb említett — Terényként azonosított — Peremmel.

307 Teszér (Hont vm.), ma Hontianske Tesáre, (Szl).

3. die fui ibidem, et fui apud cellarium nobilis Alberti Vajda.
4. die reversus sum domum Szalakusium videlicet, et eodem die ad noctem ad Sanctum Benedictum, ubi
5. die commoratus, illinc
6. die ad prandium ad castellum domini Pauli Rakoczy Kis Tapolchan³⁰⁸ nuncupatum, in comitatu Barsiensi existens, et eodem die ad noctem ad monasterium Beati Joannis Baptistae Supra Elephant una cum admodum reverendo domino Joanne Piskÿ pro tempore praefecto arcis Sancti Benedicti, ibique pernoctantes. Nota bene: accepi in ista executione pro labore par coturnorum ex karmasin.
7. die sepulturam generosae ac magnificae virginis Barbarae Zpenÿ filiae magnifici domini Blasii Zpenÿ expectans perveni domum ad Szalakusz, ibique sumpto prandio [...]. Die eodem missus sum ad aliam executionem quarundam literarum executionalium adjudicatoriarum Suae Majestatis sententionalium, ad instantiam illustris ac magnificae dominae Catharinae Pálffy de Erdöd, relictae viduae illustrissimi condam comitis Sigismundi Forgách alias Regni Hungariae palatini et judicis cumanorum spectabilis item ac magnifici domini comitis Adami Forgách³⁰⁹ filii ejusdem. Ad noctemque venimus ad oppidum Nitra, ubi
8. die commorati.
9. die sumpto prandio, testimonique capituli venerabilis Nitriensis admodum videlicet reverendo domino Sigismundo Zonger, archidiacono Trenchiniensi, decano et canonico ejusdem capituli nobiscum assumpto ad noctem ad quamdam possessionem juxta fluvium Nitra venimus, et [48v]
10. die ad prandium ad castellum dictae dominae Forgachianae Tovarnik nuncupatum, ibique sumpto prandio eodem die ad faciem possessionis Szolchanka,³¹⁰ omnino [sic] in comitatu Nitriensi existentis, faciem videlicet bonorum exequentium, ibique die eodem coram vicinis et commetaneis ejusdem possessionis contra dominam Elisabetham Csokaÿ, ac puellas Annam et Susannam Kathanoczÿ, filias egregii condam Joannis Kathanoczÿ peracta executione, tribusque diebus ibi commorati per ipsas dominas incattas nullo juridico remedio sibi fortiter hac in parte concesso, praevio die 2da statim executionis facta reoccupatione eorum bonorum executorum, illinc

---

308 Kistapolcsány (Bars vm.), ma Topolčianky, (Szl).

309 Forgách Ádám (1601–1681), Forgách Zsigmond és Thurzó Zsuzsanna fia. *Bártfai*, 1910. 501–503. p.

310 Szolcsányka (Nyitra vm.), ma Solčianky, Onor–Norovce része, (Szl).

12. die discessimus, et in Tovarnik sumpto prandio, ad caenam venimus ad possessionem Izbeke,³¹¹ dictam ad fluvium Nitra situm, illinc
13. die ad oppidum Nitra, ubi facta relatione, prandioque sumpto ad caenam ad Szalakusz. Accepi in ista executione pro labore florenos 5.
15. die illustrissimus ac reverendissimus dominus Johannes Telegdy, archiepiscopus Colocensis, administrator episcopatus Nitriensis etc. fuit in Szalakusz apud dominum in prandio, qui sat laute exceptus est.
23. die fuit congregatio generalis comitatus Nitriensis, ubi inter caetera publicatum est, illustrissimum dominum comitem Nicolaum Eszterhazy, Regni Hungariae palatinum titulo equitis aurei velleris a rege Philippo³¹² Hispaniarum donatum esse, pariaque literarum ejusdem regis ad eundem dominum comitem palatinum datarum lecta, libroque comitatus et prothocolo capituli Nitriensis inserta sunt, quem Deus felicissimum conservet ad annos, quam plurimus.
26. die dominus Ladislaus Keresztury ivit Korponam.³¹³
31. die ultima nempe dedi literas ad dominum Paulum Szemerey et sororem Susannam³¹⁴ per quemdam Joannem Oláh Cassoviensem.

Februarii

[Egy korábban marhapásztor pálos szerzetes prédikációja, álma a török kiűzéséről, és tevékenysége. Végrehajtás Pálffy Katalin ügyében. Végrehajtások Nógrádban. Ismeretségek. Találkozás Alsósztrégován a Madách testvéreknél Rimay Jánossal. További végrehajtások.]

- 1^a die fui in Szalakusz, et
2. die audivi sacrum apud Sanctum Joannem Baptistam Supra Elephant.
4. die audivi ex quodam reverendo patre Ordinis Fratrum Eremitarum cuidam pastori, seu bubulco angelum revelatum fuisse circa partes Tybiscanas Patham³¹⁵ versus ipsique omnia sua venundari pauperibusque distribuendis commississe, ipsumque nigro habita indui, et innuere orbi, haec verba: *Indulj Romai Birodalom most Istennek gratiaja veled vagyon*, ter proclamare debere, qui ut ipse referebat, et quam [49r] plurimi alii precipue Fabianus Jancsy,³¹⁶ apud cujus aedes Szechénii³¹⁷

311 Izbeke (Nyitra vm.), ma Zbehy, (Szl).

312 IV. (Habsburg) Fülöp (1605–1665), spanyol király 1621–1665. Az eseményre lásd Péter, 1985. 204. p., Esterházy, 1901. 98. p.

313 Korpona (Hont vm.), ma Krupina, (Szl).

314 Papy Gáspárné Aszalay Zsuzsanna, a naplóíró testvére.

315 Tisza folyó, ill. valószínűleg Gyöngyöspata (Heves vm.)(?).

316 Esetleg Jánosy, lásd még február 12. is!

317 Szécsény (Nógrád vm.).

commorabatur, assecurabat. Praeter visionem angelicam viderit etiam ab una parte nubes densa a terra usque ad caelum se dilatantes, ab altera vero parte quinque acervos faeni succensī, cujus fumus praetactas nubes spissas dissipabat, a tertia autem parte quamdam turbam cruculas aureas manibus gestantes. Cujus misterium angelo interprete referebat, per nubes densas Turcas et paganos significari, per quinque succensos acervos faeni quinque reges coronatos Christianos, qui Turcas debellaturi sunt, quod fumus eorundem acervorum nubes praetactas dissipans significabat, turma autem cruculas aureas manibus gestans totam catervam Christianorum, quae super Turcarum crudelitatem et imperium triumphatura erit. Hic praedicta verba volens etiam Budae proclamare incarceratus est, tandem dimissus, omnia ferre Hungariae confinia peragravit in singulis, eorum portis clamans praedicta verba dixit etiam se ferre nuntio Imperatori et Pontifici ab angelo deferri comissa, quae nemini velit, aut potest dicere, nisi Pontifici et Imperatori, ita tamen ut quae Pontifici, ea Imperatori non sit dicturus et e converso, qui ideo ad Imperatorem delatus est, quem ad summum etiam Pontificem delatum fore crediderim.

6. die missus sum ad executionem quarundam trium literarum adjudicatoriarum sententionalium pro parte illustris ac magnificae dominae comitissae Catharinae Pálffy de Erdőd, illustrissimi condam domini comitis Sigismundi Forgach de Gyimes, alias Regni Hungariae palatini et iudicis cumanorum relictae viduae, tutricis vero naturalis et legitimae magnificae puellae Mariae Forgach,³¹⁸ filiae suae, ac spectabilis ac magnifici domini comitis Adami Forgách filii ejusdem ex praefato domino et marito suo susceptorum. Contra unarum quidem egregium Gabrielem Paulum filios egregii condam Andreae Géchy senior, ac Michaellem et Franciscum similiter Gechy, Johannem Rimai, Ladislaum Salamon. Alterarum autem contra magnificos ac egregios Ladislaum Salamon, Thomam Dosa, dominum Nicolaum Nyárý de Bedegh, Elisabetham Daczko, egregii condam Thomae Pethő relictam viduam legitimam, et naturalem tutricem Stephani Pethő junioris filii sui, Balthasarem Ettű [49v] Michaellem Papaý, Stephanum et Gabrielem Bakoss, Benedictum Monay, ac magnificas dominas Susannam Nyáry, Casparum Thelegdy et Catharinam Sechy, Sigismundi Praepostvári, magnificorum dominorum consortis. Tertiarum autem contra generosam dominam Barbaram Kovats, egregium condam Andreae Bene relictam viduam, et Joannem Bene de Nandor, filium eorundem in confectore et emanatore in termino iudiciorum octavaliu Posony in

---

318 Forgách Mária, a szakirodalom szerint Forgách Zsigmond második házasságából született és hamar elhunyt, lásd *Bártfai*, 1910. 482. p.

anno praedicto celebratur. Una cum admodum reverendo domino Stephano Lazary,³¹⁹ canonico et succentore ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, testimonio videlicet ejusdem capituli fidedigno. Et eodem die veni ad castellum Tovarnik.

7. die sumpto ibidem prandio ad caenam ad possessionem Kolos,³²⁰ ubi pernoctantes.

8. die inter magnam nivium vim itinerisque molestiam ad prandium ad possessionem Fratrum Eremitarum Velike [...] ³²¹ dictam, ad caenam ad oppidum Szarnoczka ad fluvium Granum situm, ³²² tandem

9. die ad prandium ad Sanctam Crucem ad Granum sitam, ad noctem veni Veterisolium. ³²³

10. die sumpto prandio in domo teloniaris penes castrum Vigles, ad caenam ad possessionem Gách. ³²⁴ Et

11. die ad arcem Gach, in comitatu Neogradiensi existentem, et eodem die ibidem commorati.

12. die ad castrum Zechen, ibique peracta executione contra familiam Géchy³²⁵ et egregium Thomam Dosa,³²⁶ tam ex parte bonorum eorum, in oppido Zechen habitorum, quam vero portionum possessoriarum dicti Thomae Dosa in oppidis Gyöngyöspatha in Hevesiensi, Lecz, Rimocz,³²⁷ et in Neogradiensi comitatibus existentium habitorum, vicecapitaneus ejusdem loci pro tempore Georgio Horváth aliter Voksich, provisor arcis Andrea. ³²⁸ Cum quibus, sed et cum Fabiano ac Thoma, filio ejusdem Jansy notitiam contraxi, praeterea Joanne Somogyi, Andrea Ribovrczký, provisor arcis Szechenyiensis, tricesimatore autem Suae Majestatis egregio Nicolao Hiziri amico veterano existentes. Tandem [50r]

14. die ad possessionem Szakall, ibique contra egregium Ladislaum Salamon, notarium oppidi Rima Szombath peracta executione, sumptoque prandio venatum

319 Lázár (alias Szöllösi) István (?–1652) káplán és karigazgató Nagyszombatban, 1624-től esztergomi kanonok. *Kollányi*, 1900. 230. p.

320 Apátkolos (Nyitra vm.), ma Kližske Hradište, (Szl).

321 Általam nem azonosított helység.

322 Zsarnóca (Bars vm.), ma Žarnovica, (Szl).

323 Garamszentkereszt (Bars vm.), ma Žiar nad Hronom, (Szl); Zólyom (Zólyom vm.), ma Zvolen, (Szl).

324 Végles vára (Zólyom vm.), ma Végles/Vigl'aš területén; Gács (Nógrád vm.), ma Halič, (Szl).

325 Régi Nógrád vármegyei nemesi család. *Nagy*, IV. 343–350. p.

326 Dósa Tamás, Gömör és Nógrád vármegyei nagybirtokos nemes. *Nagy*, II. 364, 366. p.

327 Nagylóc (Nógrád vm.); Rimóc (Nógrád vm.).

328 Általam azonosítatlan vár.

ad montes, exivimus praedamque de duabus feris cervini generis retulimus ibique diebus, et horis consvetis expletis.

16. die profecti sumus ad possessionem Borosnak et ad Pribel,³²⁹ in iisque contra generosam dominam Barbaram Kováts, relictam viduam egregii condam Andreae Bene, et Joannem similiter Bene, finalem executionem peregrimus, et in Borosnak pernoctantes.

17. die accepimus ad possessionem Strejova,³³⁰ ubi contra egregium dominum Joannem Rimai executionem peragere volentes, repulsione obvium est. Eodem tempore fuimus in prandio apud generosum dominum Georgium Madáts,³³¹ ubi adfuit etiam dominus Casparus Madáts,³³² et dictus Joannes Rimaj,³³³ vir insignis et praeclarae eruditionis in arte oratoria et poetica facultate non mediocriter eruditus, et alioquin etiam magnae experiantiae cum quibus notitiam contraxi. Die eodem ad possessionem Tarnocz,³³⁴ ibique pro marcis birsagialibus certi boni et iuribus possessoris dictae dominae relictae condam Andreae Bene ab eadem occupatis, venimus ad noctem ad possessionem Vilke.³³⁵ Illinc

18. die ad oppidum Losontz,³³⁶ ubi contra dominum Nicolaum Nyáry³³⁷ et Thomam Dosa³³⁸ absoluta executione. Illinc

20. die ad possessionem Belik,³³⁹ contra Joannem Salamon, Michaellem Papaÿ, Balthasarem Ettű, ac relictam egregii condam Thomae Pethű, Annam Daczo, nempe executione absoluta, et a parte Annae Daczo repulsione facta, ibique pernoctantes.

21. die ad oppidum Rima Szombath, ubi contra generosam ac magnificam dominam consortem magnifici domini Sigismundi Prepostvarÿ, quo ad directam scilicet ejusdem oppidi dimidietatem finita executione repulsioneque subsecuta. Illinc

329 Borosznok (Nógrád vm.), ma Brusník, (Szl.); Alsó-, vagy Felsőpribély (Hont vm.), ma Dolné-, Horné Pribelcc, (Szl).

330 Alsósztrégova (Nógrád vm.), ma Dolná Strehová, (Szl).

331 Madách Gáspár (?–1641) költő, vármegyei tisztviselő, életrajzát lásd RMKT 12. 1987. 661–662. p.

332 Madách György, előbbi öccse, ezen években Nógrád megye egyik szolgabírája. Lásd Uo. 661. p.

333 Rimay János (1570–1631) költő, ügyvéd, életrajzát lásd *Ferenzi*, 1911.

334 Ipolytarnóc (Nógrád vm.).

335 Vilke (Nógrád vm.), ma Veľka nad Ipl'om.

336 Losonc (Nógrád vm.), ma Lučenc, (Szl).

337 Nyáry Miklós (?–1642), életrajzát lásd *Nyáry*, 1996. 84., 109–119. p.

338 Dósa Tamás, Nyáry Miklós sógora (első felesége révén), lásd Uo., 84., 110–112. p.

339 Általán azonosíthatatlan helység.

22. die exivimus ad possessionem Also Szkalnok, ibique contra dominum Thomam Dosa et Susannam Nyarý,³⁴⁰ consortem magnifici domini Caspari Thelegdy, dein Felső Szkalnok,³⁴¹ ibique contra Stephanum et Gabrielem Bakos executione peracta ex parte Michaelis Papaý, quod ad bona sua Belkiana sola sua in persona repulsio facta est, [50v] egregia Thomae Dosa quibusdam indecentis verbis nos ibidem affecit, contra quam protestati sumus. Illinc eodem die ad oppidum Krombanya,³⁴² ubi contra Nicolaum Nyárý absoluta executione, ibidem pernoctavimus. Et die sequenti, id est

23. die pro parte praedictorum Stephani et Gabrielis Bakoss, quo ad bona eorum in Felső Szkalnok habita, repulsione obviatum est. Eodem die primo ad possessionem Krasko, ubi contra dominam Susannam Nyarý, dein ad Hachovna contra Nicolaum Nyarý. Fűresz, contra eundem, et Tiszoczi,³⁴³ contra eundem ac Susannam Nyárý, et Ladislaum Salamon peracta executione, repulsio facta est, pro parte Ladislai Salamon medio Blasii similiter Salamon filii sui, quo ad bona sua Belikiana et Tisocziana, ibi pernoctantes.

24. die ad caenam ad arcem Gach, et hic die fuit festum Sancti Mathiae Apostoli, ubi dominam comitissam Forgachianam invenimus. Illinc

26. die ad oppidum Zujujabánja³⁴⁴ in comitatu Neogradiensis, ubi contra Ladislaum Salamon et dominum Nicolaum Nyárý peracta executione, ibidem ex parte ejusdem Ladislai Salamon, quo ad bona sua in Szakall et ZujujaBánya habita, medio dicti Blasii filii sui, item dominae Susannae Nyári, et domini Nicolai Nyárý, quoad universa eorum bona repulsione obviatum est. Die sequenti, id est

27. die, qui fuit ultimus dies Bachanaliorum, quo die ibidem totam executionem conclusimus, et ad arcem reversi sumus ad Gách pro caena, ubi die sequenti

28. die, quo die fuit dies Cinerum commoranti. Illinc
Martii

*[Fizetség. Jelentéstétel majd
rendkívüli bírói ülés Nagyszombatban.]*

1. die accepto laboris praemio florenos 25, in minuta moneta, versus Tyrnaviam pro relatione iter aggressi sumus, et eodem die ad arcem Vegles venimus, ubi a generosa domina relicta Joannis condam Pozrani laute tractati sumus, ibique pernoctantes.

340 Nyárý Zsuzsanna (1612–1634), Nyárý Miklós lánya. *Nyárý*, 1996. 84., 110–112. p.

341 Alsó-, vagy Felsőszkálnok (Hont/Kishont vm.), ma Nižný ill. Vyšný Skálnik, (Szl).

342 Valószínűleg Rimabánya (Hont/Kishont vm.), ma Rimavská Baňa, (Szl).

343 Kraszkó (Hont/Kishont vm.), ma Kraskovo; Hacsava (uo.), ma Hačava; Fűresz (uo.), ma Rimavska Píla; Tiszolc (uo.), ma Tisovce, (Szl).

344 Általam nem azonosított helység.

2. die ad prandium ad Szent Kereszt, oppidum illustrissimi domini archiepiscopi, ad caenam ad oppidum Szarnocza, juxta Granum fluvium situm venimus. Illinc
  3. die ad prandium ad Velikapolya,³⁴⁵ ad caenam ad castrum illud Tovarnik, ubi sequenti
  4. die perseverantes. Illinc [51r]
  5. die Tyrnaviam versus iter caepimus, et venimus ad noctem ad possessionem Buchan³⁴⁶ ad aedes Sigismundi Buchani, ubi pernctantes.
  6. die Tyrnaviam ingressi sumus, ibique coram reverendis Valentino Rumen, et Simone Bánoczký³⁴⁷ canonicis in templo facta relatione prandioque apud dictum dominum Lazarý sumpto, ad caenam veni ad Cheppen, illinc
  7. die ad prandium ad possessionem Reche,³⁴⁸ ad noctem Nitriam, illinc
  8. die ad Szalakusz.
  9. die fuit in Szalakusz dominus Emericus Sandor, cui rompheum meum donavi.
  23. die movit se dominus ex Szalakusz Tyrnaviam una nobiscum ad causa juraque extraordinaria in termino ad festum Annuntiationis Beatissimae Virginis Mariae per illustrissimum dominum comitem palatinum Nicolaum Eszterhazý de Galantha praetactarum revisione indicto, revidendarum ac discutiedarum. Ad prandium Nitriam et fuimus apud reverendum dominum Sigismundum Zonger, canonicum Nitriensem, ad noctem ad Cheppen.
  24. die Tyrnaviam, quo die dictus comes palatinus illuc ingressus est.
  25. die, qui fuit festum Annuntiationis Beatae Virginis Mariae, fui ibidem Tyrnaviae.
  26. die inchoata sunt jura extraordinaria.
  27. vel 28. die commendatus est ad dominum dominus Emericus Sandor.
  29. l[...] 30. commendatus est ad dominum dominus.
  31. die idest ultima finita sunt et dissoluta judicia.
- Aprilis

[Lelkigyakorlaton a jezsuitáknál. Fizetség a trencséni harmincadból.

Kereszthury András elutazik a löcsei oktávéra.]

1. die dominus comes palatinus discessit Tyrnavia.
2. die dominus meus domum versus discessit Tyrnavia. Eodem die ingressus sum ad exercitia spiritualia ad patres Jesuitas, quae

---

345 Velkapolya (Bars vm.), ma Vel'ké Polc, (Szl).

346 Bucmány (Nyitra vm.), ma Bučany (Szl).

347 Rumer Bálint (?–1631), 1617-től esztergomi kanonok, 1627-től szentbenedeki prefektus. *Kollányi*, 1900. 221. p.; Bánovszki Simon, 1601–1634 esztergomi kanonok, 1617-től tornai, 1626-tól komáromi főcsperes. Uo. 204. p.

348 Alsó-, vagy Felsőrécsény (Nyitra vm.), ma Rišňovce, (Szl).

3. die divino invocato auspicio inchoavi, et
 8. die finivi; quo die exivi ex collegio, eodem [die] sum generaliter confessus ab ultima generali confessione.
 9. die exivi Tyrnavia veni ad Cheppen, illinc
 10. die Nitiram, eodem die ad Szalakusz, ubi etc.
 15. die in festo nimirum Gloriosae Resurrectionis Domini fui, audito sacro in monasterio Fratrum Eremitarum Supra Elephant.
 23. die in festo Sancti Georgii Militis et Martyris recepi literas a domino Emerico Sandor, et una cum literis florenos 25, de illa gratia [51v] Suae Majestatis summa quam dudum ante clementer contulerat ex tricesima Trechiniensi persolvi deportatur per eundem Sandor transmissos.
 25. die moverat se dominus ad octavas Leuchöviensis³⁴⁹ per Suam Majestatem promulgatas. Sed iis certis et arduis de causis dissolutis a pago Nesider³⁵⁰ vocato, ubi sesqui alterum diem commorati sumus reversus est.

Maji

[Mocsáry Balázs esküvője. Bakoss Gábor megvendégelése Szalakuszon.]

1. die fui in Szalakusz.
 19. die dominus Ladislaus Kereszturý Fülekió domum venit.
 20. die fuerunt nuptiae generosi domini Blasii Mocharý, qui nupsit filiam egregii condam Stephani Litasky in Ivanka.
 23. die fuit in Szalakusz apud dominum generosus dominus Gabriel Bakoss, vicecapitaneus Fülekiensis, qui honeste et laute exceptus discessit
 25. die domum.

Junii

[Kiküldetés Telegdy János kérésére tanúvallatásra. Kelössy György esküvője.

Nyitra vármegye közgyűlése. Fizetség.]

- 1^a die ad instantiam illustrissimi ac reverendissimi domini Joannis Theleghdy archiepiscopi Colocensis et Bacsiensis ecclesiarum canonice unitarum, administratoris episcopatus Nitriensis, locorumque eorundem perpetui ac supremi comitis, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarium, missus sum ad colligendum attestatorem modo collateralis, accepi in ista executione ab eodem florenos 10.
 3^a die, qui fuit festum Sacri Pentecostes, fui in Szalakusz.
 5. die ivi Nitriam.
 9. die fui in Ujfalú apud magnificum dominum Michaellem Viszkelethy in prandio.

349 Lőcse (Szepes vm.), ma Levoča, (Szl).

350 Nezsider (Moson vm.), ma Neusiedl am See, (A).

17. die fuerunt nuptiae in Szalakusz nobilis Georgii Kelóssy, qui nupsit filiam egregii Stephani Chörgő nomine Sophiam, ubi adfui. Eodem die dominus Georgius Berenyi una cum conjugē³⁵¹ adfuit in Szalakusz.

19. die dominus Ladislaus Keresztury reversus est Vienna, cui Sua Majestas certorum equitum 100, videlicet curam, et ductoratum clementer contulit in Zechen.

23. die profectus est iterum Viennam dominus Ladislaus Keresztury.

24. die, in festo Sancti Joannis Baptistae, fui in monasterio Fratrum Eremitarum Supra Elephant. [52r]

26. die fuit congregatio generalis comitatus Nitriensis. Eodem die Gabriel Kresach *pokabeli* frater adoptivus profectus est domum Trenchinium, cujus manibus assignavi florenos 16, ut mihi pannum ex fajlongis zelnam mitteret.

Julii

*[Eljárás elhalasztása Pálffy Katalin és Forgách Éva
Forgách Zsigmond végrendelete miatti ügyében.]*

1ª die fui in Szalakusz.

17. die profectus est dominus et ego una cum ipso ad Komjáth³⁵² ratione compossessionis differentiae illius, quae inter illustrem ac magnificam dominam Catharinam Palfy etc., relictam illustrissimi condam domini Sigismundi Forgach etc., ac generosam ac magnificam dominam Evam filiam ejusdem condam Sigismundi Forgách consortem a spectabilis ac magnifici domini Stephani Csáky de Keresztszegh comitis comitatus de Kolos etc. praetextu testamenti ejusdem domini Sigismundi Forgach contravertebatur, quod negotium dilatum est, ad diem 15. Januarii in Anno 1630 venturi.

20. die illinc reversi sumus.

Augusti

*[Tanúvallatás, jelentéstétel végrehajtásról. Fizetség. Tanácsosok
és bírák összejegyzete Nagyszombatban. Pogrányi és Botka,
valamit Vízkelety és Dóczy családok peres ügyei.]*

1. die fui in Szalakusz.

6. die, in festo Transfigurationis, Nitriae.

7. die propter metum Turcarum ivimus ad Tovarnik.

9. die illinc reversi sumus ad Szalakusz.

---

351 Kereszthury Zsuzsanna, Kereszthury András nádori ítélőmester lánya, Berényi György 1626-ban vette feleségül. *Komáromy*, 1885. 133. p.

352 Komját (Nyitra vm.), ma Komjatice, (Szl).

11. die missus sum ad colligendas attestatorias collateraliter ad instantiam magnifici domini Stephani Pograni de NemesKürth,³⁵³ contra relictam magnifici condam Georgii Pograni, Annam Rosinam Liszthius,³⁵⁴ et eodem die ad castellum Ludán.

15. die fui ibidem.

16. die fui in castello Ujfalú³⁵⁵ apud dominum Michaellem Viszkelety.

20. die, in festo Sancti Stephani Regis, in Nemes Kürth.

23. die ivi Tyrnaviam ad relationem executionis fuique, ibidem una ferme hebdomada accepi pro labore florenos 11, denarios 30.

26. die dominus comes palatinus Tyrnaviam ingressus, ad quem diem caeterique consilarii Suae Majestatis aderant, convocati, et nonnulli ex aliis iudicibus regni ordinariis et coram quibus die [...].

28. die differentia inter Stephanum Pograni et Catharina Bottka relictam, et Benedictum filium magnifici condam Joannis Pograni, ratione quarumdam rerum mobilium condam Georgii Pograni, per eosdem Catharinam Botka, et Benedictum Pograni³⁵⁶ ablatarum A[...] tertia a parte magnificam dominam Annam Rosinam Liszthius, relictam condam Georgii Pograni renisu et autoritate domini comitis palatini determinata est.³⁵⁷ [52v] Eodem die Tyrnavia exeundo una cum magnifico domino Luca Barkovich et Jacobo Púspöky ac Mathia Emödý ad Sárffő,³⁵⁸ ubi dominum meum reperi, qui una cum reliquis nonnullis iudicibus arbitris ad ultimam ejusdem mensis diem pro dirimenda differentia inter magnificum Nicolaum, filium magnifici condam Stephani Doczy,³⁵⁹ ac novercam ejusdem Judith Viszkelety, relictam ejusdem Stephani Doczy, ratione bonorum et jurium possessoriorum rerumque mobilium ac literarum et literalium instrumentorum maternorum ejusdem

353 Nemeskürt (Nyitra vm.), ma Zemianske Sady, (Szl).

354 Pogrányi György (?–1629), korábban érsekújvári alkapitány. Pogrányi István, György testvére. Listhius (másképpen Liszti, Liszthy) Anna Rozina, Thurzó Szaniszló nádor utolsó felesége, majd Pogrányi Györgyé. Nagy Iván szerint annak halála után a Thurzók tisztartójához Pogrányi Istvánhoz ment feleségül (*Nagy*, XI. 207. p.), ami minden bizonnyal tévedés. Lásd még *Szluha*, II. 316. p.

355 Valószínűleg Szeptencújfalu (Nyitra vm.), Hajná Nová Ves, (Szl.).

356 Pogrányi János (?–1620), György és István bátyja, felesége Botka Katalin. Pogrányi Benedek Pogrányi György és Listhius Anna fia. *Szluha*, II. 316. p.

357 Vö. *Nagy*, IX. 385. p.

358 Sárffő (Nyitra vm.), ma Nitrianska Blatnica, (Szl).

359 Dóczy István (1585c.–1629), 1625–1629 koronaőr. Első felesége, Dóczy Miklós anyja, Thurzó Magdolna, a második Vizkelety Judit. *Nagy*, III. 335, 337. p. *Fallenbüchl*, 1988. 95. p.

Nicolai Doczy suborta vocatus erat, inde re infecta discessum est, alius ei terminus datus est, cum nec partes in iudices consentire voluerunt. Eodem die ad Szalakusz. Septembris

[Kiadások, fizetség. Tanúvallatás. Jelentéstétel. Végrehajtás az Ocskayak és Bossányiak ügyében.]

1. die pannum ad manus assignavit ex fajlongis dominus Gabriel Frater pro florenis 13 denariis 84, ulnas 4, pannum pro subductura emi floreno 1, nodos et chordam florenis 2 denariis 25, sericum denariis 80, fibulas denariis 12, item sericum denariis 20, pro refectioe earum, et pro iis quo ad eas sartor addidit florenum 1 denarios 85, pro pelliceo florenum 1 denarios 90, pro uno *roka hát*³⁶⁰ denarios 80.
9. die missus sum ad colligendas attestationales ad instantiam illustrissimae ac magnificae dominae Catharinae Palffy de Erdőd etc. Eodemque die Nitriae pernactantes.
10. die assumpto nobiscum admodum reverendo domino Stephano Belerczÿ, abbate de Zajroc, archidiacono Gradnensi, et canonico ejusdem ecclesiae Nitriensis, pro testimonio scilicet ejusdem capituli profecti sumus ad Kis Tapolchan, in comitatu Barsiensi existentem, eodem die ad Kis Szeless.³⁶¹ Tandem
11. die ad Nagy Tapolchan, illinc
12. die Nitriam et relatio facta est executionis, accepi pro ista executione florenos 3. Nitriaeque apud dominum Sigismundum Zonger commorandi, reversus sum ad Szalakusz 14. die.
25. die missus sum ad executionem quarundam binarum literarum adjudicatoriarum ad instantiam egregii Joannis Ocskaÿ de Ochko, filii Caspari, filii condam Joannis, filii olim Emerici Ochkaÿ³⁶² contra egregium Balthasarem Bossányi de Nagy Bosán,³⁶³ et facta in Surán, seu facie loci repulsione Nitriam ad relationem una cum admodum reverendo domino Sigismundo Zonger, etc. testimonio videlicet ejusdem capituli reversus sum. [53r]
26. die reversus sum [...]
27. die ad Szalakusz. Accepi pro labore imperiales talleres 1, et par cultorum in promissis.

---

360 Rókahát prém, clsősorban ruhabólsre használták. EMSzT. XI. 486. p.

361 Kisszelezsény (Bars vm.), ma Horné Sľažany, (Szl).

362 Vö. *Follajtár*, 1930. 84–85. p. Az ügy talán Ocskay Gáspár halálával, illetve az örökséggel lehetett kapcsolatban lásd uo. 17. p. Nevezett Ocskayak leszármazását adatokkal lásd *Szluha*, II. 221–223. p.

363 Bossányi Boldizsár (?–1633), Nyitra vármegye alispánja. *Szluha*, I. 172. p.

Octobris

[Pálffy Katalin iktatása Moson vármegyei birtokokba. Pozsony: Tersztyánszky Gáspár személynök és tanácsos lesz. Ítélmesterek esküjének kérdése.]

1 et 2. die nono videlicet anno conversionis ad catholicam fidem fui in Szalakusz

24. die indui novas vestes, et eodem die missus sum ad stationem illustris ac magnificae dominae comitissae Catharinae Pálffy de Erdöd, illustrissimi condam comitis Sigismundi Forgách de Gyimes etc. relictæ viduæ, in dominium possessorium Rajka,³⁶⁴ omnino in comitatu Mosoniensi existentes vigore donationis et inscriptionis Suae Majestatis Regiæ, et eodem die veni ad castellum Tovarnik, ubi 25. die commorans.

26. die veni cum domino ad noctem ad possessionem. Illinc

27. die ad caenam Posonium, ubi in termino revisionis quarumdam causarum.

29. die hujus mensis per dominum comitem palatinum indicto commorati, dominus enim comes palatinus hoc die prandium Posonium ingressus est.

30. die generosus dominus Casparus Tresztyánszký de Trestyő, alias vicepalatinus in personalem praesentiae Suae Majestatis creatus est, et juramento adstrictus, qui eodem tempore in consiliarium Suae Majestatis creatus est, et adjuratus est, secundario consiliariatus juramentum deponens. Cui per dominum palatinum diploma Suae Majestatis pro personali praesentia item mandatum ad Cameram pro solutione sallarii Sui, et sigillum Suae Majestatis assignata sunt. Ejusdem prothonotarii non obstante eo, quod pie defuncti personalis praesentiae tempore juramento fuerint abstricti, nihilominus quia defuncto personali praesentia eoquoque officium cessavit, necessarium videbatur domino palatino, et aliis consiliariis Suae Majestatis, ut novo personali praesentiae creato prothonotarii quoque ejus denuo juramentum praestarent, prouti etiam praestiterunt, et post haec levatae sunt causae quarum decisio duravit, usque

Novembris

[Pálffy Katalin iktatása. Iktatások Moson vármegyében. Utazás Pozsony és Nyitra vármegyékben. Fizetés Szalakuszon. Ismeretségek.]

2. diem inclusive.

3. die Posonio dominus comes palatinus discessit.

4. die una cum reverendo domino Jacobo Kápolnay, decano et canonico capituli ecclesiae Posoniensis, Posonio profectus sum ad stationem possessoriam subnot[?] illustrissimæ dominae comitissae Catharinae de Pálffy de Erdöd, illustrissimi condam comitis Sigismundi Forgách [53v] de Gyimes, alias Regni

---

364 Rajka (Moson vm.).

Hungariae palatini et iudicis cumanorum etc., relictae viduae haeredumque et posteritatum ac legatariorum suorum [...] fiendam. Eodem die una cum praefata domina ac relicta magnifici condam domini Nicolai Pálffy³⁶⁵ venimus ad possessionem Rechendorff, vulgo Rajka. Ibique

6. die, quae erat feria tertia post festum Sancti Emerici Ducis, inchoata statutione post prandium ad Bestnicz, illinc eodem die ad caenam ad Czurendorff, vulgo Csornafalu,³⁶⁶ ubi tribus diebus continuatis statutionem praefatam conclusimus, et illinc

9. die Posonium. Illinc

10. die in quendam possessione pernoctantes.

11. die, qui erat Sancti Martini Episcopi et Confessoris festum, ad possessionem Szuha, ubi dominus Joannes Pálffy habitat, et eodem die ad arcem Szomolyán,³⁶⁷ ubi adfuit illustrissimus dominus comes Joannes Homonna^y³⁶⁸ etc.. Illinc

12. die Tyrnaviam ad prandium, ad caenam ad possessionem Sur penes Vagum,³⁶⁹ ubi habitat dominus Berencze^y. Illinc

13. die ad prandium ad Galgocz,³⁷⁰ ad caenam ad quamdam possessionem dictae dominae Forgachianae.

14. die ad Tovarnik, eodem die ibi commorans.

15. die ad Szalakusz accepi pro labore talleros imperiales 12. In isto itinere notitiam contraxi cum egregio Georgio Tolna^y provisoro magnificae dominae Mariae Fuker,³⁷¹ relictae Pálffyanae in Rajka, item Francisco Aremprusztzer in Oroszvár, Francisco Székely in Rajka, Demetrio Czegléd^y in Hegyes halo³⁷² aliter summeram commorati, et domino Pasztiovich Rosna³⁷³ residenti.

365 Pálffy Miklós (1552–1600), életrajzát részletesen lásd *Jedlicska*, 1897.

366 Valószínűleg Pozsonybecsterce (Pozsony vm.), ma Záhorská Bystrica, Pozsony (Bratislava) része (Szl); Zarándfalva (Moson vm.), ma Zúrnorf, (A).

367 Szomolyánvár (Pozsony vm.), ma Smolenice közelében, (Szl).

368 Homonnai Drugeth X. János (?–1645), 1626-től Ung, 1631-től Zemplén vármegye főispánja, 1636-től országbíró. *Nagy*, III. 404. p., *Fallenbüchl*, 1988. 72. p., *Fallenbüchl*, 1994. 106., 113. p.

369 Nagysúr (Pozsony vm.), ma Šúrovce, (Szl).; Vág folyó.

370 Galgóc (Nyitra vm.), ma Hlohovec, (Szl).

371 Fugger Mária (?–1646), Pálffy II. Miklós felesége. *Nagy*, IX. 43–44. p.

372 Oroszvár (Moson vm.), ma Rusovce–Bratislava, (Szl).; Hegyeshalom (Moson vm.); ?

373 Általán nem azonosított helység.

Decembris

[*Tanúvallatás és végrehajtás Kishont és Gömör vármegyékben.
Visszatérés Pozsonyba. Évzáró gondolatok.*]

1. die fui in Szalakusz.
2. die missus sum ad executionem ad colligendas scilicet attestatorias penes commissionem literasque compulsoriales illustrissimi domini comiti palatini Regni Hungariae ad possessiones Suha, Pengelegh, Sabusan, Susan, Seldke,³⁷⁴ et Valiko Ielene³⁷⁵ omnino in comitatu Hontensi existentes, quarum incolae praecipue possessionum Suha, Salusan, Susan, et Ielene ex libera ipsorum voluntate ad fidem catholicam conversi sunt. Eodem die venimus ad noctem ad praesidium Lenenfa.³⁷⁶
3. die ad prandium ad possessionem Ezegh, ad noctem ad Sággh.³⁷⁷
4. die ad prandium ad Gyarmath,³⁷⁸ ad caenam ad Sechen.
5. die ad Fülekk, ubi
7. die quibusdam examinatis. [54 r]
9. die exivi ad praedictam possessionem Suha, illucque relictis possessionibus excepta Selcze convocatis.
10. die testes examinare incepti, diebusque sequentibus puta.
11. 12. 13. die executionem continuavi, eodem die ad noctem ivi ad Selcze, ibique
14. die commorans
15. die reversus sum ad Fülekk. Illinc
16. die una cum Casparo Beky, et tribus Turcis, qui recenter Agriae³⁷⁹ denuo nomen dare volentes aufugerunt, Suran versus discessi, et ad noctem ad Sechen.
17. die ad prandium ad Gyarmath, ad caenam ad Palank.
18. die ad prandium ad Egegh, ad caenam ad Lona.³⁸⁰
19. die ad prandium ad Verebély, ad caenam ad Malom Szög,³⁸¹ penes fluvium Oritza, ibique apud aedes Gregorii Seky pernottantes.

---

374 Fazekaszaluzsány (Hont/Kishont vm.), ma Hrnčianske Zalužany, esetleg Rimázaluzsány (uo.), ma Rimavské Zalužany; Susány (uo.), ma Sušany; Nagyszuha (uo.), ma Veľká Suchá, (Szl); Seldke valószínűleg Szelcz (uo.), ma Selce (lásd még Diarium, 1629. december 9.).

375 Általam nem azonosított helység.

376 Leléd (Hont vm.), ma Leľa (Szl).

377 Egeg (Hont vm.), ma Hokovce, (Szl); Ipolyság (Hont vm.), ma Šahy, (Szl).

378 Balassagyarmat (Nógárd vm.).

379 Eger (Heves vm.).

380 Talán clírás Léva (Hont vm.), ma Levice (Szl.) helyett.

381 Verebély (Bars vm.), ma Vrábľe; Nyitramalomsgzeg (Nyitra vm.), ma Mlynsk Sck, Lipová része (Szl.).

20. die ad Suran, illinc die eodem ad Szalakusz. Ibiq̄ue diebus Natalitiis Christi Benedicti Salvatoris expletis. Die dominico post dictum festum Nativitatis domini profectus sum ad dominum comitem palatinum una cum domino Stephano Sárköz̄y, et eodem die ad Cseppen. Die sequenti Posonium, sicque anno millesimo sexcentesimo vigesimo nono feliciter concluso. Quod sit ad majorem Dei Omnipotentis, Beatae Virginis Mariae, sanctorum patronorum et patronarum etc. gloriam. Auspice Deo, ac divis omnibus, angeloque custode.

Memoriale anni 1630

Januarii

[Jelentéstétel a nádornál. Visszatérés Szalakuszra, fizetés, ismeretségek.]

1^a die, qui fuit festum Circumsisionis Domini, Posonio profectus sum, ad prandium ad Ujfalu,³⁸² ad caenam ad Szeleskut, penes lacum Fertő.³⁸³

2. die ad prandium Sopronium, ad caenam Niczk.

3. die ad Lakempach,³⁸⁴ ibique domino comite palatino reperto relationem executionis coram eodem domino comite palatino feci.

4. die habita resolutione reversus sum ad prandium ad Sopron, ad caenam ad Fejeregyház.³⁸⁵

5. die ad prandium ad Ujfalu, ad caenam Posonium.

6. die ad Send,³⁸⁶ ad caenam ad Cheppen. Illinc

7. die ad prandium Nitriam, ad caenam ad Szalakusz. Accepi in ista executione a domino Bosnyák [talleros] imperiales 6. Contraxi notitiam in isto itinere in Palank cum domino Bakits supremo et Joanne Szombathelyi vicecapitaneis praesidii, in Gyarmath cum vicecapitaneo ejusdem loci, in Sechen cum Földváry, in Füleek cum Stephano Egri etc. [54v]

Februarii

[Elbúcsúzás Kereszthury Andrástól. Végles, Gesztes, Pápa,

Devecser elzalogosítása Csáky Lászlónak. Esterházy Julianna születése.]

1^a die in Szalakusz fui.

5. die valedixi magistro A[ndrea] de Kereszthur̄y, prothonotario illustrissimi domini comitis domini E[szterházy], Regni Hungariae palatini, et eodem die illinc discedens.

382 Mosonújfalu (Moson vm.), ma Neudorf bei Pamdorf, (A).

383 Fertő-tó (Sopron és Moson vm.).

384 Lakompak (Sopron vm.), ma Lackenbach, (A).

385 Fejéregyháza (Sopron vm.), ma Donnerskirchen, (A).

386 Valószínűleg Szenc (Pozsony vm.), ma Scenc, (Szl).

10. die veni ad dominum comitem in Lakempach pro servitiis ejusdem.
 22. die arces Vegles, Gesztes, Papa, et castellum Devecsér,³⁸⁷ impignorata sunt spectabili ac magnifico domino Ladislao Csáky pro 60 millibus florenis Hungaricalibus, qui eodem tempore una cum Battyaniana relicta³⁸⁸ fuit ibidem.
 27. die illinc ivimus ad Kiss Marton et
 28. die magnifica domina comitissa feliciter parturivit filiam suam Annam Julianam.³⁸⁹

Martii

[*Kismartonban. Esterházy Julianna keresztelője, Esterházy Katalin halála.*]

1^a die fui in Kis Marton.

10. die filia domini comitis Anna Julianna sacro baptismatis fonte lavata est.
 13. die filia ejusdem domini comitis Catharina³⁹⁰ annorum circiter duorum ad aethereas transmigravit aedes, et eodem die funus ipsius depositum est in templo parochiali civitatis Aizenstadt.
 31. die, in festo Sancti Paschatis, fui in Kis Marton apud dominum comitem palatinum.

Aprilis

[*Bécsben és az Esterházy-birtokokon. Indulás az országgyűlésre.*]

1. die fui ibidem.
 5. die profectus est dominus comes Viennam.
 9. die rediit.
 16. die ad Lakempach.
 17. die ad Frakno, et eodem die ad Kis Marton fui profectus.
 24. die dominus comes palatinus Ponium ad comitia ex Kis Marton iter cepit, et
 25. die ingressus est.

Maji

[*III. Ferdinánd és családjának Pozsonyba, a diétára érkezése, ünneplése,*

Te Deum a Szent Mihály templomban, propozíciók átadása.

Tanácskozás a nádor szállásán. Pongrácz Mihály halála, temetése.

387 Várgesztes (Komárom vm.), Pápa, Devecsér (Veszprém vm.) A szakirodalom szerint az elzálogosítás 1632-ben volt, lásd *Szakály*, 1994. 136. p.

388 Lobkowitz Poppel Éva.

389 Esterházy V. Julianna (1630–1669), Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina lánya később Nádasdy Ferenc felesége, lásd *Esterházy*, 1901. 106. p.

390 Esterházy Katalin (1628–1630). *Esterházy*, 1901. 106. p.

A diéta vége. Brandenburgi Katalin követeinek érkezése.

Indulás homonnai Drugeth János esküvőjére.]

1^a die Sua Majestas Caesarea una cum Imperatrice et filio Ferdinando III. Augustissimo Rege Ungariae, filiabusque³⁹¹ Posonium ad comitia ingressus est. Qui a regnicolis obviam ultra Danubium³⁹² per pontem, qui ea solum de causa per Danubium paratus erat, Köpchenium versus, obviam euntibus, ibidem honorifice imprimis exceptus et salutatus est, tandem in civitatem militibus equitibus, scilicet et peditibus ordine suo dispositis, et praecedentibus inductus est equo una cum filio serenissimo, Imperatrice et filiabus curru assidentibus, et ubi ad hospitium Suae Majestatis perventum est, Suaeque Majestate equo descensa, assensum est ad domum. Tormentorum, bombardarumque, explosiones tam in arce, quam in civitate tribus circiter vicibus auditaes sunt, [55r] quae priusquam Sua Majestates pontem transcendissent auditaes etiam sunt, exceptis minoribus bombardis.

2ª die Sua Majestas una cum rege filio in templum Divo Martino sacrum ab hospitio suo a regnicolis solemniter deducta est, quae a clero tunc Posonii existente pelliceis induto, cui praeerat illustrissimus et excellentissimus dominus cardinalis Petrus Pázmán, archiepiscopus Strigoniensis, in porta caemeterii excepta, salutataque est. Ac tandem accepta benedictione solemniter cum pompa in ipsum templum introducta et praesentata est, hymnoque Te Deum etc. imprimis solemniter decantato interstrepentibus vicibus alternis musicae tubarum clangoribus. Post haec sacrum cantatum ad altare majus peractum est, quo peracto iterum solemniter ad hospitium reducta est. Et eodem tempore in publico foro constituto throno Suo assidens, manus eorum, qui in campo non dum porrexerunt, porrigi petiit, porrectisque manibus tandem propositiones Suas regnicolis extradedit clementissime. Secedentes illinc regnicolae ad hospitium domini comitis palatini convenere, lectisque propositionibus ibidem dissoluti sunt, et hae propositionibus dictatae ad calamum hora 2. pomeridiana.

3. die domini separatim ad hospitium domini comitis palatini, seu distinctum ipsum locum, regnicolae autem ad suum iterum locum convenerunt, remque aggressi sunt. Die eodem generosus veraeque nobilitatis, et strenuis militiae virtutibus praedictus juvenis dominus Michael Pongrácz, illustrissimi domini comitis palatini Regni Hungariae Nicolai Eszterhazy et imprimis 12 circiter annis cubicularius, ultimo vero certorum equitum aulae suae capitaneus, post triduanum morbum, cujus initium puncturam esse dicebat animam suam Posonii inter tertiam

391 Mária Anna (1610–1665) és Cecília Renáta (1614–1662). *Hamann*, 1990. 62–63., 282–283. p.

392 Duna folyó.

- et quartam horam pomeridianam Deo feliciter reddidit, magno sui desiderio post se relicto, cui Deus propter infinitam misericordiam Suam propitius esse dignetur.
5. die sepultus est Posenii honorifice in ecclesia patrum franciscanorum. Finita sunt comitia die [...],³⁹³ Sua Majestas Posenio discessit die [...], dominus comes palatinus discessit una cum domino Stephano Nyari³⁹⁴ ad Kis Marton die [...]
22. die advenerunt legati ex Transylvania dominae Principissae Transylvaniae³⁹⁵ puta spectabilis et magnificus dominus Sigismundus Kornis etc., ac magnificus dominus Andreas Zaj.
23. die dominus comes palatinus discessit Viennam.
27. die rediit. [55v]
28. die movit se ad nuptias domini comitis Joannes Drugeth de Homonna.
29. die, in festo Sancti Corporis Christi, fuit Posenii, eodem die ad caenam Tyrnaviam ivit [?]
30. die ad caenam ad Verbere.³⁹⁶
31. die ad prandium ad Cheÿte, ad caenam ad Ivanocz.³⁹⁷

Junii

[Homonnai Drugeth János, majd Révay László esküvője.

Utazás Bécsbe. Visszatérés Nagyheflányba. A nádor betegeskedése.]

1. die [...]
2. die sumpto prandio in quodam pago, ad caenam ad Pruszkÿ,³⁹⁸ ad nuptias magnifici domini comitis Joannis Homonnay, quae eodem die ibidem celebratae sunt ipso satis infirma valetudine existente nupsit autem filiae Annae nomine, condam Jankusith.³⁹⁹
3. die fuerunt nuptiae ibidem magnifici domini Ladislai Révay,⁴⁰⁰ qui nupsit generosae ac magnificae virgini Elisabethae Homonnay,⁴⁰¹ filiae condam Georgii Homonnay.
4. die illinc ad Bichem.

393 A király május 24-én szentesítette a törvényeket, lásd MTK II. 458. p.

394 Nyári István (?–1643), részletesen lásd *Nyáry*, 1996. 82–104. p.

395 Brandenburgi Katalin (1604–1649), György Vilmos brandenburgi választófejedelem lánya, 1626-tól Bethlen Gábor felesége, majd rövid ideig utóda.

396 Verbó (Nyitra vm.), ma Vrbové, (Szl).

397 Csejte (Nyitra vm.), ma Čachtice, (Szl.); Ivanócz (Trencsén vm.), ma Ivanovce, (Szl).

398 Pruszká (Trencsén vm.), ma Pruské, (Szl).

399 Homonnai Drugeth János ill. Jakusith Anna (?–1650 u.) *Nagy*, V. 289. p.

400 Révay László (1600–1667). Életére és az esemény hátterére lásd még Révay László naplója, 251. p.

401 Homonnai Drugeth Erzsébet, Homonnai Drugeth III. György lánya. *Nagy*, III. 404. p.

8. die illinc revertendo ad caenam ad dominum Casparum Tresztyánszký.
9. die ad prandium ad Trenchin, ubi usque
11. diem commorante exclusive. Eodem die ad prandium ad Viszel,⁴⁰² ad caenam ad
20. die Tyrnaviam, sequenti sacro prandio Zemlini,⁴⁰³ Posonium, illinc ad Kis Mar-
ton.
22. die dominus comes inchoavit balneare in Nagy Hefflein,⁴⁰⁴ eodem die ivi
Viennam,
23. die redii.
24. die, in festo Sancti Joannis Baptistae, fui in Nagy Heflein medio tempore fuit
dominus comes in acidulis.
Augusti

[Mariazelli zarándoklaton. Eörsy Zsigmond Erdélybe indul.]

18. die movit se processio Sopronio ad Cell, et fui ibi, una nocte fuit in Nagy Mar-
ton, etc. venimus ad Cell.
22. die fuimus ibi, usque
24. diem, quo die audito sacro movimus nos illinc et venimus ad prandium ad
Sanctam Annam.⁴⁰⁵
25. die ad prandium ad Campum Liliorum.⁴⁰⁶
26. die ad noctem ad Viszel.⁴⁰⁷ Fuimus apud abbatem Ordinium Cisterciensium in
caena.
27. die ad prandium ad Nagy Marton. Venit illuc eodem die dominus comes ex
Lakenpach.
28. die ad Kis Márton una cum domino comite.
31. die expeditus est dominus Örsi in Transylvaniam. [56r]

Septembris

[Brandenburgi Katalin lemondása, Bethlen István kormányzóvá választása.]

29. die et ultima domina Princeps Transylvaniae Catharina Brandenburgica etc.
resignavit Principatum Transylvaniae ipsa Fogarasinum sat desperate relegata,
eodem die electus est Stephanus Bethlen,⁴⁰⁸ alias gubernator Transylvaniae.

---

402 Általam nem azonosított helység. Vö. Diarium, 1630. augusztus 26. Ennek alapján az egyik feltehetően elírás.

403 Általam nem azonosított helység.

404 (Nagy)Höfllein (Sopron vm.), ma Grosshöflein, (A).

405 Általam nem azonosított helység.

406 Általam nem azonosított földrajzi név.

407 Általam nem azonosított helység.

408 Bethlen II. István (1606–1632), Bethlen Gábor unokaöccse, váradi főkapitány.

Octobris

[Sárospataki találkozó. Tanácsosi megbeszélés Pozsonyban. Mozgósítás Nyitrától Fülekig. Rákóczi György és id. Bethlen István találkozása.]

1. et 2. ex persvasione et vocatione Stephani Bethlen junioris ac Davidus Zolimy, Georgius Rakoczÿ⁴⁰⁹ movit se Sáros Patakino, ut Principatum Transylvaniae consequeretur, qui delusus ultra Várad ire non potuit.

6. die fuit consultatio Posonii dominorum consiliariorum.

20. die Nitriam partim, partim ad Filek comitatus personaliter congregati sunt, insurgendo, quo Nitiram videlicet die [...] expedivit suos milites dominus comes.

27. die dominus comes intravit Nitriam.

28. die fertur Georgius Rákoczÿ cum Stephano Bethlen convenisse prope Claudiopolim⁴¹⁰ et conclusisse, ut gubernator cedat principatui, et assignet Rakoczio ita tamen, ut prius congregatio promulgetur generalis, inde fuerat evectio Rakoczÿ, et hic iterum recessit Varadinum.

Novembris

[Seregszemle Nyitra alatt. Erdélyi követek érkezése.]

8. die fuit lustrum militium in campo Nitiriensi.

14. die fuit dominus comes in Ujvár.

16. die reversus est Nitriam.

23. die dimissus est nuntius Stephani Bethlen⁴¹¹ principis Transylvaniae, qui fuit magnificus dominus Stephanus Haller.

25. die dimittitur homo Rakoczÿi, qui fuit Stephanus Ősz. Die eodem Nitira versus Kis Marton profectus est dominus comes et noctavit in Huta.⁴¹² Nitriam iterum reversus movit se Cassoviam versus.

Decembris

[Utazás Trencsénbe.]

21. die appulit ad Bichem.

24. die fuimus ibi in festis [Nativitatis Domini].

409 Zólyomi Dávid (1598/1600–1649), ekkor a székelyek főkapitánya életrajzát részletesen lásd *Gyalóky*, 1917. I. Rákóczy György (1593–1648), a későbbi erdélyi fejedelem életrajzát részletesen lásd *Szilágyi*, 1893.

410 Kolozsvár (Kolozs vm.), ma Cluj–Napoca, (Ro).

411 Bethlen István (?–1648), Bethlen Gábor öccse, Brandenburgi Katalin mellett kormányzó, 1630-ban rövid ideig fejedelem. *Lukinich*, 1910.

412 Általam nem azonosított helység.

31. die idest ultima movit se comes illinc venit ad noctem ille ad castellum Teplicze, nos ad Strecze.⁴¹³

Memoriale anni 1631

Januarii

[Utazás Kassára. Rakamazi ütközet.]

1^a die fuit in Suchan.⁴¹⁴

14. die Cassoviam ingressus est. 19. fuit conventus. 6. Maji discessit Cassovia. 15.

Aprilis fuit caetus Rakomozini.

Maji

15. die ad Kis Marton.

23. die ad thermas Heflanienses ivit dominus comes. [56v]

Junii

[Körmenet Bécsben. Visszatérés Fraknóba, majd Lakompakra.]

7. die finivit thermas [Heflanienses]

13. die ivit Viennam ad Suam Majestatem adfui.

19. die in festo nimirum Corporis Christi fuit Viennae in processione.

20. die fuit venatum cum Sua Majestate adfui.

21. die reversus est Vienna.

25. die movit se ad Frakno adfui.

28. die ex Frakno movit se ad Lakenpach adfui.

Julii

2. die ex Lakenpach ad Landsigh⁴¹⁵ adfui.

3. die Landsyr ad acidulas adfui.

Multa desunt.

Octobris

[Kiadások. Utazás az oktávára.]

14. die dimisi egregium dominum affinem Casparum Paxsy ex Kis Marton cum protectionalibus. Eodem die ivi Sopronium, ubi pro servo Michaele emi pannum ex septuh[?] ulnas tres florenis 6, denariis 40, nodos denariis 70, cordam denariis 36, in summa florenis 7 denariis 16, *Chismat* florenis 1 denariis 45, eodem die reversus sum ad Kis Marton.

24. die ad octavas Tyrnaviam movit se illustrissimus Kis Martonio.

27. die ingressus est Tyrnaviam.

---

413 Kis- vagy Nagysztricc (Trencsén vm.), ma Sándori/Ostraticc, (Szl).

414 Szucsán (Túróc vm.), ma Sučany, (Szl).

415 Lanzsér (Sopron vm.), ma Landsee, (A).

Decembris

[Az októva vége. Utazás Bécsbe, majd Kismartonba.]

15. die finitae sunt octavae. Eodem die exivit Tyrantia dominus comes pernoctavit in Szomolján.

16. die in Sassin⁴¹⁶ apud dominum Czobor.⁴¹⁷

18. die ingressus est Viennam.

19. die exivimus in Walten.⁴¹⁸

20. die ad Kis Marton, ubi Nativitatis festum celebravimus et annum Dei misericordia conclusimus. Amen.

Források és irodalom

Kézirattári források

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (OSzK, Kt.)

Fol. Lat. 103. Collectio diariorum rerum Hungaricarum.

Levéltári források

Magyar Országos Levéltár (MOL)

A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztraturája, Libri regii.

E 148 Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara regisztraturája, Neo registrata acta.

E 168 Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara archívuma, Aszalay István alországbíró iratai.

P 108 Családok, személyek, 1945 előtti nem kormányzati szervek iratai, Esterházy család hercegi ága levéltára, Repositorium.

416 Általam nem azonosított helység.

417 Valószínűleg Czobor III. Imre (?–1640), 1622–1640 főudvarmester. *Fallenbüchl*, 1988. 85. p., *Nagy*, III. 209. p.

418 Valószínűleg Valla (Moson vm.), ma Wallern im Burgenland, (A).

Kiadott források és szakirodalom

- Acsády*, 1885   *Acsády Ignác*: A Széchyek Murányban. Első közlemény. In: Századok, 19. (1885) 1. sz. 21–47. p.
- Andritsch*, 1965   *Andritsch, Johann*: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1585–1782). Graz, 1965.
- Andritsch*, 1977   Die Matrikeln der Universität Graz. Bearbeitet: Johann Andritsch. Bd. 1. 1586–1630. Graz, 1977. (Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz.).
- Bakács*, 1971   *Bakács István*: Hont vármegye Mohács előtt. Bp., 1971.
- Balogh–Szluha*, 1999   *Balogh Gyula–Szluha Márton*: Vas vármegye nemes családjai. Bp., 1999.
- Bán*, 1939   *Bán János*: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. (Győregyházmegye múltjából IV. 2. rész).
- Bártfai*, 1910   *Bártfai Szabó László*: A Hunt–Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom, 1910.
- Bedy*, 1938   *Bedy Vince*: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából III.).
- Bojničić*, 1899   *Bojničić, Ivan*: Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nürnberg, 1899. (Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch IV. Bd. 13. Abt.).
- Bónis–Degré–Varga*   *Bónis Görgy–Degré Alajos–Varga Endre*: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Kézirat. Budapest, 1961.
- Chernel*, 1878   *Chernel Kálmán*: Kőszeg szabad királyi város jelene és múltja. II. rész. Multkor. Szombathely, 1878.
- Czuczor–Fogarasi*   A magyar nyelv szótára. Készítették: *Czuczor Gergely és Fogarasi János*. I–VI. köt. Pest, Bp., 1862–1874.
- Csáky Oklevéltár*   *Bártfai Szabó László*: A kőrösszegei és adorjáni gróf Csáky család története. I. köt. Oklevéltár. Bp., 1919.

- Csergheő*, 1885–1894 *Csergheő Géza*: Der Ungarische Adel. (Heft 1–7 unter Mit-Redaktion des Iván von Nagy). I–II. Nürnberg, 1885–1894. (Siebmachers grosses allgemeines Wappenbuch. IV. Bd. 15. Abt.).
- Csizi*, 2004 *Csizi István*: Az örökség sorsa. Családi konfliktusok egy 17. század eleji Abaúj vármegyei faluban. In: *Sic Itur ad Astra*, 16. (2004) 4. sz. 25–59. p.
- Csoma*, 1897 *Csoma József*: Abaúj-Torna vármegye nemes családjai. Kassa, 1897. (Abaúj-Torna egyesült vármegyék Monographiája I. köt.) [Reprint: Miskolc, 1992.].
- Csuday*, 1884 *Csuday Jenő*: Zrinyiek a magyar történelemben. 1566–1704. Szombathely, 1884.
- Deák*, 1878 *Deák Farkas*: A Wesselényi család őseiről. Bp., 1878. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. VII. 8.)
- Dominkovits*, 2002/1 *Dominkovits Péter*: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe – Szepsy (Zepsey) János. In: *Aetas*, (2002) 2–3. sz. 5–35. p.
- Dominkovits*, 2002/2 *Dominkovits Péter*: Familiárisi szolgálat – vármegyei hivatalviselés. Egy 17. századi Sopron vármegyei alispán, gálosházi Récsey (Rechey) Bálint. In: *Korall*. 9. (2002) Szeptember. 32–55. p.
- Eckhart*, 2000 *Eckhart Ferenc*: Magyar alkotmány és jogtörténet. Szerk.: Mezei Barna. Bp., 20002. (Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok.).
- Ember*, 1946 *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Bp., 1946. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság-, és hivataltörténet I.).
- EMSzT, I–XII. Erdélyi magyar szótörténeti tár. Szerk.: Szabó T. Attila, Vámszer Márta. I–XII. köt. Bukarest–Budapest–Kolozsvár, 1975–2005.
- Esterházy*, 1901 *Esterházy János*: A herceg Esterházy család és oldalágainak leírása. Bp., 1901.

- Erdély története I–III. Erdély története. I–III. köt. Főszerk.: Köpeczi Béla. Bp., 1988³.
- Fallenbüchl*, 1988 *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főméltóságai 1526–1848. Bp., 1988.
- Fallenbüchl*, 1994 *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főispánjai 1526–1848. Bp., 1994.
- Fallenbüchl*, 2002 Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár. Összeállította: *Fallenbüchl Zoltán*. Bp., 2002. (Nemzeti Téka).
- Fejes*, 1996 *Fejes Judit*: Az Esterházyak családi politikája 1645 után. In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. „adott Isten hozánk való szeretetéből... egy kis fraucimmerecskét nekünk.”. Szerk.: Péter Katalin. Bp., 1996. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19.) 115–166. p.
- Fellner–Kretschmayr* *Fellner, Thomas–Kretschmayr, Heinrich*: Die österreichische Zentralverwaltung. Abt. I. Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). Bd. 1. Geschichtliche Übersicht. Wien, 1907. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 5.).
- Ferenczi*, 1911 *Ferenczi Zoltán*: Rimay János (1573–1631). Bp., 1911. (Magyar Történeti Életrajzok XXVII. évf. II. köt.).
- Follajrtár*, 1930 *Follajrtár József*: Az ocskói Ocskay család. In: Turul, 48. (1930) 1–20., 83–91. p.
- Forgon*, 1997 *Mihályfalusi Forgon Mihály*: Gömör–Kishont vármegye nemes családdai. Somorja, 1997.
- Fraknói*, 1868–1872 *Fraknói Vilmos*: Pázmány Péter és kora. 1–3. köt. Pest, 1868–1872.
- Gecsényi*, 1993 *Gecsényi Lajos*: Egy köznemesi család a 17. században. (A Falussyak). In: Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Dominkovits Péter–Turbuly Éva. Sopron, 1993. 237–255. p.

- Gecsényi–Guszarova*, 2003 *Gecsényi Lajos–Tatjana Guszarova*: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. In: Századok, 137. (2003) 3. sz. 653–673. p.
- Gyalókay*, 1917 *Gyalókay Jenő*: Albisi Zólyomi Dávid. In: Századok, 51. (1917) 2. sz. 143–154. p. és 3. sz. 243–259. p.
- Hamann*, 1990 *Hamann, Brigitte*: Habsburg-lexikon. Bp., 1990.
- H. Takács*, 1970 *H. Takács Margit*: Magyarországi udvarházak és kastélyok. Bp., 1970.
- Hiller*, 1992 *Hiller István*: Palatin Nicolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645. Wien–Köln–Weimar, 1992. (Esterházy–Studien Bd. 1.).
- Hiller*, 2002 *Hiller István*: Politikai környezetváltás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében. In: Soproni Szemle 54. (2002) 1. sz. 5–19. p.
- Jedlicska*, 1910 *Jedlicska Pál*: Eredeti részletek a gróf Pálffy család okmánytárához 1401–1653, s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai. Bp., 1910.
- Jedlicska*, 1897 *Jedlicska Pál*: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós, a győri hősnek életrajza és korához. (1552–1600). Eger, 1897
- Juhász*, 1936 *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története 1608–1699. Makó, 1936. (Csanádvarmegyei Könyvtár 29.).
- Keresztes*, 1928 *Keresztes Kálmán*: A Rákóczyak. In: Turul, 46. (1928) 43–61., 87–103. p.
- Kollányi*, 1900 *Kollányi Ferenc*: Esztergomi kanonokok, 1000–1900. Esztergom, 1900.
- Koltai*, 2001 Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708. S. a. r., előszó: *Koltai András*. Bp., 2001.
- Koltai*, 2002 *Koltai András*: Batthyány Ádám és könyvtára. Bp.–Szeged, 2002. (A Kárpát-medence újkori könyvtárai IV.).

- Komáromy*, 1885 *Komáromy András*: Karancsberényi báró Berényi György élete és politikai működése 1601–1677. In: Századok, 19. (1885) 2. sz. 126–155. p.
- Kovachich*, 1798a *Kovachich, Martinus Georgius*: *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. I–II. kötet. Budae, 1798.
- Kovachich*, 1798b *Kovachich, Martinus Georgius*: *Series chronologica diariorum, quae de variis rebus Hungaricis industria diversorum autorum conscripta, nonnulla typis impressa, pleraque in exemplaribus manu duntaxat exarata exstant*. Budae, 1798.
- Kulcsár*, 2003 *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentiis ab initiis usque ad annum 1700*. A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig. Összeállította: *Kulcsár Péter*. Bp., 2003.
- Lehoczky*, 1899 *Lehoczky Tivadar*: Adatok a Ballingh, Berthóthy és Leöwey családkról. In: Turul 17. (1899) 82–86. p.
- Lelkes*, 1998 *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Szerk.: *Lelkes György*. Baja, 1998.
- Lipszky*, 1808 *Lipszky, Johannes*: *Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confinium militarium magni item principatus Transylvaniae*. Budae, 1808.
- Lukács*, 1982 *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I.* II. 1601–1640. Collegit et edidit *Ladislaus Lukács S. I.* Roma, 1982. (Monumenta Historica Societatis Iesu 125).
- Lukinich*, 1910 *Lukinich Imre*: Bethlen István támadása 1636-ban. In: Századok, 44. (1910) 1. sz. 25–40. p.
- Makkai*, 1954 *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. S. a. r.: *Makkai László*. Bp., 1954.
- Maksay*, 1992 *Maksay Ferenc*: A Magyar Kamara Archívuma. Szerk.: *Buzási János*. Bp., 1992. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. – Levéltári leltárak 8.).

- Mikulik*, 1885   *Mikulik József*: Adalékok az 1644–1645. évi felkelés történetéhez. In: Történelmi Tár, 1885. 3–26. p.
- MKL   Magyar Katolikus Lexikon. I–VII. köt. Főszerk.: Diós István. Bp. 1993–2002.
- MTK II.   Magyarország történeti kronológiája. Főszerk.: Benda Kálmán. II. köt. 1526–1848. Bp., 1989³. [A vonatkozó rész Péter Katalin munkája].
- Nagy*, 1896   *Nagy Imre*: A Kisfaludy család leszármazása. In: Turul, 14. (1896) 1–9., 54–61. p.
- Nagy*, I–XII.   *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII. köt. Pest, 1857–1868.
- Nagy*, 1998   *Nagy Magdolna*: I. Rákóczi György és Borsod vármegye 1644–1648. Miskolc, 1998. (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek 36.).
- Németh*, 1976   Iratok a Guary-levéltárból. Közli: Németh K. Bódog. In: Magyar Nyelv, 72. (1976) 376–382. p.
- Nyáry*, 1996   *Nyáry Zsigmond*: Nyáry de Bedegh et Berencs. Hét évszázad történetéből. Bp., 1996. [2004].
- Oborni*, 2000   *Oborni Teréz*: A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról. In: Fons, 7 (2000) 1. sz. 67–75. p.
- Pallas II.   A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. II. köt. Arafale–Békalen. Bp., 1893.
- Pálffy*, 1997   *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”). In: Történelmi Szemle, 39. (1997) 2. sz. 257–288. p.
- Pálffy*, 2004   *Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. In: Századok, 138. (2004) 5. sz. 1005–1103. p.
- Petrovay*, 1897   *Petrovay György*: A dolhai és petrovai Petrovayak története 1450-től napjainkig. In: Turul, 15. (1897) 58–69., 114–127. p.

- Péter*, 1985 *Péter Katalin*: Esterházy Miklós. Bp., 1985. (Magyar História – Életrajzok).
- Reiszig*, 1898 *Ifj. Reiszig Ede*: Vas vármegye nemes családai. In: Vas vármegye. Szerk.: Sziklay János–Borovszky Samu. Bp., 1898. (Magyarország vármegyéi és városai III.).
- Révay László naplója Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiok, naplójából. 1600–1655. Közli Dualszky János. In: Magyar Történelmi Tár. 3 (1857) 245–254. p.
- RMK Szabó Károly (a III. kötettől Hellebrant Árpáddal): Régi Magyar Könyvtár. I–III/1–2. köt. Bp., 1879–1898.
- RMKT 12. Madách Gáspár, Egy névtelen, Beniczky Péter, gróf Balassa Bálint, Listius László, Esterházy Pál és Fráter István versei. S. a. r.: Varga Imre, Cs. Havas Ágnes, Stoll Béla. Bp., 1987. (Régi Magyar Költők Tára, 12.).
- RMNY Régi Magyarországi Nyomtatványok Tára. 1–3. köt. Szerk.: Borsa Gedeon – Hervay Ferenc – Holl Béla – Käfer István – Kelecsényi Ákos. Bp., 1971–2000.
- Sós, 2003 *Sós István*: A regéci vár tisztviselői és lakóinak élete a 17. század első felében. In: A Herman Ottó Múzeum évkönyve XLII. Szerk.: Veres László – Viga Gyula. Miskolc, 2003. 227–265. p.
- S. Lauter*, 1993 *S. Lauter Éva*: A Palatinus Regni Hungariae a 17. században. In: Perlekedő évszázadok. Tanulmányok a történész Für Lajos 60. születésnapjára. Szerk.: Horn Ildikó. Bp., 1993. 215–240. p.
- Szabó*, 1999 *Szabó András*: Alaghy Ferenc és Menyhért, Pácin és a pácini reneszánsz kastély birtokosai. In: Uő.: Respublica litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról. Bp., 1999. (Régi Magyar Könyvtár – Tanulmányok 2.). 52–63. p.
- Szakály*, 1994 *Szakály Ferenc*: Pápa a török korban. In: Tanulmányok Pápa város történetéből, a kezdetektől 1970-ig. Főszerk.: Kubinyi András. Pápa, 1994. 125–201. p.

- Szalay–Salamon*, I–III. *Szalay László–Salamon Ferenc*: Galántai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora. I–III. köt. Pest, 1863–1870.
- Szilágyi*, 1893 *Szilágyi Sándor*: I. Rákóczi György. Bp., 1893.
- Szinnyei*, I–XIV. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. köt. Bp., 1891–1914.
- Szluha*, I–II. *Szluha Márton*: Nyitra vármegye nemes családjai. I–II. köt. Bp., 2003–2005.
- Takáts*, 1917 *Takáts Sándor*: Zrinyi Miklós nevelőanyja. Bp., 1917.
- Toldy*, 1864–1865 *Toldy Ferenc*: A magyar nemzeti irodalom története. A legrégibb időktől a jelen korig. Pest, 1864–65. [Reprint: Bp., 1987.].
- Torday*, 1933 *Torday Lajos*: A megyei polgári peres eljárás a 16–19. században. Budapest, 1933. (Értekezések Eckhart Ferenc történeti szemináriumából 2. szám).
- Úriszék Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek. Szerk.: Varga Endre. Bp., 1958. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 5.).
- Vinkler*, I–II. *Vinkler János*: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. I–II. kötet. Pécs, 1927. (A Magyar Jogászegylet Deák Ferenc Irodalmi Bizottságának kiadványai 2. évf. I–II. kötet.).
- V. Windisch*, 1998 *V. Windisch Éva*: Kovachich Márton György, a forráskutató. Bp., 1998. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 24).
- Zsilinszky*, 1886 *Zsilinszky Mihály*: Az 1646-ki tokaji tanácskozmány. Bp., 1886. (Értekezések a történeti tudományok köréből 12. IX.).
- Zsilinszky*, 1887 *Zsilinszky Mihály*: Az eperjesi béketanácskozmány 1647/48-ban. Bp., 1887. (Értekezések a történeti tudományok köréből 13. VII.).
- Zsilinszky*, 1890 *Zsilinszky Mihály*: A linzi békekötés és az 1647-ki vallásügyi törvénycikkek története. Bp., 1890.

Előfizetői felhívás

Folyóiratunk, a *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)* már több mint egy évtizede jelenik meg folyamatosan. A fiatal levéltárosok, történészek, egyetemisták által alapított és írt folyóirat időközben bekerült a legismertebb hazai történettudományi periodikák közé. Folyóiratunk elismertségét jelzi, hogy a többi fontosabb történettudományi folyóirattal gyakorlatilag egyidejűleg az Arcanum kiadásában CD-Rom-on is megjelent valamennyi eddig kiadásra került számunk.

Folyóiratunkat egy non-profit és igen szerény, döntően fiatal levéltárosok és történészek által létrehozott alapítvány adja ki. Lapunk így elsősorban pályázatokon elnyert összegekből gazdálkodhat. *További pályázati lehetőségeinket azonban erőteljesen megnehezíthetik a közeljövőben tervezett olyan jellegű változtatások, amelyek szerint egy folyóirat megítélése nem szakmai teljesítményében, hanem előfizetői számában rejlik.* Mi mégis nem ennek okán, hanem azért szeretnénk szélesíteni előfizetőink körét, mert úgy véljük, hogy folyóiratunk hasznos célt tölt be, elősegíti a magyar történelem mélyebb szintű megismerését és forrásközléseink okán értékvédő szerepet vállal fel.

Ezért felhívjuk az Ön, illetve intézménye figyelmét, hogy rendelje meg a folyóiratunkat 2006-ra! Tájékoztatjuk, hogy 2005. évre is elfogadunk még megrendeléseket (utóbbi esetben a megrendéléskor már megjelent számokat együttesen kiegészítjük)!

Bízunk abban, hogy az Ön nagylelkű közreműködése révén újabb előfizetőket sikerül megnyernünk, ezért arra kérjük, terjessze felhívásunkat a múltunk iránt a források szintjén is érdeklődő ismerősei, barátai, kollégái között!

A Fons évente háromszor jelenik meg, kedvezményes éves előfizetési díja 1200 Ft. (Felhívjuk figyelmét, hogy a www.matarka.hu internetes oldalon folyóiratunk teljes tartalomjegyzéke megtekinthető!)

Előfizetőinknek jelentős kedvezményeket biztosítunk egyéb kiadványaink megrendelésekor!

Kérem, hogy amennyiben érdeklődését sikerült felkelteni folyóiratunk iránt, keresse meg terjesztőnket: Polonkai Éva (Budapest Főváros Levéltára) ✉ 1139 Budapest Teve u. 3-5. T: 06-1-298-7517 Fax: 06-1-298-7555. polonkai@bparchiv.hu

OROSS ANDRÁS

RENDELETEK ÉS INTÉZKEDÉS-TERVEZETEK A MAGYARORSZÁGI VÁRAK LEROMBOLÁSÁRÓL (1699–1702)¹

Jelen forrásközlemény célja, hogy közreadja azokat a legfontosabb egykorú dokumentumokat, amelyek ismerete nélkül rendkívül nehéz az 1702. évi magyarországi várrombolások történetét az eddigieknél reálisabban tanulmányozni. A magyar történetírás ugyanis a várrombolásokat — a XIX. századi romantikus történelem-szemlélet hatására — „magyarellenes” eseménysorként értékelte. A legtöbb vártörténeti összefoglalóban azt olvashatja az érdeklődő, hogy várainkat 1702-ben lerombolták. Takáts Sándor alapvető fontosságú művéből² átvett és a köztudatban meghonosodott, csak részben helytálló mondatokat a későbbi korok irodalma előszeretettel idézte, annak tévedéseivel együtt. S noha több vártörténet is megjelent az utóbbi évtizedekben, ezek egyike sem foglalkozott részletesen, azaz az eredeti forrásokig visszanyúlva, alaputatást végezve az 1699–1703. évi várrombolásokkal.³

Az Udvari Haditanács kancelláriáján (*Hofkriegskanzlei*) készített két várrombolási rendeletet (1699. december 13. és 1702. január 26.) már kiadták. Előbbit a Buda expugnata című kiadvány függelékében lábjegyzetek, magyarázó szöveg és a „végrehajtási utasítás” nélkül, eredeti nyelven tették közzé.⁴ Utóbbit Baranyai Béláné közölte a Műemlékvédelem című folyóirat hasábjain, magyar nyelven, jegyzetapparátus nélkül, fordítási pontatlanságokkal.⁵ A két kiadás sajnos jól példázza a magyar történetírás eddigi viszonyulását a rendkívül fontos kérdéskörhöz: félinformációk, magyarázat nélküli közlések, pontatlanságok átvétele a szakiroda-

---

1 Itt szeretném megköszönni a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségét Pálffy Géának, Kenyeres Istvánnak és H. Németh Istvánnak.

2 *Takáts Sándor*: Kisérletek a magyar haderő feloszlására. 1671–1702. In: *Uő*: Magyar küzdelmek. Bp., 1929. I. köt. 185–317. p. (főleg 292–311. p.), de ld. még *Varjú Elemér*: Magyar várak. Bp., 1934. 211. p.

3 Kivételt jelent Végh Ferenc, aki a keszthelyi várról írott könyvében felhívta Takáts tévedésére a figyelmet: *Végh Ferenc*: A keszthelyi vár története (XVI–XVII. század). Pécs, 2002. 53. p.

4 Buda expugnata 1686. Europa et Hungaria 1683–1718. A török kiűzésének hazai levéltári forrásai. Szerk. Felhő Ibolya, Trócsányi Zsolt. Bp., 1987. 317–318. p.

5 *Baranyai Béláné*: Rendelet 1702-ből a magyar várak lerombolására. In: *Műemlékvédelem* 19. (1975) 4. sz. 193–195. p.

lom különböző szintjein, anélkül, hogy bárki is elgondolkodott volna a probléma tisztázásán. Forrásközleményünkkel most a tisztázás folyamatát szeretnénk elindítani.

Várrombolások a Magyar Királyságban 1702 előtt

Várrombolások nemcsak az általunk vizsgált korszakban történtek a kora újkori magyar történelemben. Az előzmények a középkori Magyar Királyság bukását követően, a törökellenes védelmi rendszer 1540-es évekbeli formálódására nyúlnak vissza. Ekkor törvényben határozták meg pl. a Heves megyei Szarvaskő lerombolását,⁶ a Szlavón- és Horvátországban fekvő, megvizsgált, de szükségtelennek ítélt várak szétrombolását, felgyújtását.⁷ Hasonlóképp 1546-ban döntés született Ság, Pásztó, Drégely, Szécsény, Buják, Léva és más várak megvizsgálásáról és azok időben történő esetleges szétrombolásáról.⁸ Az 1559. évi törvények további várak megszüntetéséről rendelkeztek.⁹ Az országgyűlési végzések rombolási terveinek indokai között szerepelt, hogy felszerelés és őrség nélkül, elhagyatottan álltak, és könnyedén az ellenség kezére kerülhettek, ami pusztító hatással lett volna a környező vármegyékre.

A lövöldi (ma Városlőd) karthauzi kolostort Sforza Pallavicini Győrben székelő magyarországi főhadimarsall utasítására rombolták le 1554 tavaszán, a magyar rendek tiltakozása ellenére, mert annak őrségét már nem tudták ellátni és féltő volt, hogy ha az ellenség elfoglalja, jelentősebb katonasággal látja el. 1562 áprilisában Eck Graf zu Salm und Neuburg győri végvidéki főkapitány pedig azért romboltatta le a Csobánc és Tapolca szomszédságában fekvő Hegyesd várát, hogy az nehogy újra török kézre kerülve veszélyeztesse a Rábaköz és Zala vármegye lakosságát és várait.¹⁰ Veszprém lerombolása a drinápolyi békealkudozások alatt 1566-ban merült fel,

6 1545. évi LIV. tc. Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek. Szerk.: Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen–Márkus Dezső. Bp., 1899. (Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1000–1895. Millencumi Emlékiadás.) (a továbbiakban: Magyar Törvénytár 1526–1608) 145. p.

7 1546. évi XLII. tc. Magyar Törvénytár 1526–1608. 179. p.

8 1546. évi XLIV. tc. Magyar Törvénytár 1526–1608. 181. p.

9 A Nyitra megyei Ondród, Tornócz, Vecse és Babicháza; a Bars megyei Kistapolcsány várait említették meg. 1559. évi XXVI. tc. és 1559. évi XXIX. tc. Magyar Törvénytár 1526–1608. 459. és 464. p. Természetesen az országgyűlési végzések korántsem jelentették automatikusan, hogy az adott vár lerombolására sor került volna!

10 *Pálffy Géza: A Császárváros védelmében. A győri kapitányság története. 1526–1598.* Győr, 1999. 87., 131. p.

majd keresztény kézre kerülése után, 1575-ben is.¹¹ Sorolható volna, hogy a török várháborúk alatt, illetve az új védelmi vonal kialakulásakor, megszilárdulásakor melyik várat gyújtotta fel, rombolta le az egyik vagy a másik fél.

A kora újkori magyar történelem talán legismertebb várrombolásai a XVII. század közepe után történtek. 1664-ben a vasvári békét követően az oszmánok Zrínyiújvárat, a császáriak Székelyhidat rombolták le.¹² A magyar várak újabb pusztulása-elpusztítása a visszafoglaló háborúk idején következett be. 1686-ban Regéc, Szádvár és Szarvas lerombolására adott parancsot az Udvari Haditanács.¹³ Minden bizonnyal a hadjáratok alkalmával további kisebb-nagyobb rombolásokra is sor került, melyek feltárása ugyancsak a további kutatások feladata.

Bár 1699 után történt, de mégsem kizárólag valamely központi rendelet, hanem az 1699. január 26-án kötött karlócai béke értelmében több dél-magyarországi várat le kellett romboltatnia az Udvari Haditanácsnak.¹⁴ Azaz, keletről nyugatra haladva Karánsebes, Lugos, Lippa, Csanád, Kiskanizsa, Becse, Becskerek és Zsabya lerombolásáról volt szó. Külön tanulmányra lenne szükség az ún. bánáti várak 1700–1701. évi lerombolásának feldolgozására, ám az megállapítható, hogy a kényszerű végrehajtás többé-kevésbé sikeres volt. (Természetesen az oszmánok is rendkívüli módon

- 11 *Hungler József*: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 4. Sor. szerk. Madarász Lajos) 73., 76. p.
- 12 Zrínyiújvárra: *Perjés Géza*: Zrínyi Miklós és kora. Bp., 2002. (a továbbiakban: *Perjés*, 2002) 336–339. p.; Székelyhidra: *Izsépy Edit*: Székelyhid építéstörténete a XVII. században. In: Művészettörténeti Értesítő 30. (1981) 4. sz. 266–70. p. és *K[oncz] J[ózsef]*: Székelyhid lerombolása 1665-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények 3. (1890) 3. füzet 564–566. p.
- 13 *Sugár István*: Le hanyatlak a török félhold. Bp., 1983. 84. p.
- 14 „A Temesvár vára alá vetett tartomány minden kerületével és a köztük folyó folyókkal együtt maradjon a magas Török Birodalom birtokában és hatalmában, és Erdély felől határai legyenek Erdélynek Valachia határától a Maros folyóig a fenti szakaszban meghatározott határvonala, tovább a Marostól a Tisza folyóig a Marosnak innesső partjai, a Tiszától a Dunáig pedig a Tisze folyó innesső partjai alkossák a határvonalat; a fent nevezett határvonalakon belül fekvő helyek, úgymint Karánsebes, Lugos, Lippa, Csanád, Kis-Kanizsa, Becse, Becskerek és az innesső Zsabya és Erdélynek a jelen háború előtt megállapított régi határain belül, és a fenti határozmány szerint a Maros és a Tisza folyó partjain belül a temesvári területen található bármely más erőd oly feltétellel romboltassanak le a császáriaktól, hogy a szerződés értelmében ne lehessen újra felépíteni, és a fent nevezett temesvári terület teljesen szabadon hagyassék, és a jövőben sem czeken a megnevezett helyeken, sem a Maros és a Tisza folyó partjaihoz közel ne épüljenek más, nagyobb vagy kisebb megerősített helyek, amelyeket erődként lehet használni.” A karlócai béke. Ld. Magyar történeti szöveggyűjtemény 1526–1790. Szerk. Sinkovics István. Bp., 1968. II. köt. 691–692. p.

szorgalmazták, hogy a kezükön maradt Temesvár vára és az alá vetett tartomány „fellegezzem” a császári várak szorításából.) 1701-ben sor került Karánsebes és Lugos¹⁵, Lippa¹⁶, Csanád¹⁷, Becse¹⁸ és Beckserek¹⁹ várainak lerombolására. A munkák végrehajtására — miként ez már a XVI. században is gyakorlat volt — a környező megyék ingyenmunkáját is kirendelték.²⁰ A visszafoglalt várak lerombolásába annak fejében egyeztek bele a karlócai béketárgyalásokon a bécsi udvarban, hogy Arad és Pétervárad kiépítését, megerősítését folytathatják.

A XVII. század végi várrombolások európai párhuzamát, a Német-római Birodalom és Franciaország Rajna-menti határánál találjuk meg. Az 1697. évi rijswiki békében úgy határoztak, hogy a D’la Pile erődítést és más, a Rajna folyónál és szigetein épített erődítményeket a Francia Királyság költségeire le kell bontani és utána egyik fél sem építheti újjá. Ebernburg várát (kastélyát), miután az új építkezéseket lebontották, tartozékaival együtt Sickingen bárónak kellett átadni. Bitsch és Homburg is lebontandó és nem szabad megerősíteni — szölt a határozat.²¹ A Rheinland-Pfalz tartományban található várak közül továbbiakat is leromboltak a franciák, így többek között Ebernburg mellett Hohenburg, Burg Gerolstein és Burg Hohenfels is áldozatul esett.²²

-
- 15 *Iványi István*: Lugos rendezett tanácsú város története. Adatok és vázlatok. Szabadka, 1907. 82–83. p. A lugosi és a karánsebesi rombolási munkákat az aradi kapitány, Georg Wilhelm Löffelholz irányította. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Mai Nro. 206. fol. 325r.
- 16 MOL E 281 1701. Aug. Nro. 43. és ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Juni Nro. 183. fol. 397v.
- 17 *Borovszky Samu*: Csanád vármegye története 1715-ig. Második kötet. A vármegye részletes története. Bp., 1897. 79. p. A szerző szerint gr. Wolfgang Octtingen császári kamarás és birodalmi udvari tanácsos „császári tisztek és mérnökkari egyének” közreműködése mellett rá munkásokkal romboltatta le és tette a földdel egyenlővé az erősséget. Valójában Georg Wilhelm Löffelholz aradi kapitány vezetésével rombolták le Csanádot, 1701. április 24-c előtt. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Mai Nro. 53. fol. 303r.
- 18 *Johann Heinrich Schwickler*: Geschichte des Temes Banats. Pest, 1872. 268. p. és ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Febr. Nro. 163. fol. 140r.
- 19 *Szentkláray Jenő*: A becksereki vár. Bp., 1886. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. 12. köt. Szerk. Pesty Frigyes) 48–49. p.
- 20 MOL A 14 1700 Nro. 977., MOL A 14 1701. Nro. 11., MOL A 14 1701. Nro. 18., MOL A 14 1701. Nro. 25., MOL A 14 1701. Nro. 27., MOL A 14 1701. Nro. 30.
- 21 *Szita László – Gerhard Seewann*: A karlócai béke és Európa. Dokumentumok a karlócai béke történetéhez 1698–1699. Pécs, 1999. (a továbbiakban: *Szita–Seewann*, 1999) 59–60. p.
- 22 www.burgenwlt.de (a letöltés időpontja 2005. január 5-c).

A várrombolások okai

Mindenekelőtt meg kell határoznunk milyen okok vezettek oda, hogy a magyarországi várak lerombolásának gondolata megfogalmazódjon a bécsi haditanácsosok elképzeléseiben. Az alább felsorolandó katonapolitikai, hadi, pénzügyi és társadalmi okok mind összetevői és nem kizárólagos hordozói a döntésnek, hiszen maga a rendelet sem fogalmaz teljesen egyértelműen: „bizonyos katonai és politikai okokból” határoztak egyes várak megszüntetéséről.

A katonapolitikai okok közül meghatározó a XVI–XVII. században lezajló, igen jelentős hadügyi fejlődés (forradalom) várakra gyakorolt hatása. A valódi várharcok kora lejárt, helyettük sokkal nagyobb szerep jutott a mozgó haderőnek, azaz a gyalogság és lovagság összehangolt hadmozdulatainak.²³ Érdemes-e az elhanyagolt állapotban lévő magyar várakat felújítani vagy sokkal inkább a reguláris, mezei haderő fejlesztése és ellátása játsszon szerepet, vagy az új török-magyar határon kell erődök kiépítésére pénzt fordítani? — ez volt ezekben az esztendőben az egyik legfőbb kérdés. A sok apró vár és helyőrsége csapatokat vont el a mozgó hadtestektől, s a várba szükséges volt külön parancsnokságot és személyzetet is szervezni, ami további költségeket jelentett. Ha egy várba helyőrséget helyeztek, oda természetesen tüzérséget is kellett telepíteni, ami tovább gyengítette a mezei hadsereg pozícióit, mert az ágyúkat a hadmozdulatoknál nagyobb sikerrel lehetett használni.

Hasonlóan fontos tényező a legtöbb magyarországi vár rossz állapota és funkcióvesztése. Az ország belsejében fekvő váraink elavultak voltak, a modern várépítési elveknek nagyrészt nem feleltek meg. Az ideális és jó vár a XVII. század végi hadviselésben, Sébastien le Prêtre de Vauban marsall elmélete szerint a következőképpen nézett ki: nagy szabad területekkel rendelkezett, azaz nem voltak benne lakóházak, sok (lehetőleg füles vagy olaszrendszerű) bástyája volt, nagy létszámú tüzérség befogadására volt alkalmas és sok előművel rendelkezett.²⁴ A Magyar Királyságban az 1700 körüli években ezeknek az elveknek Győr, Komárom, Érsekújvár, Károlyváros, Lipótvár és Szatmár várain kívül csak néhány, éppen ek-

---

23 *Czigány István*: Reform vagy kudarc. Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom hadrendjébe. 1600–1700. Bp., 2004. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Milleneumi Könyvtára 4. Sor. szerk. Veszprémy László) (a továbbiakban: *Czigány*, 2004) 21–32. p.

24 *Perjés*, 2002. 58–64. p. és *Domokos György*: A várak jelentősége és a császári seregek ostromtechnikája a felszabadító háborúban. In: *Végvárak és régiók a XVI–XVII. században*. Szerk.: Petercsák Tivadar és Szabó Jolán. Eger, 1993. (Studia Argiensia 14.). 73–84. p.

kor kiépíteni kezdett erősség (Arad, Pétervárad stb.) felelhetett meg. A visszafoglaló háborúk után sem a szakértelmen, hanem alapvetően a pénzühányon és a funkcióvesztésen múltott, hogy a legtöbb vár nem épült át a fenti elképzelések szerint. Ráadásul a nagy török háború nyomán rengeteg olyan végvár került a Habsburgok kezére, amely már sokszáz kilométerre északra feküdt az új határtól. Míg például Nyitra jelentős szerepet töltött be Érsekújvár 1663. évi török kézre kerülése után, addig 1699-ben már több mint 500 kilométerre volt az új államhatártól.

A fent említett elvekkel összhangban álló eddig még teljességgel nem ismert, komoly hadügyi koncepcióváltás is közrejátszott régi, dicső múltú váraink lerombolásában. A Határőrvidéken fekvő várakat jelentősen átépítették (pl. Arad erődítése 1698-tól indult meg, a későbbi „várromboló” hadmérnök, Nicolas Dumont vezetésével²⁵), azokba nagyobb létszámú őrséget raktak, így biztosítva a területileg jelentősen megnövekedett Magyar Királyság védelmét a továbbra is komoly veszélyt jelentő törökökkel szemben. Természetesen a belső védelemre is hangsúlyt helyeztek és nem romboltak le minden magyar várat. Az új koncepció ez esetben azt jelentette, hogy inkább egy nagyobb, központi helyen fekvő, jobban megerősített várat tartanak fenn, mint több, kisebb, a végvári portyázások letűnt hangulatát idéző palánkot. A régi főkapitányságok funkciótlaná váltak,²⁶ így a Határőrvidék vette át feladataikat az új országhatár mentén. Jól illusztrálható ez a folyamat a Budai Kamarai Adminisztráció által igazgatott területen, ahol miközben rombolták Kanizsa, Eger és Székesfehérvár védműveit, Szigetvár, Esztergom, Buda, Szolnok és Szeged kisebb-nagyobb erődítési munkálataira folyamatosan biztosították összegeket.²⁷

További fontos indok volt, hogy a spanyol örökösödési háború kitörésével egyre több és több katonát, tüzérséget és mérnököket kellett mind a birodalmi, mind az itáliai hadszíntérre küldeni. A megszüntetni kívánt várak helyőrségeit, a bennük szolgálatot teljesítő szabad csapatok katonáit előbb egy nagyobb központba vezé-

25 *Szita–Seewann*, 1999. 77–79. p. és *Az aradi vár története*. Bp., 1998. 60–62. p.

26 *Megszüntetésükre, ill. a Határőrvidékre történő áthelyezésükre az 1715. évi XLII. törvénycikkkel* (Magyar Törvénytár. 1657–1740. évi törvénycikkek. Bp., 1900. [Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1000–1895. Milleneumi emlékkiadás.] 475. p.) és az 1723. évi XXIII. törvénycikkkel került sor. Uo. 587. p.

27 Egy 1703. május 10-én kelt kimutatás szerint a várak megerősítésére a következő összegeket fordították 1702-ben a Budai Kamarai Adminisztráció területén (forintban): Buda 82, Esztergom 270, Szolnok 250, Eger újracrődítése 1085, Szigetvár 65, Szeged 408. (1702-ben a fenti várakra 31119 forint, 38 krajcárt költöttek, ebben a parancsnokok, tüzérmesterek juttatásai és különböző kiadások szerepeltek, és nem az őrség zsoldja!) MOL E 286 1703. Nro. 280. fol. 571–572.

nyelték át, majd onnan indították őket a nyugati frontvonalra. Hasonlóképpen jártak el a várak tüzérével is: ágyúkat,²⁸ municiót adtak a csapatok mellé. Nem véletlenül írta II. Rákóczi Ferenc Emlékirataiban, hogy a felkelés kitörésére az 1703. év mennyire ideális volt: „a királyságban akkoriban nem voltak császári csapatok, a helyőrségeket hiányosan látták el, a várakat és erődöket rosszul őrizték, s így könnyen bízathattam magam azzal, hogy a nép és a nemesség megmozdul majd és segítségükkel megszerezhetem az erősségeket.”²⁹ Tehát kétirányú folyamat zajlott: a csapatok kivonása Magyarországról és egyes általuk itthagyt helyőrségek lerombolása.

Az állandó hadsereg létrejöttével összefüggően említett hadügyi koncepcióváltás közepette a bécsi udvar fontos célja volt, hogy a magyarországi társadalom és hadsereg szoros összefonódását megszüntesse. Tudatosan törekedtek arra, hogy az oszmánellenes háborúk végeztével bekövetkező társadalmi és katonai „rendszer-váltás” igazi veszteseit, az egykori magyar végvári katonaságot, katonaparasztságot, hajdúságot integrálják a „civil” társadalomba. Elemi és — hangsúlyoznánk — országos érdek volt, hogy a már letelepedett, különböző gazdasági tevékenységeket űző katonáktól a megkezdődő békeidőben adót, járulékokat szedhessenek be, azaz megfosztva őket korábbi szabadságuktól beolvasszák őket a magyarországi társadalom adófizető rétegébe. Nem tartható tehát véletlennek, hogy az 1701 novemberében megjelent, a szakirodalomban katonaságot elbocsátó rendeletként³⁰ számontartott intézkedést követően 1702 januárjában a várrombolási rendeletet is kibocsátotta az Udvari Haditanács Kancelláriája (hasonló volt a „forgatókönyv” már 1699-ben is, csak annak akkor még nem volt jelentősebb hatása). A nagyobb tömegek számára drasztikusnak tűnő, de országos szempontból teljesen szükség-szerű lépés abban rejlett, hogy a korábban munkát, életteret biztosító várak lerombolásával, a helyőrségek átvezénylésével döntésre kényszerítse a magyar katonaságot: vagy végleg letelepedik és jobbágy-sorba kényszerül, vagy a magyar

---

28 Az ágyúk elszállítása alól a nádor, herceg Eszterházy Pál fraknoi vára sem volt kivétel. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 415. 1702. Nov. Nro. 111. fol. 734v. „*Esterhazy Paul excusirt sich das er seine Stückke in dem Schloss Fracno nicht zu den kayserlichen Diensten hergeben könne, weilten er solche zu des Schlosses Defension brauche.*”

29 II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborútól, 1703-tól annak végéig. Ford. Vas István, a tanulmányt és a jegyzeteket írta Köpeczi Béla, a szöveget gondozta Kovács Ilona. Bp., 1978. (Archivum Rakocianum III. osztály: Írók. II. Rákóczi Ferenc művei I.) 300. p.

30 MOL A 14 1701. Nro. 65. és 66. (1701. november 7. és 8.) A rendelkezés a birtokos vagy ingatlanal rendelkező és gazdasági tevékenységet folytató katonákat adófizetési kötelezete, vagy az ilyennel nem rendelkezőknek a Habsburg Birodalom állandó hadseregében kínáltak alkalmazást.

trónt is betöltő Habsburg-uralkodó állandó hadseregében teljesít hivatásos katonaként szolgálatot. A kérdés minél gyorsabb rendezésének igénye a spanyol örökösödési háború kitörésével vált végleg egyértelművé.³¹

Az elmondottakon kívül természetesen a várrombolás egyik legfőbb okaként a pénzhiányt jelölhetjük meg. A bécsi hadvezetés ugyanis, amely már a XVII. század folyamán is alig tudta biztosítani a magyarországi hadszíntéren szolgáló végvári katonaság zsoldját, csak óriási anyagi nehézségek közepette lehetett volna képes a visszafoglalt várak rendbehozatalára, erődítésére, a helyőrségek fizetésére stb. Ha csupán az 1702. évi rendeletben említett 17 várra gondolunk, akkor könnyen megállapíthatjuk, hogy ezek további, nagyjából felelesleges fenntartása hatalmas összegeket emésztett volna fel, nem is szólva az összes többi magyarországi várról és a Határőrvidéken kiépülő erődökről. Ennyire sok és különböző állapotú vár felszerelésére, ellátására, rendbehozatalára — reálisan nézve — nemcsak a Habsburg Birodalom, de Európa egyik nagyhatalma sem lett volna képes. Azaz két lehetőség közül kellett választani: vagy mindegyik várra költenek egy bizonyos, de nem elegendő összeget és így megkockáztatják, hogy az esetleg az ellenség kezére kerülve további nehézségeket okozzon a hadvezetésnek; vagy (egyszeri kiadásként) lerombolják azok védműveit. A most kiadásra kerülő tervezeteket összeállító bécsi udvari haditanácsosok és magyar főúri tanácsadók mind gazdasági, mind katonai szempontból is — teljesen érthetően — a második verziót tartották racionálisnak.

Összegezve elmondható, hogy a reguláris, állandó haderő fejlesztésének igénye, a spanyol örökösödési háború kitörése, az 1650–1660-as évektől megkezdődő, újabb hadügyi forradalommal³² a várak funkciójának megváltozása, a déli Határőrvidéken új erődök kiépítésének elkezdése, az alapvető hadügyi koncepcióváltás, a „rebellis” magyaroktól való félelem és ezzel összefüggésben a magyarországi hadsereg és társadalom szétválasztásának felgyorsítása együttesen eredményezték a krónikus pénzhiánnyal küzdő bécsi udvar bizonyos magyarországi várak lerombolására vonatkozó döntését. Fontos leszögezni, hogy további kutatások (elsősorban a Titkos Konferencia és az Udvari Kamara, Hoffinanz Ungarn iratanyagában) szükségeltetnek ahhoz, hogy a felsorolt indokok közül a legdominánsabbakat ki lehessen választani.

31 Példának okáért, Győrött, Keszthelyen, Palotán, Pápán és Veszprémben 1699–1701 között összesen 755 huszárt, 1185 hajdút és 2022 szabad legényt vettek számba. *Czigány*, 2004. 175. p.

32 *Jeremy Black: A Military Revolution? Military Change and European Society, 1550–1800.* London, 1991.

A közölt források és kiválasztásuk szempontjai

Miként a tanulmány elején már jeleztem a két meghatározó jelentőségű várrombolási rendelet már kiadásra került. A hibás és kommentárok nélküli, ezért sok tekintetben értelmezhetetlen korábbi kiadás miatt mindenképpen szükségesnek tartom megfelelő magyarázatokkal és jegyzetapparátussal az eredeti nyelven történő újraközlésüket (1–5. sz. forrás). A várrombolási rendeletek „végrehajtási utasításai” ugyanakkor jelen közleményben, hasonlóan kommentált formában, először válnak hozzáférhetővé. Ez utóbbi intézkedések tartalmazzák az elgondolásokon túlmutató, a gyakorlati megvalósulást elősegítő rendelkezéseket, például kik vegyenek részt, mely tisztviselők segítsék a rombolási munkálatokat, a lerombolásra ítélt várak municióit melyik várba kell átszállítani, milyen metódus szerint kell végrehajtani a demolicíós munkákat stb. Mivel pedig az 1702. évi rendelet latin szövege mellett nem maradt fenn hasonló végrehajtási utasítás, ezért szükségesnek tartottam, hogy a német nyelvű rendelkezést és annak mellékletét is közöljem (5. sz. forrás). A rendelet sematizmusának latin és német nyelvű szövege megegyezik, ezért döntöttem úgy, hogy a bővebb német nyelvű változat elejére illeszttem be a forrásról készített magyar nyelvű összefoglalót.

Miként azt a mellékelt térképen is igyekeztem érzékeltetni, igen szembetűnő, hogy 1699 és 1702 között mennyire megváltozott a lerombolásra ítélt várak listája. Ez elvileg azt jelenthetné, hogy minden olyan vár, amelynek elpusztítását 1699-ben elhatározták, 1702-re már romokban állt. Erről azonban korántsincs teljességgel szó. Az 1699. évi rendeletből kikerült várak két csoportra oszthatók: az egyik a Tiszántúlon fekvő három erősség (Ecsed, Gyula, Szentjobb), a másik az Északnyugati-Felvidék két hegyi vára (Likava, Zsolnalitva). A tiszántúli várak esetében biztosan tudható, hogy Bánffy György, az ecsedi vár zálogbirtokosa, Ottavio Nigrelli, kassai parancsnok, felső-magyarországi főkapitány felszólítására a vár földbástyáit széthányatta, nevezetesen a hadsereg és Szabolcs vármegye közreműködésével.³³ Az 1695 januárjában visszafoglalt gyulai vár „lerombolása” 1700 nyarán indult meg a palánk szétszedésével, az óra és a munició elszállításával.³⁴ Gyula esetében fel sem merült,

33 Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II. Szerk. Entz Géza. Bp., 1987. (Magyarország műemlékei topográfiaja. XI. köt. Szerk. Dercsényi Dezső.) 89–90. p. ill. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 409. 1700. Sept. Nro. 123. fol. 466r.

34 Gyula város oklevéltára (1313–1800). Szerk. Veress Endre. Bp., 1938. (a továbbiakban: *Verecs*, 1938) 466. p. (731. sz.) Gyula, 1700. jún. 13. „*Morgen würdt der Anfang der Evacuation Gyula gemacht werden, zu welcher Abfuhr hiesiger Herr Vicegespann der Wagen halber gar nicht hat versehen wollen.*” és 467. p. (732. sz.) Gyula, 1700. okt. 10. „*An Rasirung Gyula arbeiten anjetzo täglich 150 Mann. Die Muniton sambt der Uhr ist bis auf etlich Center*

hogy a belső, téglalapítesű várat a földdel egyenlővé tennék, hiszen itt német és rác katonaság állomásozott. Szentjobb várának végleges lerombolására pedig csak a Rákóczi-szabadságharc után került sor.

A felvidéki várak esetében pedig egyenesen azt kell megállapítanunk, hogy 1699 és 1702 között egyáltalán nem rombolták le őket. Valószínűsíthetően a Rákóczi-szabadságharc eseményei alatt érték nagyobb károk a két erősséget, majd végleg a XVIII. század közepén pusztult el a Trencsén megyei Lietava (Zsolnalitva) és a Liptó megyei Likava.³⁵

Az első rendeletben megnevezett várak közül kettő esetében van tudomásunk arról, hogy 1699 és 1701 között előkészületeket tettek védművek lerombolására. Léva esetében az Udvari Haditanács megkereste a Magyar Királyi Udvari Kancelláriát, hogy kézműveseket rendeljen ki lerombolásához, robotot és fuvarokat biztosítson a vármegyék által végzett *gratuitus labor* révén a lévai tüzérségi eszközök és ágyúk elszállításához.³⁶ A munka elvégzésére azonban valószínűsíthetően nem került ekkor még sor. Simontornyáról ugyanakkor a tüzérségi eszközök Székesfehérvárra történő szállításához igényelt fuvarokat az Udvari Haditanács még 1699-ben.³⁷

A várrombolással, mint alapvető fontosságú kérdéskörrel foglalkozott a Titkos Konferencia 1699. februári ülése is, ahol többek között arról határoztak, hogy Árva várát is le kell rombolni, ám ez a terv a várrombolási rendeletbe már nem került be.³⁸ Külön kategóriát alkotott az elképzelések között azon helyek csoportja, ahol katonaságot lehetne elszállásolni, a védműveket viszont le kell rombolni és csak a falakat meghagyni. Ide tartozott Sárospatak, Bártfa, Lőcse, Késmárk, Újváros (Érsekújvár), Pécs, Ónod. Az intézkedés fő célja az volt, hogy a korábbi várak helyett kaszárnyák vagy kaszárnyajellegű várerődítmények építésével oldja meg a katonaságot

Pulver und Lundten, nebst etwas Schantzeug schon alles abgeföhrt.” és *Gerelyes Ibolya*: A gyulai külső vár a visszafoglalás korában és a 17–18. század fordulóján. In: Végvár és társadalom a visszafoglaló háborúk korában (1686–1699). Szerk.: Bodó Sándor és Szabó Jolán. Eger, 1989. (Studia Agricsia 6.) 128–129. p.

35 Több adat van arra nézve, hogy az említett várakban és Árva várában továbbra is állomásozott helyőrség, sőt az egykori kanizsai tüzérségi parancsnokot (Michael Grössing) és 4 tüzérmesterét is ide rendelték. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. Juli Nro. 318. fol. 470r és MOL E 285 Kanizsa, 1690–1711. b/11. Nro. 156. fol. 354–357.

36 MOL A 14 1701. Nro. 12. (1701. február 16.). Esztergom vármegye 1701. április 12-én kapta meg a Léva várának lerombolásáról szóló királyi levelet. *Kántor Klára*: Esztergom vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1638–1702. Esztergom, 1999. (Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 4. Szerk. Csombor Erzsébet. Jegyzőkönyvi regeszták I. A kötetet szerk. Erdélyi Szabolcs.) 191. p.

37 MOL A 14 1699. Nro. 811. (1699. április. 14.).

38 *Szita–Seewann*, 1999. 148. p.

ság elszállásolásának gondjait. A rendelkezés elsősorban a „rebellis” Felső-Magyarországra koncentrálni volt a helyőrségeket. Tehát körvonalazódtak a korábban említett koncepcióváltás elemei, mert megnevezték azokat a nagyobb várakat, amelyeket erősíteni kell, hogy a környék védelmét el tudják látni. Stratégiailag ilyen fontos pont volt Szeged, Szolnok, Tokaj, Ungvár (amelynek „körményén — mint fogalmaztak — sok rosszindulatú nép van”), Szatmár, Kassa, Kálló, Eger, Nagyvárad, Lipótvár, Trencsén, Nyitra, Szendrő, Murány, Makovica, Pétervárad, Eszék, Brod, Szigetvár, Esztergom, Komárom és Győr.

Az 1702. évi várrombolási rendeletbe ugyanakkor több olyan vár is bekerült, amelynek sorsáról 1699-ben még nem döntöttek. Olyan jelentősebb erősítvényekről van szó, mint Kanizsa, Székesfehérvár, Eger, Sárospatak, Nyitra és Szendrő. A mellékelt térképen is látható változás okai egyelőre ismeretlenek számunkra; így ezeket szintén a további szisztematikus kutatásoknak kell majd feltárniuk. Csak feltételezni lehet, hogy a Rákóczi Ferenc vezette összeesküvés lelepleződése figyelmeztette a bécsi udvart egy esetleges felkelésre. Úgy ítélték meg, hogy az egyébként funkciót veszített, rossz állapotban lévő várak a lázadók fészkei lehetnek, így mindenképp tanácsosabb lerombolásuk. A másik lehetséges válasz, hogy ezekben a várakban jelentősebb számú katona teljesített szolgálatot 1702-ben, így a vár és a helyőrség megszüntetésével felszabaduló emberanyagot lehetett az éppen kitört spanyol örökösödési háború hadszíntereire vezényelni. Az 1699. évi Titkos Konferencia tervezete szerint Kanizsán 250, Székesfehérváron 300, Egerben 1000 katonát állomásoztak volna és Sárospatakon is egy szabad század elhelyezését tartották szükségesnek. Amennyiben ezek a keretlétszámok helytállóak, látható, hogy mintegy 1500–2000 katona más helyre történő átvezénylése is állhatott a bécsi Udvari Haditanács elképzelésének hátterében.³⁹ Az említett 6 „új” várból végül négy esetében voltak utóbbi rombolási munkálatok, és történt meg a helyőrség áthelyezése.⁴⁰

A várrombolási rendeletek közzélése mellett azt a folyamatot is szeretném a források segítségével főbb vonalakban érzékeltetni, hogy a bécsi Udvari Kamarának és a magyarországi kamaráknak (Magyar Kamara, Szepesi Kamara, Budai Kamarai Adminisztráció, Szlavón Kamarai Adminisztráció) milyen hatalmas szerepük volt a várrombolások lebonyolításában; minderről ugyanis a kutatás ez ideig szinte teljesen megfeledkezett. A kamarai alkalmazottak közreműködése nélkül valószínű-

39 Uo. 146–147. p. Az elvezényelt helyőrségek miatt üresen maradt várakat nem kívánták a későbbiekben (magyar) katonasággal megtölteni, hanem lerombolásuk mellett döntöttek.

40 Kanizsáról a horvátországi Kosztanjicára és Árvára, Székesfehérvárról Szigetvárra, Egerből Eperjesre és Sárospatakról Kassára kerültek katonák, szabadcsapatok, hadiszertári alkalmazottak és tüzérek.

leg nem valósultak volna meg, még ilyen eredménnyel sem az 1702. évi várrombolások. Ők biztosították a munkálatokhoz szükséges anyagiakat, de még a szerzők és a tüzérségi eszközök szállításának anyagi fedezetét is ők állták. Igaz, eleinte távol akarták magukat tartani az eseményektől, de három hónap (1702. február–április) alatt az Udvari Haditanács rendelkezései és a rombolással megbízott várparancsnokok igényei miatt végül lehetőségeik szerint segítették a várrombolásokat. (Ld. 7–9. sz. forrás).

Fontos, általánosítható rendelkezésnek tartom a Haditanács iktatókönyvében fennmaradt azon, igen értékes bejegyzést (6. sz. forrás), amely rendelkezett a székesfehérvári városfalak köveinek további sorsáról és engedélyezte, hogy a törmelekekből városházát építsenek. Valószínűsíthető, hogy a többi lerombolásra ítélt vár kövei is hasonlóképp kerültek felhasználásra.

A valóság: a várrombolások megvalósulása 1702-ben⁴¹

Az 1702. évi tervezet korántsem valósult meg teljes egészében, azaz a név szerint számba vett 17 várból (nem számítva most a Balaton melletti, egykor Kanizsa ellen vetett várakat, amelyek név szerinti meghatározása is problémás egyelőre) négyet romboltak le teljesen (Kanizsa, Zalavár, Kaposvár, Dombóvár); kettőnek külső várat tüntették el (Eger, Sárospatak); öt vár esetében tudjuk, hogy folytak ott valamilyen munkálatok, de források hiányában egyelőre pontosan nem állapítható meg, hogy milyen mértékűek (Tata, Pápa, Veszprém, Palota, Székesfehérvár); míg hat vár esetében nem indultak meg ténylegesen a rombolási munkák (Nyitra, Szendrő, Szepesvár, Léva, Simontornya, Körmend). Tény tehát, hogy a tervezett rombolásoknak mindössze 25%-a valósult meg teljes egészében, 40%-a különböző mértékben és 35%-a viszont egyáltalán nem. Ebben persze — mint arra már röviden utaltunk — az országos katonai és politikai érdekek mellett, az aktuális tulajdonosok magánérdekei is alapvető szerepet játszottak. Az Udvari Haditanács iktatókönyveinek bejegyzései szerint egyes várak tulajdonosai szerették volna elkerülni, hogy rezidenciájuk lerombolására sor kerüljön. Így — úgy tűnik — sikerrel jelentette be „vétőját” Körmendre Batthyány II. Ádám horvát-szlavón bán,⁴² Palotára

41 Erre vonatkozóan részletesebben ld. *Oross András*: Az 1702. évi magyarországi várrombolások (tervezet és valóság). Vázlatos áttekintés. In: *Castrum. A Castrum Bene Egyesület Hírlévele* 1. (2005) 2. sz. 89–100. p.

42 ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. März fol. 134r.

Zichy István,⁴³ Veszprémre Széchenyi Pál kalocsai érsek,⁴⁴ Pápára Eszterházy Antal,⁴⁵ Szepesvárra Csáky Zsigmond és Imre,⁴⁶ Nyitrára Mattyasovszky László püspök, magyar kancellár.⁴⁷ A sikeres tiltakozások és kérelmek végül alapvetően járultak hozzá ahhoz, hogy bizonyos várak belső vára-várkastélya viszonylagos épségben vésztele át a századokat. Az igazsághoz pedig hozzátartozik az a történeti köztudat számára eddig szinte ismeretlen tény is, hogy a rendeletben említett várak közül II. Rákóczi Ferenc és tábornokai intézkedései nyomán pusztult el végleg 1705 folyamán Szendrő,⁴⁸ 1708–1709-ben Léva⁴⁹ és 1707-ben részben Pápa.⁵⁰

Mindez tehát azt jelenti, hogy a XVIII. század elején a várrombolásokkal megkezdődött egy a XVI. századival teljesen ellentétes folyamat. Míg az utóbbi korszakban templomok, kolostorok és egyéb „civil” épületek kövei épültek be az ország középső területén kialakuló határvédelmi rendszer várainak erősítésébe, addig a 1702 után a funkciójukat veszített egykori végházak falai és kövei „kaptak új feladatokat”: hol újonnan létrehozott kaszárnyákban, városházákban, polgárházakban, uradalmi épületekben vagy akár barokk templomokban. Mindez jól jelezte, a Magyar Királyság történetében új, békés korszak beköszönte látszott közeledni. Ennek tényleges eljövételét azonban még csaknem egy évtizedre hátráltatta az 1703-ban kirobbant Rákóczi-szabadságharc.

A forrásközlésnek — terjedelmi korlátoknál fogva — nem lehet feladata, hogy részleteiben foglalkozzon az 1702. évi várrombolási rendelet megvalósulásával. A fent leírtakkal pusztán jelezni szerettük volna, hogy további szisztematikus levél-

43 Uo., 1702. Mai. Nro. 143. fol. 313r.

44 Uo., 1702. Mai. Nro. 154. fol. 314v és uo. 1702. Juli Nro. 367. fol. 475r.

45 Uo., 1702. Jun. Nro. 286. fol. 397v és uo. 1702. Nov. Nro. 86. fol. 731v.

46 Uo., 1702. Aug. Nro. 226. fol. 542r.

47 Uo. 1702. Aug. Nro. 227. fol. 542r.

48 A vár lerombolásának története nyomon követhető: A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből 1705–1707. Összeállította: Bánkúti Imre. Miskolc, 2003.

49 Székési gróf Beresényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. 3. köt. Közli: Thaly Kálmán. Bp., 1878. (Archivum Rakocianum I. osztály Had- és belügy 6. köt.) 129. p.: Beresényi Miklós II. Rákóczi Ferenchez, 1708. okt. 15.: „... és hogy belé ne szállhasson (ti. Lévába) az ellenség, böcsülettel ez étszaka reáüldött Ebeczki (István) Lévára 200 lovast, többül kiégette, az én intimátiómbul, mert labancz fészek lett volna bizonyosan.” majd Bottyán János a vár falait 1709 februárjában leromboltatta. *Haizl Kálmán: Léva története a XVII. században.* Léva, 1933. 102. p.

50 *Mithay Sándor: Adalékok Pápa város építéstörténetéhez egykori ábrázolások alapján.* In: Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. (1984) 324. p. és *Thaly Kálmán: Dunántúli hadjárat 1707-ben.* Hadtörténelmi tanulmány. Bp., 1880. 87. p.

tári kutatásra van szükség ahhoz, hogy nemcsak a rendeletben említett várak sorsát lehessen feltárni, hanem további magyarországi erődítmények XVII. század végi, XVIII. század eleji szerepét, pusztulását is be lehessen mutatni. Mindezek ismeretében úgy véljük, hogy a témával egyáltalán nem érdektelen foglalkozni, hiszen fő célunk az, hogy pontosítsuk és árnyaljuk a magyarországi várrombolásokkal kapcsolatos eddigi sematikus képet. Ezek reális ismerete ugyanis hozzásegíthet bennünket akár még abban is, hogy megismerjük a Magyar Királyság tényleges katonapolitikai helyét a XVIII. század eleji Duna-menti Habsburg Monarchiában.

A latin nyelvű források közlésénél Oborni Teréz tanulmánya, míg a német nyelvűeknél Soós István gondolatai nyújtottak támpontot.⁵¹

Forrásközlés

1.

Az Udvari Haditanács átirata a Magyar Királyi Udvari Kancelláriához Bécs, 1699. december 13.

Miután a hadsereg az ország határait a Szávaig, Tiszáig és a Marosig terjesztette, I. Lipót elhatározta, hogy a határokat az ország legszélső vidékein tartja, valamint azt, hogy a csatolt jegyzékben megjelölt helyeket el kell pusztítani. Az őrségek megnövekedett költségeit nem tudván biztosítani (amit indokol az összes háború terhének viselése, a kimerült császári és királyi kincstár és a nép veszteségei), a várak meghagyására nincsen mód, a jelölt helyek lerombolása tehát méltánylandó.

Inclytæ Cancellariæ Regiæ Hungariæ Aulicæ hisce amice insinuandum. Post quam pace ubique partam, promotisque per gloriosa armorum caelitus impertita incrementa ad Savum et Tybiscum ac Marusium regni pomaeriis, Sacra Caesarea Regiaque Maiestas et paci foris, et intus regnicolarum tranquillitati optime se consulturam iudicavit ac benigne resoluit, quatenus confiniis iam ad extremas regni oras transferendis, stabiliendisve, loca annexo cathalogo notata quæ extinctis ubique praesidiis turcicis olim opposita erant, nec in ullum amplius

---

51 *Oborni Teréz*: A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról. In: Fons 7. (2000) 1. sz. A történeti források kiadásának módszertani kérdései. 67–75. p. és *Soós István*: Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. In: uo. 81–89. p.

regni commodum, fine eorum, nempe imminentes hostilium excursionum clades coercendi sublato servire, custodiam vero nisi sumptibus /quos contrahendos tanto belli onere pressum, exhaustumque Caesareum Regiumque aerarium, afflictique, populi calamitas suadent/ auctis rite haud contineri.

Sine eam autem relinquī nullo modo poterunt, eductis ac demissis praesidiis dirutisque munitionibus solo aequentur, ac inde belli imagine, metuque semotis universis earundem regionum incolis operibus pacis operam impense navandi, serena tranquillitas, et fida tribuatur securitas.

Quam proinde Caesaream Regiamque resolutionem ipsi Inclytæ Cancellariæ Regio Hungaricæ Aulicæ pro solito suo officiorum studio notificandam esse duxit, Consilium Aulae Bellicum ut eadem quæ e re futura ac executioni mandanda disponere, ac ordinare haud gravaretur.

Cui etiam ipsum Consilium Aulae Bellium ad exhibenda grata officia promptum paratumque manet.

Ex Consilio Bellico

Viennæ 13. Decembris 1699

Johannes Adamus Wöber⁵²

Carolus Locher de Lindenheim⁵³

Specificatio illorum locorum, qua dirutis munitionibus solo aequanda

Gyula [Gyula]⁵⁴

Etshed [Nagyecsed]

St. Job [Szentjobb]

Zips [Szepesvár]

Littova [Zsolnalitva]

Likoua [Likava]

Leuenz [Léva]

Simonthornya [Simontornya]

52 Johann Adam von Weber (1633 k.–1701). 1673-tól az Udvari Haditanács egyik titkára, 1688-tól egyúttal haditanácsos, végül Dorsch halála után (1698) az Udvari Haditanács kancelláriájának igazgatója (*Direktor der Hofkriegskanzlei*) ld. *Pálffy Géza*: Mellőzött magyarok? In: *Levél-tári Közlemények* 75. (2004) 1. sz. 63. p.

53 Karl Locher de Lindenheim, az Udvari Haditanács titkára, 1711-ben császári békebiztos a kurucokkal való tárgyalások alkalmával. Ld. *Bercsényi Miklós válogatott levelei*. Szerk. Köpeczi Béla. Bp., 2004. 63–66. p. Követeli járandóságát: ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Juni Nro. 185. fol. 397v.

54 Az itt felsorolt várak sorsáról ld. a bevezetőben írottakat.

Dottis [Tata]
Vesprin [Veszprém]
Papa [Pápa]
Kerment [Körmend]
Tombo [Dombóvár]
Capusvar [Kaposvár]
Saravár [Zalavár]

ac alia quadam parica ad lacum Ballaton sita, et Canisae olim opposita loca. [a korábban Kanizsa ellen vetett, Balatonhoz közeli kisebb várak]⁵⁵

Jelzet: MOL A 14 1699. Nro. 877., eredeti tisztázat.⁵⁶

Kiadás: Buda expugnata 1686. Europa et Hungaria 1683–1718. A török kiűzésének hazai levéltári forrásai. Bp., 1987. 317–318. p. [Bár a forrás közlői a teljes szöveget eredeti nyelven kiadták, szükségesnek tartottam újraközlését, mert jelen esetben szerepel egy rövid tartalmi összefoglaló, alkalmaztam magyarázó lábjegyzeteket, valamint elvégeztem a várak pontos azonosítását.]

2.

Az Udvari Haditanács végrehajtási utasítása a Magyar Királyi Udvari Kancelláriához Bécs, 1699. december 31.

A lerombolásra ítélt helyeken található muníciót és tüzérségi eszközöket más várakba kell szállítani. Így döntés született, hogy Gyuláról Aradra; Ecsedről és Szentjobbról Váradra; Léváról Komáromba kell vinni ezeket. Mivel a munkához szekerek szükségeltetnek, utasítják a Magyar Királyi Udvari Kancelláriát, hogy gondoskodjon a fuvarok biztosításáról.

---

55 Korábban a Kanizsa ellen vetett végházak főkapitányságához tartozó, Balaton melletti várak, amelyek rendkívül nehezen határozhatóak meg, hiszen számuk éppen ez időben változott. A forrásokban lerombolt várként jelenik meg pl. Kemend, Szentgrót. Hadtörténelmi Levéltár, Törökkori Gyűjtemény, biztonsági másolatok., B/66 873–875. 1702/2.

56 Ugyanezt a rendelkezést, hasonló szöveggel megkapták a magyar főméltóságok is. Ld. MOL A 14 1699. Nro. 879. Az Udvari Haditanács átírata Eszterházy Pál nádorhoz, Batthyány Ádám horvát-szlavón bánhoz, Barkóczy Ferenchez és Zichy Istvánhoz.

Inclytæ Cancellariæ Regiæ Hungariæ Aulicæ hisce amice insinuandum. Cum e locis, quorum munitiones demolitioni destinatæ sunt armamentariæ rei requisita necessario ad alia armamentaria transportanda sint, ideoque conclusum fuerit, ut eadam Gyulam Aradium, ab Eched, et St. Job Varadinum, Levam autem Commaromium transferantur: hunc in finem vero angariis vecturis opus sit. Itaque ipsam Inclytam Cancellariam Regio Hungaricam Aulicam amice requisitam vellet Consilium Aulae Bellicum, quatenus eadem haud graveretur pro subministrandis dictis vecturis, quod necessarium erit, ulterius disponere.

Cui proinde ipsum Consilium Aulae Bellicum ad exhibenda grata officia promptum paratumque manet.

Ex Consilio Bellico

Viennæ, 31. Decembris 1699

Johannes Adamus Wöber

Carolus Locher de Lindenheim

Jelzet: MOL A 14 1699. Nro. 883., eredeti tisztázat

3.

Az Udvari Haditanács átirata a Magyar Királyi Udvari Kancelláriához Bécs, 1702. január 26.

A Magyar Királyságban található összes helyőrség dolgainak előmozdítása érdekében I. Lipót kegyesen megparancsolta, hogy bizonyos politikai és katonai okokból a rendeletben megjelölt várakat rombolják le, a muníciót, egyéb hadi eszközöket és élelmet az utasításban szereplő helyekre vigyék át. Az Udvari Kamara és a Főhadikommisszáriusi Hivatal, valamint a parancsnokok és a lovas ezredek, amelyek a várrombolások ügyében érdekeltek, felszólítatnak, hogy Őfelsége rendeletének végrehajtása mihamarabb megtörténjen.

A Magyar Királyi Udvari Kancellária tartsa magát a munkások, fuvarok és egyéb szükségletek kérdésében az Udvari Kamara és a Főhadikommisszáriusi Hivatal igényeihez.⁵⁷

Inclytæ Cancellariæ Regio Hungariæ Aulicæ hisce amice significandum.

---

57 A latin iratot követő scéma regesztáját ld. az 5. számú forrásnál.

Qualiter Sua Sacra Caesarea Regiaque Maiestas rationum politicarum et militarium impulsu, inter alias autem, ut Inclytum Hungariae Regnum a tot praesidorum onere aliaquantenus sublevetur, benigne resolverit, simulque demandaverit, loca praedicti Regni Hungariae in annexo schemate recensita dirui, ac munimentis exui eorumque praesidia cum tormentis, pulvere pyrio, aliisque eius modi requisitis, nec non annona ad loca in attacto schemate denotata transferri. Quam ob rem etiam resolutionis huius Caesareae executio quantocius et quam primum fieri poterit, juxta saepius fatae Suae Maiestatis Sacratissimae servitii exigentiam ut adimpleatur, Inclytae Camerae Caesareo-Aulicae, aequae ac Supremo Questoratus Bellici Officio,⁵⁸ ut pro parte sua assistant, nec non commendantibus, et legionibus equestribus circum diruenda fortalitia propius dislocatis, ut deiis, quae ex parte militari ad hoc opus requiruntur, provideant, decenter intimare haud intermissum est.

Quod itaque eidem Inclytae Cancellariae Regio Hungaricae Aulicae eum in finem amice insinuandum fuit, ut ea suo quoque locorum tam quadam operarios, vecturas, aliaque necessaria secundum requisitionem a parte Inclytae Camerae, ac Commissariatus Bellici Officio subsecuturam, ex vicinis ubique comitatibus subministranda, dispositiones debitas haud gravatim ordinare, et congrua desuper mandata toties fato Commissariatui Bellico consignanda expediri quam et ex cuiusvis districtus, quo in eiusmodi demolitiones ordinatae sunt, comitatibus, ad quemlibet generalem, aut commendantem, cui negotium hocce incumbet, ut commissarios quosdam auctoritate sufficienti instructos, qui pro operis huius suspectione suam quoque assistentiam omnimode concurrant, deputari facere velit.

Cui de reliquo Consilium Aulae Bellicum ad exhibenda grata officia promptum paratumque manet.

Ex Consilio Bellico

Viennae, 26. Januarii 1702.

[Johann Adam] Tiell⁵⁹

Schema quorundam fortilitiorum et Regni Hungariae locorum, quae
Sacratissima Sua Caesarea Regiaque Maiestas proxime munitionibus exui
demandavit

58 A Supremo Commissariatus Bellici Officio szinonimájaként használják jelen iratban a „Supremo Questoratus Bellici Officio” kifejezést.

59 Johann Adam Tiell, az Udvari Haditanács titkára; 1699-ben a császári békedelegáció titkára Karlócán, 1701-ben: Rákóczi felségárulási perében a rendkívüli bíróság tagja, 1706-ban: a nagyszombati békedelegáció tagja, *Szita-Seewann*, 1999. 78. p., *Heckenast Gusztáv*: Kajali Pál (1662–1710) kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai. Vaja, 1980. (Folia Rákócziána 3. sz.) 62–63. p.

Primo diruenda veniunt loca sequenta

A domino generale rei armamentariae praefecto Nigrelli⁶⁰ cum assistentia Superioris Hungariae Camerae, eiusdem Quaestoratus Bellici, architecti bellici provincialis Wallner⁶¹, rei armamentaria officialium nec non operariorum et vecturarum ex circumiacentibus comitatibus suppeditandum.

Sub directione domini campi mareschalli locumtenentis et commendantis Budensis Baronis de Pfeffershoven⁶², arx Agriensis per eius commendantem de Wilson⁶³, Alba Regalis cum Palotta et Simontornia per dominum generalem campi vigiliarum praefectum comitem Jörger⁶⁴ aequum cum

Zendreo [Szendrő]
Patak [Sárospata]
arx Scepusiensis
[Szepesvár]

Arx Agriensis [Eger]
Alba Regalis [Székesfehérvár]
Palotta [Várpalota]
Simontornia
[Simontornya]

Illinc tormenta pulvis, pyrius, aliaque eiusmodi requisita Cassoviam annona vero ad viciniores domos annonarias transferenda.

Tormenta, pulvis pyrius, aliaque eiusmodi requisita Budam, et annona ad viciniores domos annonarias avehenda, ut tamen in civitate Agriensi pro transeunte militia aliqualis provisio relinquatur.

- 60 Nigrelli, Ottavio, olasz származású tábornok, tábornoszernagy, a felső-magyarországi főkapitány, kassai parancsnok (1694–†1703), 1696-ban magyar indigenátust nyert. Ld. *Szabó István*: Galánthai és fraknoi gróf Esterházy Antal levelci felcséggéhez gróf Nigrelli Mária Annához 1701–1706. Bp., 1940. 10. p. és *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Sajtó alá rendezte, kiegészítette és az előszót írta: Mészáros Kálmán. Bp., 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.). (A továbbiakban: *Heckenast*, 2005.) 307. p.
- 61 Wallner, Stephan, kassai (1702-ig), nagyváradi mérnök ŐStA FHKA HKA HFU RN 424 1702. Dcc. fol. 388., és ŐStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411 1701. Juli Nro. 232. fol. 498v.; 1702 tavaszától a leégett murányi vár és helyőrség helyreállítását vezette. Ld. ŐStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. Apr. Nro. 96. fol. 239v–240r.; uo. 1702. April Nro. 275. fol. 259v.; uo. 1702. Juli Nro. 301. fol. 468v.
- 62 Johann Ferdinand Freiherr von Pfeffershofen (?–†1714) a török elleni felszabadító háborúban részt vett ezredparancsnokként, a zentai csata idején már tábornok, 1700-tól a budai császári helyőrség parancsnoka, 1704-től tábornoszernagy. *Heckenast*, 2005. 340. p.
- 63 Eduard de Wilson 1701 májusában lett egri kapitány Johann Freiherr von Butler halála után. A 14 1701. Nro. 31., 1703-ig töltte be a tisztséget, később Eperjes kapitánya, majd feladója 1704-ben, 1707-től aradi commendans. *Heckenast*, 2005. 457–458. p.
- 64 Jörger, Christian Andreas székesfehérvári parancsnok 1700–1704.

assistentia Administrationis Cameralis Budensis, eiusdem Superioris Commissarii Belli- ci, rei armamentariae praefec- ti, supremi architecti bellici Dumonts⁶⁵, et circumiacen- tium comitatum.

A commendante Leopoldopo- liensi⁶⁶ proximo vere post- quam idem praesidium erec- tum fuerit, opportune cum assistentia illius loci camera- lium Quaestoratus Belli- ci, et rei armamentariae officia- lium, nec non contiguorum comitatum.

Per dominum tribunum de Steindorff⁶⁷ similiter ope eorundem cameralium, Quaestoratus Belli- ci, et rei armamentariae officialium et comitatum, in quibus loca ea sunt sita.

Nitrium [Nyitra]
et
Levenzium [Léva]

Tormenta, pulvis, pyrius aliaque similia, ut et annona si quae ibi sit Leopoldopolim transferenda.

Tottis [Tata]
Pappa [Pápa]
Vesprin [Veszprém]

Tormenta, pulvis pyrius, aliaque similia requisita Jaurinum transportanda.

---

65 Dumont, Nicolas. Császári szolgálatban álló francia származású hadmérnök. Szerepe volt Arad kiépítésében és a Budai Kamarai Adminisztráció által igazgatott területen lévő várak szemrevételezésében és lerombolásában, Ld. *Schoen Arnold: Dumont nyomában...* In: *Műemlékvédelem* 2. (1958) 2. sz. 88–90. p. és *Szita–Seewann*, 1999. 77–79. p.

66 1702–1707 a lipótvári parancsnok Karl Ferdinand Schwarzenau ezredes volt. MOL A 35 1702. Dec. Nro. 91. és MOL A 14 1702. Nro. 75. és *Heckenast*, 2005. 377. p.

67 Karl Friedrich Freiherr von Steinsdorff ezredes, győri német főkapitány-helyettes (1701–1703?) *Heckenast*, 2005. 392. p.

<p>A tribuno, et commendante Canisiensi de Schenkendorff⁶⁸ ope eorundem cameralium, et rei armamentariae officialium, nec non Commissarii Bellici illuc deputandi et forte architecti bellici de Rauschendorff,⁶⁹ vel Steinhausen,⁷⁰ ac circum sitorum comitatum.</p>	<p>Canisa [Kanizsa] Salawar [Zalavár] Kerment [Körmend] cum aliquibus aliis minoribus ad lacum Balatensem sitis fortalitiis quae ante hanc, dum Turcae Canisa tenebant ei erant opposita.</p>	<p>Tormenta, pulvis, pyrius, aliaque ejusmodi requisita Budam annona vero commode vicinorem ad domum annorariam transvehenda.</p>
<p>A domino campi mareschalli locum tenente de Huyn⁷¹ commendante Sigethiensi ope cameralium, Quaestoratus Bellici, et rei armamentariae officialium, nec non viciniorum in illis partibus comitatum.</p>	<p>Caposwar [Kaposvár] et Tombo [Dombóvár]</p>	<p>Tormenta, pulvis, pyrius, aliaque similia requisita Sigethum transportanda.</p>

Jelzet: MOL A 14 1702. Nro. 4., eredeti tisztázat⁷²

-
- 68 Wolf Christoph von Schenkendorff, 1702-ben bekövetkezett haláláig a kanizsai helyőrség parancsnoka. 1700-ban vásárolta meg Homokkomár, Szentmiklós és Obronak (Zala megye) birtokokat. Ld. Királyi könyvek. CD-ROM 27–38. kötet. (1703–1740). Bp., 2002.
- 69 David Jacob von Rauschendorff, hadmérnök a károlyvárosi főkapitányság területén, 1702-ben áthelyezték Belső-Ausztriába. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. Juni Nro. 167. fol. 386r. és uo. 1702. Aug. Nro. 54. fol. 524v.; „*Kayserslicher Veldt Ingenieur Hauptammn*” ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 411. 1701. Juni fol. 345r.
- 70 Werner Arnold von Steinhausen, hadmérnök, 1702-ben Bécs „*Fortification Unter Ingenieur*”-c. ÖStA FHKA HKA HFU RN 420 1702. Apr. fol. 731–733. és ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 415. 1702. Sept. Nro. 157. fol. 597r-v.
- 71 Johann Joseph de Huyn. báró, vezérőrnagy, 1692–1695: Szeged várának parancsnoka *Veress*, 1938 449. p.; Szigetvár parancsnoka 1696–1719. *Heckenast*, 2005 198. p.
- 72 Vegyes latin, német nyelvű eredeti tisztázatát a Magyar Kamara iratanyagában ld. MOL E 21 1702. febr. 8. és a nádor, Eszterházy Pál iratai között MOL P 125 Nro. 9933.

4.

**Az Udvari Kamara leirata a Budai Kamarai Adminisztráció részére
Bécs, 1702. február 7.**

Tudósítják arról, amit I. Lipót az Udvari Haditanács előterjesztésére bizonyos politikai és katonai okokból a magyarországi várak lerombolásával kapcsolatban határozott. A várakból a helyőrséget, a tüzérséget, a municiót és az élelmet a csatolt rendeletben megnevezett helyekre mihamarabb át kell helyezni. Meghagyják, hogy amennyiben kifizetésekre van szükség, a kamarai hivatalnokok járjanak el szigorú gazdálkodással és takarékoskodással. Használják a környező megyék ingyenmunkáját. Küldjenek be minél hamarabb egy kimutatást, amely tartalmazza az igazgatásuk alá tartozó területeken fekvő várak lerombolásának költségeit.

Wür füegen denen herren hiemit zu wissen, was gestalten Ihre Kayserliche Mayestät auf den ihre von einen löbliche Hoffkriegs Rath beschehenen gehorsambsten Vortrag, auß gewisßen erhöblich pollitischen und militarischen Ursachen allergnädigst resolvirt haben, die in hiebey ligenden Project specificirte Plätzen in Königreich Hungarn gänzlich demoliren, und derenselben Guarnisonen sambt der darin befindtlichen Artiglerie, Munition und Provianth nach denen in besagten Project benambsten Orthen transferiren zu lassen. Damit nun solch aller gnädigster kayserlicher Resolution gemäss, die Demolitiones und Transportii deren requisiten zu rechter Zeit, und wie es Ihre Kayserliche Mayestät dienst erfordert, allerseiths gebührendt observirt, und Vollzog werden mögen.

Als werden die herren ihres Orths auf requisition deren hiezue von der Miliz beordenten Commendanten oder Officier eine cameral Persohn gleichfahls darzue zu verordnen, und deroselben beynebens die erfordernde Expensen und Uncosten, auß Ihrem unterhabendem Cameral mitlen mitzugeben, nit weniger selbe wegen bezahlung solcher Expensen, und der darbey zubeobachten habenden möglichsten Ersparung, und Würtschafft, absonderlich das die labores gratuiti von denen umbligenden Comitaten darzue möglich angewendet werden, gemässen zu instruiren, unnd aber sobald möglich einen bey läuffigen Entwurff, was auf die in deren herren District etwo vorzukheren habende Demolitiones allenthalben für Unkhosten erfordert werden möchten einzuschicken, und sich disßfahls, auch mit denen hiezue beorderten militaribus vorhero zu vernehmen wissen, daran beschicht geben.

Wienn, den 7ten Februarii Anno 1702.

Der Römische Kayserliche Mayestät praesident unndt verordnete Hoffcammerräthe

Jelzet: MOL E 286 1702. Nro. 141. fol. 266–267., másolat.⁷³

5.

**A Budai Kamarai Adminisztráció utasítása Vánossy Lőrinc,
székesfehérvári harmincados részére
Buda, 1702. március 9.**

Először a következő helyek lerombolásáról lesz szó:

1. Szendrő, (Sáros)Patak, Szepesvár: Ottavio Nigrelli tábornagy vezetésével, a Szepesi Kamara, a felső-magyarországi hadikomisszarius és Stephan Wallner mérnök közreműködésével, a hadszertári alkalmazottak, valamint a környező megyék munkásai és fuvarjai segítségével kell a várakat lerombolni és a tűzértséget, municiót és egyéb hadi eszközöket Kassára, az élelmet azonban a legközelebbi élelemraktárba kell szállítani.

2. Eger vára, Székesfehérvár, (Vár)Palota, Simontornya: Johann Ferdinand Freiherr von Pfeffershofen altábornagy, budai parancsnok igazgatása alatt Eger vára lerombolását az ottani parancsnok, Eduard Wilson, míg Székesfehérvárt, Palotát és Simontornyát Christian Andreas Jörger gróf irányítja. A Budai Kamarai Adminisztráció és az ottani hadikomisszáriussal, Nicolas Dumont hadmérnök és a környező megyék közreműködésével kell a tűzértséget, a municiót és a hadi eszközöket Budára szállítani, az élelmet pedig a legközelebbi élelemraktárba, kivéve Eger városát, mivel a felvonuló hadoszlopoknak az ott lévő készletekre szükségük van.

3. Nyitra, Léva: A rombolást a lipótvári parancsnok, Karl Ferdinand Schwarzenau vezetésével, (miután az ottani helyőrséget rendben megerősítették) az ottani hadikomisszárius, a hadszertári alkalmazottak és a környező megyék segítségével kell végrehajtani. A tűzértséget, a municiót és a hadi eszközöket, valamint az élelmet, amennyiben van, Lipótvárba kell szállítani.

---

73 Fogalmazványa ÖStA FHKA HKA HFU RN 417 1702. Febr. fol. 28.

4. *Tata, Pápa, Veszprém: Karl Ferdinand Freiherr von Steinsdorff ezredes vezetésével, szintén a kamarai biztosok és a hadszertári alkalmazottak, valamint azon megyék segítségével, ahol a helységek fekszenek, a tüzérséget, a municiót és a hadieszközöket Győrbe kell szállíttatni.*

5. *Kanizsa, Zalavár, Körmend, valamint a Balaton mellett fekvő azon véghegyek, amelyeket egykor a török kézen lévő Kanizsa ellen építettek: Wolf Christoph von Schenkendorff ezredes az ottani kamarai és hadszertári alkalmazottak, az oda rendelt hadikomisszárius, valamint David Jacob von Raissendorff vagy Werner Arnold von Steinhausen mérnökök és a környező megyék szállítsák a tüzérséget, municiót és hadieszközöket Budára, az élelmet pedig a legközelebbi élelemraktárba.*

6. *Kaposvár és Dombóvár védműveit Johann Joseph de Huyn altábornagy, szigeti parancsnok vezetésével, a kamarai biztos, a hadszertári alkalmazottak és a környező megyék segítségével kell lerombolni, a tüzérséget, municiót és a hadieszközöket Szigetvárra szállítani.*

Másodszor a rombolás abban áll, hogy az említett helyeken minden külső és belső erődítést, falat, bástyát és tornyot le kell bontani vagy fel kell robbantani, és azok törmelékével az árkokat fel kell tölteni.

Székesfehérvár a védművek lebontása után, mint szabad királyi város, a megmaradt falakkal körbezárva maradhat.

Eger városfalai szintén megmaradhatnak, csak a várat kell lerombolni.

Kanizsán azonban jó lenne, ha a védművek lebontása után a lakosokat és minden épületet szilárd talajra, a mocsár egyik, illetve másik oldalára telepítenének, és a szigetet, amelyen mindeddig az erőd állt, teljesen lakatlanná és használhatatlanná tennék.

A többi fent említett helyen érvényes marad azon rendelkezés, hogy minden falat, tornyot és védművet fel kell robbantani.

Harmadszorra minden egyes hely rombolási munkáihoz a hatóságoktól kirendelnek a következő elosztás szerint:

- egy katonai parancsnokot,*
- egy kamarai alkalmazottat,*
- egy fő- vagy al-hadikomisszáriust,*
- egy mérnököt,*
- egy hadszertári alkalmazottat,*
- egy megyei komisszáriust,*

a területen állomásozó lovasságot, mintegy 100 lóval, hogy azok minden körzetben felügyeljék a munkálatokat, a szállítást és a szállítókonvojokat. A rombolási

munkálatokat az egyes katonai parancsnokok a mérnök, a megyék által kirendelt munkások, az ottani katonaság és polgárság segítségével végeztessék el.

Harmadszor: A hadikomisszárius rendben összeír a hadszertári és kamarai alkalmazottal együtt minden hadi-, és élelmiszer-készletet, ágyút, municiót és hadszertári eszközöket (az élelmiszer összeírása maradhat utolsónak) és átvitelt arra a helyre, ahová a parancs értelmében kell. Ügyel arra, hogy a megyék a szükséges fuvarokat és munkásokat megfelelő időben és számban kiállítsák, és hogy a szükséges szerszámokból ne legyen hiány.

Ezzel szemben a kamarai alkalmazott biztosítja a pénzt, és amiben kell, a hadikomisszárius rendelkezésére áll.

A hadszertári alkalmazott felel a tüzérség, a munició, a hadszertári eszközök és sáncszerszámok összeírásáért és átadásáért.

A megyei komisszárius a rábízott munkásokat és fuvarokat irányítja, és minden további feladatban segédkezik a kamarai alkalmazott és a hadikomisszárius útmutatása szerint.

A lerombolt vár helyőrségét utasítják, hogy a későbbi parancsban megjelölt helyre vonuljon át.

Negyedszer: Juttassák el a parancsnokokhoz az Udvari Kamara, a Magyar Királyi Udvari Kancellária és a Hadi Komisszáriátus intézkedéseit és amint az időjárás engedi, még február vége előtt mindegyik hely lerombolásának neki kell kezdeni, és amennyire lehetséges a szükséges dolgok beszerzését meg kell gyorsítani, illetve a munkát mihamarabb be kell fejezni.

Ötödször: A rombolás körüli munkák segítéséhez szükséges lovasság területi elhelyezkedése a következő: Felső-Magyarországon a Schlick-, Alsó-Magyarországon,⁷⁴ azaz Pápánál, Veszprémnél, Simontornyánál, Palotánál, Kaposvárnál és Dombóvárnál a Herbeville, a Kanizsa, Zalavár, Körmend és a Balaton térségében a Montecuccoli-ezred áll rendelkezésre.

Aufsatz

Über die von Ihro Kayserliche Mayestät allergnädigst resolvirte, und nädigstens zu bewürckhen anbefohlene Demolitiones etlicher Vöstungen, und Plätze in Königreich Hungarn.

⁷⁴ Alsó-Magyarországon a törökellenes visszafoglaló háború után — a Budáról érvényesülő központi tájscrmlélet olvénck megfelelően — egyre inkább a Dunántúlt értették.

Primo seyend zu schleippfen hiernachfolgende Plätze

Von dem Herr General Veldtzeugmeister Nigrelli mit Assistenz der Oberhungarische Cammer aldasigen Kriegscommisariäts, Land-Ingenieur Wallners, Zeugsbeamten auch Arbeitheuten und führen auß umbligenden Geschpannschafften.

Unter der Direction des Herr Veldtmarschall leuthenant und commendanten zu Ofen, freyherr von Pfeffershofen, des Schlosses Erlaw durch aldasigen Commandanten von Wilson; Stuehlweissenburg, samt Palota, und Simonthornia durch den Herr General Wachtmeister graffen Jörger ingleich mit Zuthuung der Cameral Administration von Ofen aldortigen Ober Kriegs Commissari, Zeugleüthen, Ober-Ingenieur DuMonts, und von beyligenden Geschpannschafften.

Von den Commandanten zu Leopoldt nach deme selbige Quarnison aufgerichtet seÿe wird, mit guet Gelegenheit, und Hilfe der aldasigen Cameral Commissariats und Zeugs-beambten, auch nágsten Comitaten.

Durch den Herr obristen Stainsdorff gleichfalls mit Hilfe derer aldasigen Cameral- Commisariäts und Zeugs-beambten, auch denen Geschpannschafften worrinnen die Orth gelegen.

Von dem obristen von Schenkendorff mit hilffe aldasiger Cameral und Zeugs Beambten, auch dem dahin zu khommen verordneten Kriegs Commissario, und etwo dem Ingenieur von Raissendorff oder Stainhausen, auch umbligenden Geschpannschafften.

Zendrö
Potak
Zipserhaus

Darauf die Artiglerie munion, und Zeugs Sachen nacher Caschau des Provianth aber in die nágste Magazinen abzuführen.

Erlaw des
Schlosses
Stuehlweissenburg
Palota
Simonthornia

Stuckh, Munion, unnd Zeugs Vorrath nach Ofen und das Provianth nach denen negsten Magazinen abzuführen, ausser den in der Statt Erlaw, umb der auf und ab marchirenden Völkhern etwas gelassen werden.

Neutra
und
Löuenz

Stuckh, Munion und Zeugs-Sachen, auch das Provianth wan eines verhanden nacher Leopoldstadt zu bringen.

Totis
Papa
Vesprin

Stuckh, Munion und Zeugs Sachen nacher Raab zu bringen.

Canisa
Salawar
Kerment sambt
noch etliche
anderen kleinen
am Plattensee
gelegenen
hiebevor weilen
Canisa in Türkhen
handen war denen

Die Artigleria, Munion und Zeugs-Sachen nacher Ofen, das Provianth aber, mit gueten Gelegenheit in das negste Magazin zu führen.

	selben entgegen gesetzt gewesen Gränitz Posten	
Von dem herr Veldtmarschallen leuthe- nanten de Huyn Commendanten zu Si- geth, mit hilffe der Cameral-commissa- riäts, und Zeugs-bedienten auch negste Geschpannschafft von selbigen gegend.	Kaposvár und Dombo	Stuckh, Munition und Zeugs-Sachen nacher Sigeth zu transportiren.

2do Würdet die Demolition in deme bestehen, das bey ernandten Plätzen alle außere, unnd innere Fortifications Werckh, Wähle, Pasteyen, und vöste Thurn eingerissen, abgebrochen oder gesprengt, und die graben an durch angefühlt werden sollen.

Stuehlweissenburg kan nach einreissung der Werckh gleichwohlen als ein Königliche Freystadt mit denen übrig Mauren geschlossen bleiben.

Zu Erlaw bleibt die Statt gleichfahls mit Ihren Ringmauern geschlossen, und ist allein das Schloss dasßelbsten zu schleipffen.

7o Anisa aber wäre gueth, wan nach eingerissenen Fortifications Werckhen die innwohner unnd alle Gebaw, auf veste Landt, ein oder ander Seits des Morats transportirt, und die Insul, vorauf die Vöstung bißhero gestanden, völlig unbewohnt, und unverbrauchbar gemacht werden könnte.

In denen übrig obbenanten Orthen, bleibt es bey deme, das alle Wöhren, Thurn, unnd Fortifications Werckhe gesprengt, oder eingerissen werden sollen.

3tio Müesßen zu disen Demolitions Werckh von denen behörigen Instantien an jedes Orth nach obiger außtheillung verordnet werden.

1mo Ein militaris General Obrister oder Commenant

2do Ein Cameral beambter

3tio Ein ober oder unter Kriegscommissarius

4to Ein Ingenieur

5to Ein Zeugs ampts Officier

6to Ein Geschpannschaffts Commissarius und

7to Einige commandirte Reütere, etwo von 100 Pferden, in jeden District zu bedeckung der Arbeithe beyschaffung der fuehren, und bestreitung der Convoyen, worvon der Militarische Commendant, die Demolitions Arbeithe angeben, außtheillen, und durch den Ingenieur mit hilffe der Arbeits-leuthe auß denen Geschpannschafften, auch Besatzung, oder commandierten Miliz, und Burgerschaft, wo einige verhanden, exequiren lassen solle.

Der Kriegs Commissarius wird nebst dem Zeugs, und Cameral beambten, allen Kriegs und Provianth Vorrath ordentlich inventiren, und folgents selbig mit

Stuckh, Munition, und Zeugs-sachen /worbey jedoch der Provianth auf die letz bleiben khan/ an Orth, und Ende wohin der Befelch lautet überbringen zu lassen, auch damit die Geschpannschafften die benötigte fuehren, und arbeither zu rechter Zeith, und in der erforderlicher Anzahl beyschaffen, auch sonst an behörig Requisiten nichts abgehe, sorgfältige Obacht zu tragen.

Der Cameräl beambter hingegen mit Verschaffung der nöthigen Gelt-mitlen, und mit was mehrers ex parte Camerae concurrirt werden mues, dem General Kriegs Commissariät an Hand zu stehen haben.

So dan hat der Zeugs beambte wegen der Artiglerie, munition unnd Zeugs-sachen auch erforderlichen Schanz, und nöthigen brederen Zeug, so wohl bey der Inventur, und abgebung als bey der Arbeith Sorg zu tragen ingleich werden.

Die Geschpannschaffts Commissarii die an sye begehrende Arbeither, und fuehren, fleißig zur Hanndt schaffen, und mit all übrigen Notturff nach anleitung der Cameral beambten, unnd Kriegs commissarien in disem Werckh assistiren und endlich.

Die Besatzung der Demolirten Orth, nach vollzohenen Schlaipffung, wohin so dann die Ihnen weithers nachkommende Befelch sye verweisen, ihrem ab- und vortzug bewerckhstellig müssen.

Quarto Werden sye hier zue erforderliche expeditiones an die General Commandanten, auch intimationes, an die löbliche Kayserliche Hoffkammer, und Königliche Hungarische Hoffcanzley, General Kriegs-Commissariät Amt dergestalt außgefertiget, das die behörige anstalten von allerseithes zugleich angeordnet, nach deme es das Wetter zuelasßet, noch vor außgang dises Monats Februar mit sothaner Arbeith, aller Orthen zugleich angefangen, selbte möglichster dingen beschleuniget, und einfolglich bald zu Ende gebracht werden mögen.

Quinto die hierzue nötige Reutterey solle in Ober Hungarn von Schlickhischen Dragoner Regiment, in Nider Hungarn bey Stuelweissenburg, Papa, Weszprin, Simontornia, Palota, Kapusvár und Dombó durch das Herbevillische Regiment, und das das übrige bey Canisa, Salavár, Kerment, und an den Blattensee durch das Montecukolische Regiment bestritten werden.

Jelzet: MOL E 286 1702. Nro. 142. fol. 268–273., másolat.⁷⁵

Külzet: Der Römische Kayerliche Mayestät dreyszigst Amt zu Stuelweissenburg.

Unsere villgeehrte herren

Stuelweissenburg

Praesentatae die 9 Marty 1702.

6.

**Az Udvari Haditanács iktatókönyvi bejegyzése a székesfehérvári tanács
kérvényéről és a határozat-tervezetről
Bécs, 1702. április 11.**

A székesfehérvári városi tanács érdeklődik, hogy megmarad-e a város erődítmény jellege. Kéri, hogy a tervezett rombolásnál lehetőség szerint kíméljék meg a városfalat. A rondellák és bástyák lerombolásakor felhalmozódó kőanyagból szeretnének városházát építeni.

Döntés:

Mint arról már korábban értesített az Udvari Haditanács mindenkit, hogy csak a külső védműveket, falakat, bástyákat fogják lerombolni, a városfalat és annak tornyait meghagyják. A kövekből és a különböző anyagokból felépítheti Székesfehérvár a városházát és egyéb szükséges épületeket is.⁷⁶

Richter und Rath der königliche Statt Stuhlweissenburg bitten umb das Kayserliche Hoff Kriegs Rath cooperation bey Ihro Kayserliche Mayestät, damit entweder die Statt in ihrem Fortifications Standt verbleiben oder bey vornehmender derselben Rasirung die Ring oder Stattmauer möglichst verschounen. Die von den Rondellen oder Bastterien fallende Stain aber Ihre gemeinen Statt zu Erbauung eines Rathhauses und andere Notturfen überlassen werden mögen.

Beschaidt:

Wider hinauszugeben mit dem Beschaidt, es sein den Herrn Veldtmarschalleüthendannden Johann Friedrich Freyherr von Pfeffershofen /welchen man unter anderen

75 Az irat fogalmazványa a ÖStA FHKA HKA HFU RN 417 1702. Febr. fol. 60–63. (1702. febr. 7.) jelzet alatt található. Az irat eredetije, az Udvari Kamara leirata a Budai Kamarai Adminisztráció részére a MOL E 280 1702. Febr. Nro. 6. sz. alatt található. Azért döntöttem a másolati példány kiadása mellett, amely csupán címezésben tér el az eredetitől, hogy ezzel is jelezzem a kamarai adminisztrátorok, harmincadosok szerepét a várrombolások ügyeinek intézésében. A fent említett jelzeteken található példányok között olyan csekély mennyiségű betűeltérés van, hogy külön nem jeleztem azokat.

76 A tervezett építkezés valószínűsíthetően nem valósult meg teljes egészében, hiszen a kuruc hadak 1704 januárjában elfoglalták a várost. Székesfehérvár korabeli történetére ld. *Kállay István: Fehérvár regimentuma 1688–1849. A város mindennapjai. Székesfehérvár, 1988.* (Fejér Megyei Történeti Évkönyv 18. Szerk.: Erdős Ferenc.)

auch das Rasirung werckh von Stullweissenburg aufgetragen/ schon bedeuítet werden nur allein die aussere Heubtwerckhe, Wähle und Pasteien einzurissen, die Ringmauer aber sambt denen Thürmen, und was zu Schleipffung der Statt Stullweissenburg nöthig, undemolirter zu lassen, anbey auch Ihro gemeinen Statt alda die Stainer und Materialien von denen rasirenden Wercken zu Erbauung des Rathhausses und anderer Stattgebäude nicht zu verweigern. Tiell, Wien den 20. April 1702.

Jelzet: ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. Apr. fol. 220v–221r.

7.

**Az Udvari Haditanács átirata az Udvari Kamarának
Bécs, 1702. április 11.**

Az Udvari Kamara korábban megkereste az Udvari Haditanácsot, hogy a várrombolásokkal kapcsolatban még alig kaptak megbízható intézkedést. Az alkalmazottak járandóságának kifizetése egész nyáron elhúzódhat. Kanizsa rombolását azért sietették, hogy az onnan Kosztajnicába rendelt helyőrség átköltözése és az új helyőrségi laktanya felépítése még a tél beállta előtt megoldódjon.

Ezúton meghagyják a különböző Kamaráknak, hogy az általuk igazgatott területen támogassák mindenben a várrombolási munkálatokat. Remélhetőleg a hamarosan jóra forduló időjárás pedig elősegíti a munkák könnyű és gyors befejezését.

Die löbliche Kayserliche Hoffcammer hiemit in Freundschaftt zu erindern. Was gestalten vorkhomben das ex parte Ihrer löbliche Kayserliche Hoffcammer zu dem Demolitions Werkh nach fast nirgends keiner verläsßliche Anstalt gemacht worden.

Und nun aber auf dise Weise, die zu denen Veldt operationen destinirte Regimenten, weillen die ordentliche Ablösungen khein Forthgang haben, nicht Losß gemacht werden khönnen, auch wohl zuglauben, daß wan man nicht anderst dises Werkh zu befördern trachtet die darzue deputirte Beambte, umb der Liffergeldter willen, den ganzen Sommer hindurch damit zuezubringen suechen dörrften.

Da immittels die Rasirung Canisa vor allen zubeschleunigen wäre, auf das die von der nacher Castanoviz⁷⁷ destinierte Guarnison gleichwohl zeitlich im Jahr dahin anziehen, und sich alda selbst noch vor dem Winter verbauen könne.

Als würdet dannenhero sye löbliche Kayserliche Hoff Cammer hiemit ganz angelegentlich in Freundschaft ersuechet zu Beförderung dises Demolitions Werkh so nachtruksambe behörige verordnung an gehörige Orth ergehen zu lassen. Womit bey schon ahngehenden guetten Wetter die Hand daran gelegt, und selbige, wie es leicht seyn khann ehstens vollbracht werden mögen.

Und verbleibt derselben der Kayserliche Hoff Kriegs Rath zu Freundschaft, angenehmer Dienst Erweisung willig und beflissen.

Ex Consilio Bellico

Wienn, den 11ten April 1702.

Johann von Tiell

Jelzet: ÖStA FHK A HKA HFU RN 421 1702. Mai fol. 27., eredeti tiszttázat.

8.

Az Udvari Haditanács átirata az Udvari Kamarának Bécs, 1702. április 20.

Az Udvari Kamara április 5-ei és 6-ai megkeresésére válaszolva elrendelik, hogy minden egyes kamara a saját igazgatása alá tartozó területen fizesse ki rendben a várak lerombolásakor felmerülő járandóságokat és költségeket. A székesfehérvári és egri rombolási munkáknál csak Johann Ferdinand Freiherr von Pfeffershofen (akit az egész demolíció ügyének vezetésével bíztak meg) és Nicolas Dumont hadmérnök szavai az irányadók. Kanizsa esetében Wolf Christoph von Schenkendorf a felelős, ha ő elutazna, akkor a mellé rendelt Werner Arnold von Steinhausen mérnök, akárcsak Kaposvár és Dombóvár esetében, ahol Kaspar Dörck mérnök a rombolás vezetője. Azaz őket, a hadszertári alkalmazottakat (amikor kiutaznak a várakhoz), az aknászokat és a többi munkást kell rendben kifizetni a szokásos bérükön felül.

Az ügy onnan indult, hogy Karl Ferdinand Freiherr von Steinsdorff győri német főkapitány-helyettes a rombolás költségeiről készített kimutatásában 2661 Guldent

77 Kosztajnica az Una folyó mellett, Horvátországban (1808: II. Báni Ezred). Ma: Hrvatska Kostajnica, HR.

igényelt maga és az alkalmazottai számára, amit túlságosan magasnak talált az Udvari Haditanács. Annak fényében tűnik magasnak ez az összeg, hogy a győri helyőrség katonái régóta nem kapták meg fizetésüket.⁷⁸

Számolja ki az Udvari Kamara, hogy egy-egy vár lerombolása mennyibe kerül, ha a kirendelt kamarai alkalmazottakat, a hadi komisszáriusokat, mérnököket a díj-szabás szerint kifizetik.

Amennyiben megvan ez a költségvetés, az alapján egy bizottság fogja majd megvizsgálni a kifizetett járandóság felhasználását.⁷⁹

Ami pedig a lerombolandó Kanizsa várának tüzérségét és elszállítását illeti, úgy határoztak, hogy 12 db ágyút, tartozékaival, valamint a parancsnokkal és a helyőrséggel a horvátországi Kosztajnicába rendelik. A maradék tüzérség elszállítására pedig azt a módot találták ki, hogy a Drávához viszik őket és onnan stájer dereglyéken Eszékre szállítják, ezzel sok száz szekeret, fuvart, nagy költségeket spórolnak meg és elkerülik a vidék általános elégedetlenségét.

A tüzérség elszállításának ügyében még jelentkezni fog az Udvari Haditanács az Udvari Kamaránál.

Die löbliche Kayserliche Hoff Cammer auf deroselben untern fünfften und sechsten dises lauffenden Monaths herüber gegebene Intimationen, daß bey dem Demolirungs Werkh daß Camerale mit unnöthigen Lifergeldern und Unkosten nicht beschwäret werden möge, zur freundschaftlichen Antwortt hiemit anzufüegen, welcher gestalten der Kayserliche Hoff Kriegs Rath seines Orths zu aller Erspahrung und Restriction deren Liffergelder ohne deme zu concurriren bedacht ist, selbige auch bey disem Rasirungs Werckh so vill Stuelweissenburg, und Erlau anlanget, auf niemanden als den herrn Veldtmarschall Leüthenanten Freyherrn von Pfeffershofen / welcher die Direction über dise Demolitiones zuführen, und allenthalben gegen werttig zu seyn im Befelch hat / und dem Ingenieur Obristleüthenanten du

78 A győri katonaság ellátatlanságára utal a következő eset is 1702 márciusából: „Steinsdorff erindert das 50 biß 60 Man zu Raab von der Gurmison auffgestanden und zu des Proviandt Verwalters Oßwaldts behausung gangen, und selbigen zu bezahlung Ihres Ausstandt haben forziren wollen, so er aber wider componirt hat, doch wehre gleichwohlen noch grossen Schwierigkeiten unter den Soldaten das besoldung nicht bezahlt werde.“ ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 414. 1702. März. Nro. 205. fol. 190r.

79 Bizottságot a Steinsdorff által irányított rombolások költségeinek elszámolása miatt küldött ki az Udvari Kamara. Tagjai voltak Johann Jacob Gülick a pozsonyi német helyőrség parancsnoka, Georg Karl Drischberger, főhadikomisszárius és Kaspar Joachim Wernckingh kamarai titkár. ÖStA FHKA HKA HFU RN 428. 1703. Aug. fol. 671. Köszönöm Kenyeres Istvánnak, hogy az adatai felhívta figyelmemre.

Mont, wie ingleichen bey Canisa alleinig auf den Commandanten herrn Baron von Schenkendorff, wann er ausser seinen Posto reisen mueß, dann dem ihme zuegegebenen Ingenieur Steinhausen, wie ebenmässig respectu des Ingenieur Dörrik,⁸⁰ welcher nacher Caposwar, und Tombo geordnet ist, und die Zeügs Bediente, wann sie raisen, zu extendieren vermeinet, ausser welchen die Minierer und andere Handtwerksleüthe nach Ihren gewöhnlichen Lohn bezahlt werden müessen.

Und ob schon der von Raab auf ein Monath per zwey tausendt sechshundert ein und sechtzig gulden von dem herrn Obristen Freyherrn von Stainsdorf für sich, den Kriegs Commissarium, Ingenieur, Zeügsbediente, Bixenmeister, und commandirte Officier, und gemeine von der Guarnison, eingeschickhte Aufsatz zimlich hoch sich zu belauffen scheinete, so findet man doch dis Orths, weilen sowohl ein: als andere von disen Officiern und commandirten dabey reisen müessen, die Besatzung auch ohne deme von langer Zeith an ihrem Soldt keinen Kreitzer Geldt bekommen hat, solchen Aufsatz nicht so gar excessiue übersetzt zu seyn.

Es würdet aber ihre löbliche Kayserliche Hoff Cammer bey disem, wie bey all anderen pro temperamento anheimb gestallet, ob selbe nach Überlegung der Beschaffenheit eines ieden Orths, und erforderlicher Zeith, Müeh und Arbeith durch die darzue angestellte Cameral Beampte mit denen respectiue Commandanten Kriegs Officiern, und Ingenieurn, auf ein gewisses der Liffergelder und Unkosten halber ohnmassgebig per Pausch die Sachen vergleichen lassen wolle, mit welchen dieselbe als dann, es wöhre die Arbeith so lang sie wolle sich vergnügen, und darüber nicht mehrers zufordern bestugt sein sollen, solcher gestalten wurde ohngezweifelt ein ieder, deme dergleichen Commission obliget, dieselbe in ehender je besser zu vollziehen sich bemühen, und nicht der Liffergelder halber wie sonst, wann selbte auf Tag oder Monath ausgesetzt seyend, zugeschehen pfllegt, die Arbeith zu verlängern suchen.

Was unter anderen auch sie löbliche Kayserliche Hoff Cammer wegen der Artillerie von Canisa, und dero Montierung zur Abfuhr mit anzuerinnern beliebt, da ist deroselben schon unterm dritten pahr bedientet worden, welcher gestalten man dis Orths zwölf montierte Stuckh mit aller Zuegehör dem herrn Obristen und Commandanten zu Canisa Baron von Schenkendorff, nacher Castanoviz in Croathen mit zu geben resolviret, die übrige Artillerie und Zeügs Requisiten aber kein bessers, noch leichteres Mittel zu transportiren gefunden habe, als das selbte von Cani-

---

80 Kaspar Dörck 1702-ben a Szlavón Kamarai Adminisztráció területén dolgozott: „...in Sclavonien angestelten ingenieur haubtmann Caspar Dörrik...” ÖStA FHKA HKA HFU RN 420 1702. März fol. 11–12.; 1700-ban az eszéki várban mérnök: ÖStA KA HKR Prot. Imp. Bd. 410. 1700. Dez. Nro. 147. fol. 415r.

sa an das negste Orth an die Draw gebracht,⁸¹ und von dannen auf steyerischen Plätten zu Wasser nacher Össekh abgeführt werden müsse, womit vill hundert Wagen, Vorspann, nebst grossen Unkosten erspahret, und gleichsamb eine allgemaine Landts Beschwärde verhüttet werden kan.

Welches man also ihre löbliche Kayserliche Hoff cammer wegen zeitlicher Bey-schaffung der steyerischen Plötten und Veranstaltung ietzt gemelten Transports hie-mit nochmahlen in strascht widerholt anzuerindern nöttig erachtet und verbleibet derselben die Kayserliche Hoff Kriegs Rath zu Freundschaft angenehmer Dien-sterweisung willig und beflissen.

Ex Consilio Bellico

Wienn, den 20. April 1702

Johann von Tiell

Jelzet: ÖStA FHKa HKA HFU RN 421. 1702. Mai. fol. 28–33., eredeti tiszttázat.

9.

Az Udvari Kamara leirata a Magyar Kamarának, a Budai Kamarai Adminisztrációnak és a Szepesi Kamarának Bécs, 1702. május 2.

Az Udvari Haditanácstól a magyarországi várrombolások ügyében panaszok érkeztek, azaz a kamarai tisztviselők nem elégséges együttműködése és a segítség hiánya oda vezetett, hogy a várrombolási munkálatok I. Lipót rendelkezései ellenére érdemileg még nem kezdődhettek el.

Az Udvari Kamara fontosnak tartja a hadikomisszáriusok megfelelő támogatását, ezért felszólítja az alárendelt Kamarákat, hogy küldjék be rendben kiszámolva a saját területükhöz tartozó várak lerombolásának költségeit (ahogyan a Budai Kamarai Adminisztráció már megtette).

An die Königliche Oberhungarische Cammer, mit denen Kriegs Officiern welchen bey dem resolvirten Rassierungs Werk ainiger Vöstung in Hungarn das Commando

---

81 Ez a hely, több irat tanúsága szerint is Dernyc (a forrásokban: Ternia, Dernia) volt. Ma: Dmjc, Horvátország. ÖStA FHKa HKA HFU RN 421 1702. Mai fol. 169. és Uo. fol. 317. A község történetének új monográfiája: *Hrvoje Petrić: Općina i župa Dmjc. Povijesno-geografska monografija.* Dmjc, 2000.

zuführen, anvertrauet worden ratione der Unkhosten unnd Liffergeldter auf ein leydentliches per Pausch tractiren unnd sowohl selbst selbst als durch dero subordinirte Bediente, zu disem Rassirungs Werckh alle mögliche Assistenz leisten zulassen.
 In simili an die Cameral Administration zu Ofen
 Item an die königliche Hungarische Cammer

2ten May 1702.

Wohlgebohrner Freyherr

Wir füegen deroselben hiemit zu wissen, wassmassen sowohl vom löblichen Kayserlichen Hoffkriegsrath, als General Kriegs Commissariatamt verschiedene Clagen bey uns einkhomben seindt, das bey dem resolvirten Rasirungs Werckh ainiger Vestungen in Hungarn, von seithen der Kayserliche Hoffcammer und deren subordinirten Bedienten, so schlechte Assistenz und Hilff gelaistet werde, also das dises Rasirungs Werckh, zu wider ihrer Kayserliche Mayestät allergnädigsten Intention, sobaldt nicht ad Effectus gebracht werden möchte.

Wan wür nun solchemnach, zu Beförderung Ihrer Kayserliche Mayesät Dienst, für nöthig erachtet haben das mit denen Kriegs Officiern welche dabey das Commando zuführen, anvertrauet worden, ratione der Uncosten ^aund Lifergeld^{a82} auf ein leydentliches per Pausch tractiret, und also dises Rasirungs Werckh desto ehende vollzogen werde. [Als würdet der Cameral Administration zu Ofen gehörigen Orthen zuverfüegen wissen.]

Als werde die herrn Ihnen belieben lassen, gehörige Orthen zuverfüegen, das er mit denen einigen Vestungen, so in Ihren District liegen, also gehalten, mit denen Officiern ordentlich tractiret, und sonsten sowoll durch die herrn selbst, als dero subordinirte Bediente, zu disen Rasirungs Werckh, alle mögliche Assistenz gelaistet werden.

Wienn den 2 May 1702.

An die Oberhungarische Cammer in simili

An die Cameral Administration zu Ofen

Illustrissimi Hiscе significamus dominibus vestris, qualiter tam inclýtam Consilium Bellicum, quam generalis Commissariatatus Bellicus iterato conquesti sint, quod occasione demolitionis certorum praesidiorum, in Regno Hungariae situatis per

---

82 ^autólagos betoldás^a.

Camerales nulla assistentia praebentur ac proinde istae demolitiones contra mentem sacratissima suae majestatis caesarea hucusque inpeditae fuerint.

Cum itaque ad promouendam altissimae memoratae suae majestatis sacratissimae seruitis omninorum necessarium esse dupnius ut cum officialibus militaribus quibus istud demolitionis negotium concreditus est ratione expensarum et diurnorum omni possibi modo tractatio ineatur, consequento hoc demolitionis opus eo celerique ad effectus deducatur.

Idemcirco praetitulatas domines pias per praeferiter per amice requirimus, ut modum et tractationes istam cum officialibus militaribus circa Fortalitia, earundem districtui adiacentia proxime in eundam, obseruantes faciant, et eaterum in id adlaborent, ut saepedictus hocce demolitionis negotium tam per se, quam per suos sibi subordinatos camerales omni modo promoveatur.

Viennam 2. May 1702

Ad Cameram Hungaricam

Jelzet: ÖStA FHKA HKA HFU RN 421 1702. Mai fol. 26–35., fogalmazvány.

Levéltári források rövidítése

ÖStA FHKA HKA HFU RN	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn, rote Nummer
ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd.	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Protokolle des Wiener Hofkriegsrates, Expedit Band
MOL A 14	Magyar Országos Levéltár, Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratórája, Insinuata Consilii Bellici
MOL A 35	Magyar Országos Levéltár, Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratórája, Conceptus expeditionum
MOL E 21	Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Pozsonyi Magyar Kamara regisztratórája, Benignae resolutiones

- MOL E 280 Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Levéltárat nem alkotó fondok és állagok, Budai Kamarai Adminisztráció regisztratúrája, Hofbefehle
- MOL E 281 Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Levéltárat nem alkotó fondok és állagok, Budai Kamarai Adminisztráció regisztratúrája, Berichte und Schreiben
- MOL E 285 Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Levéltárat nem alkotó fondok és állagok, Budai Kamarai Adminisztráció regisztratúrája, Varia
- MOL E 286 Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Levéltárat nem alkotó fondok és állagok, Budai Kamarai Adminisztráció regisztratúrája, Buchhalterey Akten
- MOL P 125 Magyar Országos Levéltár, Családok, személyek, 1945 előtti nem kormányzati szervek iratai, Esterházy család hercegi ága levéltára, Pál nádor

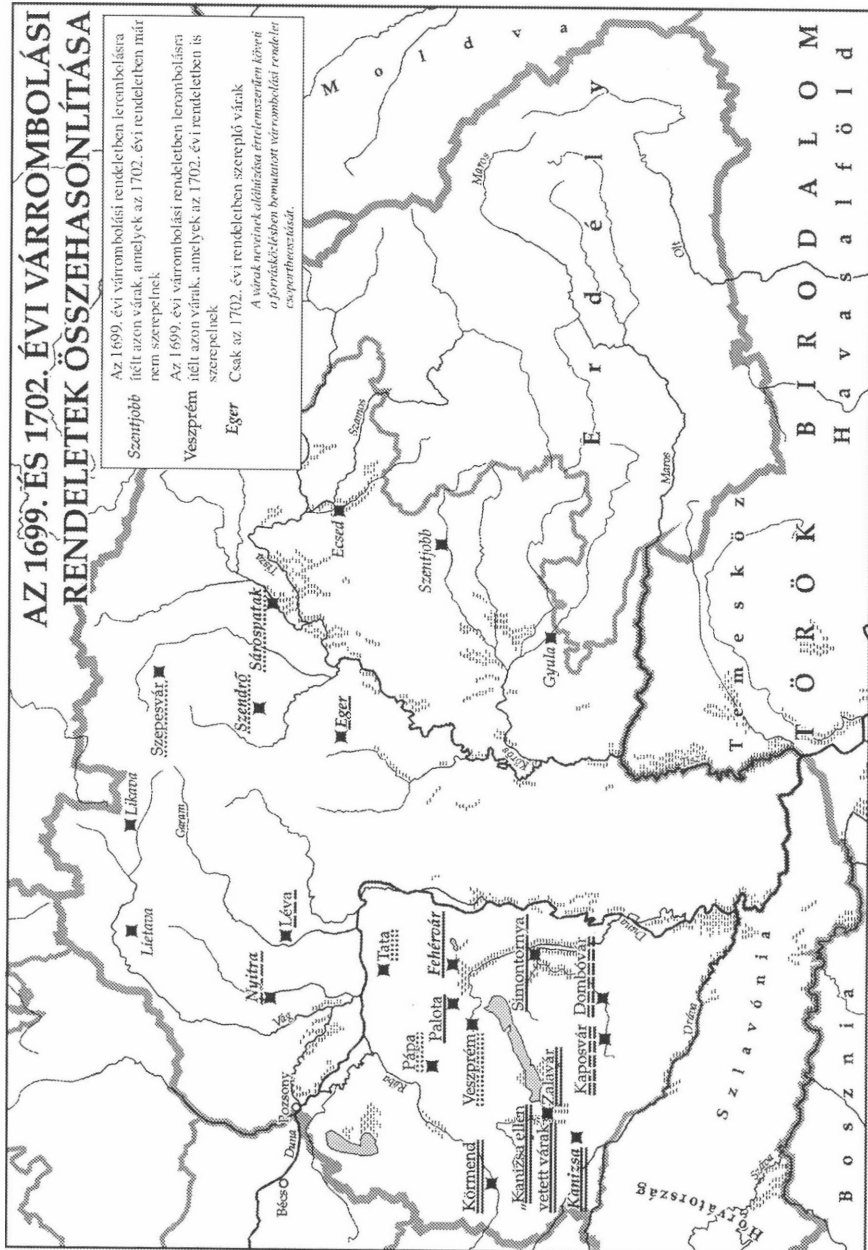
AZ 1699. ÉS 1702. ÉVI VÁRROMBOLÁSI RENDELETEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Szentjóbbról
Az 1699. évi várrombolási rendeletben lerombolásra ítélt azon várak, amelyek az 1702. évi rendeletben már nem szerepelnek.

Veszprémről
Az 1699. évi várrombolási rendeletben lerombolásra ítélt azon várak, amelyek az 1702. évi rendeletben is szerepelnek.

Eger
Csak az 1702. évi rendeletben szereplő várak.

A várak nevét az addigra érvényesültem körvonalozással a forrásközletemben bemutatott várrombolási rendelet csapartörésével adtam meg.

Tartalom

Tanulmányok

Dominkovits Péter:

Földesúri familiáris, vagy megyei hivatalviselő

Bezerédy György soporoni alispánsága (1655–1662) 127

Forrásközlések

Csízi István:

Egy nagyívű hivatali karrier kezdetei

a XVII. századi királyi Magyarországon

Aszalay István naplója (1624–1631) 163

Oross András:

Rendeletek és intézkedés-tervezetek a magyarországi

várak lerombolásáról (1699–1702) 257

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen (IBM, lehetőleg WinWord 2.0-ás vagy 6.0-ás verzióban) elkészítve, lemezen kérjük benyújtani, mellékelve egy példányban a nyomtatott kéziratot is.
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, önálló szöveggként a dolgozat végéhez csatolva készüljenek.
3. A kéziratban az évszázadokat — idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókat és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) a 0.5-1.5 íves kéziratokat tekintjük (kb. 45 000 „n”).

Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.

1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) *A folyóiratcikk szerzője*: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. [= lásd], jz. vagy jegyz.